

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІЖНАРОДНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

II МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ФОРУМ

**«ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ:
МІЖГАЛУЗЕВИЙ ТЕОРЕТИКО-
ПРИКЛАДНИЙ АНАЛІЗ
ТА ПОТЕНЦІАЛИ РОЗВИТКУ»**

Частина II

***29 травня 2026
м. Одеса, Україна***

1256 1233
1996
LIHA-PRES

Львів – Торунь
Liha-Pres
2026

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Голова:

Сергій КІВАЛОВ – Президент Міжнародного університету, академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України

Заступники голови:

Костянтин Громошенко – д.ю.н., професор, ректор Міжнародного університету.

Василь Лефтеров – д.психол.н., професор, перший проректор Міжнародного університету.

Члени редколегії:

Г.В. Адамова – докторка філософії, декан факультету іноземних мов, медіа та психології Міжнародного університету;

В.Б. Бедан – к.психол.н., доцент, начальниця відділу аспірантури, докторантури та науково-дослідної роботи Міжнародного університету;

О.В. Дишкантюк – к.т.н., професор, декан факультету менеджменту, готельно-ресторанної справи та туризму Міжнародного університету;

С.В. Шпак – к.мед.н., доцент, декан факультету стоматології Міжнародного університету;

Л.І. Райчева – декан факультету дизайну, архітектури та мистецтв Міжнародного університету;

В.Н. Кукушкін – к.мед.н., доцент, декан факультету медицини та громадського здоров'я Міжнародного університету;

Д.Г. Манько – д.ю.н., професор, завідувач кафедри державно-правових дисциплін факультету права та економіки Міжнародного університету;

К.С. Нестерова – завідувачка кафедри економіки та міжнародних економічних відносин Міжнародного університету, кандидат економічних наук, доцент;

І.В. Стрелковська – д.т.н., професор, декан факультету кібербезпеки, програмної інженерії та комп'ютерних наук Міжнародного університету;

О. О. Тарабрін – завідувач кафедри анестезіології, інтенсивної терапії та медицини невідкладних станів, д.мед.н., професор;

Я.В. Тицька – д.ю.н., доцент, декан факультету права та економіки Міжнародного університету;

Ю.Г. Чумакова – д.мед.н., професор, професор кафедри загальної стоматології Міжнародний гуманітарний університет;

Ю.В. Шарпановська – директорка фахового коледжу Міжнародного університету, доктор філософії;

Н.М. Шкворченко-Осада – д.філол.н., професор, завідувачка кафедри романо-германської філології та методики викладання іноземних мов Міжнародного університету.

В 42

«Відновлення України: міжгалузевий теоретико-прикладний аналіз та потенціали розвитку» : II Міжнародний науково-практичний форум, 29 травня 2026 року, м. Одеса. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2026. – Ч. 2. – 304 с.

ISBN 978-966-397-614-3

До збірника матеріалів увійшли тези доповідей, які стали предметом обговорення учасників Міжнародного науково-практичного форуму «Відновлення України: міжгалузевий теоретико-прикладний аналіз та потенціали розвитку», який відбувся 29 травня 2026 року на базі Міжнародного університету (м. Одеса). Збірник зібраний та підготовлений до друку відділом аспірантури, докторантури та науково-дослідної роботи Міжнародного університету і розрахований на науковців, науково-педагогічних працівників, практиків, представників органів публічної влади, бізнесу, громадських організацій, здобувачів вищої освіти та інших зацікавлених осіб.

УДК 341.38+338.246.8+711.68(477)(062.552)

© Міжнародний гуманітарний університет, 2026
ISBN 978-966-397-614-3 © Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres», 2026

ЗМІСТ

НАПРЯМ 6. ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ПАТОЛОГІЇ, ТЕРАПІЇ ТА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Використання методу “Кенгуру” у виходжуванні недоношених дітей Астапов Д. Ю., Нікітіна Н. О., Кукушкін В. Н.	12
Вплив іммобілізаційно-емоціонального стресу на імунну систему Борейшик Я. О.	15
In silico фармакологічне профілювання комбінованих нейропротекторних та протисудомних терапій Борисюк І. Ю., Смірнова Г. В., Діденко Д. В.	16
Використання камертону в клінічній практиці для діагностики діабетичної стопи Василевич М. Ю., Гріченіченко Ю. Д., Хубетова І. В.	19
Методи корекції ПТСР в умовах війни Врублевська С. В., Єфременкова Л. Н.	23
Перспективи використання гідропонічної біозбагаченої продукції для профілактики дефіциту мікронутрієнтів у людини Гавенко М. М., Ковальчук Л. Й.	26
Реабілітація репродуктивної функції жінок після операції кесарева розтину: виклики війни та стратегії відновлення Галич С. Р., Головатюк К. П.	31
Роль вітаміну D у реабілітації менструальної функції у дівчат підліткового віку в умовах хронічного стресу Галич С. Р., Ольшанська А. В.	34
Вплив воєнних дій в Україні на здоров’я дітей Гніда Н. І., Кукушкін В. Н., Галич С. Р.	37
Визначення підходів до реабілітації українських дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій Гніда Н. І., Кукушкін В. Н., Гнідой І. М.	40
Таргетна нанодерматологія Гріченіченко Ю. Д., Думчева М. С., Ковальчук Л. Й.	43
Ренальні механізми кліренсу та фракційної екскреції сечової кислоти та взаємозв’язок з нейро-ендокринно-імунним комплексом Іщенко В. С.	47
Клінічна ефективність прогестеронової терапії та цервікального серкляжу при істміко-цервікальній недостатності Кулюда В. Є.	49

Посттравматичні стресові розлади у ветеранів війни: роль нейрогормональної та імунзапальної дисрегуляції в патофізіології соматичних симптомокомплексів	
Кучеренко М. П., Іванов А. В., Столярчук С. А.	51
Персоналізована реабілітація в умовах післявоєнного відновлення: інтеграція патофізіологічного фенотипування, біомаркерів ураження та психосоціальних інтервенцій	
Кучеренко М. П., Уваров Р. В.	54
Автоматизація оцінки серцево-судинного ризику за алгоритмом SCORE2 для регіонів дуже високого ризику	
Лобанова К. О., Риндіна І. Є.	57
Доступні ліки в умовах воєнного стану як механізм забезпечення національної безпеки	
Пекліна Г. П., Смірнова Г. В.	59
Створення реабілітаційних центрів на базі медичних університетів – нагальна потреба сьогодення	
Савицький І. В.	62

НАПРЯМ 7. МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ АСПЕКТИ АНЕСТЕЗІОЛОГІЇ, ІНТЕНСИВНОЇ ТЕРАПІЇ, НЕВІДКЛАДНИХ СТАНІВ СИМУЛЯЦІЙНОЇ ТА ТАКТИЧНОЇ МЕДИЦИНИ

The effect of general anesthesia on hemostasis	
Bordun N. M., Drobná-Saniova B., Tarabrin O. O.	64
Модель роботи мультидисциплінарної команди та розподіл функцій при веденні пацієнта з хронічним больовим синдромом колінного суглобу	
Бугайов О. В., Тарабрін О. О.	68
Проблеми інфузійної терапії та феномен “fluid creep” у пацієнтів з опіковою травмою	
Волчаниця О. С., Височанська С. О., Тарабрін О. О.	71
Регіонарна анестезія при мамопластиці: ефективність, безпека та клінічні результати застосування PECS-блоків	
Єрмолаєва Д. Д.	74
Зміна гемостатичного потенціалу у хворих з наявним морбідним ожирінням в стані загальної анестезії	
Кіріпнічкова К. П., Тарабрін О. О., Сухонос Р. Є.	77
Рання діагностика травматичної коагулопатії: обмеження рутинної коагулограми та переваги тромбоеластографії (TEG)	
Кошарський Д. В., Тарабрін О. О.	81

Роль натрію у механізмах переходу гострого пошкодження нирок в гостру ниркову недостатність	
Сасенс М. А.	83
Побічні ефекти сучасних анестезіологічних лікарських засобів	
Семеновський І. Е., Думчева М. С., Тарабрін О. О.	86

НАПРЯМ 8. МЕДИЧНА ТА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ОСІБ, ПОСТРАЖДАЛИХ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ

Фармакотерапевтичні підходи до корекції тривожно-депресивних розладів українців в умовах війни	
Алексєєва О. А.	89
Реабілітація військовослужбовців Збройних сил України, постраждалих внаслідок травми спинного мозку	
Кукушкін В. Н., Марченко М. В., Мельник К. О.	91
Головний біль як актуальна проблема студентської молоді України: дослідження поширеності та факторів ризику	
Пятенко О. В., Гавенко М. М., Гріченіченко Ю. Д.	94

НАПРЯМ 9. МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД В ІТ-ТЕХНОЛОГІЯХ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ІННОВАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ ТА ПРАКТИЧНІ РІШЕННЯ

Моделювання безпеки нечітких систем управління базами даних на основі LSTM	
Григор'єва Т. І., Мельник В. В.	98
Гранична кількість абонентів АСУ в низькошвидкісних радіомережах зв'язку залежно від режиму роботи радіостанції	
Стрелковська І. В., Золотухін Р. В.	101

НАПРЯМ 10. ІНТЕГРАЦІЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ВИЩУ ОСВІТУ ТА МЕДІЙНИЙ ПРОСТІР ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ВЕКТОР МІЖНАРОДНОЇ СПІВПРАЦІ У ВІДБУДОВІ УКРАЇНИ

Latin language in medical education: the tradition working on Ukrainian future	
Aronenko I. M., Shubkina K. A.	105
Інтеграція англійської мови у професійну підготовку студентів немовних спеціальностей у контексті відбудови України	
Безносюк Ю. П., Грушецька А. Ю.	107

Роль професійної англійської мови у формуванні кадрового потенціалу для післявоєнного відновлення	
Березінська О. В.	111
Лінгвокультурологічний аспект текстотвірчої компетентності під час перекладу	
Голубенко Н. Ю.	115
Переклад як інструмент культурної дипломатії України: лінгвопрагматичний та соціокомунікативний аспекти	
Григорян Н. В.	117
Кризовий медіадискурс у глобальному інформаційному просторі як чинник міжнародної підтримки та співпраці	
Громовенко В. В.	120
Жанрово-дискурсний підхід як лінгводидактичний інструмент підготовки майбутніх викладачів іноземної мови до формування текстотвірної компетентності філологів-германістів	
Діконська К. Л.	121
Курс «Англійська мова для сільського бізнесу» як ресурс розвитку сільського підприємництва в Україні	
Залужна М. В.	124
Interdisciplinary integration in English	
Ivanova T. V.	127
Роль іншомовної підготовки у зміцненні міжнародного партнерства та післявоєнній відбудові України	
Липченко Т. С.	130
Концепція українського художнього перекладу: лінгвокультурологічний підхід	
Оренчак О. О., Коваленко К.	133
Інтенсифікація вивчення іноземних мов у закладах вищої освіти задля міжнародного співробітництва в процесі відбудови України	
Першина Л. В.	137
Стратегії формування універсальних компетенцій європейського рівня при навчанні іноземної мови здобувачів вищої освіти немовних спеціальностей	
Погорєлова Т. Ф.	139
Емоційний вимір формування картини	
Приходченко О. О.	142
Проблемні аспекти міжкультурного спілкування в сучасному світі	
Приходько Г. І.	145
International English in Ukrainian educational space: modern challenges	
Synova T. V.	147

Peculiarities of forming speech competence in students of foreign language faculties (based on the training of tour guide-interpreters)	
Talanova L. H., Tkachenko V. V.	150
Медіаграмотність в іншомовному навчанні як засіб формування інформаційної стійкості в умовах війни	
Фрумкіна А. Л., Златовласова О. В.	153
Мовна інтеграція як інструмент академічної мобільності в умовах післявоєнного відновлення	
Шкворченко-Осадца Н. М.	156

НАПРЯМ 11. КУЛЬТУРНІ, СОЦІАЛЬНІ ТА ПОЛІТИЧНІ ВИМІРИ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ, ПРАКТИКИ ТА ВІЗІЇ МАЙБУТНЬОГО

Політика інклюзивного відновлення України: інтеграція гендерного підходу в стратегії міжгалузевого розвитку	
Вегеш І. М., Колодій М. М.	159
Післявоєнне відновлення України в умовах цифрової трансформації: між ефективністю врядування та ризиками цифрової автократії	
Кольцов В. М., Мельник Ю. П.	164
Стратегічне проєктування політики післявоєнного відновлення України	
Коренєв М. С.	167
Від лицарства до професійної армії: еволюція українського війська та його ціннісні орієнтири	
Мельник Ю. П., Кайнов М. О.	170
Політична відповідальність як передумова належного публічного врядування в умовах повоєнного відновлення України	
Мельник Ю. П.	173
Виклики кадрового забезпечення органів місцевого самоврядування у сфері європейської інтеграції України	
Неприцький О. А.	176
Від «теології після Освенцима» до «теології після Бучі»: досвід війни і теологічні перспективи для повоєнного християнства в Україні	
Павленко П. Ю.	179
Морально-етичні принципи децентралізованого управління: виклики практичної реалізації у Національній гвардії України	
Севрук І. І.	182
Концептуальна візія відновлення України: безпекові виклики та соціокультурні потенціали в глобальному контексті	
Сирінський Р. А.	185

Освітні складові стратегії збереження і розвитку кадрового потенціалу Національної гвардії України у Національній академії Національної гвардії України	
Соколовська Ю. В.	189
Водозабезпечення агросектору Херсонської області: вплив наслідків повномасштабного вторгнення РФ на територію України	
Хлобистов Є. В., Кльова К. О.	191
Передбачення та запобігання екологічних конфліктів при реінтеграції Криму	
Хлобистов Є. В., Накоренко Д. А.	194
Соціально-політичний вимір повоєнної реінтеграції АР Крим	
Хлобистов Є. В., Руденко Н. А.	197

НАПРЯМ 12. ЦІНІСНО-ДУХОВНІ ВИМІРИ ВІДНОВЛЕННЯ МИСТЕЦЬКОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ

Порівняльна характеристика оригінальної версії композиції «Mas que Nada» Jorge Ben Jor та її кавер-версії «Mas que Nada» Elis Regina	
Болдирева М. В.	200
Дует як інтонаційно-діалогічна форма музичного мислення	
Буркацька Т. В.	203
Кафедра духових і ударних інструментів Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової як осередок професійної підготовки та виконавської традиції в Україні	
Буркацький З. П.	205
Фортепіанний ансамбль у виконавській підготовці здобувачів-непіаністів: принципи формування ансамблевого мислення та інтерпретації	
Гавриленко Л. В.	207
Методи розвитку внутрішнього слуху на уроках сольфеджіо у вищій музичній школі	
Каплун Т. М.	209
Невидимий співавтор перформансу: радіочастотна інфраструктура як чинник стабільності сучасного концертного мистецтва в умовах відновлення України	
Кондус А. Р., Горovenко М. Г.	211
Соціальні та культурні трансформації другої половини ХХ століття як чинник оновлення мюзиклової драматургії	
Копачова В. С.	213

Принципи формування виконавської інтерпретації в сучасному фортепіанному мистецтві	
Хіль О. М.	215
Поняття реампінгу як суміжного методу запису та передачі сигналу	
Шаманський М. Д., Горovenko М. Г.	217

НАПРЯМ 13. АУДІОВІЗУАЛЬНІ МЕДІА В РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ПРОЦЕСІВ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ: ДОКУМЕНТУВАННЯ, КОМУНІКАЦІЯ ТА ФОРМУВАННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ

Візуальні ефекти як інструмент моделювання екранної реальності: теоретичні засади та практика сучасного кіно	
Бондаренко Д. С.	219
Естетичні та технологічні витоки документалістики другої половини ХХ століття: вплив на сучасне українське екранне мистецтво	
Даниленко С. А.	221
Кінематограф як мистецтво ритму та ілюзії: ідеї І. Бергмана у контексті сучасного українського кіно	
Лупій Я. В.	224
Монтаж як форма мислення в екранному мистецтві: теоретичні засади та соціокультурні виміри	
Монойло Д. В.	227
Художня портретна фотографія як простір формування культурної ідентичності України в умовах війни та відновлення (на прикладі авторського фотопроєкту VISIUM)	
Мараховська К. Д.	229
Цифрова трансформація телесеріалів та їх вплив на соціокультурні орієнтації молоді: американський і український контексти	
Тростянецький Н. К.	231
Режисура ранкових телепрограм: специфіка прямого ефіру та симуляція медіареальності в українському телепросторі	
Ципинська М. В.	234

НАПРЯМ 14. ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я НАЦІЇ, УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ПОСЛУГ НАСЕЛЕННЮ УКРАЇНИ

Інтеграція психологічної допомоги в онкологічне лікування	
Бояльська С. О.	236

Морально-психологічна підготовка військовослужбовців Національної гвардії України в умовах сучасних бойових дій Волошко С. А.	239
Психологічні механізми корпоративного шахрайства: виклики для економічної безпеки України у період повоєнного відновлення Гайдуков І. В.	245
Екзистенційна криза студентської молоді в умовах війни: емоційні та смислові аспекти Грановська А.	247
Медіація як інструмент подолання ціннісних розривів у посткризовому суспільстві Іванова В. О.	251
Особистісна здійсненність та особистісна реалізованість студентської молоді в умовах хронічного воєнного стресу Каткова М.	253
Інтерв'ю у дослідженні резильєнтності військових лікарів Матвєєва Д. О.	256
Особливості зниження тривожності дітей молодшого шкільного віку в умовах групової арттерапії Міготіна М. В.	259
Арттерапія як інструмент гармонізації внутрішнього стану особистості: концептуальний аналіз Обуховська Я. А.	262
Вплив тренінгових технологій на емоційну сферу особистості в сучасних умовах Паніван Г. М., Соколовська Є. В.	265
Ефективність психоедукаційних програм розвитку стресостійкості військовослужбовців як ресурс відновлення України Перелігіна Л. А., Швалб А. Ю., Бондаренко Г. М.	267
Психологічні механізми сприймання інформації операторами сил спеціальних операцій у бойових умовах Пешко С. В.	269
Побудова когнітивно-поведінкових стратегій психологічного благополуччя особистості за допомогою нейролінгвістичного програмування Полянський В. М., Єрмакова С. С.	272
Психологічна стійкість населення як об'єкт державної політики в умовах війни: психологічний вимір та інструменти формування Рибаченко С. П.	275

Когнітивно-поведінкові предикатори формування стресостійкості: інноваційні моделі та підходи	
Сенченкова А. В.	278
Психологічні детермінанти самореалізації жінок зрілого віку в умовах трансформації життєвих ролей	
Смогунова Ю. О.	280
Психодіагностика професійного становлення майбутніх психологів	
Тептюк Ю. О., Подрушняк Н. Г.	283
Взаємовплив часової спрямованості та суб'єктивного благополуччя особистості	
Фелечко О. С.	286
Посттравматичний стресовий розлад: мовні техніки виходу	
Форманова С. В.	289
Психологічні механізми та чинники деструктивної поведінки в умовах хронічного воєнного стресу	
Шаталова О. К., Лісовенко А. Ф.	293
Життєтворчість як чинник посттравматичного зростання особистості в умовах соціальної нестабільності	
Шенцева О. П.	296
Індивідуальний стиль копінг-поведінки підлітків з асоціальною спрямованістю особистості у важких життєвих ситуаціях	
Якимчук Б. А.	299

НАПРЯМ 6. ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ПАТОЛОГІЇ, ТЕРАПІЇ ТА СОЦІАЛЬНО- ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-01>

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ “КЕНГУРУ” У ВИХОДЖУВАННІ НЕДОНОШЕНИХ ДІТЕЙ

Астапов Д. Ю.

*здобувач вищої освіти 4 курсу
спеціальності Фізична терапія, ерготерапія
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Нікітіна Н. О.

*доцент кафедри акушерства, гінекології та педіатрії
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Кукушкін В. Н.

*доцент кафедри акушерства, гінекології та педіатрії
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Kangaroo Mother Care (КМС), або метод «Кенгуру» – це догляд за недоношеними або маловаговими новонародженими в умовах тривалого контакту «шкіра до шкіри», який починається якомога раніше після народження, у стаціонарі, триває якомога довше, але не менше 8 годин на день, поєднується виключно з грудним вигодовуванням та з подальшим продовженням на дому [2, С. 75]

Виходжування передчасно народжених дітей залишається глобальною медичною проблемою за рахунок великої частоти випадків (за даними ВООЗ, близько 13,4 мільйона дітей на рік – приблизно кожен десятий новонароджений) та смертності від ускладнень, пов'язаних з недоношеністю (близько 900 тисяч смертей щороку дітей віком до 5 років). [3, 11–89 с.]

Поряд із дорогими та енерговитратними методами зниження смертності недоношених та підвищення їх виживання та якості життя, ВООЗ пропонує наряду з раннім грудним вигодовуванням у цієї категорії дітей використовувати метод «кенгуру». [2, С. 75]

Нині це не просто «тримання дитини на грудях», а модель сімейно-орієнтованої допомоги, де мати та будь-який член сім'ї виступають частиною лікувального процесу. КМС є основою догляду за недоношеними та маловаговими дітьми, що вимагає фактично реорганізації материнсько-неонатальної допомоги. [3, 11–89 с.].

Метод кенгуру полягає у продовженні забезпечення перебування новонародженого в умовах, максимально наближених до внутрішньоутробних. Дитина лежить на оголених грудях матері або інших членів сім'ї, вкрита стерильною теплою пелюшкою або одягнена в бодік і фіксована слінгом протягом одного і більше годин на добу.

КМС впливає на виживання за рахунок комплексного позитивного впливу на терморегуляцію, частоту серцевих скорочень, дихання та насичення крові киснем; емоційну стабільність і зменшення рівню стресу, налагодження лактації та вигодовування з формування здорового мікріобіома та підвищення стійкості до інфекцій новонародженого.

В доказовій медицині користь КМС наведено [5, 1–13 с.] у вигляді зниження ризику смерті на 32% порівняно з традиційним доглядом, [6, 1–117 с.] на 33–36%, а [4, С. 21] доказало значне зниження смертності серед новонароджених вагою 1,0–1,8 кг. при негайному початку КМС після народження. Метааналітичні дані 2023 року також підтвердили, що смертність знижувалася на 23% при початке метода протягом перших 24 годин після народження. [4, С. 21; 5, 1–13 с.; 6, 1–117 с.]

Також метод зменшував частоту [5, 1–13 с.] та ризик неонатального сепсису – на 15% [3, 11–89 с.], гіпотермії, стресу та підвищував рівень грудного вигодовування [5, 1–13 с.] та сприятливо впливав на ранній мікріобіом. [5, 1–13 с.]

[8, 1–14 с.] зазначили вплив КМС на фізичний розвиток – стабільний набір маси тіла, покращення показників зросту й окружності голови, які посилюються при тривалішому виконанні методу. [8, 1–14 с.]

КМС потенційно є нейропротективним фактором. На довгострокові ефекти нейророзвитку дітей, які отримували КМС, у віді кращіх нейроповедінкових та моторних показників у ранньому дитинстві вказують [1, С. 75; 8, 1–14 с; 10, 1–26 с.]

Згідно з принципом zero separation, нові рекомендації ВООЗ змінили клінічну практику, визначаючи КМС як ключовий елемент стандарту допомоги всім недоношеним новонародженим з моменту пологів, навіть у клінічно нестабільних дітей після виключення загрозливих станів. Це потребує створення спеціальних відділень спільного перебування матері та дитини (Mother–Newborn Care Units), підготовки медичного персоналу та

переосмислення ролі сім'ї як активної частини лікувального процесу. [1, С. 75; 2, С. 121]

Висновок

1. КМС є важливим елементом соціально-організаційної стратегії, що трансформує підхід до неонатального догляду у цілях зниження малоплової смертності та прискорення фізичного та психомоторного розвитку немовля.

2. Метод «кенгуру» довів свою ефективність як один із найрезультативніших і водночас найдешевших способів **виходжування** недоношених немовлят. Його переваги охоплюють терморегуляцію, зниження ризику інфекцій, підтримку грудного вигодовування і потенційне покращення нейророзвитку.

3. Сучасні рекомендації змістили акцент із пізнього застосування після стабілізації на негайне, безперервне та сімейно-орієнтоване впровадження КМС з моменту народження. У цьому контексті метод «кенгуру» потрібно розглядати як стандартний компонент неонатальної допомоги, а не як допоміжну терапевтичну техніку.

Література:

1. WHO. Recommendations for care of the preterm or low-birth-weight infant. Guidelines Review Committee, Maternal, Newborn, Child & Adolescent Health & Ageing (MCA), Newborn Health (NBH). 2022. 75p. ISBN: 978-92-4-005826-2.

2. WHO. Kangaroo mother care: a clinical practice guide. // Maternal, Newborn, Child & Adolescent Health & Ageing (MCA), Newborn Health (NBH). 2025. 121p. ISBN: 9789240115910.

3. WHO. Preterm birth fact sheet // World Health Organization 2023, P. 11-89. ISBN 978-92-4-007389-0

4. WHO Immediate KMC Study Group. Immediate “Kangaroo Mother Care” and Survival of Infants with Low Birth Weight. NEJM. // WHO Immediate KMC Study Group. 2021. VOL. 3. P. 84 21.

5. Sivanandan S, Sankar MJ. Kangaroo mother care for preterm or low birth weight infants: a systematic review and meta-analysis. BMJ Global Health. // Sindhu Sivanandan, Mari Jeeva Sankar, 2023. Volume 8, Issue 6, P. 1–13.

6. Conde-Agudelo A, Díaz-Rossello JL. Kangaroo mother care to reduce morbidity and mortality in low birthweight infants. Cochrane Review. // Conde-Agudelo A, Belizán JM, Diaz-Rossello. 2016. P. 1–117.

7. Darmstadt GL, et al. WHO Global Position Paper and Implementation Strategy on kangaroo mother care call for fundamental reorganisation of maternal–infant care. The Lancet. // WHO Strategic and Technical Advisory Group of Experts for Maternal, Newborn, Child, and Adolescent Health and Nutrition KMC Working Group. 2023. Volume 401, Issue 10390, P. 1751–1753.

8. Gong Z, et al. The effects of short– and long-duration Kangaroo Mother Care on growth and breastfeeding outcomes in LBW infants. // BMC Pediatrics, 2025. Volume 25, P. 1–14.

9. Bharadwaj SK, et al. Role of kangaroo mother care in modulating microbiome.// Journal of Neonatal Nursing. 2025. Volume 31, Issue 1, P. 82–88.

10. Stanford Medicine. Skin-to-skin “kangaroo care” found to boost neurodevelopment in premature babies. // Inpatient Skin-to-skin Care Predicts 12-Month Neurodevelopmental Outcomes in Very Preterm Infants, Molly F. Lazarus, Virginia A. Marchman, Edith Brignoni-Pérez, Sarah Dubner, Heidi M. Feldman, Melissa Scala, Katherine E. Travis. 2024. Volume 274, P 1–26.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-02>

ВПЛИВ ІММОБІЛІЗАЦІЙНО-ЕМОЦІОНАЛЬНОГО СТРЕСУ НА ІМУННУ СИСТЕМУ

Борейшик Я. О.

*аспірант кафедри загально-медичних наук,
Міжнародний університет
м. Одеса, Украна*

Пройшло майже 100 років коли Г. Сельє описав типову реакцію організму на дію різноманітних фізіологічних та патогенних чинників яка в цілому забезпечувала адаптацію організму не залежно від специфіки діючих чинників. Ця типова відповідь організму отримана назву загального адаптаційного синдрому (ЗАС). У подальшому накопичилось багато даних, що ЗАС не тільки грає роль в реакціях фізіологічної адаптації, а часто може бути одним з механізмів розвитку патології, що обумовило трансформацію терміна ЗАС в стрес. Саме під такою назвою наразі розглядають роль стресу в патогенезі. Важливо, що серед тих чинників які обумовлюють розвиток стресу у сучасної людини на першому місці знаходиться психоемоційне перевантаження, котре є важливим механізмом виникнення патології, особливо коли у цей стан поєднується з гіподинамією. Однак, не дивлячись клінічну актуальність механізми тих змін, які виникають в органах і системах вивчені недостатньо. Між тим давно відомо, що до органів мішеней при стресі в першу чергу слід віднести імунну систему. Однак біохімічні механізми ушкоджень імунної системи вивчені недостатньо що послужило обґрунтуванням виконання нашої роботи.

Дослідження проводилось на 30 щурах (10 контроль та 20 стрес). Імобілізаційно-емоційний стрес (ІЕС) модельован розміщенням голодних тварин на три години у клітки розміром 15х5х4 см. В умовах зміненого світлового режиму. Такий вплив проводили на протязі 30 діб. Після закінчення експерименту в сироватці периферичної крові, тканинах тимуса та селезінки визначали активність перекисного окислення ліпідів (ПОЛ), концентрації малонового діальдегіду (МДА) та досліджували активність

основних ферментів антиоксидантного захисту – супероксиддисмутази (СОД) та каталази (АОС).

В периферичній крові виявили активацію ПОЛ по збільшенню кількості МДА. Одночасно зареєстрували тенденцію до зменшенню активності СОД та каталази. Тобто у щурів ІЕС викликав системну активацію ПОЛ, що могло бути пов'язано з системними ефектами ІЕС. Однак одночасно активацію ПОЛ та кількості МДА виявили в тимусі, в якому також зростала активність каталази, тобто підвищувалась АОС. В селезінці також зростала активність ПОЛ по кількості МДА, однак одночасно зростала і активність СОД.

Зроблено висновок, що при ІЕС можливим механізмом ушкодження імунної системи може бути активація ПОЛ, яка перевищує захисні можливості АОС.

У подальших дослідженнях слід визначити які біохімічні реакції стають об'єктами активації ПОЛ, та вивчити можливість використання препаратів антиоксидантної дії.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-03>

IN SILICO ФАРМАКОЛОГІЧНЕ ПРОФІЛЮВАННЯ КОМБІНОВАНИХ НЕЙРОПРОТЕКТОРНИХ ТА ПРОТИСУДОМНИХ ТЕРАПІЙ

Борисюк І. Ю.

*доктор фармацевтичних наук, професор,
завідувач кафедри загальної та клінічної фармакології
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Смірнова Г. В.

*старший викладач кафедри загально-медичних наук
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Діденко Д. В.

*аспірант першого курсу, спеціальність ЕЗ Хімія
Ніжинський університет імені Миколи Гоголя
м. Ніжин, Україна*

Епілепсія та нейродегенеративні патології належать до складних захворювань нервової системи, які супроводжуються порушенням

функціональної активності нейронів, розвитком когнітивних розладів і поступовим ушкодженням нервової тканини. Незважаючи на значні досягнення сучасної фармакології, проблема ефективного лікування цих станів залишається актуальною. Одним із перспективних напрямів є використання комбінованих схем лікування, які дозволяють одночасно впливати на різні механізми розвитку патологічного процесу. Відомо, що епілептична активність формується внаслідок дисбалансу між процесами збудження та гальмування у центральній нервовій системі [1, с. 3]. Важливу роль у цьому відіграють порушення роботи іонних каналів, надлишкова активація глутаматергічної передачі, недостатність GABA-ергічного гальмування, оксидативний стрес і нейрозапальні реакції. Під час тривалого перебігу захворювання посилюється ушкодження клітинних мембран, змінюється енергетичний метаболізм нейронів, активуються процеси апоптозу та порушується функціональний стан головного мозку. Нейропротекторні препарати здатні знижувати негативний вплив оксидативного стресу, стабілізувати мембрани клітин, покращувати метаболічні процеси у нервовій тканині та пригнічувати розвиток запалення [2, с. 5]. Саме тому комбінування нейропротекторних агентів із класичними антиепілептичними засобами розглядається як перспективний підхід до підвищення ефективності лікування. Дослідження таких комбінацій за допомогою сучасних комп'ютерних технологій дозволяє швидко оцінити їх потенційні властивості та визначити найбільш перспективні терапевтичні варіанти [3, с. 7].

Метою даної роботи було проведення *in silico* аналізу комбінованих нейропротекторних та протисудомних засобів із визначенням їх можливого впливу на основні молекулярні мішені нервової системи. Для реалізації поставленої мети використовувалися сучасні методи комп'ютерного фармакологічного моделювання, включаючи molecular docking, QSAR-аналіз, прогнозування фармакокінетичних параметрів та оцінку ADMET-характеристик. У роботі застосовувалися дані біоінформаційних платформ PubChem, DrugBank, SwissADME та Protein Data Bank.

Для дослідження були обрані найбільш поширені антиепілептичні препарати – леветирacetам, ламотриджин, карбамазепін та вальпроєва кислота, а також речовини з потенційною нейропротекторною активністю: мелатонін, кверцетин, ресвератрол, куркумін та N-ацетилцистеїн. Як основні біологічні мішені розглядалися GABA-A рецептори, NMDA-рецептори, натрієві та кальцієві канали, а також медіатори запалення та оксидативного стресу.

Результати molecular docking показали, що окремі нейропротекторні сполуки демонструють достатньо високу спорідненість до рецепторних структур центральної нервової системи. Зокрема, кверцетин і ресвератрол проявили здатність взаємодіяти з механізмами антиоксидантного захисту та пригнічувати активність прозапальних сигнальних шляхів. Куркумін

продемонстрував потенційну здатність стабілізувати клітинні мембрани та зменшувати прояви оксидативного ушкодження. Мелатонін виявив виражений нейропротекторний потенціал, пов'язаний із регуляцією антиоксидантних систем та підтриманням функціональної активності нейронів. Класичні антиепілептичні препарати, насамперед леветирацетам та ламотриджин, підтвердили ефективність щодо регуляції активності натрієвих каналів і пригнічення патологічної електричної активності нейронів. Поєднання протисудомних та нейропротекторних агентів створювало можливість комплексного впливу на декілька патогенетичних механізмів захворювання.

Під час ADMET-прогнозування було встановлено, що більшість досліджуваних сполук характеризуються прийнятними фармакокінетичними властивостями, помірною токсичністю та здатністю проникати через гематоенцефалічний бар'єр. Найбільш перспективними виявилися комбінації леветирацетама з мелатоніном та ресвератролом, які демонстрували поєднання протисудомної активності та нейропротекторної дії. Network pharmacology аналіз підтвердив мультитаргетний характер комбінованих терапевтичних схем. Було встановлено, що одночасний вплив на іонні канали, рецепторні системи, оксидативний стрес та запальні механізми може підвищувати ефективність лікування та знижувати ризик прогресування нейродегенеративних змін. Особливо важливим є те, що комбінована терапія здатна забезпечувати не лише контроль судомної активності, але й захист нейронів від подальшого ушкодження.

Використання *in silico* технологій має низку переваг у сучасній фармакології. Комп'ютерне моделювання дозволяє скоротити тривалість первинного пошуку активних сполук, зменшити витрати на проведення експериментальних досліджень та оптимізувати процес створення нових лікарських засобів. Крім того, сучасні алгоритми машинного навчання та штучного інтелекту відкривають нові можливості для аналізу великих масивів фармакологічних даних і прогнозування ефективності потенційних терапевтичних комбінацій.

Отже, результати проведеного дослідження свідчать про перспективність застосування комбінованих нейропротекторних та протисудомних терапій у лікуванні епілепсії та нейродегенеративних захворювань. *In silico* фармакологічне профілювання є важливим сучасним інструментом, який дозволяє проводити попередню оцінку ефективності та безпечності лікарських комбінацій, сприяє розвитку персоналізованої медицини та створює передумови для подальших експериментальних і клінічних досліджень у галузі нейрофармакології.

Література:

1. Syed R.U., Banu H., Khojali W.M.A. *et al.* In vivo, in silico effects of sakuranetin as a multi-target nutraceutical against PTZ-induced seizures via

GABA restoration and BDNF/TrkB activation. *Sci Rep.* 15, 45691. 2025. <https://doi.org/10.1038/s41598-025-26746-y>

2. Ahmad S., Samim M., Jain S., Vohora D., Nidhi. Neuroprotective and anticonvulsant effect of trimetazidine in a PTZ-kindling model of mice through modulation of the IL-1 β /IL-1R1 and HMGB-1/TLR-4 axis. *Front Pharmacol.* 2025. 16, 1621729. doi: 10.3389/fphar.2025.1621729. PMID: 40894200; PMCID: PMC12394164.

3. Zeb A., Ali H., Khan J.Z., Shah F.A., Alattar A., et al. In Silico molecular docking and molecular dynamic simulation of transferrin coated Phenytoin loaded SLNs with molecular targets of epilepsy. *PLOS ONE* 20(6): 2025. e0325772. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0325772>.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-04>

ВИКОРИСТАННЯ КАМЕРТОНУ В КЛІНІЧНІЙ ПРАКТИЦІ ДЛЯ ДІАГНОСТИКИ ДІАБЕТИЧНОЇ СТОПИ

Василевич М. Ю.

*студентка четвертого курсу медичного факультету
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Гріченіченко Ю. Д.

*студентка четвертого курсу медичного факультету
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Хубетова І. В.

*кандидат медичних наук,
доцент кафедри загально-медичних наук медичного факультету
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

В представлений роботі розглянуто можливість застосування камертону у неврологічній та подологічній практиці, як одного з доступних, неінвазивних, достатньо інформативних засобів діагностики.

Камертон – це спеціальний металевий інструмент (найчастіше з частотою 128 Гц або 64 Гц), який використовується для оцінки функціонального стану нервової системи. Завдяки цьому приладу лікар діагностує роботу центральної (головний і спинний мозок) та периферичної

нервової системи, а саме рефлекс, м'язовий тонус, координацію рухів, чутливість, зір, слух, а також когнітивні здібності (пам'ять, мова) для виявлення хвороб хребта, судин мозку, інфекцій, наслідків травм або захворювань (наприклад: цукровий діабет). [5]

Саме використання камертону в подологічній практиці для оцінки вібраційної чутливості дозволяє виявити ранні ознаки неврологічних порушень, зокрема діабетичної нейропатії.

Діабетична полінейропатія є найбільш раннім і частим ускладненням цукрового діабету (ЦД) і, поряд з ангіопатією нижніх кінцівок, займає провідне місце в патогенезі діабетичної стопи. Синдром діабетичної стопи зустрічається у 30-80% хворих на ЦД. Діабетична полінейропатія (ДПН) – це прогресуюче ураження периферичних нервів, спричинене високим рівнем цукру, яке вражає до 50 % хворих на діабет та без належного контролю може призвести до трофічних виразок, глибоких інфекцій та, у гіршому випадку, до ампутації. Виявляється онімінням, печінням, «мурашками» та болями (особливо вночі) у стопах і гомілкях. Основні причини – хронічна гіперглікемія, що призводить до руйнування нервових волокон. [2]

Чому дуже важливо саме у подології діагностувати діабетичну полінейропатію або діабетичну стопу. Тому що стопа втрачає чутливість і пацієнт може не помітити, що натер мозоль, отримав поріз або що у взуття потрапив камінець, що призводить до утворення виразок. Діагноз ДПН можна встановити лише на підставі попереднього й ретельного клінічного обстеження.

Спочатку лікарем-неврологом або подологом збирається анамнез та проводиться диференційна діагностика (табл. 1) [1].

А потім перевірка вібраційної чутливості камертоном (зазвичай 128 Гц) проводиться шляхом прикладання інструменту, що вібрує, до кісткових виступів (частіше суглоб великого пальця стопи) при закритих очах пацієнта. Оцінюється час відчуття вібрації (норма >10-15 с) і порівнюється з відчуттями лікаря, що дозволяє виявити неврологічні порушення, наприклад, діабетичну полінейропатію [3].

Як проводиться перевірка.

Пацієнт повинен сидіти чи лежати, очі закриті. Різно вдяраємо камертон щоб викликати гучну вібрацію. Ставимо ніжку камертона, що вібрує, на кістковий виступ тильну поверхню дистального міжфалангового суглоба великого пальця ноги (або інші точки: кісточка, коліно). Запитуємо у пацієнта: «Ви відчуваєте вібрацію?». Якщо так, просимо повідомити, коли вона припиниться.

Щоб виключити хибно-позитивні відповіді, іноді прикладаємо до шкіри не вібруючий камертон.

Оцінюємо результати:

Норма: Пацієнт відчуває вібрацію довго (загалом довше, ніж дослідник, чи близько 10-15 секунд).

Таблиця 1

Диференційна діагностика нейропатичної та ішемічної форми діабетичної стопи

Ознака	Форма ураження стопи	
	Нейропатична	Ішемічна
Тривалість захворювання	Тривалий перебіг ЦД	Гіпертонія і дисліпідемія
Анамнез	Наявність в анамнезі виразок, ампутацій стоп, деформації стоп, пальців нігтьових пластинок	Наявність в анамнезі серцево-судинних захворювань, атеросклеротичного ураження судин головного мозку
Шкідливі звички	Зловживання алкоголем	
Колір шкірних покривів	Частіше гіперемована	Бліда або ціанотична
Стан шкіри	Суха, ділянки гіперкератозів у місцях надлишкового тиску	Атрофічна, блискуча
Деформації	Деформації стоп, пальців гомілково-ступневих суглобів – специфічні; двобічний набряк	Окремі види деформації неспецифічного характеру
Пульсація артеріальних судин	Збережена	Різко знижена або відсутня
Виразкові дефекти	Розташовані в ділянках надлишкового тиску, на підшовній поверхні, не болючі	Акральні некрози, різко болючі
Суб'єктивні симптоми	На початку хвороби відсутність суб'єктивної симптоматики	Переміжна кульгавість

Ступені ураження діабетичної стопи

Рис. 1. Ступені ураження діабетичної стопи

Знижена чутливість: Вібрація відчувається менше 10 секунд або пацієнт відчуває лише тиск, а не тремтіння. Якщо чутливість знижена на стопах, перевірте кісточки, колінні суглоби, щоб визначити рівень ураження.

При діагностиці діабетичної стопи використовують градуйовані камертони, що дозволяють оцінити рівень зниження чутливості (за шкалою від 0 до 8) [4].

При діабетичній полінейропатії вібраційна чутливість знижується (гіпестезія) через пошкодження великих нервових волокон, що є однією з ранніх і діагностично значущих ознак ускладнення. Пацієнти перестають відчувати вібрацію камертону або палестезіометра (прилад для вимірювання) стопах та пальцях ніг.

Про що нам можуть розповісти основні зміни вібраційної чутливості:

- Зниження порога сприйняття часто передує втраті больової та температурної чутливості.

- Порушення розвиваються симетрично на кшталт «шкарпеток» (у дистальних відділах нижніх кінцівок).

- Зниження вібраційної чутливості часто діагностують за допомогою палестезіометрії або градуйованого камертону (128 Гц), що додається до кісткових виступів (перший палець стопи, кісточки).

- При прогресуванні захворювання вібраційна чутливість може повністю зникнути в нижніх кінцівках, а потім залучаються руки.

- Зниження чутливості безпосередньо пов'язане з ризиком розвитку синдрому діабетичної стопи та виразок, що не гояться, оскільки пацієнт не відчуває вібраційного тиску, що вказує на навантаження або небезпека.

- Своєчасна оцінка вібраційної чутливості допомагає виявити ураження нервів на стадії, коли вона ще може бути оборотною при компенсації діабету.

Література:

1. Мостова Ю.М. Сучасні класифікації та стандарти лікування захворювань внутрішніх органів. Невідкладні стани в терапії. – 20-те вид., доп. і переробл. – Київ: Центр ДЗК, 2016.– С. 521.

2. Діабетична полінейропатія: патогенез, клініка, діагностика, підходи до лікування / Здоров'я України. Тематичний номер «Діабетологія. Ендокринологія. Метаболічні розлади». 2014. № 1. URL:<https://health-ua.com/article/16166-dabetichna-polnejropatya-patogenez-klinka-dagnostika-pdhodi-do-lkuvannya>

3. Використання камертонів у медичній практиці Luxamed для ефективної діагностики та терапії / HLR Med. Статті. URL: <https://med.hlr.ua/articles/vikoristannya-kamertoniv-u-medichnij-practicji-luxamed-dlya-efektivnoyi-diaagnostiki-ta-terapiyi/>

4. Для чого НСЗУ вимагає наявності камертону на первинці? / Український медичний часопис. 2023. 18 серп. URL:

<https://umj.com.ua/uk/novyna-248865-dlya-chogo-nszu-vimagaye-nayavnist-kamertonu-na-pervintsi>

5. Камертон для невропатологів (градуйований) за Рідель-Зайфером (Ryder Seiffer) С. 128 Гц / 64 Гц Luxamed. URL:<https://medservice.net.ua/ua/p1984877463-kamerton-dlya-nevropatologov>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-05>

МЕТОДИ КОРЕКЦІЇ ПТСР В УМОВАХ ВІЙНИ

Врублевська С. В.

*кандидат медичних наук,
доцент кафедри внутрішніх хвороб
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Єфременкова Л. Н.

*доктор медичних наук, доцент,
завідувачка кафедри внутрішніх хвороб
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

ПТСР виявляють у людей, які зазнали впливу надзвичайних подій (чи серії подій), що сприймалися як загроза смерті чи каліцтва і, як наслідок, призвели до характерних порушень внутрішньої рівноваги. Це стан, коли мозок не опрацював своєчасно травмуючу подію, через що вона не почала сприйматися суб'єктивно як ту, що вже залишилася в минулому. Натомість вона продовжує час від часу переживатися людиною у теперішньому часі [1-5]. Зазвичай симптоми з'являються за кілька місяців, вимагаючи професійної допомоги [1-6].

В Україні з липня 2024 року діє новий Уніфікований клінічний протокол, затверджений наказом МОЗ № 1265 [1]. Він заснований на засадах доказової медицини та адаптований під умови воєнного часу.

Ключові клінічні прояви ПТСР: [1-5]: «Флешбеки» та спогади: яскраві, болючі повторні переживання травми. **Уникнення:** людина уникає думок, розмов, місць чи людей, що нагадують подію. **Гіперзбудження:** постійна напруга, дратівливість, спалахи агресії, проблеми зі сном. **Емоційні порушення:** відчуття заціпеніння, усунення, зниження інтересу до життя.

Причини та фактори: ПТСР розвивається, якщо травмуюча подія перевищує здатність психіки впоратися зі стресом. Найчастіше виникає

після (на фоні) бойових дій, катастроф, фізичного/сексуального насильства, особливо якщо травма була тривалою.

Діагностика та лікування: Діагноз «ПТСР» має право встановлювати лише лікар-психіатр. Для первинного скринінгу використовуються **валідовані опитувальники (наприклад, PCL-5)**. Основним методом лікування визнано **індивідуальну травмофокусовану психотерапію**. Рекомендовані методи психотерапії: **КПТ (Когнітивно-поведінкова терапія):** Переробка травматичних думок та експозиція (поступове звикання до тригерів). **ДПДГ (EMDR):** Десенсибілізація та переробка рухами очей. **NET (Наративна експозиційна терапія):** Часто застосовується для роботи з множинними травмами (актуально для ветеранів та біженців). **Медикаментозна підтримка:** Препаратами першої лінії вибору в Україні (згідно з міжнародними стандартами NICE та FDA) є антидепресанти групи СЮЗС (сертралін, пароксетин, флуоксетин) [1].

Інноваційні та специфічні підходи: **Протокол RTM (Reconsolidation of Traumatic Memories):** Нейробіологічний метод, який зараз активно впроваджується та тестується в українських шпиталях. Він дозволяє значно зменшити симптоми за 3-5 сеансів без детального переказу травми. **Кетамін-резистентна терапія:** У спеціалізованих центрах проводяться дослідження щодо використання кетаміну у поєднанні з психотерапією для лікування важких форм ПТСР у ветеранів. **Програма mhGAP:** Навчання лікарів первинної ланки розпізнавати ПТСР та надавати базову психологічну підтримку [1].

Ми пропонуємо прості у виконанні методи групової терапії.

Криголам (ice breakers) – забезпечує зняття комунікативного бар'єру. Приклад: учасник представляє себе своєму сусідові, розказує, чому відвідує курс, яка його улюблена страва та, якби він був твариною, якою він був би і чому [2, 7]. **Інтерв'ю з партнером (голландське привітання):** розбиваються на пари і беруть інтерв'ю один в одного, використовуючи підготовлені автором курсу питання, потім представляють партнера в групі. Питання для прикладу: Ім'я, значення імені, місце проживання, професія, сімейний стан, захоплення, найкращий досвід у житті, девіз життя [6]. **Формування утворень:** керівник групи ставить питання та просить учасників групи розташуватись відповідно до їх відповідей. Наприклад. Формування лінії: учасники шокуються в залежності від років стажу. Наскільки була висока мотивація взяти участь у курсі (від 1 до 100%). Формування полів, наприклад, за професією або регіоном проживання. Формування діагоналей, наприклад, відповідь “так” чи “ні” на питання: “Чи вірите ви, що курс буде корисний для вас особисто?” **Карти пам'яті в групі:** учасники поділяються на 4 групи, які сидять за різними столами. Кожній групі пропонують закінчити речення: “Я зареєструвався на цей курс тому, що...”, “На цьому семінарі я хотів би...”, “У мене є такі сумніви...”. Коли кожна група пропрацювала початок кожного речення, аркуші прикріплюються на дошку та обговорюються усіма учасниками разом [3].

“Страх у капелюсі” [5]: учасники записують свої страхи та занепокоєння на картки, складають їх у коробку (капелюх). Потім учасники дістають по одній картці та зачитують їх, щоб обмінятися думками про зміст картки.[5] Відповіді об’єднуються в кластери і закріплюються на дошці [2, 3]. Так пропрацьовуються негативні спогади. **Снігова куля** (2-4-8): Учасники обговорюють проблему спочатку у парі, потім вчотирьох, потім у вісімках. Ця вправа навчає вести перемовини і робити вибір. [2] **Спалах**. Учасники сідають у коло і по черзі розповідають, як у них справи. Тому, хто говорить передається мушля або красивий камінчик, які передаються по колу. Ці короткі спалахи про почуття не коментуються.[2] **Картка з зображенням настрою**: символи настрою (хмари, сонце, гроза, дощь...) розміщуються на картках вертикально. Учасників просять наклеїти кольорові наліпки біля символів відповідно до їх настрою [3].

Проміжне оцінювання дня: кожен учасник отримує листок, на якому зображені 4 поля з запитаннями: “Що саме з курсу було для мене важливим?”, “Що залишилось без відповіді?”, “Що мені не сподобалось?”, “Що мені сподобалось?”. Кожний учасник заповнює і презентує аудиторії [3].

Робота в групах дозволяє зняти ізоляцію і напругу у висловленні думок, пропрацювати травмуючу подію. Групова терапія показала високу ефективність у усьому світі.[2-8] Вона дозволяє знизити дозу і тривалість психотропних медикаментів і рівень агресії [2-8].

Література:

1. Наказ МОЗ України від 19.07.2024 № 1265 "Про затвердження Уніфікованого клінічного протоколу первинної та спеціалізованої медичної допомоги «Гостра реакція на стрес. Посттравматичний стресовий розлад. Порушення адаптації»"
2. Штелі А. Компендіум. Довідник для викладачів з паліативної допомоги./ А.Штелі./ Івано-Франківськ: видавництво “Апостол”, 2022. – 116 с.
3. Bergman H.E.et al. Examining PTSD treatment choice among individuals with subthreshold PTSD / H. E. Bergman, A. C. Kline, N. C. Feeny, L. A. Zoellner // Behaviour Research and Therapy. – 2015. – №7. – Pp.33–41.
4. Brancu M.et al. Subthreshold posttraumatic stress disorder: a meta-analytic review of DSM–IV prevalence and a proposed DSM–5 approach to measurement / M. Brancu, et al. // Psychological Trauma. – 2016. – №8. – Pp. 222–232.
5. Choi J., Cho Yu., Woo H. mHealth Approaches in Managing Skin Cancer: Systematic Review of Evidence-Based Research Using Integrative Mapping / J. Choi, Yu. Cho, H. Woo//JMIR Publications.–2018. – <https://mhealth.jmir.org/2018/8/e164/>
6. Deady M. et al. The development of a smartphone app to enhance post-traumatic stress disorder treatment in high-risk workers / M. Deady et al. // National Library of Medicine. – 2023. – Режим доступу: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/36845080/>

7. Mitchell J. et al. MDMA-assisted therapy for severe PTSD: a randomized, double-blind, placebo-controlled phase 3 study / J. M. Mitchell, et al. // Nature Medicine. – 2021. – Режим доступу: <https://www.nature.com/articles/s41591-021-01336-3>

8. Morjaria P., Massie J. mHealth for eye care: what is possible? / P. Morjaria, J. Massie // Community Eye Health Journal. – 2022. – Режим доступу: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9412098/>

9. PTSD Test // МНА. – Режим доступу: <https://screening.mhanational.org/screening-tools/ptsd/>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-06>

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ГІДРОПОНІЧНОЇ БЮЗБАГАЧЕНОЇ ПРОДУКЦІЇ ДЛЯ ПРОФІЛАКТИКИ ДЕФЦИТУ МІКРОНУТРИЄНТІВ У ЛЮДИНИ

Гавенко М. М.

*студент четвертого курсу
факультету Медицини та громадського здоров'я
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Ковальчук Л. Й.

*доктор медичних наук, доцент,
професор кафедри загальномедичних наук
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Багато захворювань живих організмів, включаючи людину, часто обумовлені дисбалансом вмісту мікроелементів в організмі – як їх нестачею, так і надлишком [1, 2]. Наприклад, недолік заліза провокує розвиток анемії [3], йододефіцит може викликати порушення функціонування ендокринних залоз [4], таких як щитовидна, та багато інших проблем зі здоров'ям. У зв'язку з цим наука та медицина останніми роками активно розвивають новий напрямок, що вивчає негативні процеси в організмі людини, включаючи незворотні, що виникають через порушення балансу життєво важливих елементів [5]. Ці процеси, відомі як мікроелементози і підлягають певній класифікації [6, 7, 3, 4, 5,].

В умовах збройних конфліктів та кризових ситуацій ці проблеми набувають особливої гостроти, що зумовлює необхідність пошуку нових підходів до їхньої профілактики. Одним із найбільш перспективних

напрямів є використання гідропонних технологій вирощування біозбагаченої продукції – мікрозелені та паростків культурних рослин – як функціональних харчових продуктів із підвищеним умістом цільових мікроелементів [3, 6]. Цей підхід поєднує переваги агрономічної біофортифікації з контрольованістю умов вирощування та можливістю локалізованого виробництва в урбанізованому середовищі [3, 6].

Проведено систематичний огляд літератури (SLR) та ретроспективний аналіз літератури. Пошук здійснювався за ключовими словами: «biofortification», «microgreens», «hydroponics», «iron deficiency», «zinc deficiency», «selenium», «sprouts», «functional food», «controlled environment». Критерії включення: наявність оригінальних експериментальних або аналітичних даних, відповідність темі, дотримання принципів академічної доброчесності. До фінального аналізу включено 5 наукових статей [8].

Мікрозелень як функціональний харчовий продукт з підвищеним вмістом МН. Мікрозелень – молоді їстівні паростки, що збираються на 7–21 добу після проростання насіння, – являє собою перспективний клас функціональних харчових продуктів із надзвичайно високою харчовою цінністю. За даними Сет та інші (Seth et al. 2025), вміст поживних речовин у мікрозелені перевищує показники зрілих рослин у 30–40 разів, а мікрозелень брокколі демонструє вищий антиоксидантний потенціал порівняно з паростками [10, 11]. Одна порція різних видів мікрозелені здатна задовольнити від 2 до 12% добової потреби в залізі, 2–13% – у цинку, 1–6% – у селені, 28–116% – у вітаміні С та 28–332% – у вітаміні Е [10, 11, 12]. Мікрозелень, крім того, містить низький рівень антинутрієнтів: нітратів, оксалатів та інгібіторів трипсину (0,005 мг TIU/мг білка), що підтверджує її безпечність для регулярного споживання [11]. Принципово важливим є і питання ресурсозбереження: мікрозелень потребує на 93–95% менше часу і добрив, а також у 158–236 разів менше води, ніж зрілі рослини, для отримання еквівалентної кількості нутрієнтів [13].

Агрономічна біофортифікація мікрозелені Brassicaceae цинком та залізом. Залізо та цинк є ключовими мікроелементами, дефіцит яких охоплює понад чверть населення Землі. Дефіцит цинку під час вагітності та в ранньому дитинстві незворотно порушує фізичний розвиток, імунітет та нейрокогнітивні функції [14]. Ді Джойа (Di Gioia et al. 2019) продемонстрували, що при внесенні сульфату цинку в поживний розчин у концентраціях 5 та 10 мг·л⁻¹ у гідропонній системі вміст цинку в паростках руколи, червоної капусти та червоної гірчиці зростав на 75–281% порівняно з контролем [14, 15, 11]. Обробка розчинами сульфату заліза у концентраціях 10–20 мг·л⁻¹ збільшувала вміст заліза в пагонах від 64% (рукола) до 278% (червона капуста) [16]. Накопичення обох мікроелементів описувалося квадратичною моделлю і залежало від генотипу рослини, що свідчить про видоспецифічність відповіді на біофортифікацію. Суттєвою перевагою гідропонного підходу є можливість стандартизації концентрацій у поживному розчині та уникнення ризиків накопичення токсичних рівнів у

грунтових водах, притаманних польовим методам [16, 6, 9]. Водночас встановлено фітотоксичний поріг для заліза: концентрація 40 мг·л⁻¹ спричиняла пригнічення проростання та затримку росту в усіх досліджуваних видів [17], що потребує обережного підходу при розробці протоколів біофортificaції.

Гідропонна біофортificaція селеном. Селен є есенціальним мікроелементом для нормального функціонування серцево-судинної, ендокринної та імунної систем. Природний дефіцит Se у ґрунтах широко поширений у різних регіонах світу, і рослинна біофортificaція визнана найперспективнішою стратегією корекції цієї проблеми [18]. Дослідження Скрипник та інші (Skrypnik et al. 2024), проведене на прикладі материнки звичайної (*Origanum vulgare* L.) у гідропонних умовах, показало, що додавання селенату натрію до поживного розчину в концентраціях 2–20 мкМ не чинило негативного впливу на ріст рослин та накопичення біомаси. Коефіцієнт транслокації Se із коренів до пагонів становив 2–3, що свідчить про ефективне засвоєння елементу в їстівну частину рослини [16]. Принципово важливим результатом є те, що біозбагачення Se не лише підвищувало вміст мінерального елементу, але й стимулювало синтез вторинних метаболітів із доведеною біологічною активністю: загального вмісту фенольних сполук, флавоноїдів, розмаринової кислоти та лутеоліну-7-глюкозиду [16, 11]. При концентраціях Se 10–20 мкМ спостерігалось зростання вмісту розчинних вуглеводів на 30% та білків – на 17% [18, 7]. Аналогічна ефективність гідропонної Se-біофортificaції підтверджена для капусти кучерявої, ягнячого салату, руколи, шпинату, базиліку та кінзи [10, 13].

Хіміопрофілактичний потенціал паростків їстівних рослин. Паростки є спорідненою з мікрозеленню категорією функціональних харчових продуктів із різноманітним нутрієнтним та фітохімічним профілем. Систематичний огляд за PRISMA Грудзінська та інші (Grudzinska et al. 2023), що охопив 108 досліджень, продемонстрував значний хіміопрофілактичний потенціал паростків різних культур [19]. Зокрема, паростки брокколі (*Brassica oleracea* var. *italica*) у дослідженнях *in vitro* пригнічували проліферацію клітин колоректального раку SW480 до 15% від контролю; паростки конюшини червоної (*Trifolium pratense* L.) демонстрували IC50 14,8 мкг/мл щодо клітин MDA-MB-231 – показник категорії високої цитотоксичності [18, 19, 20]. Серед ключових біологічно активних сполук, відповідальних за ці ефекти, виокремлюють сульфурвмісні глюкозинолати та ізотіоціанати, ізофлавоїди, антоціани, феноло-карбонові кислоти та каротиноїди [20]. У процесі пророщування насіння одночасно активується синтез фітохімікалій та знижується вміст антинутрієнтів – інгібіторів ферментів та фітинової кислоти – що суттєво підвищує біодоступність мікроелементів [18, 20]. Автори огляду наголошують, що більшість даних отримано в системах *in vitro*, а клінічні дослідження залишаються недостатніми та потребують розширення.

Технології контролюваного середовища як основа виробництва біозбагаченої продукції. Системи контролюваного середовища (Controlled Environment Ecosystem, CEE) – технологічна основа масштабного виробництва біозбагаченої мікрозелені та функціональних рослинних продуктів. Шарма та інші (Sharma et al. 2024) підкреслюють, що CEE забезпечують: економію до 80% земельних угідь та 90% водних ресурсів порівняно з традиційним землеробством; стабільне дозоване надходження мікроелементів до кореневої зони рослин; можливість виробництва в умовах урбанізованого середовища, контамінованих ґрунтів або обмежених водних ресурсів [1, 8, 11]. Контрольоване середовище уможлиблює реалізацію «пришвидщеної селекції» (speed breeding): новий генотип можна отримати за 2–3 роки замість 10–15 років у традиційних умовах, що є критично важливим для розробки нових біофортифікованих сортів [18]. Технологічний арсенал CEE охоплює гідропоніку (NFT, DFT), аеропоніку, аквапоніку та геопоніку. Застосування штучного інтелекту та алгоритмів машинного навчання для фенотипування рослин та оптимізації поживного розчину відкриває перспективи подальшої інтенсифікації виробництва нутрієнтно-цільних продуктів [18,20].

Аналіз сучасних наукових даних свідчить про значний нереалізований потенціал гідропонно вирощуваної біозбагаченої продукції у контексті профілактики МН-дефіцитів. По-перше, агрономічна гідропонна біофортифікація залізом, цинком і селеном дозволяє суттєво підвищити вміст цих МН в їстівних частинах рослин при мінімальному ризику токсичності. По-друге, мікрозелень та паростки характеризуються унікально високою харчовою цінністю, низьким вмістом антинутриєнтів та доведеними антиоксидантними і хіміопрофілактичними властивостями. По-третє, технології CEE забезпечують стандартизацію виробничих процесів та незалежність від традиційних агросередовищ, що є особливо важливим в умовах воєнних та кризових ситуацій. Водночас необхідними є подальші клінічні дослідження, присвячені оцінці біодоступності МН з біозбагаченої мікрозелені та довгостроковій безпечності її регулярного споживання.

Література:

1. Мікробіом і старіння: досягнення та перспективи дослідження / О. Ю. Кошова [та ін.] // Мікробіологічні та імунологічні дослідження в сучасній медицині : матеріали III наук.-практ. міжнар. дистанційної конф., м. Харків, 21 берез. 2025 р. – Харків : НФаУ, 2025. – С. 116–118.
2. Широбоков В.П., Янковський Д.С., Димент Г.С. Мікробіом та старіння людини (огляд літератури). Журнал Національної академії медичних наук України. 2019;25(4):
3. Мандзій З. П., Бойчук О. Г., Мигович В. В. Корекція залізодефіцитних станів у клініці внутрішніх захворювань // Медицина невідкладних станів. – 2021. – №. 17, № 3. – С. 64–70.

4. Кравченко В. І. Медичні проблеми йододefіциту та протидія йодозалежним захворюванням //Ендокринологія. – 2014. – №. 19, № 4. – С. 312.

5. Петрушина Г. О. Неорганічна хімія: «Біогенні елементи». Довідник / Г. О. Петрушина. – Дніпро: «Пороги», 2023. – 136 с. – Режим доступу : URI (Уніфікований ідентифікатор ресурсу): <https://dspace.dsau.dp.ua/handle/123456789/7722>

6. Кошлякова Т. О. Роль водного чинника у формуванні здоров'я споживачів підземних вод та оцінка ризиків виникнення мікроелементозів //Геологічна будова та корисні копалини України: Збірник матеріалів. – 2023. – С. 61.

7. Шумигай І.В., Єрмішев О.В. ЕКОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ МІГРАЦІЇ МІКРОЕЛЕМЕНТІВ У ТРОФІЧНОМУ ЛАНЦЮЗІ “ВОДА–ЛЮДИНА”. “Vin Smart Eco”. За науковою редакцією Мудрака О.В. Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції (15-17 травня 2025, м. Вінниця, Україна). Вінниця: ТОВ “ТВОРИ”. 2025. С. 246–248

8. Овчарик С. В. Огляд сучасних технологій вирощування салату методом гідропоніки //The 11th International scientific and practical conference “Scientific research: modern challenges and future prospects”(June 9-11, 2025). – 2025. – С. 23.

9. Історія гідропоніки. URL: <https://iua.archive.cx.ua/articles/istorija-gidropioniki-gidropionika-etc.php>

10. Sharma N. Hydroponics as an advanced technique for vegetable production: An overview / N. Sharma, S. Acharya, K. Kaushal, N. Singh, O. P. Chaurasia // Journal of Soil and Water Conservation. – 2019. – 17(4). – P. 364–371. DOI: 10.5958 / 2455-7145.2018.00056.5.

11. Seth T., Mishra G. P., Chattopadhyay A. et al. Microgreens: Functional Food for Nutrition and Dietary Diversification. *Plants*. 2025. Vol. 14, No. 4. P. 526. DOI: 10.3390/plants14040526.

12. Skrypnik L., Feduraev P., Golubkina N. et al. Selenium Improves the Nutritional and Antioxidant Properties of Oregano (*Origanum vulgare* L.) Grown in Hydroponics. *Horticulturae*. 2024. Vol. 10, No. 12. P. 1320. DOI: 10.3390/horticulturae10121320.

13. Sharma A., Hazarika M., Heisnam P. et al. Controlled Environment Ecosystem: A Cutting-Edge Technology in Speed Breeding. *ACS Omega*. 2024. DOI: 10.1021/acsomega.3c09060.

14. Pyndus T. et al. Вплив цинку на метаболічні процеси в нормі та при патології //Actual Problems of Medicine and Pharmacy. – 2021. – Т. 2. – №. 2. – С. 1–16.

15. Акімов О.Є., Кузнєцова Т.Ю., Соловійова Н.В., Міщенко А.В., Заколюдна О.Е., Соловійов В.В. Роль цинку в організмі людини та шляхи подолання його дефіциту. Актуальні проблеми сучасної медицини. Вісник Української медичної стоматологічної академії. 2023. Т. 23. № 3. С. 246–249. <https://doi.org/10.31718/2077-1096.23.3.246>.

16. Di Gioia F., Petropoulos S. A., Ozores-Hampton M., Morgan K., Roskopf E. N. Zinc and Iron Agronomic Biofortification of Brassicaceae Microgreens. *Agronomy*. 2019. Vol. 9, No. 11. P. 677. DOI: 10.3390/agronomy9110677.

17. Kabata-Pendias A., Pendias H. Trace Elements in Soils and Plants. – 4th ed. – Boca Raton, FL: CRC Press, 2011. – 548 p.

18. Пивоваров О. А. Інноваційний інжиніринг в окремих галузях харчового виробництва / О.М. А. Пивоваров, О. С. Ковальова, В. С. Кошулько. – Дніпро : ФОП Обдимко О.С., 2022. – 407 с. – Режим доступу : <https://dspace.dsau.dp.ua/handle/123456789/7380>.

19. Fahey JW, Zhang Y, Talalay P. Broccoli sprouts: An exceptionally rich source of inducers of enzymes that protect against chemical carcinogens. *Proc Natl Acad Sci U S A*. 1997;94:10367–72. doi: 10.1073/pnas.94.19.10367

20. Нутрігеноміка : навчальний посібник / Н. В. Божко. – Суми : Сумський державний університет, 2024. – 337 с. ISBN 978-966-657-982-2

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-07>

РЕАБІЛІТАЦІЯ РЕПРОДУКТИВНОЇ ФУНКЦІЇ ЖІНОК ПІСЛЯ ОПЕРАЦІЇ КЕСАРЕВА РОЗТИНУ: ВИКЛИКИ ВІЙНИ ТА СТРАТЕГІЇ ВІДНОВЛЕННЯ

Галич С. Р.

*докторка медичних наук, професорка,
завідувачка кафедри акушерства, гінекології та педіатрії
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Головатюк К. П.

*докторка медичних наук, професорка кафедри акушерства,
гінекології та педіатрії
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Кесарів розтин давно перестав бути лише методом розродження – на сучасному етапі розвитку медицини це подія, що формує подальшу репродуктивну траєкторію жінки [1]. В умовах війни цей вплив посилюється, трансформуючись із суто медичної проблеми у багатовимірний виклик, де поєднуються хірургічні, ендокринні, психоемоційні та соціальні чинники [2, 3].

Післяопераційний період у жінок, які перенесли кесарів розтин під час воєнних подій, зазвичай перебігає в умовах хронічного стресу, обмеженого доступу до медичної допомоги та ресурсів [2]. Це докорінно змінює підходи до реабілітації – від стандартних протоколів до індивідуалізованих адаптивних стратегій.

Ключовим критерієм відновлення є стан рубця на матці. Неповноцінність рубця та формування істмоцелі можуть проявлятися аномальними матковими кровотечами, хронічним тазовим болем та зниженням фертильності [4, 5]. Патологія рубця асоціюється також із порушенням імплантації та підвищеним ризиком ускладнень у наступних вагітностях, включаючи патологію плацентації [4]. Сучасні підходи до своєчасної діагностики цього ускладнення включають ультразвукову оцінку з визначенням товщини залишкового міометрію, а також гістероскопію як метод уточнення морфологічних змін [4]. Важливим є своєчасне виявлення дефекту рубця ще на етапі прекоцепційної підготовки, що дозволяє знизити ризики ускладнень у майбутньому.

За власними клінічними спостереженнями, у жінок, які перенесли вагітність і пологи в умовах воєнного стресу, частіше відзначаються функціональні порушення менструального циклу та клінічні ознаки неповноцінності рубця. Відповідно при формуванні плану реабілітації ці обставини мають враховуватися якомога раніше.

Хронічний стрес відіграє ключову роль у формуванні порушень репродуктивної функції. Активація гіпоталамо-гіпофізарно-наднирникової осі призводить до гормональної дисрегуляції, що супроводжується змінами менструального циклу та зниженням фертильності [2]. Додатково доведено, що вплив пренатального та постнатального стресу має довготривалі наслідки для репродуктивного здоров'я жінки [2, 3].

Важливим компонентом післяопераційної реабілітації є адекватна нутритивна підтримка. Доведено, що дефіцит заліза, вітаміну D та фолатів негативно впливає на процеси регенерації тканин та гормональний баланс [3, 6]. Корекція цих станів є необхідною складовою підготовки до наступної вагітності.

Окремі уваги потребують підходи до лікування істмоцелі. Сучасні дослідження демонструють ефективність хірургічної корекції дефекту рубця у відновленні репродуктивної функції та зменшенні клінічної симптоматики [5]. Вибір методу лікування має базуватися на індивідуальній оцінці клінічної ситуації.

Психоемоційний стан жінки після пологів в умовах війни більшість фахівців вважають критично важливим фактором відновлення. Пережитий досвід загрози, тривоги та втрат формує довготривалі стресові реакції, що впливають на соматичне відновлення та репродуктивну функцію [2].

Зазначене потребує системної інтеграції психологічної підтримки впродовж усього післяопераційного періоду та корекції порушень за потребою.

Таким чином наявні літературні данні та власна клінічна практика демонструють що сучасна реабілітація після кесарева розтину повинна базуватися на принципах персоналізації, міждисциплінарності та доступності медичної допомоги. Це передбачає комплексну оцінку стану жінки та інтеграцію медичних і психологічних підходів. Загалом репродуктивна функція після кесарева розтину є важливим інтегральним показником відновлення здоров'я жінки. Після кесарева розтину ми відновлюємо не лише матку – ми відновлюємо жінку, яка навчилася жити під сиренами і все ж обрала життя.

Література:

1. Sandall J, Tribe RM, Avery L, et al. Short-term and long-term effects of cesarean section on maternal and child health: an updated systematic review. *Lancet*. 2018;392:1349–1357. doi:10.1016/S0140-6736(18)31930-5.
2. Van den Bergh BRH, van den Heuvel MI, Lahti M, et al. Prenatal developmental origins of behavior and mental health. *Neurosci Biobehav Rev*. 2020;117:26–64.
3. World Health Organization. WHO recommendations on antenatal care for a positive pregnancy experience. Geneva: WHO; 2020.
4. Roberge S, Boutin A, Chaillet N, et al. Systematic review of cesarean scar defect (niche) and reproductive outcomes. *Am J Obstet Gynecol*. 2021. doi:10.7759/cureus.98509.
5. Donnez O, Donnez J, Orellana R, Dolmans MM. Gynecological and obstetrical outcomes after surgical repair of cesarean scar defect (isthmocoele). *Fertil Steril*. 2022. doi:10.1016/j.fertnstert.2016.09.033.
6. American College of Obstetricians and Gynecologists. Vaginal Birth After Cesarean Delivery. Practice Bulletin No. 205. *Obstet Gynecol*. 2019;133(2):e110–e127. doi:10.1097/AOG.0000000000003078.

РОЛЬ ВІТАМІНУ D У РЕАБІЛІТАЦІЇ МЕНСТРУАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ У ДІВЧАТ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ В УМОВАХ ХРОНІЧНОГО СТРЕСУ

Галич С. Р.

*докторка медичних наук, професорка,
завідувачка кафедри акушерства, гінекології та педіатрії
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Ольшанська А. В.

*аспірантка
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Становлення менструальної функції у підлітковому віці є складним багаторівневим процесом, що забезпечується узгодженою взаємодією гіпоталамо-гіпофізарно-яєчникової системи, метаболічних факторів та психоемоційного стану [1]. У сучасних умовах, особливо в період воєнних подій, цей процес зазнає значного негативного впливу через хронічний стрес, порушення режиму життя, харчування та доступу до медичної допомоги [2]. Одним із ключових, але часто недооцінених модифікованих факторів ризику є дефіцит вітаміну D. Останні роки характеризуються накопиченням доказів щодо його ролі не лише у регуляції кальцієво-фосфорного обміну, але й у функціонуванні репродуктивної системи, імунній відповіді та нейроендокринній регуляції [3,4]. Вітамін D, як стероїдоподібний гормон, бере участь у регуляції понад 2000 генів, включаючи ті, що відповідають за репродуктивну функцію, що визначає його потенційну роль у реабілітації менструальних порушень [3]. Порушення менструального циклу у підлітків (олігоменорея, аменорея, дисфункціональні маткові кровотечі) становлять до 30–40% усіх гінекологічних звернень у цій віковій групі [5]. В умовах війни ці показники мають тенденцію до зростання, що пов'язано з активацією гіпоталамо-гіпофізарно-наднирникової осі; гіперпродукцією кортизолу; змінами циркадних ритмів; харчовими дефіцитами; обмеженням перебування на сонці [2,6].

Мета дослідження – визначити патогенетичну роль вітаміну D у формуванні порушень менструальної функції у дівчат підліткового віку та оцінити доцільність його застосування у комплексних реабілітаційних програмах.

Проведено аналітичний огляд літератури (PubMed, Scopus) за період 2015–2025 років.

За даними міжнародних епідеміологічних досліджень, дефіцит вітаміну D виявляється у 50–80% підлітків залежно від географічного регіону, способу життя та рівня інсоляції, що дозволяє розглядати його як один із найбільш поширених модифікованих факторів ризику порушень репродуктивного здоров'я у цій віковій групі [1, 3]. Аналіз літературних джерел свідчить, що дефіцит вітаміну D (<20 нг/мл) є поширеним серед підлітків і виявляється у більшості дівчат із порушеннями менструальної функції [1, 3]. Виділяють такі ключові патогенетичні механізми.

Вплив на гіпоталамо-гіпофізарно-яєчникову вісь. Вітамін D модулює експресію рецепторів до гонадотропін-рилізінг гормону, що впливає на секрецію ЛГ і ФСГ. Його дефіцит може призводити до порушення овуляції [4, 7].

Регуляція стероїдогенезу. Вітамін D впливає на активність ароматази та синтез естрогенів у гранульозних клітинах яєчників [4].

Метаболічні ефекти. Зниження рівня вітаміну D асоціюється з інсулінорезистентністю, що є одним із ключових механізмів розвитку синдрому полікістозних яєчників [7].

Імуномодуючий вплив. Хронічне низькорівневе запалення, характерне для стресових станів, може посилюватися при його дефіциті [3].

Нейропсихологічний компонент. Вітамін D бере участь у регуляції нейромедiatorів, включаючи серотонін, що впливає на емоційний стан та стресостійкість [8].

Як свідчать опубліковані дані, клінічно у дівчат із дефіцитом вітаміну D частіше, ніж у пацієток без дефіциту вітаміну D, відзначалися нестабільність менструального циклу, тривалі затримки менструацій, гіпоменструальний синдром, підвищена частота ановуляторних циклів, супутні тривожно-депресивні розлади [5, 8].

Також показано, що додавання препаратів вітаміну D до комплексної терапії порушень сприяло нормалізації ритму менструацій; покращенню гормонального профілю; зменшенню проявів ПМС; покращенню загального психоемоційного стану [4, 7].

Узагальнені дані літератури підтверджують мультифакторну роль вітаміну D у підтримці репродуктивного здоров'я підлітків. В умовах війни його дефіцит набуває особливої значущості як фактор, що потенціює дію стресу. З огляду на це, вітамін D слід розглядати не лише як нутрієнт, а як важливий регулятор нейроендокринного гомеостазу. Його корекція є патогенетично обґрунтованим компонентом реабілітаційних програм. Важливим є впровадження скринінгу рівня 25(OH)D у дівчат із порушеннями менструального циклу, особливо в регіонах із високим рівнем стресового навантаження. Особливої уваги потребує ситуація в Україні, де в умовах повномасштабної війни підлітки зазнають тривалого впливу

психоемоційного стресу, змін звичного способу життя, порушень харчування та обмеження інсоляції. Сукупність цих факторів створює передумови для формування дефіциту вітаміну D. У цьому контексті своєчасна діагностика та корекція дефіциту вітаміну D можуть розглядатися як доступний і патогенетично обґрунтований інструмент підтримки репродуктивного здоров'я дівчат підліткового віку.

Таким чином, дефіцит вітаміну D доцільно розглядати не лише як біохімічне порушення, а як важливий біомаркер та потенційний терапевтичний таргет у системі збереження репродуктивного здоров'я підлітків в умовах хронічного стресу та післявоєнної адаптації.

Література:

1. Amrein K, Scherkl M, Hoffmann M, et al. Vitamin D deficiency 2.0. *Eur J Clin Nutr.* 2020;74:1498–1513. doi:10.1038/s41430-020-0558-y.
2. Loades ME, Chatburn E, Higson-Sweeney N, et al. The impact of social isolation on adolescents. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry.* 2020;59:1218–1239. doi:10.1016/j.jaac.2020.05.009.
3. Pilz S, Zittermann A, Trummer C, et al. Vitamin D testing and treatment. *Endocr Connect.* 2019;8:R27–R43. doi:10.1530/EC-18-0432.
4. Irani M, Merhi Z. Role of vitamin D in ovarian physiology. *Fertil Steril.* 2014;102:460–468. doi:10.1016/j.fertnstert.2014.04.046.
5. Caanen MR, Kuijper EA, Hompes PG, et al. Menstrual disorders in adolescents. *Hum Reprod.* 2015;30:446–452. doi:10.1093/humrep/deu308.
6. Racine N, McArthur BA, Cooke JE, et al. Global prevalence of depressive and anxiety symptoms in children and adolescents during COVID-19: a meta-analysis. *JAMA Pediatr.* 2021;175(11):1142–1150. doi:10.1001/jamapediatrics.2021.2482.
7. Mihai D, Badiu C, Dumitrache C. Vitamin D and PCOS. *Acta Endocrinol.* 2020;16:89–95. doi:10.4183/aeb.2020.89.
8. Holick MF. The vitamin D deficiency pandemic: approaches for diagnosis, treatment and prevention. *Rev Endocr Metab Disord.* 2017;18:153–165. doi:10.1007/s11154-017-9424-1.

ВПЛИВ ВОЄННИХ ДІЙ В УКРАЇНІ НА ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ

Гніда Н. І.

*аспірантка кафедри акушерства, гінекології та педіатрії
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Кукушкін В. Н.

*кандидат медичних наук, доцент,
доцент кафедри акушерства, гінекології та педіатрії
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Галич С. Р.

*доктор медичних наук, професор,
завідувачка кафедри акушерства, гінекології та педіатрії
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Метою цього дослідження є аналіз впливу повномасштабного російського вторгнення на стан здоров'я дітей в Україні шляхом огляду сучасних літературних даних, розміщених у наукометричній базі PubMed. Такий аналіз у подальшому дозволить визначити ефективні підходи до реабілітації дитячого населення під час післявоєнного відновлення України.

Останні публікації наголошують, що збройні конфлікти не лише призводять до загибелі людей і руйнувань, а й спричиняють масове переміщення населення, наражаючи дітей на фізичні травми, сексуальне насильство, роз'єднання сімей, дефіцит харчування та порушення функціонування життєво важливих сервісів, таких як освіта і медична допомога [1]. Наслідки війни для здоров'я дітей у світі добре досліджені, проте тривалий конфлікт в Україні формує новий контекст [2].

Особливістю ситуації в Україні є те, що проблеми здоров'я, пов'язані з війною, виходять за межі прямого впливу конфлікту, і охоплюють не лише самі бойові дії, а й вплив екологічних стресорів та руйнування інфраструктури [3]. Холод, вологість, переповненість житла, нестача їжі та відключення електроенергії також є критичними чинниками, які разом формують вразливість здоров'я у регіонах, що постраждали від воєнних дій [3]. З огляду на це, нещодавно було проаналізовано дослідження, опубліковані виключно в українських наукових журналах та присвячені

саме Україні та воєнним діям в Україні [4]. З'ясовано, що переважна більшість публікацій була присвячена питанням психічного здоров'я населення та реакціям на стрес. Водночас дослідження, які розглядали клінічні й фізіологічні наслідки хронічного стресу, висвітлювалися значно меншою мірою [4].

Варто зазначити, що кількість наукових публікацій, які безпосередньо аналізують становище дітей в Україні, є вражаюче обмеженою [5].

Крім того, тематичний контент-аналіз досліджень серед українських дітей, як і серед дорослих, засвідчив, що більшість наукових публікацій були присвячені наслідкам впливу війни на психічне здоров'я [2, 6–10]. А вивчення зв'язку між війною та порушеннями фізичного здоров'я досі залишається недостатньо дослідженим, хоча вже доведено значні обмеження доступу українських дітей до життєво необхідних послуг і медичної допомоги [5], що не може не позначитись на стані здоров'я. Також встановлено значний вплив війни на організацію лікування травм, розвиток сучасної травматології, а ще на перебіг хронічних і інфекційних захворювань [5]. Це, своєю чергою, може впливати на фізичний розвиток дітей.

Отже, найперспективнішим напрямом у дослідженні наслідків воєнних дій наразі є комплексний підхід, що включає оцінку впливу як на психічне, так і на фізичне здоров'я дітей. Відповідні наукові публікації з'являються дедалі частіше [1, 4, 5, 11, 12].

Подальші дослідження у цьому напрямі сприятимуть формуванню обґрунтованих принципів медичної та соціально-психологічної реабілітації дітей у процесі післявоєнного відновлення України.

Література:

1. Umphrey L., Patel A., Alayyan A., Haq H. A., Suchdev P. S., Schonfeld D. J., Goldhagen J., Section on Global Health. The Effects of Armed Conflict on Children and Adolescents: Policy Statement. *Pediatrics*. 2026. Vol. 157(3), e2025075748. P. 65-77. DOI: 10.1542/peds.2025-075748.
2. Stanisławska-Kubiak M., Wiśniewska-Szeplewicz D., Andrusiewicz M., Katolyk H., Stanisławska M., Malak R., Stelcer B., Czarniecka-Iwańczuk M., Teusz G., Mojs E. Demographic predictors of trauma and depression in war-affected children from Poland and Ukraine: Implications for prevention of mental health problems. *Preventive medicine reports*. 2026. Vol. 63. P. 103422. DOI: 10.1016/j.pmedr.2026.103422.
3. Haque U. Beyond the Battlefield: Geospatial Insights of Health Vulnerability in Ukraine During the Russian-Ukrainian War. *Research Square*. 2025. P. rs.3.rs-7376114. DOI: 10.21203/rs.3.rs-7376114/v1.
4. Yermakova T, Prusik K. Impact of the war in Ukraine on mental health, psychosocial adaptation, and physical activity of the population: a systematic

review of Ukrainian-language publications. *Physical Culture, Recreation and Rehabilitation*. 2026. Vol. 5(1). P. 41–64. DOI:10.15561/physcult.2026.0105.

5. Sennersten F., Frogh S., Pålsson S., Wladis A., Alvinus A., Bäckström D. The Russo-Ukrainian War's toll on paediatric health during the first two years and future research directions: a scoping review. *Communications medicine*. 2025. Vol. 5(1). P. 431. DOI: 10.1038/s43856-025-01190-1.

6. Naeem A., Sikder I., Wang S., Barrett E. S., Fiedler N., Ahmad M., Nguyen U. D. T., Martsenkovskiy D., Holovanova I., Hicks M. H., Haque, U. Parent-child mental health in Ukraine in relation to war trauma and drone attacks. *Comprehensive psychiatry*. 2025. Vol. 139. P. 152590. DOI: 10.1016/j.comppsy.2025.152590.

7. Silwal S., Westerlund M., Osokina O., Ivnyev B., Ahramo K., Peralta A. O., Sourander A. Mental health of Ukrainian children and youth during the Russian-Ukrainian war: a scoping review. *BMJ global health*. 2026. Vol. 11(3). P. e020506. DOI: 10.1136/bmjgh-2025-020506.

8. Tarasenko A., Josy G., Minnis H., Hall J., Danese A., Lau J. Y. F., Cortese S., Stringaris A., Redlich C., Ougrin D. Mental health of children and young people in the WHO Europe region. *The Lancet Regional Health. Europe*. 2025. Vol. 57. P. 101459. DOI: 10.1016/j.lanepe.2025.101459.

9. Zhang A. X. D., Osokina O., Silwal S., Skokauskas N., Sourander A., Hodes M. Editorial Perspective: Prioritizing child and adolescent mental health research in the context of war. *Child and adolescent mental health*. 2025. Vol. 30(3). P. 275–277. DOI: 10.1111/camh.70002.

10. Gulich M., Fedorova D., Petrenko O., Vepsäläinen H., Erkkola, M. War exposure and changes in eating behaviours in Ukrainian school-aged children: A cross-sectional online survey. *Maternal & child nutrition*. 2025. Vol. 21(1). P. e13729. DOI: 10.1111/mcn.13729.

11. Galan Y., Moseichuk Y., Dotsyuk L., Kushnir I., Moroz O., Kurnyshev Y., Duditska S., Lohush L., Kyselytsia O., Nakonechnyi I., Yachniuk M., Predyk A., Moldovan A., Brazhaniuk A., Beshlei O. Impact of war in Ukraine and post-pandemic COVID-19 period on the psychophysiological state of Ukrainian schoolchildren aged 12-13. *Retos*. 2024. Vol. 58. P. 727-736. DOI: 10.47197/retos.v58.106256.

12. Badanta B., Márquez De la Plata-Blasco M., Lucchetti G., González-Cano-Caballero M. The social and health consequences of the war for Ukrainian children and adolescents: a rapid systematic review. *Public health*. 2024. Vol. 226. P. 74–79. DOI: 10.1016/j.puhe.2023.10.044.

ВИЗНАЧЕННЯ ПІДХОДІВ ДО РЕАБІЛІТАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ

Гніда Н. І.

*аспірантка кафедри акушерства, гінекології та педіатрії
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Кукушкін В. Н.

*кандидат медичних наук, доцент,
доцент кафедри акушерства, гінекології та педіатрії
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Гнідой І. М.

*кандидат медичних наук,
доцент кафедри внутрішніх хвороб
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Сучасні дослідження засвідчують, що воєнні дії мають значний вплив на життя та здоров'я українських дітей, призводячи до погіршення їхнього фізичного й психічного стану та створюючи складну, нездолену ситуацію [1, 2024]. Це наголошує на необхідності цілеспрямованих заходів реагування [2, 2025]. Тому метою цього дослідження є визначення новітніх підходів до реабілітації дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій в Україні.

Проведено пошук наукових публікацій, розміщених у базі PubMed протягом останнього року, а також проаналізовано окремі їхні посилання. За ключовими словами «дитина», «Україна», «війна» отримано 75 результатів. До даного огляду включено 14 публікацій.

Результати представлені у таблиці 1.

Воєнні дії та хронічний психосоціальний стрес, які їх супроводжують, істотно впливають на психічне, фізичне й соціальне здоров'я дітей і підлітків. Відновлення та формування стійкості потребують комплексного підходу до реабілітації, що передбачає медичну допомогу, психологічну підтримку, впровадження біопсихосоціальних програм і використання шкільного середовища для соціалізації. Для ефективного подолання негативних наслідків необхідно розробляти довгострокові національні та

регіональні програми, які враховують специфіку післявоєнної адаптації й забезпечують моніторинг результатів. Координація дій фахівців, родин і громади сприятиме формуванню здорового майбутнього для дітей.

Таблиця 1

Порушення здоров'я дітей, спричинені впливом воєнних дій, а також відповідні реабілітаційні підходи, рекомендовані сучасними науковими дослідженнями із врахуванням адаптації до українського післявоєнного контексту

Виявлені порушення / фактори ризику	Реабілітаційні підходи (згідно з науковими даними)	Адаптація до українського післявоєнного контексту
Затримка росту, зниження маси тіла, дисгармонійний фізичний розвиток [2, 3]	Регулярний антропометричний скринінг (зріст, маса тіла, ІМТ, z-показники), динамічне спостереження [2, 3]	Організація скринінгу на рівні закладів освіти та первинної медико-соціальної допомоги; використання національних протоколів і електронних медичних систем
Гіподинамія, зниження м'язової сили та витривалості [4–6]	Помірна, регулярна, індивідуально адаптована фізична активність; рухові програми з ігровими та груповими елементами [4–6]	Шкільні та громадські програми фізичної активності з урахуванням безпекових обмежень і ресурсів громад
Порушення харчового статусу, зміни харчової поведінки, дефіцит білка та мікронутрієнтів [2, 3, 7]	Нутритивна підтримка: адекватне білково-енергетичне забезпечення, корекція дефіцитів Fe, Zn, I, вітаміну D [2, 3, 7]	Розвиток програм шкільного харчування, соціальна підтримка вразливих сімей, залучення міжнародної допомоги
Хронічний психосоціальний стрес, тривожність [8–14]	Психосоціальна реабілітація, психологічна підтримка, відновлення відчуття безпеки [8–14]	Розширення мережі шкільних психологів, групові програми підтримки, робота з сім'ями
Порушення нейроендокринної регуляції росту на тлі стресу [3, 15]	Біопсихосоціальний підхід: поєднання фізичної, нутритивної та психологічної реабілітації [3, 15]	Формування мультидисциплінарних команд (педіатр, психолог, фахівець із фізичної реабілітації) на рівні громад
Соціальна дезадаптація, зниження мотивації до активності [4, 8]	Соціально орієнтовані групові програми, командні та ігрові форми активності [4, 8]	Використання шкільного середовища як простору соціалізації та відновлення довіри
Фрагментарність або відсутність системи реабілітації [2]	Розробка довгострокових програм реабілітації з моніторингом фізичних і психосоціальних результатів [2]	Створення національних і регіональних програм реабілітації дітей у межах післявоєнного відновлення

Література:

1. Badanta B., Márquez De la Plata-Blasco M., Lucchetti G., González-Cano-Caballero M. The social and health consequences of the war for Ukrainian children and adolescents: a rapid systematic review. *Public health*. 2024. Vol. 226. P. 74–79. DOI: 10.1016/j.puhe.2023.10.044.
2. Sennersten F., Frogh S., Pålsson S., Wladis A., Alvinus A., Bäckström D. The Russo-Ukrainian War's toll on paediatric health during the first two years

and future research directions: a scoping review. *Communications medicine*. 2025. Vol. 5(1). P. 431. DOI: 10.1038/s43856-025-01190-1.

3. Cameron N. Child growth and armed conflict. *Annals of human biology*. 2023. Vol. 50(1). P. 301–307. DOI: 10.1080/03014460.2023.2224059.

4. Skrypchenko I., Dorofieieva O., Yarymbash K., Strykalenko Y., Tyshchenko V. Dynamics of physical activity and lifestyle of students during the war period in Ukraine. *Journal of Applied Sports Sciences*. 2025. Vol. 9(1). P. 137–152. DOI: 10.37393/JASS.2025.09.01.11.

5. Holovanova I.A., Arefyev V.G., Masenko L., Masol V.V., Salamakha O.Y., Popov M.D., Lyakhova N.A. Morphological and motor prerequisites of differentiated physical education of schoolchildren. *World of Medicine and Biology*. 2025. Vol. 3(93). DOI: 10.26724/2079-8334-2025-3-93-52-56.

6. Galan Y., Moseichuk Y., Dotsyuk L., Kushnir I., Moroz O., Kurnyshev Y., et al. Impact of war in Ukraine and post-pandemic COVID-19 period on the psychophysiological state of Ukrainian schoolchildren aged 12-13. *Retos*. 2024. Vol. 58. P. 727–736. DOI: 10.47197/retos.v58.106256.

7. Zhang A. X. D., Osokina O., Silwal S., Skokauskas N., Sourander A., Hodes M. Editorial Perspective: Prioritizing child and adolescent mental health research in the context of war. *Child and adolescent mental health*. 2025. Vol. 30(3). P. 275–277. DOI: 10.1111/camh.70002.

8. Umphrey L., Patel A., Alayyan A., Haq H. A., Suchdev P. S., Schonfeld D. J., et al. The Effects of Armed Conflict on Children and Adolescents: Policy Statement. *Pediatrics*. 2026. Vol. 157(3), e2025075748. P. 65–77. DOI: 10.1542/peds.2025-075748.

9. Stanisławska-Kubiak M., Wiśniewska-Szeplewicz D., Andrusiewicz M., Katolyk H., Stanisławska M., Malak R., et al. Demographic predictors of trauma and depression in war-affected children from Poland and Ukraine: Implications for prevention of mental health problems. *Preventive medicine reports*. 2026. Vol. 63. P. 103422. DOI: 10.1016/j.pmedr.2026.103422.

10. Yermakova T., Prusik K. Impact of the war in Ukraine on mental health, psychosocial adaptation, and physical activity of the population: a systematic review of Ukrainian-language publications. *Physical Culture, Recreation and Rehabilitation*. 2026. Vol. 5(1). P. 41–64. DOI:10.15561/phycult.2026.0105.

11. Naeem A., Sikder I., Wang S., Barrett E. S., Fiedler N., Ahmad M., et al. Parent-child mental health in Ukraine in relation to war trauma and drone attacks. *Comprehensive psychiatry*. 2025. Vol. 139. P. 152590. DOI: 10.1016/j.comppsy.2025.152590.

12. Silwal S., Westerlund M., Osokina O., Ivnyev B., Ahramo K., Peralta A. O., Sourander A. Mental health of Ukrainian children and youth during the Russian-Ukrainian war: a scoping review. *BMJ global health*. 2026. Vol. 11(3). P. e020506. DOI: 10.1136/bmjgh-2025-020506.

13. Tarasenko A., Josy G., Minnis H., Hall J., Danese A., Lau J. Y. F., et al. Mental health of children and young people in the WHO Europe region. *The*

Lancet Regional Health. Europe. 2025. Vol. 57. P. 101459. DOI: 10.1016/j.lanepe.2025.101459.

14. Gulich M., Fedorova D., Petrenko O., Vepsäläinen H., Erkkola, M. War exposure and changes in eating behaviours in Ukrainian school-aged children: A cross-sectional online survey. *Maternal & child nutrition.* 2025. Vol. 21(1). P. e13729. DOI: 10.1111/mcn.13729.

15. Sourander A., Silwal S., Westerlund M., Hodes M., Heinonen E., Hinkka-Yli-Salomäki S., Yashchyshyna Y., Putyatin G., Scott J., Skokauskas N., Osokina O. Mental Health of Ukrainian Adolescents After Russian Invasions. *JAMA pediatrics.* 2026. Vol. 180(2). P. 187–193. DOI: 10.1001/jamapediatrics.2025.5094.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-11>

ТАРГЕТНА НАНОДЕРМАТОЛОГІЯ

Гріченіченко Ю. Д.

*студентка четвертого курсу медичного факультету
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Думчева М. С.

*студентка третього курсу фармацевтичного факультету
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Ковальчук Л. Й.

*доктор медичних наук,
професор кафедри загально-медичних наук медичного факультету
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

У цій роботі розглянуто питання розвитку та перспектив таргетної терапії з допомогою нанотехнологій.

Таргетна нанотерапія зараз дуже активно вивчається науковцями [1, 2] для розробки нових протоколів лікування особливо це стосується онкохворих [3].

Таргетна терапія – терапія спрямованого впливу на пухлинні клітини-«мішені» (білкові молекули, рецептори, гени), що мають найважливіше («критичне») значення для розвитку новоутворення.

В даний час цей метод вважається найперспективнішим у терапії онкозахворювань [2, 3]. Термін «таргетний» походить від англійського «target» – мета і означає цілеспрямований вплив саме на злоякісні клітини. Перші кроки у розвитку методики було зроблено кілька десятиліть тому [1]. Тоді фахівці не володіли докладною інформацією про протипухлинні механізми, не до кінця розуміли принцип розпізнавання в пухлинних клітинах молекулярних порушень, на якому ґрунтується прицільна дія таргетних препаратів [3, 4].

Традиційних методів лікування раку небагато. Це хірургія, променева терапія та хіміотерапія. Вони є досить ефективними, але все одно можуть мати негативні наслідки в майбутньому. Наприклад, завжди є ризик пошкодження здорових тканин або повернення онкології в майбутньому. Наразі з урахуванням усіх досліджень і нових знань постало питання, як впливати прямо на ракові клітини не залежно від того, де локалізація пухлини [1, 4, 5].

Одним із рішень, знайдених сучасною наукою, стало застосування штучних транспортних систем, здатних завдяки своїм мікроскопічним розмірам проникати в шкіру та органи більш глибоко [4, 5, 6], які будуть прямо впливати на ракові клітини, завдяки чому значно збільшується ефективність лікування.

Таргетна нанодерматологія – сучасний, високотехнологічний напрямок у медицині, що поєднує принципи таргетної (цільової) терапії та нанотехнологій для діагностики та лікування захворювань шкіри [1, 6].

Завдяки доставці активних компонентів точно до хворої клітини, на відміну від традиційних методів, які впливають на весь організм, таргетна нанодерматологія діє на молекулярному рівні, тим самим мінімізує шкоду для здорових тканин.

З розвитком біотехнологій близько двох десятиліть тому було створено мініатюрніші транспортні частки – наносоми. Вони мають спрощену будову і є мікроскопічними кулястими контейнерами, наповненими різними активними компонентами, наприклад, від вітамінів до хіміопрепаратів [3, 7].

Ключову роль цьому процесі грають ліпосоми – транспортні молекули, які доставляють активні компоненти в глибокі шари шкіри. Ліпосоми та нійосоми використовуються в медичній косметичній промисловості як засоби доставки для покращення. Нанокристали, мікроемульсії, наноемульсії, фулерени та дендримери також мають значення у лікуванні захворювань шкіри [1, 6, 8].

Роговий шар шкіри є основною перешкодою на шляху діючої речовини. Лусочки рогового шару являють собою чистий блок, склеєний ліпідами. Лікарська діюча речовина має проходити через міжклітинний простір. Крізь нього можуть проникати тільки наночастинки [8, 9].

Біологічно активні речовини подібною до наночастинок і поміщають у спеціальні мікрокапсули. Ці мікрокапсули (наносоми) доставляють укладені в них ліки до клітин глибоких шарів шкіри [10, 11].

Наносоми розпізнаються клітинами організму, визнаючи їх "своїми", вивільняють свій вміст тільки після сигналу клітин про те, що останні відчують потребу в підтримці [9, 10].

Локалізована доставка забезпечує вищу терапевтичну концентрацію лікарського засобу безпосередньо в пухлинній тканині. Наночастинки можуть захищати ліки від передчасного руйнування в біологічних середовищах, забезпечуючи їх пролонговану дію. Деякі наносистеми здатні долати механізми резистентності (стійкості) пухлинних клітин до препаратів [3, 8, 9].

Таргетна доставка ліків може бути реалізована за допомогою різних систем доставки, які класифікуються за агрегатним станом, наприклад, наносуспензії, ліпосоми, полімерні наночастинок, наноемульсії та тверді ліпідні наночастинок. Основні механізми класифікуються як малі молекули (блокують сигнали всередині клітини) та моноклональні антитіла (впливають на зовнішні рецептори клітин) [3, 7, 11].

Наночастинок ліків (наприклад, ліпосоми або полімерні міцели) можуть накопичуватися в пухлинах завдяки порушеній структурі кровоносних судин у цих тканинах, через які вони «просочуються» і затримуються там [3, 9, 10, 11].

Другим підходом є використання наночастинок систем, які дозволяють інкапсулювати лікарські засоби і забезпечувати їх контрольоване вивільнення. Наприклад, використання наночастинок для перенесення (доставки) доксорубіцину є одним із найбільш перспективних напрямків у сучасній онкології та наномедицині [11, 10].

Застосування в дерматоонкології

- Лікування меланоми: Таргетні препарати ефективні при меланомі шкіри, особливо при наявності мутацій [12, 11].

- Ефективність при метастазах: Метод активно використовується на III–IV стадіях, коли пухлина дає лімфогенні та гематогенні метастази.

- Комбінована терапія: Часто застосовується у поєднанні з класичною хіміотерапією або імунотерапією для підвищення результативності [12, 13].

Таргетна нанотерапія є одним з найбільш перспективних і швидко розвиваються напрямів сучасної медицини, здатна зробити революцію в підходах до лікування складних захворювань, включаючи онкологічні патології. Основний принцип дії препаратів, що застосовуються в рамках цієї методики, полягає у точковому впливі на молекулярні мішені у клітинах організму. Особлива увага приділяється гальмування активності життєво важливих білків, які відіграють ключову роль у процесах виживання, поділу та поширення ракових клітин. Завдяки такій вузькоспрямованій стратегії

вдається мінімізувати пошкодження здорових тканин, що робить цей підхід не лише ефективним, а й менш травматичним для пацієнта.

На сьогоднішній день таргетна терапія вже активно впроваджується для лікування онкологічних захворювань, особливо при агресивних формах раку шкіри, таких як меланома. Найбільш помітні успіхи цієї методики фіксуються при терапії пацієнтів, що знаходяться на третій стадії захворювання, коли пухлина демонструє виражену схильність до метастазування.

Література:

1. Таргетна терапія: <https://rodyna-medical.com.ua/project/targetna-terapiya>
2. Механізми розвитку патологічних процесів і хвороб та їх фармакологічна корекція : матеріали VII науково-практичної internet-конференції з міжнародною участю, м. Харків, 14 листопада 2024 р. Х. : НФаУ, 2024, 394 с.
3. Актуальні питання створення нових лікарських засобів: матеріали XXXI міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених та студентів (23-25 квітня 2025 р., м. Харків). – Харків: НФаУ, 2025. – 515 с.
4. Савицька М. Нова та безпечна таргетна терапія у гастроентерології: фокус на H4-рецептори (огляд літератури) //Праці наукового товариства ім. Шевченка. Медичні науки. – 2016. – №. 47. – С. 102–103.
5. Шандюк В. Ю. Сучасні методи діагностики і лікування пухлин головного мозку (огляд літератури) //Український науково-медичний молодіжний журнал. – 2011. – №. 2. – С. 139–142.
6. Файчук В. О. Нанотехнології в косметології //Наукові розробки молоді на сучасному етапі. – Київський національний університет технологій та дизайну, 2018.
7. Марусяк С. В., Романівна Л. З. ОГЛЯД СУЧАСНИХ ДОСЯГНЕНЬ ТА ПЕРСПЕКТИВ CAR-T-КЛІТИННОЇ ТЕРАПІЇ //The 11 th International scientific and practical conference “European congress of scientific discovery”(October 13–15, 2025) Barca Academy Publishing, Madrid, Spain. 2025. 326 p. – 2025. – С. 69.
8. Олефір А. І., Вишневська Л. І. Розроблення технології трансдермальної терапевтичної системи протизапальної дії. Вісник фармації. 2023. № 2 (106). С. 38–42
9. Олефір А. І., Вишневська Л. І. Сучасний стан розробки трансдермальних терапевтичних систем. Технологічні та біофармацевтичні аспекти створення лікарських препаратів різної направленості дії : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Харків, 11–12 листоп. 2021 р.). Х. : НФаУ, 2021. С. 406–408.

10. Гріченіченко Ю.Д. Думчева М.С. Ковальчук Л.Й. Нанотехнології в медичній косметології//Науковий медичний форум – Міжнародний університет м. Одеса – 2025р.

11. Борисюк І.Ю. Таргетна доставка лікарських засобів у клітини пухлин.// Науковий медичний форум – Міжнародний університет м. Одеса – 2025р.

12. Уніфікований клінічний протокол (УКПМД) «Злоякісна меланома шкіри» (2023 рік): Чинний документ, що регламентує діагностику та схеми лікування в Україні. Доступний на порталі Державного експертного центру МОЗ України.

13. Стандарти NCCN (National Comprehensive Cancer Network): Американські клінічні настанови. Доступ: https://tomoclinic.ua/wp-content/uploads/2024/03/NCCN-Guidelines_Melanoma_for_Doctors.pdf

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-12>

РЕНАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ КЛІРЕНСУ ТА ФРАКЦІЙНОЇ ЕКСКРЕЦІЇ СЕЧОВОЇ КИСЛОТИ ТА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК З НЕЙРО-ЕНДОКРИННО-ІМУННИМ КОМПЛЕКСОМ

Іщенко В. С.

аспірант

*Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

В адаптаційних реакціях організму людини важливу роль відіграє міжсистемна взаємодія, яка ґрунтується, зокрема, на метаболітах, що беруть участь у формуванні системних зв'язків. У цьому плані в останні роки особливу увагу привертають кінцеві продукти метаболізму, які беруть участь у регуляції обміну речовин і функцій організму. Сечова кислота давно привертає увагу як кінцевий продукт метаболізму пуринів, що може спричиняти розвиток ушкоджень і патологічних процесів. Класичними є уявлення про роль сечової кислоти у виникненні подагри та сечокам'яної хвороби, які зумовлені надлишковим утворенням і накопиченням в організмі сечової кислоти.

Однак останнім часом особливу увагу привертають дані, що свідчать про можливу фізіологічну роль сечової кислоти, яка, як відомо, щонайменше на 50% забезпечує антиоксидантну здатність крові. Окрім цього, з'явилися відомості щодо регуляторної ролі сечової кислоти стосовно центральної нервової системи тощо.

Особливу увагу також привертають дані про те, що в нирках, які виводять основну кількість сечової кислоти з організму, часто більша частина профільтрованої сечової кислоти реабсорбується та повертається в організм людини.

Вищенаведене спонукає нас до виявлення реальних механізмів обміну сечової кислоти та їхнього зв'язку з нейрогуморальною й імунною системами.

Дослідження проведено у пацієнтів із хронічним пієлонефритом, які перебували на санаторно-курортному лікуванні, двічі: до та після тижневої терапії. Визначали вміст креатиніну та сечової кислоти в сечі та сироватці крові з розрахунком кліренсу та фракційної екскреції. Стан вегетативної та центральної нервової системи оцінювали за даними вегетативної регуляції серцевого ритму й електроенцефалограми. Вивчали показники імунної системи та гормони кори наднирників.

Встановлено, що кліренс та екскреторна фракція сечової кислоти не лише взаємопов'язані, але й можуть мати чітко визначені характеристики. Усього виділено п'ять кластерів, кожен із яких супроводжується характерними змінами параметрів електроенцефалограми, рівня кортизолу, а також величини діастолічного артеріального тиску. Аналіз отриманих даних дозволив розрізнити кластери з точністю до 100%.

Вищенаведені дані дали змогу дійти висновку про те, що ренальні механізми обміну сечової кислоти відіграють основну роль у регуляції концентрації сечової кислоти в організмі людини, але сама регуляція не має єдиного специфічного механізму, а формується в різних групах людей відносно від їх стану і, напевно, приймає участь у різноманітних фізіологічних реакціях організму через вплив на нейрогуморальну та імунну системи.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на визначення ролі сечової кислоти у регуляторних системах організму.

КЛІНІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОГЕСТЕРОНОВОЇ ТЕРАПІЇ ТА ЦЕРВІКАЛЬНОГО СЕРКЛЯЖУ ПРИ ІСТМІКО-ЦЕРВІКАЛЬНІЙ НЕДОСТАТНОСТІ

Кулюда В. Є.

здобувач вищої освіти другого (магістерського рівня)

спеціальності 222 Медицина

Міжнародний гуманітарний університет

Науковий керівник: Ходорчук К. В.

кандидат медичних наук, доцент

Міжнародний гуманітарний університет

м. Одеса, Україна

Передчасні пологи залишаються однією з провідних причин перинатальної захворюваності та смертності. ПЦН відіграє важливу роль у їх патогенезі, особливо у другому триместрі вагітності [1, с. 214]. Традиційно шийка матки розглядалася як пасивна структура, однак сучасні дослідження суттєво розширюють це уявлення.

Сучасні уявлення про патогенез ПЦН. Згідно з новітніми даними, отриманими за допомогою single-cell RNA-sequencing, шийка матки є динамічним імунно-ендокринним органом, який активно регулює перебіг вагітності [6]. У її структурі ідентифіковано різні клітинні популяції, включаючи фібробласти, епітеліальні та імунні клітини, що беруть участь у ремоделюванні тканин та імунній регуляції. Встановлено, що фізіологічне «дозрівання» шийки матки є контрольованим процесом, тоді як передчасні зміни пов'язані з активацією запальних механізмів.

Патогенез істміко-цервікальної недостатності. ПЦН виникає внаслідок структурної або функціональної неповноцінності шийки матки. Основними механізмами є зниження вмісту колагену, порушення співвідношення колагенових волокон та підвищення локальної активності простагландинів, що призводить до передчасного «дозрівання» шийки матки [3, с. 92].

Факторами ризику є попередні травматичні пологи, інструментальні втручання на шийці матки, вроджені аномалії розвитку, а також багатоплідна вагітність.

Прогестеронова терапія. Прогестерон є ключовим гормоном підтримки вагітності, який знижує скоротливу активність матки та модулює імунну відповідь. Його застосування у вагінальній формі є ефективним у пацієнток із короткою шийкою матки (≤ 25 мм), дозволяючи знизити ризик передчасних пологів [4, с. 178]. Метод є безпечним та неінвазивним.

Цервікальний серкляж. Цервікальний серкляж є хірургічним методом профілактики передчасних пологів, що полягає у механічному зміцненні шийки матки. Він показаний при вираженій ПЦН, особливо за наявності обтяженого акушерського анамнезу або прогресуючого розкриття шийки [5, с. 203].

Порівняльна ефективність методів. Прогестеронова терапія є ефективною на ранніх стадіях ПЦН, тоді як серкляж доцільний при більш виражених змінах. Вибір методу лікування має базуватися на індивідуальній оцінці ризику та клінічних даних [2, с. 121].

Роль фізичної активності. Традиційні рекомендації щодо обмеження фізичної активності у вагітних із короткою шийкою матки не мають достатньої доказової бази. Дані дослідження AWARE показали, що нижчий рівень фізичної активності асоціюється з коротшим терміном до пологів та тенденцією до підвищення ризику передчасних пологів [7]. Це може бути пов'язано з негативним впливом гіподинамії на судинні, метаболічні та імунні процеси.

Сучасні дані свідчать про те, що ПЦН є складним багатофакторним процесом, що включає гормональні, імунні та структурні компоненти. Це пояснює варіабельність ефективності прогестерону та серкляжу у різних пацієнток. Важливим є відхід від спрощених підходів та впровадження індивідуалізованої тактики ведення вагітності.

1. Істміко-цервікальна недостатність є значущим фактором ризику передчасних пологів.

2. Прогестеронова терапія є ефективним неінвазивним методом профілактики у пацієнток із короткою шийкою матки.

3. Цервікальний серкляж є методом вибору при вираженій структурній недостатності шийки матки.

4. Оптимальна тактика ведення повинна базуватися на індивідуальній оцінці ризику та поєднанні клінічних і ультразвукових критеріїв.

Література:

1. Cunningham F. G., Leveno K. J., Bloom S. L. *Williams Obstetrics*. – 25th ed. – New York: McGraw-Hill, 2018. – 1328 p.

2. Norwitz E. R., et al. *High-Risk Pregnancy: Management Options*. – Elsevier, 2020. – 640 p.

3. Gabbe S. G. *Obstetrics: Normal and Problem Pregnancies*. – 7th ed. – Philadelphia: Elsevier, 2017. – 1152 p.

4. Romero R., et al. Progesterone and preterm birth prevention: evidence-based review. *American Journal of Obstetrics and Gynecology*. – 2019. – 220(2): 105–119.

5. ACOG Practice Bulletin No. 142: Cerclage for the management of cervical insufficiency. *Obstetrics & Gynecology*. – 2014. – 123(2): 372–379.

6. Romero R., Chaemsaihong P., Korzeniewski S. J., Tarca A. L. Cervical function in pregnancy and disease: new insights from single-cell transcriptomic studies. *American Journal of Obstetrics and Gynecology*. – 2024. – 230(3): 271–285.

7. Sciscione A. C., et al. Activity Restriction in Pregnancy and the Risk of Early Delivery: The AWARE Study. *Obstetrics & Gynecology*. – 2026. – DOI: 10.1097/AOG.000000000000XXXX.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-14>

ПОСТТРАВМАТИЧНІ СТРЕСОВІ РОЗЛАДИ У ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ: РОЛЬ НЕЙРОГОРМОНАЛЬНОЇ ТА ІМУНОЗАПАЛЬНОЇ ДИСРЕГУЛЯЦІЇ В ПАТОФІЗІОЛОГІЇ СОМАТИЧНИХ СИМПТОМОКОМПЛЕКСІВ

Кучеренко М. П.

*кандидат медичних наук, доцент,
завідувач кафедри загально-медичних наук
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Іванов А. В.

*студент 3 курсу спеціальності І2 “Медицина”
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Столярчук С. А.

*студент 3 курсу спеціальності І2 “Медицина”
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) – значуща медико-соціальна проблема, особливо в умовах війни в Україні, де його поширеність серед військовослужбовців перевищує 67%. Перебіг ПТСР супроводжується стійкими соматичними симптомокомплексами (біль, дисфункції ШКТ, серцево-судинні розлади, синдром хронічної втоми), які часто інвалідизують ветеранів. Донедавна ці прояви розглядали як психогенні, однак сучасні дані свідчать, що їхнім біологічним субстратом є дисрегуляція гіпоталамо-гіпофізарно-надниркової (ГГН) осі. При

хронічному ПТСР формується специфічний нейроендокринний патерн: знижений базальний кортизол, підвищена реактивність осі до стресорів та порушення негативного зворотного зв'язку. Це спричиняє втрату контролю над імунозапальною відповіддю, хронічне низькоінтенсивне запалення та розвиток соматоформних симптомів. Індивідуальна вразливість до резистентних форм ПТСР детермінована раннім життєвим стресом (епігенетичне «програмування» ГГН осі) та генетичною схильністю (близько 30% варіабельності ризику). В умовах війни в Україні хронічне стресове навантаження закріплює ці патологічні зміни, маскуючи ПТСР під соматичними скарбами, що призводить до виключно симптоматичної терапії [1-3].

Мета – аналіз ролі нейрогормональної та імунозапальної дисрегуляції ГГН осі в патофізіології соматичних симптомокомплексів при ПТСР у ветеранів війни, обґрунтування переходу від симптоматичної до комплексної патогенетичної терапії (модуляція активності ГГН осі, протизапальне лікування, психотерапія екстинкції страху).

Дослідження виконано як теоретичний аналітичний огляд, спрямований на вивчення ролі нейрогормональної та імунозапальної дисрегуляції гіпоталамо-гіпофізарно-наднирникової (ГГН) осі у патофізіології соматичних симптомокомплексів при посттравматичному стресовому розладі (ПТСР) у ветеранів війни [4].

Отримані дані підтверджують, що ПТСР у ветеранів війни, зокрема в умовах конфлікту в Україні, є системним біологічним процесом, центральна роль в якому належить дисрегуляції гіпоталамо-гіпофізарно-наднирникової (ГГН) осі. При хронічному ПТСР формується специфічний нейроендокринний патерн: знижений базальний кортизол, підвищена реактивність на стресори та порушення зворотного зв'язку внаслідок виснаження кори наднирників і резистентності глюкокортикоїдних рецепторів.

Наслідком цієї дисрегуляції є хронічне низькоінтенсивне запалення, яке виступає біологічним субстратом соматоформних симптомів: хронічного болю, шлунково-кишкових, серцево-судинних розладів та синдрому хронічної втоми.

Факторами вразливості до резистентних форм ПТСР є ранній життєвий стрес (епігенетичне «програмування» ГГН осі) та генетична схильність (поліморфізми генів серотонінергічної, дофамінергічної, глюкокортикоїдної систем), чия взаємодія пояснює хронізацію симптомів.

У контексті війни в Україні поширеність ПТСР >67% створює безпрецедентне навантаження. Хронічний стрес закріплює зміни ГГН осі, маскуючи ПТСР під соматичні скарги, що призводить до симптоматичної терапії без впливу на патофізіологічні ланки.

Напрями подальших досліджень включають валідацію біомаркерів дисрегуляції ГГН осі та проведення рандомізованих клінічних випробувань

таргетних втручань у когорті українських ветеранів для переходу до персоналізованої патогенетичної терапії [5,6].

ПТСР у ветеранів війни є системним біологічним процесом, де центральна роль належить дисрегуляції ГГН осі, що проявляється зниженим базальним кортизолом, гіперреактивністю та порушенням зворотного зв'язку. Наслідком є хронічне низькоінтенсивне запалення – доведений біологічний субстрат соматоформних симптомокомплексів (біль, дисфункції ШКТ, серцево-судинні розлади, синдром хронічної втоми), які мають не психогенну, а біологічну природу. Ранній життєвий стрес «програмує» реактивність ГГН осі, а генетична схильність (~30% варіабельності ризику) формує вразливість до резистентних форм. В умовах війни в Україні хронічне стресове навантаження закріплює патологічні зміни, маскуючи ПТСР під соматичними скаргами. Оскільки поширеність ПТСР перевищує 67%, сотні тисяч ветеранів потребують не симптоматичної, а патогенетично обґрунтованої допомоги, що вимагає перегляду клінічних підходів. Комплексна терапія має поєднувати модуляцію ГГН осі, протизапальне лікування та психотерапію екстинкції страху. Подальші дослідження необхідно зосередити на біомаркерах дисрегуляції ГГН осі та таргетних втручаннях у когорті українських ветеранів [7].

Література:

1. Ніколаєва О. Ю., Коваленко О. Міждисциплінарний підхід до корекції больового синдрому у військовослужбовців із посттравматичним стресовим розладом. *Психосоматична медицина та загальна практика*. 2025. Т. 10, № 3. DOI: 10.26766/pmgp.v10i3.674.

2. Reed D. E., et al. Physical health correlates of co-occurring chronic pain and PTSD Among U.S. Veterans: Results from a nationally representative study. *Psychiatry Research*. 2025. Vol. 348. DOI: 10.1016/j.psychres.2025.116440.

3. Климків Р. І., Кульматицький А. В., Білобрин М. С. Посттравматичний стресовий розлад у ветеранів: інноваційні методи терапії та профілактики. *Psychiatry, Neurology and Medical Psychology*. 2025. Т. 12, № 1(27). С. 37–47. DOI: 10.26565/2312-5675-2025-27-03.

4. de Kloet C. S., Vermetten E., Rademaker A. R., Geuze E., Westenberg H. G. M. Neuroendocrine and immune responses to a cognitive stress challenge in veterans with and without PTSD. *European Journal of Psychotraumatology*. 2022. Vol. 13, № 1. Article 2028378.

5. Quinones M. M., Gallegos A. M., Lin F. V., Heffner K. Dysregulation of inflammation, neurobiology, and cognitive function in PTSD: an integrative review. *Cognitive, Affective, & Behavioral Neuroscience*. 2020. Vol. 20, No. 3. P. 455–480. DOI: 10.3758/s13415-020-00782-9.

6. Raffagnato A., Raichich A., Paiusco L., Coser G., Bonemazzi I., Gazzin A., Pelizza M. F., Ancora C., Toldo I. Genetic Predisposition and Genetic Resilience Factors in Stress-Related Disorders During the Developmental Age: A Narrative Review // Genes. – 2025. – Vol. 16, No 11. – P. 1362. – DOI: 10.3390/genes16111362.

7. Чабан О. С., Хаустова О. О., Омелянович В. Ю. *Психічні розлади воєнного часу*: монографія. Київ : Видавничий дім «Медкнига», 2023. 232 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-15>

ПЕРСОНАЛІЗОВАНА РЕАБІЛІТАЦІЯ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ: ІНТЕГРАЦІЯ ПАТОФІЗІОЛОГІЧНОГО ФЕНОТИПУВАННЯ, БІОМАРКЕРІВ УРАЖЕННЯ ТА ПСИХОСОЦІАЛЬНИХ ІНТЕРВЕНЦІЙ

Кучеренко М. П.

*кандидат медичних наук, доцент,
завідувач кафедри загально-медичних наук
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Уваров Р. В.

*студент 2 курсу спеціальності І7 “Терапія та реабілітація”
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Збройні конфлікти залишають по собі не лише масштабні руйнування інфраструктури, але й довготривалі наслідки для фізичного та психічного здоров'я населення. Післявоєнні системи охорони здоров'я стикаються з одночасним зростанням кількості осіб з травмами, інвалідністю, хронічними захворюваннями та психологічними розладами. Міжнародний досвід післявоєнного відновлення систем охорони здоров'я свідчить, що успіхи на національному рівні не гарантують реального доступу до допомоги для найбільш уразливих груп, що у віддалених та постраждалих громадах навіть базові медичні послуги залишаються недосяжними, попри формальне відновлення інфраструктури [1,2].

Показовим є досвід європейських постконфліктних країн таких як, Сербія, Хорватія, Боснія і Герцеговина, який свідчить, що формальне відновлення інфраструктури не усуває нерівності доступу до реабілітації:

ветерани, внутрішньо переміщені особи та сільські громади тривалий час залишалися поза системною допомогою. Цей приклад є важливим застереженням для України: без цілеспрямованої та персоналізованої політики реабілітації значна частина ветеранів і цивільного населення з інвалідністю ризикує бути виключеною з процесу відновлення [3,4].

Метою роботи є обґрунтування концепції персоналізованої реабілітації в умовах післявоєнного відновлення, яка поєднує патофізіологічне фенотипування, використання біомаркерів ураження та відновлення, а також інтеграцію психосоціальних інтервенцій з урахуванням міжнародного досвіду та біотехнологічних досягнень.

При проведенні дослідження було використано аналітичний та порівняльний аналіз міжнародного досвіду післявоєнного відновлення систем охорони здоров'я (на прикладі Сербії, Хорватії); концептуальний синтез даних сучасних біотехнологічних досліджень щодо біологічно активних сполук та наноматеріалів як потенційних ад'ювантів реабілітаційних програм; інтегративний підхід, що поєднує біологічні, клінічні та психосоціальні аспекти реабілітації [5].

Впровадження персоналізованої реабілітації в умовах післявоєнного відновлення потребує не лише клінічної оцінки функціональних порушень, а й науково обґрунтованого використання біомаркерів ураження та молекулярних індикаторів відновлення. Такі молекули можуть розглядатися не лише як потенційні ад'юванти реабілітаційних програм, але і як біохімічні маркери адаптаційних та відновних процесів організму.

Паралельно сучасні дослідження у галузі нанобіотехнологій свідчать про важливість безпечних біотехнологічних платформ для цільових втручань у нервову систему. Показано, що функціоналізовані мезопористі наночастинки кремнезему не проявляють гострої нейротоксичності, не порушують глутаматний гомеостаз у пресинаптичних нервових терміналях та мають істотний потенціал як безпечні носії інших біологічно активних сполук. Це відкриває перспективи їх застосування у персоналізованих нейрореабілітаційних стратегіях.

Водночас досвід Сербії, Хорватії, Боснії і Герцеговини підкреслює, що навіть найнауковіше обґрунтовані інтервенції втрачають ефективність без урахування локальних бар'єрів доступу, соціальних детермінант здоров'я та психологічних наслідків війни, що без інтеграції психотравма-орієнтованих підходів (групова терапія, підтримка родин, професійна реабілітація) біомедичні втручання втрачають ефективність через високий рівень ПТСР, депресії та стигматизації. При цьому покращення середніх показників здоров'я на національному рівні не гарантує доступу для найбільш вразливих груп; в Україні це означає необхідність цілеспрямованої політики для віддалених громад, ветеранів з інвалідністю та цивільних, які втратили функціональність [6,7].

Персоналізована реабілітація в умовах післявоєнного відновлення має поєднати молекулярне фенотипування, біомаркери та психосоціальну підтримку. Впровадження такої системи має спиратися на європейські уроки (Сербія, Хорватія) та уникнення помилок формального відновлення без реальної доступності, розглядатися не як додатковий елемент системи охорони здоров'я, а як ключовий інструмент справедливого та сталого відновлення людського капіталу. Такий підхід є необхідною умовою не лише медичного, а й соціально-економічного відновлення України після війни.

Література:

1. Огоренко В. В., Юр'єва Л. М., Ніколенко А. Є. та ін. Психолого-психіатричні наслідки воєнного часу: навч. посіб. / за заг. ред. В. В. Огоренко. Дніпро : ЛІРА, 2023. 312 с.
2. Bwirire D., Crutzen R., Ntate Namegabe E., Letschert R., de Vries N. Health inequalities in post-conflict settings: A systematic review // *PLoS ONE*. – 2022. – Vol. 17, No. 3. – e0265038. DOI: 10.1371/journal.pone.0265038.
3. Палій Г. О. Досвід балканських країн з реінтеграції територій / Г. О. Палій // Стратегічна панорама. – 2020. – № 1–2. – С. 64–72. <https://niss-panorama.com/index.php/journal/article/download/108/108/>
4. Begicevic A. Law, political economy and war reparation: The case of Bosnia and Herzegovina / A. Begicevic // *Law & Policy*. – 2024. – <https://doi.org/10.1111/lapo.12235>Digital Object Identifier (DOI)
5. Мануїлова К. В., Попов М. П., Сівак В. М. Стійкі моделі охорони здоров'я: міжнародний управлінський досвід для післявоєнної відбудови України. *Центральноукраїнський вісник права та публічного управління*. 2025. № 3. С. 76–82. DOI: <https://doi.org/10.32782/cuj-2025-3-8>.
6. Сотнік С. О., Павлей І. М., Позднякова Н. Г. та ін. Функціоналізовані наночастинки мезопористого кремнезему: аналіз нейротоксичності та здатності до детоксикації важких металів // *Biotechnologia Acta*. – 2025. – Т. 18, № 5. – С. 5–13. – DOI: <https://doi.org/10.15407/biotech18.05.005>.
7. Wolfe, R., Speakar, B., Pham, M., Lorenz, T., & Spaulding, W. (2026). The past and future of integrated biopsychosocial whole-health perspectives in psychiatric rehabilitation. *Psychiatric Rehabilitation Journal*, 49(1), 66–78. <https://doi.org/10.1037/prj0000682>.

АВТОМАТИЗАЦІЯ ОЦІНКИ СЕРЦЕВО-СУДИННОГО РИЗИКУ ЗА АЛГОРИТМОМ SCORE2 ДЛЯ РЕГІОНІВ ДУЖЕ ВИСОКОГО РИЗИКУ

Лобанова К. О.

*викладач кафедри внутрішньої медицини
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Риндіна І. Є.

*студентка 4 курсу факультету медицини та громадського здоров'я
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Серцево-судинні захворювання залишаються однією з провідних причин передчасної смертності та втрати працездатності в країнах Європи. Для України ця проблема має особливе значення, оскільки за класифікацією Європейського товариства кардіологів країна належить до регіонів дуже високого серцево-судинного ризику [1, 2]. За таких умов своєчасна оцінка індивідуального ризику є важливою складовою первинної профілактики серцево-судинних захворювань [3].

Одним із сучасних інструментів стратифікації ризику є алгоритм SCORE2, розроблений робочою групою SCORE2 та ESC Cardiovascular Risk Collaboration. На відміну від попередньої шкали SCORE, яка оцінювала переважно ризик фатальних серцево-судинних подій, SCORE2 дає змогу визначити 10-річний ризик першої фатальної або нефатальної серцево-судинної події, зокрема інфаркту міокарда чи інсульту, в осіб віком 40–69 років без встановлених серцево-судинних захворювань і цукрового діабету. Алгоритм враховує стать, вік, статус куріння, систолічний артеріальний тиск, рівень холестерину не-ліпопротеїнів високої щільності [1].

Важливою особливістю SCORE2 є регіональна калібрація. Модель адаптована для чотирьох європейських регіонів ризику: низького, помірного, високого та дуже високого. Такий підхід має принципове значення, оскільки за однакового профілю факторів ризику прогнозована ймовірність серцево-судинних подій може суттєво відрізнятися залежно від популяційного рівня серцево-судинної смертності.

Ручне використання SCORE2 за таблицями або номограмами може бути незручним у рутинній клінічній практиці. Лікаря необхідно врахувати кілька параметрів пацієнта, знайти відповідну категорію ризику та

правильно інтерпретувати отриманий результат. В умовах обмеженого часу амбулаторного прийому це може знижувати частоту використання інструментів стратифікації ризику та підвищувати ймовірність помилок.

Автоматизоване застосування SCORE2 передбачає введення основних клінічних параметрів пацієнта з подальшим автоматичним розрахунком серцево-судинного ризику. Такий підхід дає змогу скоротити час оцінювання, зменшити ризик технічних помилок і забезпечити стандартизовану інтерпретацію результатів. Особливо важливим є використання саме тієї версії алгоритму, яка відповідає регіону ризику, оскільки для України актуальною є модель для країн дуже високого ризику.

Сучасні дослідження підтверджують перспективність цифрової реалізації SCORE2. Зокрема, порівняння онлайн-калькуляторів із двовимірними таблицями свідчить, що комп'ютеризований розрахунок дозволяє точніше враховувати неперервні значення клінічних показників, тоді як таблиці часто передбачають округлення параметрів. Крім того, описано приклади використання систем підтримки клінічних рішень, у яких SCORE2 або SCORE2-OP автоматично обчислюється на основі даних електронної медичної картки [4, 5].

Водночас автоматизація SCORE2 не повинна розглядатися як заміна клінічного мислення лікаря. Алгоритм є допоміжним інструментом для оцінки ризику, а остаточне рішення щодо профілактичної тактики має враховувати клінічний стан пацієнта, супутні захворювання, сімейний анамнез, результати додаткових обстежень та індивідуальні фактори ризику.

Отже, автоматизація оцінки серцево-судинного ризику за алгоритмом SCORE2 є актуальним напрямом удосконалення первинної профілактики серцево-судинних захворювань. Для регіонів дуже високого ризику, до яких належить Україна, цифрове використання SCORE2 може підвищити доступність стратифікації ризику, зменшити кількість помилок ручного розрахунку та сприяти більш обґрунтованому прийняттю клінічних рішень у практиці первинної медичної допомоги.

Література:

1. SCORE2 working group and ESC Cardiovascular risk collaboration, SCORE2 risk prediction algorithms: new models to estimate 10-year risk of cardiovascular disease in Europe. *European Heart Journal*. 2021, Vol. 42(25), pp. 2439–2454. DOI: <https://doi.org/10.1093/eurheartj/ehab309>.
2. Український медичний часопис. Основні шкали оцінки серцево-судинного ризику в популяції. URL: <https://umj.com.ua/uk/publikatsiya-270083-osnovni-shkali-otsinki-sertsevo-sudinnogo-riziku-v-populyatsiyi>
3. Visseren F. L. J., Mach F., Smulders Y. M. et al. 2021 ESC Guidelines on cardiovascular disease prevention in clinical practice. *European Heart Journal*.

2021, Vol. 42(34), pp. 3227–3337. DOI: <https://doi.org/10.1093/eurheartj/ehab484>.

4. Hageman S., Kaptoge S. et al. Using SCORE2 with a risk chart or online calculator: impact on model performance, treatment eligibility and cardiovascular disease prevention. *European Heart Journal – Quality of Care and Clinical Outcomes*. 2026, Vol. 12(2), pp. 213–220. DOI: <https://doi.org/10.1093/ehjqcco/qcaf122>.

5. Salinas M., Flores E. et al. Advancing cardiovascular risk assessment: real-time SCORE2 calculation through CDSS in primary care patients. *Clinical Biochemistry*. 2025. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.clinbiochem.2025.110922>.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-17>

ДОСТУПНІ ЛІКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ЯК МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Пекліна Г. П.

*доктор медичних наук,
професор кафедри загальної та клінічної фармакології
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Смірнова Г. В.

*старший викладач кафедри загально-медичних наук
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Програма «Доступні ліки» в умовах воєнного стану для держави стала не лише засобом соціального захисту, а й стратегічним механізмом забезпечення національної безпеки України, яка забезпечує безперервність лікування хронічних захворювань, зменшує величезне навантаження на систему охорони здоров'я та запобігає загостренням хронічних хвороб, що є критично важливим та необхідним під час війни. Таким чином, пілотна програма «Доступні ліки» остаточно вписалась в загальну канву системи життєзабезпечення та охорони здоров'я України і стали чи не найбільш прогресивною в цілій Європі.

На сьогодні доступність лікарських засобів для населення нашої країни є однією із найгостріших проблем у системі охорони здоров'я. Важливим є не тільки питання фізичної доступності ліків, тобто їх наявності в аптеках, а ще й економічної можливості придбати необхідні лікарські препарати. Для

вирішення цієї проблеми пріоритетним напрямом у реформуванні вітчизняної системи охорони здоров'я Уряд визнав запровадження програми реімбурсації [3].

Воєнний стан в Україні також створив нові виклики для цілої системи охорони здоров'я України, і, звісно ж, програма «Доступні ліки» теж не може залишитись осторонь планування необхідних модифікацій. З одного боку, може здаватись, що їх актуальність може зникнути із закінченням воєнного стану та самої війни, але модифікації, які розглядаються в роботі та пропонувані зміни будуть дієвими та ефективними протягом дуже тривалої часової перспективи, а також можуть суттєво і позитивно вплинути на рівень життєзабезпечення людей – постраждалих від війни і, особливо бенефіціарів актуальних і майбутніх програми «Доступні ліки». Впроваджуючи зміни, програма «Доступні ліки» не тільки зможе розширити спектр своїх бенефіціарів та залучити нові заклади охорони здоров'я до своєї мережі, програма може також здійснити ривок до функціонування на міжнародному рівні, а також, що найважливіше, суттєво покращити процес післявоєнної реабілітації кожного українця.

Високий рівень небезпеки щодо життя та здоров'я основних бенефіціарів програми «Доступні ліки» призвели до того, що більшість планованих нововведень або пропозицій з покращення програми були реалізовані. Зокрема, на підставі наукових досліджень соціологів та аналізу практикуючих лікарів, було впроваджено власне під час діє воєнного стану в Україні та допомогло суттєво полегшити користування програмою [2].

Отже, розвиток програми «Доступні ліки» має забезпечуватись за наступними напрямками:

- враховуючи те, що за даними МОЗ, у 2022 в національному бюджеті було закладено близько 4,6 млрд грн на забезпечення населення ліками в рамках програми ДЛ, варто ініціювати реструктуризацію напрямку скеровування фінансових засобів таким чином, аби відповідний відсоток цих засобів або поступав на додаток Дія українців, що виїхали за кордон, або приходив як одноразова/багаторазова дотація, аналогічна до такої, що була реалізована як заохочування у зв'язку із повноцінною вакцинацією проти COVID-19, або ж також є можливість підписати міжнародні договори про співробітництво між МОЗ України та певними аптечними мережами країн ЄС, принаймні тими, які розташовані на території країн, які прийняли більшу найбільшу кількість українських біженців.

- другим етапом функціонування програми ДЛ в умовах воєнного стану, на нашу думку, має стати факт, що спектр ліків, які забезпечуються проектом мусить поповнюватись згідно із зміненими потребами великої кількості населення. А отже, мінімум протягом нинішнього року реімбурсації мають підлягати лікарські засоби, які сприяють загоєнню ран, опіків, прискорюють реабілітацію пацієнтів після кульових та інших воєнних поранень, а також медичних засобів, які оптимізують реабілітацію

пацієнтів, які втратили кінцівки, зір, слух тощо в результаті вибухів снарядів, мін та інших наслідків бойових дій в регіонах України. Але надалі актуальною залишається підтримка громадян, які не звернулись до цих центрів по допомогу, або тих, хто потребує вже додаткової реабілітації після загального лікування. І, власне, на цьому етапі, заходи, які ми пропонуємо запровадити до програми «Доступні ліки» мають відіграти свою основну роль. Не слід забувати, що незважаючи на військовий стан в країні працюють тисячі медичних закладів, приватних медичних клінік в яких працюють висококваліфіковані фахівці, тому допомога держави цим клінікам та лікарням для надання спеціалізованої медичної допомоги з використанням програми «Доступні ліки» є соціально необхідною та економічно доцільною в умовах воєнного стану.

– третім основним напрямком сучасного розвитку програми має, на нашу думку, стати розширення спектру медичних засобів, які забезпечуються проектом до “інших засобів гігієни та догляду”. В цьому випадку йдеться, звісно, головне про засоби для інтимної гігієни як дорослих людей, так і підлітків, а також, що є найбільш важливим: це індивідуальні засоби догляду за новонародженими та дітьми, серед яких: пелюшки, памперси, гігієнічні серветки, молочна суміш, засоби для догляду за шкірою немовлят, особливо такі, які сприяють пригніченню подразнень, типових для такого віку; а також ліки для зниження жару та протизастудні препарати для дітей та немовлят тощо.

Не варто приховувати, що товари всіх вищеперелічених категорій завжди складали великий відсоток витрат з сімейного бюджету українських родин, але, беручи під увагу сучасні обставини браку доходів та при відносно недостатньому рівні державних виплат як для внутрішньо переміщених осіб, так і для людей в областях і районах, охоплених воєнними діями, аналізоване рішення стає не тільки бажаним, але необхідним задля забезпечення гідного рівня передусім зростання і розвитку молодого покоління, особливо тих його представників, які щодня народжуються у підвалах та бомбосховищах українських міст.

Таким чином, забезпечення населення України лікарськими препаратами є одним з важливих складників національної безпеки країни, тому продовження роботи програми реімбурсації можна віднести до одних з головних механізмів її гарантування.

Література:

1. Пояснювальна записка до проекту Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про лікарські засоби” щодо забезпечення економічної конкуренції та захисту прав пацієнтів при здійсненні роздрібною торгівлі лікарськими засобами”

2. Пекліна Г.П., Смірнова Г.В. Доступні ліки в умовах воєнного стану: перспективи розвитку програми. Вісник морської медицини. Науково практичний журнал. №4, Одеса, 2024, С. 5–14.

3. Костюк І.А., Пелих Ю.В. Аналіз динаміки номенклатури лікарських засобів в Урядовій програмі «Доступні ліки»//Фармацевтичний журнал, 2022, Т. 77, № 3, С. 3–4.

4. Офіційний сайт Національної Служби Здоров'я України (аналіз програми “Доступні ліки” та механізмів її застосування на підставі доступних вкладень) <https://nszu.gov.ua/ogoloshennya-pro-ukladennya-dogovoriv/dostupni-liky>

5. Оцінка програми “Доступні ліки”, зроблена ВООЗ, доступна за посиланням https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0019/400429/52308-WHO-Affordable-Medicines-Programme-Ukraine-UKR_low_V7.pdf

6. Деталізація відпущених лікарських засобів за програмою реімбурсації “Доступні ліки” <https://nszu.gov.ua/e-data/dashboard/reimb-manufacturer-details>

7. Наказ МОЗ України від 10.08.2021 №1705 “Про затвердження Реєстру лікарських засобів, які підлягають реімбурсації, станом на 05 серпня 2021 року” <https://moz.gov.ua/article/ministry-mandates/nakaz-moz-ukraini-vid-10082021--1705-pro-zatverdzhennja-reestru-likarskih-zasobiv-jaki-pidljagajut-reimbursacii-standom-na-05-serpnja-2021-roku>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-18>

СТВОРЕННЯ РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ НА БАЗІ МЕДИЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ – НАГАЛЬНА ПОТРЕБА СЬОГОДЕННЯ

Савицький І. В.

*доктор медичних наук, професор,
професор кафедри загально-медичних наук
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

В умовах сьогодення все більше наших воїнів отримують поранення та потребують не лише соматичного лікування а і подальшої реабілітації. Це і адаптація після поранень різного ступеню важкості, боротьба з хронічним больовим синдромом який щоденно виснажує, поетапна реабілітація після протезування і відновлення після одержаних психоемоційних ушкоджень.

Надзвичайно важливим є допомога у соціальній адаптації ветеранів, які повернулися додому а також їх сімей для відновлення якості їх життя. На сьогоднішній день реабілітаційна медицина в Україні не стоїть на місці, створюються нові центри, нові напрямки реабілітації, але разлім із тим зростає і кількість пацієнтів які потребують відновлення та складних випадків, які спонукають шукати нові підходи до ефективного відновлення, щоб пацієнт не лише не втратив надію на своє відновлення, а відчув його результати уже сьогодні.

Мета роботи. Створення реабілітаційних центрів на базі вищих освітніх закладів в Україні, що дозволить розширити науковий підхід до різних етапів реабілітації, залучати молодих спеціалістів уже на етапі навчання, що матиме значний вплив як у їх майбутній професіоналізм так і у отримання живих професійних навичок, і, що першочергово – розширить мережу реабілітаційних центрів, у яких надається допомога науково обгрунтовано а значить збільшить можливість доказової допомоги більшій кількості пацієнтів адаптуватися як фізично так і психоемоційно.

Ключові підходи: залучення до реабілітації пацієнтів не лише мультидисциплінарної команди, а спрямування акцентів на науковий підхід до різних етапів відновлення.

Створення реабілітаційних центрів на базі освітніх установ, що дозволить збільшити довіру пацієнтів до ефективності реабілітаційного процесу, навіть тих хто уже зневірився у гарному результаті.

Акцент на відновлення соціальної взаємодії у родинному колі та зовнішній атмосфері, який сприятиме людині не почуватися чужою після повернення додому.

Залучення молодих науковців до розвитку реабілітації, які мають зацікавлення у процесі розробки нових напрямків, ідей, що матиме в свою чергу вагомий вклад як у прогресування реабілітаційних процесів так і в їх становлення як спеціалістів.

Приділення достатньої уваги психологічній підтримці як після наслідків поранень так і психоемоційних травмувань.

Створення комфортного середовища для військових та ветеранів у реабілітаційних центрах, у якому їм буде хотітися знаходитись, проходити відновлення та де вони будуть почувати себе як вдома.

Приділення уваги розвитку інвапарту, що в контексті змагань є гарною мотивацією для відновлення рухової активності після ушкоджень. Розробка нових способів боротьби із різними видами залежностей шляхом поєднання медикаментозної терапії, психологічної підтримки та появою нових корисних джерел зацікавленості та азарту.

Розробка програм реабілітації пацієнтів після полону, допомога у відновленні яка буде опиратися на патогенетично обгрунтованих способах корекції тривалих соматичних ушкоджень у поєднанні з психологічною реабілітацією.

Розвиток Української науки не лише на теоретичних засадах а з практичними результатами які допомагають тут і зараз.

НАПРЯМ 7. МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ АСПЕКТИ АНЕСТЕЗІОЛОГІЇ, ІНТЕНСИВНОЇ ТЕРАПІЇ, НЕВІДКЛАДНИХ СТАНІВ СИМУЛЯЦІЙНОЇ ТА ТАКТИЧНОЇ МЕДИЦИНИ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-19>

THE EFFECT OF GENERAL ANESTHESIA ON HEMOSTASIS

Bordun N. M.

*Comenius University in Bratislava
Jessenius Faculty of Medicine in Martin
Clinic of Anesthesiology,
Clinic of Hematology, Clinic of Orthopedics
UL Martin
Bratislava, Slovakia*

Drobná-Saniova B.

*prof. UK v Bratislave, JLF v Martine,
klinika anestezie a intenzívnej medicíny, UN Martin
Bratislava, Slovakia*

Tarabrin O. O.

*Honored Worker of Science and Technology of Ukraine,
Doctor of Medical Sciences, Professor,
Head of the Department of Anesthesiology, Intensive Care and Emergency
Medicine
International University
Odesa, Ukraine*

The purpose of this study was to determine the effect of general anesthesia on hemostasis and to identify which method of anesthesia should be preferred by anesthesiologists to ensure maximum patient safety during elective or emergency surgery.

The most commonly used anesthetic agents for induction of anesthesia today are propofol and sufentanil (SFNT). Their effects on hemostasis were therefore evaluated using thromboelastometry (ROTEM) and flow cytometry (FC). Thromboelastometry (ROTEM) is a diagnostic method that evaluates coagulation by assessing the integrations of coagulation factors, inhibitors, anticoagulants and blood cells, particularly platelets, during clot formation and fibrinolysis. ROTEM

employs two primary assays – EXTEM and INTEM – and three supplementary assays – FIB-TEM, AP-TEM and HEP-TEM – for different diagnosis.

Flow cytometry (FC) allows quantitative and qualitative analysis of platelets and other blood particles.

In this study, ROTEM and FC were used to assess coagulation changes induced by anesthetics (propofol and SFNT) in seven ASA I adults. Blood samples were collected before and 5-7 minutes after anesthetic administration, prior to surgical incision, minimizing surgical trauma influence. EXTEM and INTEM analyses included clotting time (CT), clot formation time (CFT), alpha angle and maximum clot firmness (MCF). FC measured total and activated platelet counts.

Statistical analysis was performed using the **Wilcoxon paired nonparametric test**.

The alpha angle in the EXTEM assay increased significantly after administration of propofol and sufentanil, suggesting accelerated clot formation. CFT approached statistical significance, indicating a trend toward hypercoagulability.

INTEM clotting time (CT) also approached statistical significance, consistent with a trend toward hypercoagulability. Other ROTEM parameters, including MFC, did not show significant changes.

FC analysis revealed less than a 5% difference in both total platelet count and activated platelet count after anesthetic administration, indicating no clinically relevant effect on platelet function.

Based on the results of this study, the use of propofol or sufentanil for induction of general anesthesia in ASA I adult patients produced minimal effects on coagulation, with only a slight trend toward hypercoagulability observed in some ROTEM parameters. These results suggest that both agents can be safely used in clinical practice without significant impact on hemostasis.

Paired test.

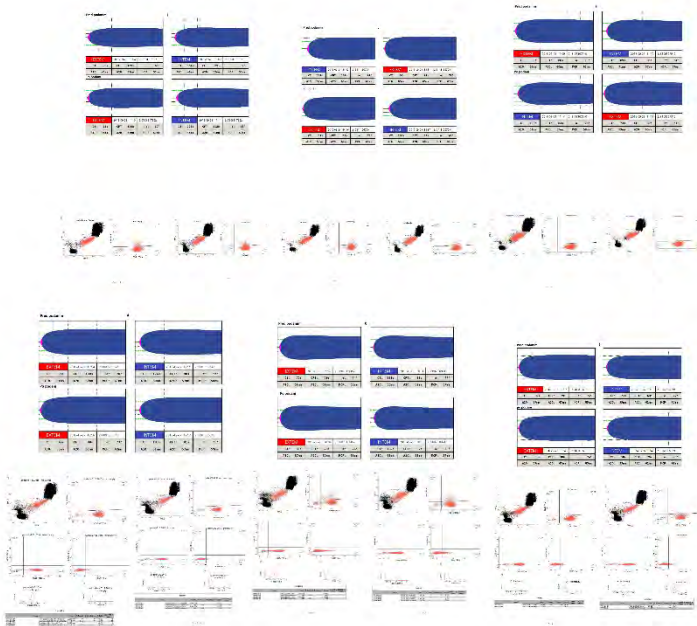
Wilcoxon signed rank test with continuity correction

data: da\$pred and da\$po

$V = 3$, p-value = 1

alternative hypothesis: true location shift is not equal to 0

The difference between population medians before and after is not statistically significant; p-value 1.

Summary of results:

- PC all events: population medians not statistically significantly different; p-value = 0.5839
- PC trb: population medians not statistically significantly different; p-value = 1
- PC percent: population means not statistically significantly different; p-value = 0.6996
- PC trba: population medians not statistically significantly different; p-value = 0.5625
- CT Extrem: population medians not statistically significantly different; p-value = 1
- CT Interm: population medians not statistically significantly different; p-value = 0.1077. Note: the pvalue borderlines the weak significance; p close to 0.1.
- CFT Extrem: population means not statistically significantly different; p-value = 0.06316. Note: the pvalue borders on the significance; p close to 0.05.
- CFT Interm: population means not statistically significantly different; p-value = 0.2424
- alpha Extrem: population means ARE statistically significantly different; p-value = 0.04725
- alpha Interm: population means not statistically significantly different; p-value = 0.2017

- MCF Extrem: population means not statistically significantly different; p-value = 0.3559
- MCF Interm: population means not statistically significantly different; p-value = 0.1723
- A10 Extrem: population means not statistically significantly different; p-value = 0.3078
- A10 Interm: population means not statistically significantly different; p-value = 0.6036
- A20 Extrem: population means not statistically significantly different; p-value = 0.2199
- A20 Interm: population medians not statistically significantly different; p-value = 1
- For alpha Extrem there is statistically significantly different population mean before and after treatment. We can say even more: the population mean alpha Extrem before is statistically significantly lower than after; p-value = $0.04725/2 = 0.023625$. The one-sided 95% confidence interval is (-Inf, -0.250507).
- For CFT Extrem the population means are weakly significantly different; p-value = 0.06316.
- For CT Interm the difference of population medians before and after is close to weak significance; p-value = 0.1077.

Bibliography:

1. Kubisz Peter a kolektiv. Hematológia a transfuziológia. Učebnica. 2006, s323.
2. XXIII Slovensko-Českaá konferencia Hemostáza a trombóza 19-21.05.2016, Martin, Vask. med, 2016, 8(2)s.95-97
3. Staško, J., Kubisz, P. Trombohemostatic disease reseach New-York: Nova Science Publishezs, 2007, p. 202.
4. Nauder Faraday, Critical Care Medicine and Surgery, Department of Anesthesiology, Johns Hopkins Medical Institutions, Baltimore, Maryland Anesthesiology 2002;96:1042-3 Platelets, Perioperative Hemostasis, and Anesthesia
5. Seoul National University Bundang Hospital Seongnam, Kórea Bon-wook Koo, Hyo-Seok Na, Jung-Won Hwang a Sang-Hwan Do Anesth Pain Med 2014, 9, p292–297 The influence of propofol and sevoflurane on hemostasis:a rotational thromboelastographic study
6. Schochl H, Forster L, Woidke R, Solomon C, Voelckel W. Use of rotation thromboelastometry (ROTEM) to achieve successful treatment of polytrauma with fibrinogen concentrate and prothrombin complex concentrate. Anaesthesia. 2010;65:199–203. Pub Med
7. Nakayama Y, Nakajima Y, Tanaka KA, Sessler DI, Maeda S, Iida J, Ogawa S, Mizobe T. Thromboelastometry-guided intraoperative haemostatic management reduces bleeding and red cell transfusion after paediatric cardiac surgery. Br J Anaesth. 2015;114:91–102. Pub Med

**МОДЕЛЬ РОБОТИ МУЛЬТИДИСЦИПЛІНАРНОЇ КОМАНДИ
ТА РОЗПОДІЛ ФУНКЦІЙ ПРИ ВЕДЕННІ ПАЦІЄНТА
З ХРОНІЧНИМ БОЛЬОВИМ СИНДРОМОМ
КОЛІННОГО СУГЛОБУ**

Бугайов О. В.

*здобувач наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю анестезіологія
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Тарабрін О. О.

*доктор медичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри
анестезіології, інтенсивної терапії та медицини невідкладних станів
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Актуальність проблеми: Хронічний больовий синдром колінного суглоба (ЧБСКС) є поширеною проблемою, що часто резистентна до консервативних та хірургічних методів лікування.

Інноваційний підхід: Створення мультидисциплінарної моделі в лікуванні Радіочастотна нейроабляція (РЧА) є сучасним, малоінвазивним та ефективним методом лікування ЧБСКС, що набуває популярності.

Модель: Модель мультидисциплінарної команди у веденні пацієнтів після проведення РЧА ґрунтується на принципі комплексного підходу, коли кожен спеціаліст виконує чітко визначену функцію, а взаємодія між ними забезпечує максимальний довготривалий терапевтичний ефект. Оптимальна структура команди включає від 5–6 ключових фахівців у базових умовах до 7–8 у клініках із розширеним ресурсом, що повністю відповідає даним розділу 3, де підкреслюється, що найкращі результати досягалися у пацієнтів, які після РЧА проходили фізичну терапію, психологічну реабілітацію та перебували під постійним наглядом лікарів.

Склад:

– Центальною фігурою є лікар-інтервенційний анестезіолог або спеціаліст із лікування болю, який виконує процедуру РЧА, контролює технічні параметри втручання і відповідає за безпеку пацієнта..

– Наступним важливим компонентом є фахівці з фізичної та реабілітаційної медицини, які формують індивідуальні програми

відновлення функцій, профілактики контрактур та відновлення м'язового балансу.

- Кінезітерапевти й реабілітологи працюють із пацієнтом над виконанням вправ, постуральною корекцією та формуванням рухових навичок для стійкого покращення функціонального стану суглоба.

- Психолог або психотерапевт працює із тривожністю, депресією, катастрофізацією болю та сприяє підвищенню прихильності пацієнта до лікування.

- Дієтолог, який розробляє індивідуальні програми харчування з метою зменшення ваги, зниження навантаження на колінний суглоб і профілактики запальних процесів.

- Підтримку всієї команди здійснює медична сестра або асистент із лікувальної фізкультури, які контролюють виконання домашніх вправ, організовують відвідування процедур та допомагають пацієнтові адаптуватися до нових вимог лікувального процесу.

Взаємодія між усіма фахівцями має багаторівневий характер: лікарі забезпечують діагностику та лікувальні втручання, реабілітологи й фізичні терапевти реалізують відновлювальні програми, психологи формують позитивний психоемоційний фон, а дієтологи забезпечують метаболічні передумови для стабільності результатів.

Мультидисциплінарний супровід: Є невід'ємною частиною алгоритму, починається до втручання та триває до 6-12 місяців після. Включає анестезіологів, ортопедів, фізичних терапевтів, реабілітологів та психологів.

Етапи мультидисциплінарного супроводу:

- **Передопераційний:** Відбір, оцінка ризиків, планування реабілітації.

- **Ранній післяопераційний (0–2 тижні):** Контроль болю, профілактика ускладнень, початкові вправи.

- **Відновний (1–3 місяці):** Фізична терапія, відновлення рухливості, психоемоційна підтримка.

- **Довготривалий контроль (3–6+ місяців):** Моніторинг, корекція плану лікування, модифікація способу життя, профілактика рецидивів.

Переваги моделі: Уніфікація клінічної практики, мінімізація ризиків неефективного лікування, забезпечення максимально можливої ефективності та довготривалих позитивних результатів, що включають зниження болю, відновлення функціональної активності та підвищення якості життя пацієнтів.

Література:

1.Gwen Sascha Fernandes, Ana Marie Valdes, David Andrew Walsh, Weiya Zhang. Neuropathic-like knee pain and associated risk factors: a cross-sectional study in a UK community sample. Arthritis Res Ther. 2018; 20: 215., doi: 10.1186/s13075-018-1717-6.

2. Kumar J, Patel T, Sugandh F, Dev J, Kumar U, Adeeb M, et al. Innovative Approaches and Therapies to Enhance Neuroplasticity and Promote Recovery in Patients With Neurological Disorders: A Narrative Review. *Cureus* 2023;15. <https://doi.org/10.7759/CUREUS.41914>.

3. Tran J, Agur A, Peng P. Revisiting the anatomical evidence supporting the classical landmark of genicular nerve ablation. *Reg Anesth Pain Med* 2019;45(5):393–4.

4. Головаха М.Л., Білих Є.О. Радіочастотна нейроабляція як метод лікування больового синдрому в консервативному лікуванні гонартрозу. *Ортопедия, травматология и протезирование*. 2019. №3 С. 32–45.

5. Gonzalez FM, Huang J, Fritz J. Image-Guided Radiofrequency Ablation for Joint and Back Pain: Rationales, Techniques, and Results. *Cardiovasc Intervent Radiol*. 2023 Nov;46(11):1538-1550. doi: 10.1007/s00270-023-03393-2. Epub 2023 Mar 10. PMID: 36899068.

6. Smith, B. E., Davies, L., & Nelson, R. F. (2021). Radiofrequency neuroablation for chronic knee pain: a systematic review. *Journal of Pain Research*, 14, 2123-2134.

7. Cohen, S. P., Kapoor, S. G., & Strassels, S. A. (2019). The efficacy of radiofrequency ablation for osteoarthritis knee pain: a randomized controlled trial. *Pain*, 160(8), 1930-1940.

8. Пустовойт Б.; Єфіменко П.; Тохтамишев М.; Каніщева О. Фізична терапія на етапах відновлення після ревізійного ендопротезування кульшового суглобу. *Slobozhanskyi Herald of Science & Sport*, 2021, Vol 85, Issue 5, p26. Doi/ 10.15391/sns.v.2021-5.004

9. Hietamo J, Rantala A, Parkkari J, Leppänen M, Rossi M, Heinonen A, Steffen K, Kannus P, Mattila V, Pasanen K. 2022 Injury History and Perceived Knee Function as Risk Factors for Knee Injury in Youth Team-Sports Athletes. *Sports Health*. 2023 Jan-Feb;15(1):26-35. doi: 10.1177/19417381211065443.

10. Kidd VD, Strum SR, Strum DS, Shah J. Genicular nerve radiofrequency ablation for painful knee arthritis: the why and the how. *JBJS Essent Surg Tech*. 2019;9(1):e10. doi: 10.2106/JBJS.ST.18.00016

11. Visnjevac O, Pastrak M, Ma F, Visnjevac T, Abd-Elsayed A. Radiofrequency Ablation of the Superior Cluneal Nerve: A Novel Minimally Invasive Approach Adopting Recent Anatomic and Neurosurgical Data. *Pain Ther*. 2022 Jun;11(2):655-665. doi: 10.1007/s40122-022-00385-x. Epub 2022 Apr 17. PMID: 35430676; PMCID: PMC9098737.)

**ПРОБЛЕМИ ІНФУЗІЙНОЇ ТЕРАПІЇ ТА ФЕНОМЕН
“FLUID CREEP” У ПАЦІЄНТІВ З ОПІКОВОЮ ТРАВМОЮ**

Волчаниця О. С.

лікар-інтерн

Комунальне некомерційне підприємство

«Міська клінічна лікарня № 10»

Одеської міської ради

м. Одеса, Україна

Височанська С. О.

лікар-інтерн

Комунальне некомерційне підприємство

«Міська клінічна лікарня № 10»

Одеської міської ради

Міжнародний університет

м. Одеса, Україна

Тарабрін О. О.

заслужений діяч науки і техніки України,

доктор медичних наук, професор,

завідувач кафедри анестезіології, інтенсивної терапії

та медицини невідкладних станів

Міжнародний університет

м. Одеса, Україна

Опікова травма великої площі залишається одним із найбільш складних клінічних станів у невідкладній та інтенсивній терапії. У ранній період після термічного ушкодження формується системна запальна відповідь, зростає проникність капілярної стінки, відбувається перерозподіл рідини з внутрішньосудинного сектору до інтерстицію. Наслідком цих змін є зменшення ефективного об'єму циркулюючої крові, порушення мікроциркуляції, зниження тканинної перфузії та ризик розвитку опікового шоку [1, с. 565–566].

Інфузійна ресусцитація є базовим елементом раннього лікування пацієнтів із тяжкими опіками. У дорослих її зазвичай розглядають при ураженні не менше 20 % загальної площі поверхні тіла. Класична формула Парклєнда передбачає введення 4 мл розчину Рінгера-лактату на 1 кг маси тіла на кожен відсоток опікової поверхні протягом перших 24 годин після

травми. Водночас сучасні рекомендації Американської опікової асоціації підкреслюють, що розрахункові формули мають бути лише стартовим орієнтиром, а не жорсткою схемою лікування [1, с. 565–568].

Складність інфузійної терапії при опіковій травмі зумовлена значною варіабельністю клінічного перебігу. На потребу в рідині впливають площа та глибина опіку, інгалаційне ушкодження, вік пацієнта, супутня патологія, час від моменту травми до початку спеціалізованої допомоги, попереднє введення розчинів і точність первинної оцінки опікової поверхні. Тому однаковий формульний розрахунок у різних пацієнтів може призводити як до недостатньої, так і до надмірної ресусцитації [1, с. 568–570].

Особливої уваги потребує феномен “fluid creep”, який описує поступове перевищення рекомендованих обсягів інфузійної терапії в гострий період опікової хвороби. За визначенням J. R. Saffle, у сучасній практиці пацієнти з тяжкими опіками нерідко отримують значно більше рідини, ніж прогнозує формула Парклєнда, що створює окрему проблему безпеки лікування [2, с. 382–384]. Власне термін “creep” акцентує на повільному, майже непомітному накопиченні надлишкової рідини, яке виникає не одномоментно, а внаслідок багаторазових клінічних рішень протягом перших годин терапії.

До чинників, які сприяють розвитку “fluid creep”, належать завищена оцінка площі ураження, часті болюсні введення кристалоїдів, прагнення підтримувати надмірно високий діурез, недостатньо своєчасне зниження швидкості інфузії після стабілізації стану, а також обмежений гемодинамічний моніторинг. Окреме значення має інгалаційна травма, оскільки такі пацієнти часто потребують більш складного респіраторного й інфузійного супроводу [2, с. 386–389].

Надлишкова інфузійна ресусцитація не є нейтральним явищем. Вона може посилювати генералізований набряк, погіршувати оксигенацію, збільшувати тривалість штучної вентиляції легень, поглиблювати набряк інтактних тканин і створювати умови для розвитку компартмент-синдромів. Одним із найбільш небезпечних ускладнень є абдомінальний компартмент-синдром. У дослідженні J. Oda та співавторів показано зв’язок між великими обсягами ресусцитаційної рідини у першу добу після тяжких опіків і розвитком внутрішньочеревної гіпертензії та абдомінального компартмент-синдрому [3, с. 151–154].

Запобігання “fluid creep” передбачає відмову від механічного дотримання формули та перехід до цільової ресусцитації. Практично це означає повторну оцінку площі опіку після госпіталізації, регулярний перегляд темпу інфузії, уникнення необґрунтованих болюсів і використання не одного, а комплексу клініко-лабораторних показників. Окрім діурезу, доцільно враховувати середній артеріальний тиск, частоту серцевих скорочень, рівень лактату, дефіцит основ, температуру тіла, стан

периферичної перфузії та, за наявності ризиків, внутрішньочеревний тиск [1, с. 570–575].

Дискусійним, але важливим напрямом профілактики надмірної кристалоїдної ресусcitaції є використання колоїдних розчинів, зокрема альбуміну, у пацієнтів із високою потребою в рідині. Дані клінічних досліджень свідчать, що додавання колоїду може зменшувати потребу в кристалоїдах та нормалізувати співвідношення між введеною рідиною і діурезом [4, с. 40–47]. Систематичний огляд R. Eljaiek та співавторів водночас демонструє, що питання впливу альбуміну на летальність залишається складним і потребує обережної інтерпретації доказів [5, с. 17–24].

Сучасний підхід до інфузійної терапії при опіках має поєднувати раннє відновлення ефективного внутрішньосудинного об'єму з активним попередженням рідинного перевантаження. Небезпека полягає у двох крайнощах: недостатня ресусcitaція поглиблює шок і тканину гіперперфузію, тоді як надмірна створює передумови для набрякових ускладнень. Саме тому ведення пацієнта з тяжкою опіковою травмою потребує не лише формульного розрахунку, а й безперервної клінічної переоцінки.

Отже, феномен “fluid creep” є актуальною проблемою сучасної комбустіології, оскільки демонструє межі традиційних формул інфузійної ресусcitaції. Його профілактика має ґрунтуватися на персоналізованому підході, динамічному моніторингу, своєчасному зменшенні темпу інфузії, обґрунтованому використанні альбуміну в окремих категорій пацієнтів і суворому контролі ознак рідинного перевантаження. Такий підхід дозволяє підвищити безпеку інтенсивної терапії та зменшити ризик ускладнень у пацієнтів із тяжкими опіками.

Література:

1. Cartotto R., Johnson L. S., Savetamal A. et al. American Burn Association Clinical Practice Guidelines on Burn Shock Resuscitation. *Journal of Burn Care & Research*. 2024. Vol. 45, No. 3. P. 565–589. DOI: 10.1093/jbcr/irad125.
2. Saffle J. R. The Phenomenon of “Fluid Creep” in Acute Burn Resuscitation. *Journal of Burn Care & Research*. 2007. Vol. 28, No. 3. P. 382–395. DOI: 10.1097/BCR.0B013E318053D3A1.
3. Oda J., Yamashita K., Inoue T. et al. Resuscitation fluid volume and abdominal compartment syndrome in patients with major burns. *Burns*. 2006. Vol. 32, No. 2. P. 151–154. DOI: 10.1016/j.burns.2005.08.011.
4. Lawrence A., Faraklas I., Watkins H. et al. Colloid administration normalizes resuscitation ratio and ameliorates “fluid creep”. *Journal of Burn Care & Research*. 2010. Vol. 31, No. 1. P. 40–47. DOI: 10.1097/BCR.0b013e3181cb8c72.

5. Eljaiek R., Heylbroeck C., Dubois M.-J. Albumin administration for fluid resuscitation in burn patients: A systematic review and meta-analysis. Burns. 2017. Vol. 43, No. 1. P. 17–24. DOI: 10.1016/j.burns.2016.08.001.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-22>

РЕГІОНАРНА АНЕСТЕЗІЯ ПРИ МАМОПЛАСТИЦІ: ЕФЕКТИВНІСТЬ, БЕЗПЕКА ТА КЛІНІЧНІ РЕЗУЛЬТАТИ ЗАСТОСУВАННЯ PECS-БЛОКІВ

Єрмолаєва Д. Д.

аспірант 3 курсу

кафедри анестезіології, інтенсивної терапії

та медицини невідкладних станів,

лікар анестезіолог

Інститут пластичної хірургії «Віртус»

*Науковий керівник: **Тарабрін О. О.***

доктор медичних наук, професор,

*заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри
анестезіології, інтенсивної терапії та медицини невідкладних станів*

Міжнародний університет

м. Одеса, Україна

Післяопераційний біль після мамопластики залишається вагомою клінічною проблемою, оскільки саме він часто визначає потребу в опіоїдах, частоту нудоти й блювання, швидкість мобілізації та загальне враження пацієнтки від раннього післяопераційного періоду [1-3]. У сучасній практиці регіонарна анестезія дедалі частіше розглядається як один із ключових компонентів мультимодальної аналгезії, який дає змогу зменшити фармакологічне навантаження та зробити відновлення більш комфортним [2-4].

Серед ехоконтрольованих блоків грудної стінки при мамопластиці найбільший практичний інтерес сьогодні становлять PECS I, PECS II та їх комбінація, а в окремих клінічних ситуаціях – парастернальний і паравертебральний блоки [2], [3], [5]. PECS I переважно впливає на грудні нерви та може бути корисним як допоміжна методика при менш травматичних втручаннях, однак при більшості об'ємних операцій його анальгетичного потенціалу недостатньо [2], [6]. PECS II забезпечує ширше покриття завдяки впливу на міжреберні нерви Th2–Th6 та аксиллярну зону, тому в сучасних роботах саме він найчастіше демонструє кращий баланс між ефективністю, технічною доступністю та безпекою [2], [4], [6].

Окремі огляди та клінічні дослідження показують, що застосування PECS-блоків при операціях на молочній залозі асоціюється зі зниженням інтенсивності болю в першу добу, зменшенням споживання опіоїдів і кращою переносимістю раннього післяопераційного періоду [1], [4], [7]. Для пластичної хірургії це особливо важливо, адже дозволяє не лише покращити контроль болю, а й підтримати fast-track та ERAS-підходи, де значення мають рання активізація, менша седація та зниження частоти опіоїд-асоційованих побічних ефектів [1].

Не менш важливим є профіль безпеки. Фасціальні блоки грудної стінки, зокрема PECS I та PECS II, вважаються більш привабливими для рутинної практики порівняно з торакальною паравертебральною блокадою, оскільки виконуються більш поверхнево і при належному УЗД-контролі мають нижчий ризик тяжких ускладнень [2], [6], [8]. Водночас їх ефективність багато в чому залежить від правильного вибору техніки відповідно до обсягу операції та очікуваної зони післяопераційного болю [3], [9].

Результати власного клінічного спостереження. Для практичної ілюстрації ефективності PECS-блоків були проаналізовані результати 20 пацієнток, яким виконувалася мамопластика із застосуванням різних варіантів регіонарної аналгезії: PECS I, PECS II або комбінованого PECS I + II. Порівняння проводили за інтенсивністю болю за VAS у спокої через 24 години, потребою в опіоїдних анальгетиках та частотою призначення rescue-аналгезії, що відповідає підходам, які найчастіше використовуються в сучасних клінічних дослідженнях (табл. 1) [1], [4].

Отримані дані показали, що найменш виражений больовий синдром у першу добу спостерігався у пацієнток, яким виконували комбінований PECS I + II, тоді як найвищі показники VAS були в групі ізольованого PECS I. Подібна тенденція відзначалася і щодо опіоїдного навантаження: при PECS II та особливо при PECS I + II потреба в морфін-еквівалентах була нижчою, ніж у пацієнток, які отримували лише PECS I [1], [4]. Частота призначення rescue-аналгезії також зменшувалася зі збільшенням повноти сенсорного покриття грудної стінки, що добре узгоджується з літературними даними про переваги дворівневого PECS-блоку [2].

Таблиця 1

Група пацієнток	Кількість, n	Варіант блокади	Середній VAS через 24 год, бали	Морфін-еквівалент за 24 год, мг	Rescue-аналгезія, %
Група 1	6	PECS I	4,3	11,2	66,7
Група 2	7	PECS II	2,9	6,4	28,6
Група 3	7	PECS I + II	2,3	4,8	14,3

З практичної точки зору це дозволяє припустити, що при мамопластиці ізольований PECS I доцільніше розглядати як допоміжну методику, тоді як PECS II або комбінація PECS I + II мають більше підстав вважатися базовими варіантами регіонарної аналгезії [2], [6]. Комбінований підхід забезпечував найкращі показники за шкалою VAS і найменшу потребу в додатковому знеболенні, що робить його особливо привабливим при більш травматичних або комбінованих втручаннях на молочній залозі [4].

Отже, сучасні літературні дані та результати власного клінічного спостереження свідчать, що PECS II і особливо PECS I + II є більш ефективними за ізольований PECS I щодо контролю болю після мамопластики [1], [4]. При цьому фасціальні блоки грудної стінки зберігають привабливий профіль безпеки, а їх вибір має базуватися на обсязі операції, локалізації очікуваного болю та практичному досвіді анестезіолога [3], [8], [9].

Література:

1. Chen H, Wang T, та ін. Analgesic efficacy of pectoral nerve blocks in implant-based mammoplasty: a systematic review and meta-analysis. *Aesthetic Plastic Surgery*. 2023. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/36289099/>
2. Versyck B, van Geffen GJ, Chin KJ. The pectoral (PECS) regional block: a scoping review. 2023. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC10625794/>
3. Sethuraman RM. Regional anesthesia techniques for breast cancer surgeries: a narrative review. *Journal of Anaesthesiology Clinical Pharmacology*. 2025. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/40114888/>
4. Geng Q, Zhang B, Zhang X, та ін. Evaluation of the efficacy of pectoral nerve-2 block (PECS II) in breast cancer surgery. 2023. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC10608528/>
5. Shokry M та ін. Ultrasound-guided transversus thoracic muscle plane-pectoral nerve block versus thoracic paravertebral nerve block in breast surgery. 2022. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9327269/>
6. Tulgar S, Senturk O, та ін. Interfascial plane blocks for breast, thoracic, and orthopedic surgery. 2022. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC11163362/>
7. Wang Y, Li S, та ін. Comparative evaluation of PECS II versus RISS block for breast surgery. 2025. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC12170368/>
8. Ueshima H, Otake H, та ін. Pecto-intercostal fascial plane block. *StatPearls*. 2024. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK603717/>
9. Wang Q та ін. Thoracic wall fascial plane blocks: a narrative review for breast surgery. 2025. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC12822337/>

**ЗМІНА ГЕМОСТАТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ
У ХВОРИХ З НАЯВНИМ МОРБІДНИМ ОЖИРІННЯМ
В СТАНІ ЗАГАЛЬНОЇ АНЕСТЕЗІЇ**

Кірічнікова К. П.

*кандидат медичних наук, доцент,
доцент кафедри анестезіології, інтенсивної терапії
та медицини невідкладних станів
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Тарабрін О. О.

*доктор медичних наук, професор,
завідувач кафедри анестезіології, інтенсивної терапії
та медицини невідкладних станів
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Сухонос Р. Є.

*лікар-анестезіолог,
асистент кафедри анестезіології, інтенсивної терапії
та медицини невідкладних станів
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Ожиріння визнано Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ) однією з найсерйозніших загроз громадському здоров'ю ХХІ століття. За останніми даними ВООЗ (2024–2025 рр.), понад 1 мільярд людей у світі живуть з ожирінням, причому серед дорослого населення світу кожен восьмий має цей діагноз. Особливе занепокоєння викликає морбідне ожиріння ($IMT \geq 40 \text{ кг/м}^2$), поширеність якого стрімко зростає, особливо серед жінок репродуктивного та менопаузального віку, що зумовлює високу частоту гінекологічних патологій у цієї групи пацієнток. [1, 2, 5]

Патофізіологія гемостазу при ожирінні. Морбідне ожиріння – це не лише метаболічний розлад, а стан хронічного системного запалення низької інтенсивності. Жирова тканина функціонує як активний ендокринний орган, що секретує адипоцитокіни (TNF- α , IL-6) та інгібітор активатора плазміногену 1-го типу (PAI-1). Це призводить до розвитку так званого «протромботичного статусу», який характеризується: Гіперкоагуляцією

(підвищення рівнів фібриногену, факторів VII, VIII та фон Віллебранда); пригніченням фібринолізу (через надлишок PAI-1); активацією тромбоцитарної ланки. [3, 4, 6, 7]

У пацієнток із морбідним ожирінням ризик венозних тромбоемболічних ускладнень (ВТЕУ) у 2–4 рази вищий, ніж у осіб із нормальною масою тіла, що робить питання моніторингу гемостазу критично важливим для клінічної практики. Ендоскопічні втручання (гістеро– та лапароскопія) вважаються «золотим стандартом» у сучасній гінекології, проте у хворих із морбідним ожирінням вони супроводжуються додатковими ризиками. Застосування внутрішньовенної анестезії зі збереженням спонтанного дихання є привабливою методикою через швидке відновлення та меншу травматичність. Проте, поєднання положення пацієнтки (літотомічне та/або Тренделенбурга) та особливостей газообміну при спонтанній вентиляції на фоні ожиріння може призводити до транзиторної гіперкапнії та ацидозу, які самі по собі є тригерами для активації системи коагуляції. [5, 6, 7]

Незважаючи на значний прогрес, динаміка змін показників гемостазу безпосередньо під час короткочасних ендоскопічних втручань під внутрішньовенною анестезією у цій специфічній групі залишається недостатньо вивченою. Існує потреба в об'єктивній оцінці коагуляційного драйву (зокрема за допомогою методів інтегральної оцінки гемостазу, таких як НПТЕГ) для розробки персоналізованих протоколів тромбопрофілактики, що дозволять збалансувати ризики тромбозу та інтраопераційної кровотечі.

Мета – дослідити вплив загальної анестезії на організм хворої з морбідним ожирінням та ефективності профілактичних заходів, базуючись на змінах даних НПТЕГ після малоінвазивного діагностичного ендоскопічного гінекологічного втручання під внутрішньовенною анестезією зі збереженням спонтанним диханням, відносно початкових значень.

Дослідження системи гемостазу проводилось 47 гінекологічним пацієнткам, віком 25–65 років з ІМТ 35–50 кг/м²), що підлягали гістероскопії з загальним знечуженням зі збереженням спонтанного дихання.

Пацієнтки були розділені на 4 групи, залежно від виду превентивних заходів тромботичних ускладнень: Групу 1 (n=10) склали пацієнти, котрим одночасно проводилася інтермітуюча пневмокомпресія нижніх кінцівок та фармакологічна профілактика; Група 2 (n=12) – пацієнти, котрим проводилася профілактика лише антикоагулянтами; Група 3 (n=15) – тромбопрофілактика лише інтермітуючою пневмокомпресією нижніх кінцівок; Група 4 (n=10) – хворі, яким не проводились превентивні заходи.

Контроль стану вен нижніх кінцівок здійснювали за допомогою УЗ-дослідження, а функціональний стан системи гемостазу оцінювали методом низькочастотної п'єзоелектричної тромбоеластографії.

Аналіз стану системи гемостазу у гінекологічних пацієнток із супутнім ожирінням (ІМТ 35–50 кг/м²) виявив вихідну схильність до гіперкоагуляції та значні відмінності в ефективності різних стратегій тромбопрофілактики.

За даними низькочастотної п'єзоелектричної тромбоеластографії (НПТЕГ), у групі хворих, які не отримували превентивних заходів (Група 4), спостерігався найбільш виражений прокоагулянтний стан. Це підтверджувалося скороченням часу контактної фази (Т1) до $0,84 \pm 0,15$ хв та значним зростанням константи тромбінової активності (КТА) до $43,1 \pm 2,86$ в.о.. Такі зміни свідчать про прискорення запуску каскаду зсідання крові та надмірну генерацію тромбіну. Крім того, у цій групі зафіксовано найнижчий рівень інтенсивності ретракції та лізису згустку (ІРЛЗ – $0,23 \pm 0,03\%$), що вказує на суттєве пригнічення процесів фібринолізу. Клінічно це корелювало з високою частотою безсимптомного утворення тромбів глибоких вен (ТГВ).

Найкращі показники гемостазіологічного профілю було зафіксовано у Групі 1, де застосовувалася комбінація інтермітуючої пневмокомпресії та фармакологічної підтримки. У цих пацієнток відмічено вірогідне уповільнення формування фібрин-стилового матриксу: час точки желювання (ТЗ) збільшився до $5,85 \pm 1,05$ хв проти $4,15 \pm 1,01$ хв у контрольній групі. Показник структурної гіперкоагуляції (МА) був мінімальним серед усіх груп ($682 \pm 14,5$ в.о.), що в поєднанні з найвищою інтенсивністю лізису ($0,92 \pm 0,06\%$) забезпечило найнижчу частоту тромботичних ускладнень у порівнянні з групами 2, 3 та 4.

При порівнянні монотетодик було встановлено, що ізольоване застосування антикоагулянтів (Група 2) та лише механічної профілактики (Група 3) займає проміжне положення за впливом на коагуляційний драйв. Зокрема, частота виникнення ТГВ у Групі 3 була нижчою порівняно з групами 2 та 4, що підкреслює високу ефективність механічного впливу на венозний відтік у пацієнток із високим ІМТ.

Важливим аспектом безпеки стала оцінка геморагічних ризиків. Частота виникнення кровотеч була значно нижчою у пацієнток груп 3 та 4 (де антикоагулянти не застосовувалися або їх вплив був відсутній) порівняно з групами 1 та 2. Це вказує на те, що хоча комбінована терапія є максимально ефективною для запобігання тромбозам, вона вимагає ретельного моніторингу через підвищений ризик геморагій.

Таким чином, отримані дані свідчать про те, що поєднання механічних та фармакологічних методів дозволяє найбільш ефективно корегувати явища структурної та хронометричної гіперкоагуляції у гінекологічних хворих на фоні ожиріння.

Висновки:

1. Найбільш ефективним методом профілактики тромботичних ускладнень у гінекологічних пацієнток з ожирінням (ІМТ 35–50 кг/м²) є поєднання інтермітуючої пневмокомпресії та фармакопрофілактики, що

підтверджується зниженням частоти ТГВ та нормалізацією коагуляційного драйву за даними НПТЕГ.

2. Використання виключно механічних методів (інтермітуюча пневмокомпресія, Група 3) демонструє вищий рівень безпеки щодо ризику виникнення кровотеч порівняно з методами, що включають антикоагулянти.

3. Пацієнтки з ожирінням без належних превентивних заходів (Група 4) мають найбільш виражені ознаки структурної гіперкоагуляції та пригнічення фібринолізу, що клінічно корелює з найвищою частотою тромботичних ускладнень.

Література:

1. Obesity and overweight : fact sheet / World Health Organization. Updated 2024. URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/obesity-and-overweight>

2. World Obesity Atlas 2025 / World Obesity Federation. London : World Obesity Federation, 2025. 210 p.

3. Сухонос Р. Вибір оптимального методу профілактики тромботичних ускладнень у пацієнтів із морбідним ожирінням, які підлягають бариатричній хірургії, як невід'ємного компоненту періопераційного менеджменту // Клінічна анестезіологія, інтенсивна терапія та медицина невідкладних станів. 2025. № 1. С. 61–70. DOI: <https://doi.org/10.32782/2411-9164.22.1-8>.

4. Нетяженко В. З., Баженова Н. М. Вплив ожиріння на стан тромбоцитарно-плазматичного гемостазу у хворих на гіпертонічну хворобу у поєднанні з неалкогольною жировою хворобою печінки // Сімейна медицина. 2020. № 4. С. 56–62.

5. Maksymets T. Risk factors for thromboembolic complications in patients with elevated body mass index during the perioperative period of laparoscopic myomectomy // Emergency Medicine. 2021. Vol. 17, no. 5. P. 89–95. DOI: <https://doi.org/10.22141/2224-0586.17.5.2021.240714>.

6. Morange P. E., Alessi M. C. Thrombosis in central obesity and metabolic syndrome: mechanisms and epidemiology // Thrombosis and Haemostasis. 2013. Vol. 110, no. 4. P. 669–680. DOI: <https://doi.org/10.1160/TH13-01-0075>.

7. Wynn-Hebden A., Bouch D. C. Anaesthesia for the obese patient // BJA Education. 2020. Vol. 20, no. 11. P. 388–395. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.bjae.2020.07.003>.

РАННЯ ДІАГНОСТИКА ТРАВМАТИЧНОЇ КОАГУЛОПАТІЇ: ОБМЕЖЕННЯ РУТИННОЇ КОАГУЛОГРАМИ ТА ПЕРЕВАГИ ТРОМБОЕЛАСТОГРАФІЇ (TEG)

Кошарський Д. В.

*аспірант кафедри анестезіології, інтенсивної терапії
та медицини невідкладних станів
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Тарабрін О. О.

*доктор медичних наук, професор,
завідувач кафедри анестезіології, інтенсивної терапії
та медицини невідкладних станів,
заслужений діяч науки і техніки України
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Масивна кровотеча залишається однією з основних причин ранньої смертності у пацієнтів із політравмою. За сучасними даними, ознаки коагулопатії виявляються вже при госпіталізації у 30–40% постраждалих [1]. Важливу роль у її розвитку відіграє травматична коагулопатія, яка може формуватися вже в перші хвилини після травми. У цей період швидке розуміння стану системи згортання є критичним для вибору тактики лікування.

Матеріали та методи: огляд сучасних публікацій, що стосуються оцінки гемостазу при травмі та використання віскоеластичних методів у клінічній практиці.

Рутинна коагулограми (ПТ, АЧТЧ, МНВ, фібриноген) не дають повної картини гемостазу в гострій ситуації та потребує не менше 30-60 хв. Вони оцінюють лише плазмову частину коагуляції, не враховують роль клітинних елементів і не дозволяють судити про міцність згустку або наявність фібринолізу. Крім того, отримання результатів займає значний час, що обмежує їх практичну цінність у перші години після травми [2].

TEG, аналізує процес згортання в цільній крові та його динаміку в режимі, близькому до реального часу. Це дає можливість швидко визначити, яка саме ланка гемостазу порушена – дефіцит факторів, фібриногену, тромбоцитів чи наявність гіперфібринолізу [3]. Відповідно, лікування може бути більш цілеспрямованим, а не базуватися на стандартних схемах. За даними сучасних досліджень, використання TEG-

орієнтованих підходів дозволяє зменшити обсяги трансфузії та покращити результати лікування [4].

Водночас, метод має певні обмеження. Використання TEG потребує спеціального обладнання та витратних матеріалів, що обмежує його доступність. Важливим є і фактор підготовки персоналу: інтерпретація кривих потребує досвіду та може бути складною в умовах ургентної ситуації. Окремо варто виділити, що стандартна TEG має обмежену чутливість до дії деяких антиагрегантів і не дозволяє повною мірою оцінити окремі порушення первинного гемостазу без додаткових тестів.

Рутинна коагулограма має обмежене значення для ранньої оцінки гемостазу при травмі. Тромбоеластографія є більш інформативним інструментом, який дозволяє швидше орієнтуватися в ситуації та приймати обґрунтовані клінічні рішення. Водночас її застосування потребує відповідних ресурсів та досвіду. Оптимальним є використання TEG як частини комплексного підходу до ведення пацієнтів із масивною кровотечею.

Література:

1. Guidelines for trauma quality improvement programmes / World Health Organization. Geneva : WHO, 2010. 102 p.
2. Harrigan C., Lucas C. E., Ledgerwood A. M. The effect of hemorrhagic shock on the clotting cascade in injured patients. *J Trauma*. 1989. Vol. 29, No. 10. P. 1416–1421. DOI: 10.1097/00005373-198910000-00020.
3. Thrombelastography is better than PT, aPTT, and activated clotting time in detecting clinically relevant clotting abnormalities after hypothermia, hemorrhagic shock and resuscitation in pigs / W. Z. Martini et al. *J Trauma*. 2008. Vol. 65, No. 3. P. 535–543. DOI: 10.1097/TA.0b013e31818379a6.
4. Diagnostic performance of thromboelastometry in trauma-induced coagulopathy: a comparison between two level I trauma centres using two different devices / P. Bouzat et al. *European Journal of Trauma and Emergency Surgery*. 2021. Vol. 47. P. 343–351. DOI: 10.1007/s00068-020-01440-x.

РОЛЬ НАТРІЮ У МЕХАНІЗМАХ ПЕРЕХОДУ ГОСТРОГО ПОШКОДЖЕННЯ НИРОК В ГОСТРУ НИРКОВУ НЕДОСТАТНІСТЬ

Саєнсус М. А.

аспірант

Міжнародний університет

м. Одеса, Україна

Загальновідомо, що одним із проявів поліорганної недостатності при перитоніті є розвиток гострої ниркової недостатності, яка є грізним ускладненням і важливою причиною летальності цих хворих. Розглядається декілька механізмів залучення нирок до патогенезу перитоніту, серед головних є системне запалення з патогенною дією на нирки цитокінів, що у поєднанні з інтоксикацією. Головним патофізіологічним механізмом гострої ниркової недостатності є зменшення швидкості клубочкової фільтрації внаслідок пошкодження клубочків [1; 9, с. 223-231]. Між тим ГНН виникає не у всіх хворих, це лише відомо про стан ниркових каналців, які мають важливу роль у гомеостатичних функціях нирок. Вивченню ушкоджень ниркових каналців приділено увагу, але мало вивчений їх внесок у функціональний стан нирок, а у подальшому – у процесі експериментального дослідження проаналізувати стан ниркових процесів у динаміці експериментального перитоніту.

Матеріал та методи дослідження: Проаналізовані клінічні та лабораторні дані 32 хворих на перитоніт. В експерименті у 70 щурів моделювали експериментальний перитоніт шляхом механічної травми товстої кишки. Функції нирок вивчали через 24, 48, 72 та 96 години після моделювання перитоніту. Дослідження проводили в умовах індукованого водного та сольового навантаження, вводили 0,45% розчин хлориду натрію які вводили за допомогою зонда в шлунок у кількості 5% від маси тіла. Після цього щури знаходились у спеціальних клітках, які дозволяли збирати сечу за 2 години. Визначали величину діурезу, креатинурії, в сечі – білок, сечовину, концентрацію креатиніну. У щурів виясняли умови під контролем сольовим діурезом. Цей показник, ключовий для показів натрію та калію. Ультрафільтрат, а також екскрецію іонів калію; натрію, а також інші показники: креатинін, сечовина, натрійурез, глюкоза, ШКФ та каналцева реабсорбція води і натрію [6; 7; 8, с. 71-72; 10; 14].

Отримані результати та їх обговорення: Вивчення функції нирок при перитоніті показало, що у всіх за виключенням одного хворого визначалося порушення функції нирок, про що свідчила наявність сечового синдрому,

що дозволило нам дійти висновку, що у цих мало місце гостре пошкодження нирок [4; 5; 11; 13]. Але у більшості хворих з дозотемії виявлено ознаки гострої ниркової недостатності, судячи по зменшенню ШКФ. При проведенні експериментальних досліджень було показано, що ознаки пошкодження нирок визначались у всіх тварин. Уже через 24 години після моделювання перитоніту реєстрували наявність сечового синдрому, але без ознак ГНН. Тоді як у тварин через 48, 72 та 96 годин реєстрували не тільки сечовий синдром, але і зниження ШКФ, що дало змогу дійти до висновку, що в цей період хвороби гостре пошкодження нирок трансформується в ГНН [2; 3; 12, с. 1081]. В цей же період із збільшенням процесу клубочкової фільтрації виявляються ознаки пошкодження ниркових каналців, функціональні порушення каналцевої реабсорбції води і особливо натрію. Ці порушення виявляються при форсованому діурезі відносно добре [6; 7; 8, с. 71–72; 10; 14].

Вищенаведені дані дозволили дійти до висновку, що при його зниженні зменшення ШКФ може бути зумовлене внаслідок активації ренін-ангіотензинової системи, що є одним із захисних механізмів, які перешкоджають можливим ренальним втратам натрію. Такі припущення були підтверджені експериментами з введенням щурам розчину хлориду натрію в умовах сольового навантаження [12, с. 1090]. Створення у тварин позитивного балансу натрію призводило до активації ренін-ангіотензинової системи і падіння ШКФ. Отримані дані підтримали гіпотезу. В умовах введення щурам хлориду натрію у всіх був виявлений сечовий синдром, але одночасно показано значно менше падіння ШКФ. Зроблено висновок, що зменшення ШКФ та виникнення ГНН є наслідком як пошкодження нирок при системному запаленні, так і ауторегуляторним механізмом, який спрямований на попередження порушень водно-сольового обміну [6].

У подальших дослідженнях доцільно на основі виявлених патогенетичних механізмів обґрунтувати та розробити підходи до корекції лікування ГНН за рахунок формування позитивного балансу натрію.

Література:

1. Гоженко А. І. Нирки і гомеостаз // Актуальні проблеми транспортної медицини. 2023. № 1–2 (71–72). С. 13–29.
2. Гоженко А., Іванов Д. Що може дати для клінічної практики тандем патофізіолога та клініциста? // Pochki (Kidneys). 2024. Т. 13, № 2. С. 96–100. DOI: 10.22141/2307-1257.13.2.2024.451.
3. Гоженко А. І., Іванов Д. Д., Гоженко О. А., Федорук О. С. Роль натрію в патогенезі гострих пошкоджень та хронічної хвороби нирок // Патологічна фізіологія – охороні здоров'я України : тези доп. IX Нац. конгресу патофізіологів України з міжнародною участю, Івано-Франківськ, 19–21 верес. 2024 р. Івано-Франківськ, 2024. С. 79–80.

4. Гоженко А. І., Федорук О. С. Період вторинної олігурії в перебігу гострої ниркової недостатності // Актуальні проблеми транспортної медицини. 2023. № 1–2 (71–72). С. 89–93.
5. Квасницька О. Б., Гоженко А. І., Жуков В. А. Сечовина: сучасні уявлення про обмін та фізіологічну роль в організмі людини // Актуальні проблеми транспортної медицини. 2024. № 2 (76). С. 35–44.
6. Саенсус М. А., Гоженко А. І. Експериментальне вивчення порушення клубочкової фільтрації у щурів з каловим перитонітом // Вісник морської медицини. 2025. № 4 (109). DOI: 10.5281/zenodo.18359708.
7. Саенсус М. А., Федорук О. С. Особливості функціонального стану нирок при перитоніті // Актуальні проблеми транспортної медицини. 2025. № 2 (80). DOI: 10.5281/zenodo.15648811.
8. Filipets N. D., Gerush O. V., Filipets O. O., Kmet O. G., Gabunia L., Hozhenko A. I. Natriuretic factor as a mechanism and pharmacological target of the regulation of water and electrolyte metabolism in the research works of the Bukovinian scientific school // Actual Problems of Transport Medicine. 2023. No. 1–2 (71–72). P. 299–304.
9. Gozhenko A., Haminich A., Vityukov O. Clinical pathophysiology of proteinuria // Journal of Education, Health and Sport. 2024. Vol. 57. P. 223–231.
10. Gozhenko A., Zukow W., Gozhenko O., Saensus M., Vitiukov O. Pathophysiological mechanisms of integrated regulation of water-sodium homeostasis: from cellular dysfunction of Na-K-ATPase to dysregulation of systemic volume control: a systematic review // Journal of Education, Health and Sport. 2025. Vol. 84. P. 64716. DOI: 10.12775/JEHS.2025.84.64716.
11. KDIGO clinical practice guideline for acute kidney injury // Nephron Clinical Practice. 2012. Vol. 120, no. 4. P. c179–c184. DOI: 10.1159/000339789.
12. Peerapornratana S., Manrique-Caballero C. L., Gomez H., Kellum J. A. Acute kidney injury from sepsis: current concepts, epidemiology, pathophysiology, prevention and treatment // Kidney International. 2019. Vol. 96, no. 5. P. 1083–1099. DOI: 10.1016/j.kint.2019.05.026.
13. Poston J. T., Koyner J. L. Sepsis associated acute kidney injury // BMJ. 2019. Vol. 364. P. k4891. DOI: 10.1136/bmj.k4891.
14. Saensus M., Gozhenko A. Functional impairment of the kidneys with their acute damage in patients with peritonitis // Journal of Education, Health and Sport. 2025. Vol. 83. P. 63805. DOI: 10.12775/JEHS.2025.83.63806.

ПОБІЧНІ ЕФЕКТИ СУЧАСНИХ АНЕСТЕЗІОЛОГІЧНИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ

Семеновський І. Е.

*студент 3 курсу факультету Медицини та громадського здоров'я
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Думчева М. С.

*студентка 3 курсу факультету Стоматології
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Тарабрін О. О.

*заслужений діяч науки та техніки України,
доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри анестезіології,
інтенсивної терапії та медицини невідкладних станів
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Фармакодинамічна концепція застосування пропофолу в сучасній хірургії. Пропофол, хімічно представлений як 2,6-диізопропілфенол, на сьогоднішній день позиціонується як еталонний засіб для індукції та підтримання загальної анестезії, особливо в умовах високопотоків хірургічних стаціонарів та амбулаторної практики [1]. Фундаментальний механізм його дії пов'язаний із селективною модуляцією γ -аміномасляних рецепторів типу A, що призводить до пролонгації відкриття хлорних каналів, гіперполяризації мембран нейронів та генералізованого пригнічення синаптичної передачі в межах центральної нервової системи [3]. Висока ліпофільність молекули забезпечує її миттєвий розподіл у тканинах із інтенсивним кровопостачанням, що клінічно проявляється наступом медикаментозного сну протягом тридцяти-сорока секунд після введення [1]. Важливою особливістю пропофолу є його здатність знижувати швидкість метаболізму головного мозку та споживання ним кисню, що автоматично веде до зменшення внутрішньочерепного тиску, роблячи цей препарат пріоритетним у нейроанестезіології [5].

Поряд із високою ефективністю, клінічне використання пропофолу супроводжується специфічними фізіологічними реакціями, серед яких найбільш значущою є системна вазодилатація. Препарат викликає

зниження системного судинного опору та пригнічує барорецепторні рефлекси, що може провокувати критичну артеріальну гіпотензію, особливо у пацієнтів похилого віку або осіб із вихідною гіповолемією [2]. Вплив на дихальну систему характеризується дозозалежною депресією дихального центру, яка нерідко призводить до апное під час індукції, що вимагає преоксигенації та постійної готовності до респіраторної підтримки [1]. Окремим аспектом безпеки є антиметичний ефект пропофолу, який суттєво знижує частоту післяопераційної нудоти та блювання, забезпечуючи високий рівень комфорту пацієнта у ранньому відновлювальному періоді [5]. Проте тривалі інфузії препарату, що перевищують сорок вісім годин, асоціюються з ризиком розвитку синдрому інфузії пропофолу, який супроводжується метаболічним ацидозом, ліпемією та серцевою недостатністю, що потребує суворого лабораторного контролю [3].

Клініко-біологічні аспекти дисоціативної анестезії кетаміном.

Кетамін, будучи похідним фенциклідину, займає унікальну нішу в анестезіології завдяки здатності викликати стан дисоціативної анестезії, що характеризується функціональним роз'єднанням таламонеокортикальної та лімбічної систем [1]. Молекулярний механізм дії кетаміну принципово відрізняється від більшості гіпнотиків і полягає у неконкурентній блокаді NMDA-рецепторів, що забезпечує не лише втрату свідомості, а й виражену соматичну анальгезію, яка зберігається навіть після пробудження пацієнта [3]. Важливою перевагою кетаміну є його стимулюючий вплив на серцево-судинну систему, що реалізується через активацію симпатoadреналової ланки та підвищення рівня циркулюючих катехоламінів [1]. Це зумовлює зростання артеріального тиску та частоти серцевих скорочень, роблячи кетамін безальтернативним препаратом вибору для індукції анестезії у пацієнтів із травматичним шоком, масивною крововтратою або вираженою серцевою недостатністю [4].

Проте застосування кетаміну обмежене низкою специфічних побічних ефектів, серед яких провідне місце посідають психоміметичні реакції.

У періоді відновлення свідомості пацієнти можуть відчувати яскраві, іноді страхітливі сновидіння, дезорієнтацію та зорові галюцинації, що зумовлено нерівномірним відновленням функцій різних структур мозку [5]. Для нівелювання цих явищ у сучасній практиці кетамін обов'язково комбінують із бензодіазепінами або пропофолом [1]. Респіраторний профіль кетаміну є відносно сприятливим: він не лише зберігає самостійне дихання та захисні рефлекси верхніх дихальних шляхів, а й чинить виражену бронходилатуючу дію, що є критично важливим для пацієнтів із бронхіальною астмою або хронічними обструктивними захворюваннями легень [3]. Однак здатність препарату підвищувати внутрішньочерепний тиск та стимулювати надмірну саливацію вимагає обережності при операціях на голові та необхідності премедикації антихолінергічними

засобами для запобігання ларингоспазму [1]. Сучасні дослідження також вказують на потенційну нейротоксичність при тривалому застосуванні високих доз, що корелює з даними про вплив летких анестетиків на кальцієвий гомеостаз та цілісність нейрональних мембран [4].

Аналіз доступної наукової літератури дозволяє констатувати, що сучасне анестезіологічне забезпечення базується на глибокому розумінні фармакокінетичної та фармакодинамічної специфіки використовуваних засобів. Систематизація даних щодо впливу пропофолу та кетаміну на гомеостатичні константи організму підтверджує необхідність індивідуалізованого підходу до пацієнта. Вибір анестезії пропофолом чи кетаміном залежить від вихідного стану гемодинаміки.

При шоці, крововтраті – кетамін. Він трохи підвищує тиск.

Пропофол, навпаки, викликає зниження артеріального тиску і навіть брадикардію. Тому для кожного з цих препаратів є своє застосування. Інтеграція цих знань у клінічну практику сприяє не лише підвищенню рівня безпеки інтраопераційного періоду, а й ефективному нівелюванню постопераційних когнітивних та соматичних дисфункцій.

Література:

1. Steiner J. J. et al. Propofol and Ketamine: Comparative Pharmacology in Modern Anesthesiology. StatPearls Publishing, 2024. P. 12–25.
2. Sevoflurane and Intravenous Agents: FDA Approved Drug Label Analysis. DailyMed, 2023. P. 5–18.
3. Wang X., Dong Y. Impact of General Anesthetics on Brain Development and Synaptic Plasticity. Frontiers in Cellular Neuroscience, 2018. Vol. 12. P. 185–194.
4. Aydogan S. et al. Hemorheological alterations under influence of volatile and intravenous anesthetics. Clinical Hemorheology and Microcirculation, 2006. Vol. 35. P. 297–304.
5. Wood Library-Museum of Anesthesiology. Evolution of Intravenous Induction Agents: From Thiopental to Propofol. 2024. P. 110–126.

НАПРЯМ 8. МЕДИЧНА ТА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ОСІБ, ПОСТРАЖДАЛИХ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-27>

ФАРМАКОТЕРАПЕВТИЧНІ ПІДХОДИ ДО КОРЕКЦІЇ ТРИВОЖНО-ДЕПРЕСИВНИХ РОЗЛАДІВ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Алексєєва О. А.

асистент кафедри медико-фундаментальних дисциплін

Міжнародна академія екології та медицини

м. Київ, Україна

Тривала виснажлива війна вплинула на психоемоційний стан як тих українців, які залишались на території України протягом російського вторгнення, так і тих, хто виїхав з України на тривалий період. Навантаження на психіку проявляється зростанням поширеності тривожних станів, депресивних розладів, порушень сну, соматоформної симптоматики та посттравматичних реакцій. Пролонгована дія стресових чинників, вимушене переміщення, соціальна нестабільність, втрати близьких і економічні труднощі створюють передумови для формування хронічного дистресу, який чинить негативний вплив як на психічне, так і на соматичне здоров'я українців [1, с. 12]. У цих умовах раціональна фармакотерапія тривожно-депресивних станів набуває особливого значення як складова медичної та соціально-психологічної реабілітації.

Патогенетично хронічний стрес асоціюється з дисрегуляцією гіпоталамо-гіпофізарно-наднирникової осі, порушенням нейромедіаторного балансу серотоніну, норадреналіну та γ -аміномасляної кислоти, активацією прозапальних механізмів і змінами нейропластичності [2, с. 44]. Клінічно це проявляється емоційною лабільністю, генералізованою тривогою, пригніченим настроєм, когнітивним виснаженням, дратівливістю, вегетативними розладами та зниженням соціального функціонування.

Базовою групою фармакологічних засобів для лікування депресивних і тривожних розладів залишаються антидепресанти. Найбільш обґрунтованим у сучасній практиці є застосування селективних інгібіторів зворотного захоплення серотоніну (сертралін, есциталопрам, пароксетин) та інгібіторів зворотного захоплення серотоніну і норадреналіну

(венлафаксин, дулоксетин), які характеризуються доведеною ефективністю та прийнятним профілем безпеки [3, с. 76]. Перевагою зазначених молекул є можливість впливу як на афективну симптоматику, так і на соматизовані прояви тривоги, включаючи такі як напруження, порушення сну та больові синдроми.

Значна частка пацієнтів звертається до лікарів зі скаргами на тривогу без виражених причин, внутрішнє напруження, панічні реакції, гіперзбудливість і хронічний біль. У таких випадках перспективним компонентом комплексної терапії є прегабалін – ліганд $\alpha 2\delta$ -субодиниці потенціалзалежних кальцієвих каналів, який знижує вивільнення збуджувальних нейромедіаторів у центральній нервовій системі [4, с. 91]. Прегабалін демонструє анкісіолітичний ефект, сприяє покращенню сну, зменшенню соматичних проявів тривоги та може бути корисним у пацієнтів із коморбідним нейропатичним болем.

На відміну від бензодіазепінів, прегабалін не спричиняє вираженої міорелаксації та має нижчий ризик когнітивного пригнічення при контрольованому застосуванні, що важливо для осіб працездатного віку та пацієнтів, які потребують збереження денного функціонування [5, с. 38]. Водночас призначення прегабаліну, особливо великих дозувань, має супроводжуватися оцінкою ризиків нерационального використання, зокрема у пацієнтів із залежностями в анамнезі.

Рациональна стратегія фармакотерапії передбачає індивідуалізований вибір препарату залежно від провідного синдрому. При домінуванні депресивної симптоматики доцільним є ранній початок терапії антидепресантами. У разі переважання генералізованої тривоги, інсомнії, соматовегетативних проявів та больового компонента можливе використання прегабаліну як монотерапії або в комбінації з антидепресантами за умови клінічної доцільності [6, с. 55]. Комбіновані схеми можуть забезпечувати швидше досягнення терапевтичного ефекту та підвищення якості життя пацієнтів.

З позицій фармакологічної опіки особливого значення набувають моніторинг прихильності до лікування, інформування пацієнтів щодо відтермінованого ефекту антидепресантів, контролю побічних реакцій та попередження самовільного припинення терапії. Важливо забезпечити доступність психотропних препаратів, безперервність лікування та міждисциплінарну взаємодію лікаря, фармацевта і психолога.

Отже, фармакотерапія тривожно-депресивних розладів українців, які постраждали внаслідок російського вторгнення, повинна базуватися на доказових підходах, персоналізації лікування та оцінці коморбідних станів. Антидепресанти та прегабалін займають важливе місце в корекції психоемоційних порушень, сприяючи відновленню психічного здоров'я, соціальної адаптації та працездатності населення України.

Література:

1. World Health Organization. Mental health in emergencies. Geneva : WHO, 2023. 46 p.
2. McEwen B.S. Neurobiological and systemic effects of chronic stress. Chronic Stress. 2022. Vol. 6. P. 1–15.
3. National Institute for Health and Care Excellence. Depression in adults: treatment and management. London : NICE, 2022.
4. Baldwin D.S., Ajel K. Pregabalin in the treatment of generalized anxiety disorder. Neuropsychiatr Dis Treat. 2021. Vol. 17. P. 2801–2812.
5. Montgomery S.A. Pregabalin: anxiolytic efficacy and tolerability. Int Clin Psychopharmacol. 2020. Vol. 35. P. 33–40.
6. Bandelow B., Michaelis S. Treatment of anxiety disorders. Dialogues Clin Neurosci. 2021. Vol. 23. P. 93–107.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-28>

РЕАБІЛІТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ, ПОСТРАЖДАЛИХ ВНАСЛІДОК ТРАВМИ СПИННОГО МОЗКУ

Кукушкін В. Н.

*кандидат медичних наук, доцент,
доцент кафедри акушерства, гінекології та педіатрії
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Марченко М. В.

*здобувач другого курсу спеціальності 227 «Терапія та реабілітація»
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Мельник К. О.

*здобувачка другого курсу спеціальності 227 «Терапія та реабілітація»
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

В умовах повномасштабної агресії проти України зростає кількість військовослужбовців із тяжкими пораненнями. ТСМ внаслідок механічного пошкодження хребта призводить до рухових, чутливих та вегетативних

порушень нижче рівня ураження. Для військових наслідки ТСМ є особливо критичними через втрату професійної придатності, соціальну дезадаптацію та психологічні виклики. Тому реабілітація таких постраждалих стає пріоритетом системи охорони здоров'я України.

Фізична реабілітація при ТСМ – це комплексний, тривалий (від місяців до років) мультидисциплінарний процес, спрямований на відновлення рухових функцій, попередження ускладнень та підвищення самостійності пацієнта. Сучасна допомога базується на ранньому початку (перші 24–72 год після стабілізації), що знижує ризик стійких обмежень. Реабілітація включає три етапи: гострий, післягострий та довготривалий. Програма відновлення охоплює ЛФК, кінезіотерапію, електро-міостимуляцію, масаж, лазеро- та ударно-хвильову терапію, ерготерапію, арт-терапію. Ключову роль відіграє мультидисциплінарна команда (фізичний терапевт, ерготерапевт, нейрохірург, психолог, соціальний працівник), яка розробляє індивідуальну програму для кожного пацієнта [1, 2].

Мета – проаналізувати особливості фізичної реабілітації військовослужбовців Збройних Сил України, які постраждали внаслідок ТСМ, з акцентом на організаційні етапи, ефективні методи відновлення та роль мультидисциплінарного підходу.

Проведено ретроспективний аналіз у військовому реабілітаційному центрі (м. Одеса, 2020–2025 рр.) за історіями хвороби 42 військовослужбовців із ТСМ після нейрохірургічної стабілізації хребта (без гострих інфекційних ускладнень та тяжкої черепно-мозкової травми). Індивідуальні програми реабілітації розробляла мультидисциплінарна команда згідно з етапами. Ефективність оцінювали на початку, через 6 та 12–16 тижнів за шкалами ASIA, мобільності, незалежності функціонування, м'язової сили, візуальною аналоговою шкалою (нейропатичний біль). Комплекс досліджуваних методів включав: ЛФК, кінезіотерапію, тренування на підвісних системах, електроміостимуляцію, лікувальний масаж, лазеро- та ударно-хвильову терапію, ерготерапію, арт-терапію [3].

Результати аналізу реабілітації 42 військовослужбовців ЗСУ з ТСМ підтверджують ключові положення сучасної нейрореабілітації: необхідність раннього початку (24–72 год після стабілізації), триетапної моделі та мультидисциплінарного підходу, що узгоджується з міжнародними рекомендаціями. Позитивна динаміка за шкалами ASIA, мобільності та незалежності відзначена через 6 тижнів; зменшення нейропатичного болю корелювало із застосуванням кінезіотерапії, електроміостимуляції та ударно-хвильової терапії.

Специфікою військової когорти є поєднання ТСМ із бойовим стресом та втратою професійної ідентичності, тому включення арт-терапії та ерготерапії виявилось критичним для соціально-психологічної адаптації. У пацієнтів із неповними ТСМ (ASIA C–D) через 12–16 тижнів відновлення самообслуговування досягло 70–85%, 60% повернулися до служби на

тилових посадах. Електроміостимуляція в гострому періоді мінімізувала атрофію м'язів.

Отримані дані підтверджують доцільність запропонованої етапної мультидисциплінарної реабілітації для відновлення рухових функцій та незалежності постраждалих [4, 5].

Ретроспективний аналіз реабілітації 42 військовослужбовців ЗСУ з ТСМ підтвердив ефективність триетапної мультидисциплінарної моделі за умови раннього старту (24–72 год після стабілізації). Позитивна динаміка за шкалами ASIA, мобільності та незалежності відзначена через 6 тижнів. Ключову роль відіграє індивідуалізація програми командою фахівців з обов'язковим включенням арт-терапії для подолання бойового стресу. Комплекс методів (кінезіотерапія, електроміостимуляція, лазеро- та ударно-хвильова терапія) сприяв зменшенню нейропатичного болю та мінімізації атрофії. У пацієнтів із неповною ТСМ (ASIA C–D) через 12–16 тижнів відновлення самообслуговування досягло 70–85%, 60% повернулися до служби на тилових посадах. Незважаючи на обмеження (невелика вибірка, одноцентровий дизайн), результати обґрунтовують необхідність впровадження телереабілітації, екзоскелетів та створення національного реєстру ТСМ. Запропонована стратегія є клінічно ефективною для відновлення рухових функцій і незалежності постраждалих військовослужбовців [6,7].

Література:

1. Кононенко А. Г., Таможанська Г. В., Кононенко Н. М. та ін. Фізична терапія військовослужбовців з ураженням спинного мозку. *Public Health*. 2024. № 1. С. 72–78. DOI: 10.32782/pub.health.2024.1.10.
2. Нагорна О. Б., Ярмошевич О. С., Романюк О. Р. Роль вертикалізації в реабілітації військовослужбовців після нейрохірургічних втручань і неврологічних травм. *Публічне здоров'я*. 2025. № 2. DOI: 10.32782/pub.health.2025.2.18.
3. Артеменко В. О., Маціпура М. М., Сазонова С. О. Неінтервенційне дослідження епідеміологічних та клінічних аспектів бойових травм спинного мозку у військовослужбовців. Медичні перспективи. 2025. Т. 30, № 1. С. 78–89. DOI: 10.26641/2307-0404.2025.1.325361.
4. Танькут В. О., Голубева І. В., Рикун М. Д., Беренов К. В., Андросенкова В. А. Актуальні питання лікування та реабілітації постраждалих із бойовою травмою опорно-рухової системи на сучасному етапі (огляд літератури). *Ортопедія, травматологія та протезування*. 2023. № 2. С. 84–94. DOI: <http://dx.doi.org/10.15674/0030-59872023284-94>
5. Kessler R. A., et al. Spinal cord injury in the United States Army Special Forces. *Journal of Neurosurgery: Spine*. 2020. Vol. 34, No. 1. P. 110–116. DOI: 10.3171/2020.7.SPINE20804.

6. Kanoksilapatham B. Stand-Alone Conclusion Section in Open-Access Research Articles: Organizational Structure / B. Kanoksilapatham // Journal of Language and Education. – 2023. – Vol. 9, No. 3. – P. 79–89.

7. Akavian I., Cohen B., Gendler S. et al. Long-Term Disability After Traumatic Spinal Injuries: A Military Retrospective Study. *Military Medicine*. 2024. Vol. 189. Issue 11–12. P. e2560–e2565. <https://doi.org/10.1093/milmed/usae411>.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-29>

ГОЛОВНИЙ БІЛЬ ЯК АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ УКРАЇНИ: ДОСЛІДЖЕННЯ ПОШИРЕНOSTІ ТА ФАКТОРІВ РИЗИКУ

Пятенко О. В.

*здобувач вищої освіти
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Гавенко М. М.

*здобувач вищої освіти
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Гріченіченко Ю. Д.

*здобувач вищої освіти
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

На базі студентського наукового товариства факультету медицини та громадського здоров'я Міжнародного університету в м. Одеса проведене наукове дослідження, присвячене вивченню поширеності та факторів ризику головного болю у студентської молоді України.

Наявність головного болю у молодих людей є поширеною проблемою для більшості розвинених країн світу. Ця ситуація потребує вивчення та впровадження профілактичних заходів, таких як медичні та популяційно-освітні програми. Також варто враховувати, що молоді люди, які проживають на території України, регулярно стикаються із стресовими

ситуаціями, які пов'язані з воєнними діями в нашій країні, що, безумовно, є додатковим фактором появи головного болю.

Методи та матеріали. З 15 по 30 квітня 2026 року було проведено поперечне дослідження, у якому взяли участь студенти українських закладів вищої освіти. Учасники були проінформовані про мету дослідження та надали свою згоду про збір даних. Їм було пропоновано пройти он-лайн анкетування. Анкета включає як загальні, так і спеціальні запитання, такі як розпорядок дня, харчові звички, порушення сну, супутні зміни в стані здоров'я та основні причини, що викликають головний біль. До анкети також включено: шкалу депресії, тривоги та стресу (DASS-21), числову рейтингову шкалу болю (NRS), тест на вплив головного болю (НІТ-6).

В анкетуванні прийняли участь 148 осіб різного віку, з яких для участі в дослідженні було відібрано 124 особи вікової групи 18–25 років (79 жіночої статі та 45 чоловічої статі).

Загальна поширеність головного болю серед учасників за останні три місяці становила – 86,29% (для дівчат – 91,13%, для хлопців – 77,7%).

Далі наведено данні про учасників які мають головний біль:

Оцінка харчування за останні 3 місяці: відмінне/збалансоване та добре з незначними порушеннями – 53,27%, задовільне/присутній фастфуд – 16,82%, незадовільне або обмежуюча дієта – 29,9%.

Оцінка використання гаджетів за останні 3 місяці: менше ніж 3 години на добу – 1,8%, 3-6 годин на добу – 29,9%, більш ніж 6 годин на добу – 68,22%.

Оцінка повсякденної фізичної активності за останні 3 місяці: низька активність – 10,27%, середня активність – 57,94%, висока активність – 31,77%.

Оцінка вживання енергетичних напоїв за останні 3 місяці: ніколи – 45,79%, інколи – 34,57%, часто – 12,14%, щодня – 7,4%.

Оцінка загальної тривалості сну на добу за останні 3 місяці: менше ніж 5 годин – 14%, 5-6 годин – 43%, 7–8 годин – 40,18%, більш ніж 8 годин – 2,8%.

Оцінка якості сну за останні 3 місяці: засинання після 00:00 (часто або завжди) – 61,68%, використання гаджетів безпосередньо перед засинанням – 86,91%, труднощі із засинанням або неспокійний сон із частими пробудженнями – 77,57%, відчуття бадьорості після сну (відсутність бадьорості – 28,1%, часткове відчуття бадьорості – 68,22%, повне відчуття бадьорості – 4,67%).

Оцінка власного психофізичного напруження в балах за останні 3 місяці: (0–3) відсутнє або незначне напруження – 6,54%, (4–6) легке або помірне напруження – 29,9%, (7–10) сильне або дуже сильне напруження – 63,55%.

Результати за шкалою депресії, тривоги та стресу (DASS-21) за останній тиждень: депресія (відсутня – 37,38%, легка або помірна – 49,53%, сильна

та дуже сильна – 13,08%), тривожність (відсутня – 21,49%, легка або помірна – 32,71%, сильна та дуже сильна – 45,79%), стрес (відсутній – 36,44%, легкий або помірний – 42%, сильний та дуже сильний – 21,5%).

Супутні проблеми зі здоров'ям за останні 3 місяці (учасники могли вказати кілька проблем): м'язовий біль у шії та плечовому поясі – 77,57%, запаморочення – 31,77%, погіршення зору – 29,9%, підвищена втомлюваність – 75,7%, нудота або блювання – 25,23%, підвищена чутливість до світла або шуму – 32,71%, підвищене потовиділення – 22,42%, порушення сну – 67,28%, порушення травлення – 32,71%.

Що провокує головний біль за останні 3 місяці (учасники могли вказати кілька факторів): стрес і психічне напруження – 72,89%, нестача сну – 66,35%, тривала робота за комп'ютером/екранне навантаження – 43,92%, пропуск прийому їжі – 37,38%, кава, або енергетичні напої – 18,69%, менструація (серед жінок) – 25,31%, інше – 19,62%. (Рис. 1).

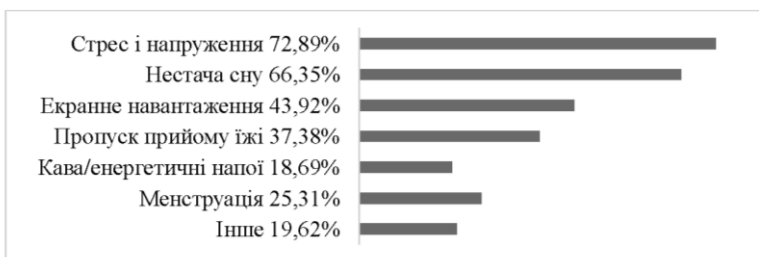

Рис. 1. Графік поширеності основних причин, що провокують головний біль у студентів

Частота головного болю за останні 3 місяці: рідше ніж один раз на місяць – 24,29%, 2-4 рази на місяць – 51,4%, частіше ніж 2 рази на тиждень – 24,29%.

Результати тесту НІТ-6 (вплив головного болю на якість життя): головний біль має незначний вплив або не впливає на життя – 23,36%, головний біль має певний вплив – 21,49%, головний біль має значний вплив – 15,88%, головний біль має тяжкий вплив на життя – 39,25%.

Для діагностики та лікування головного болю звернулися до лікаря – 12,15% учасників. Самостійно, без призначення лікаря, приймають лікарські засоби для зняття головного болю – 75,7% учасників.

Первинний аналіз результатів. Спираючись на отриманні результати – поширеність, частота та інтенсивність головного болю у студентів України є масштабною проблемою. Більшість студентів відзначають у себе підвищене психофізичне напруження; варто зазнати, що 51,14% студентів працюють паралельно з навчанням, що створює подвійне навантаження на психічне та фізичне здоров'я. Окремо слід відзначити результати щодо

якості сну учасників: 86,91% користуються гаджетами безпосередньо перед сном і водночас 77,57% відзначають проблеми із засинанням і тривожні переривчасті сни. 42% учасників, які відзначають однією з причин головного болю нестачу сну, одночасно вказують, що загальна тривалість їхнього сну становить 5-6 годин або менше. 15% учасників, які відзначають однією з причин головного болю пропуск прийому їжі, одночасно оцінюють своє харчування як неповноцінне та хаотичне. Водночас 19,6% учасників, які відзначають порушення травлення або нудоту, оцінюють якість свого харчування як збалансоване або добре з незначними порушеннями.

Особливу увагу слід приділити тому, що учасники, які відчують регулярний головний біль, практично не звертаються до лікаря для діагностики та лікування. Так 48,6% учасників за результатами тесту НІТ-6, які відчують значний, або тяжкий вплив головного болю на життя, не зверталися до лікаря за допомогою, і лише 6,54% із тяжкою проблемою звернулися до лікаря. Отримані результати узгоджуються з даними інших досліджень, які також вказують на високу поширеність головного болю серед студентів (приблизно 70-90%) та провідну роль психоемоційного напруження і порушень сну як ключових факторів ризику. Схоже дослідження було проведено при Буковинському державному медичному університеті у 2017 році [1].

Проведене дослідження підтверджує, що головний біль є поширеною, та значущою проблемою серед студентської молоді України, яка має помітний вплив на якість життя та повсякденну активність. Виявлені дані свідчать про багатфакторну природу цього стану: ключову роль відіграють психоемоційне напруження та порушення сну. Додатковим чинником, що погіршує стан студентів, є хронічний стрес, пов'язаний із поточною воєнною ситуацією в країні. Особливе занепокоєння викликає низький рівень звернення студентів за медичною допомогою навіть при вираженому впливі головного болю на їх стан, що свідчить про недостатню поінформованість і недооцінку симптомів.

Таким чином, отримані результати підкреслюють необхідність розроблення та впровадження комплексних профілактичних і освітніх програм, спрямованих на підвищення обізнаності студентів щодо факторів ризику, формування здорових поведінкових звичок (режим сну, харчування, управління стресом), а також стимулювання своєчасного звернення за медичною допомогою.

Література:

1. I Yaremchuk, O Yaremchuk. Headache among medical students in Bukovina Region of Ukraine: PS105. Porto Biomed J. 2017 Sep 1;2(5):234–235. doi: 10.1016/j.pbj.2017.07.137
<https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC6806847/>

НАПРЯМ 9. МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД В ІТ-ТЕХНОЛОГІЯХ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ІННОВАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ ТА ПРАКТИЧНІ РІШЕННЯ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-30>

МОДЕЛЮВАННЯ БЕЗПЕКИ НЕЧІТКИХ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ БАЗАМИ ДАНИХ НА ОСНОВІ LSTM

Григор'єва Т. І.

*кандидат технічних наук, доцент,
завідувачка кафедри інформаційних технологій
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Мельник В. В.

*здобувач вищої освіти ступеня доктора філософії
спеціальності F5 – Кібербезпека та захист інформації
факультету кібербезпеки, програмної інженерії
та комп'ютерних наук
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Сучасні системи управління базами даних є важливою складовою інформаційних систем та потребують ефективного захисту від кіберзагроз, несанкціонованого доступу й витоку інформації. Традиційні методи забезпечення безпеки базуються на детермінованих алгоритмах і чітких правилах контролю доступу, однак вони не завжди ефективні в умовах невизначеності та змінної поведінки користувачів [1, с. 2].

Одним із перспективних напрямів підвищення рівня інформаційної безпеки є використання нечіткої логіки, яка дозволяє працювати з неповними та нечіткими даними, оцінювати рівень ризику та формувати адаптивні механізми захисту. Для аналізу часових послідовностей подій та прогнозування поведінки користувачів доцільним є застосування рекурентних нейронних мереж типу LSTM (Long Short-Term Memory), здатних виявляти приховані закономірності у процесах функціонування системи [2, с. 22819].

Поєднання нечіткої логіки та LSTM-моделей забезпечує можливість створення інтелектуальних систем безпеки, які адаптуються до змін інформаційного середовища та дозволяють ефективно визначати рівень довіри користувачів і виявляти аномальну активність.

Метою роботи є дослідження особливостей моделювання безпеки нечітких систем управління базами даних на основі LSTM та аналіз можливостей використання цього підходу для підвищення ефективності захисту інформації.

Сучасні системи управління базами даних функціонують у складних умовах, де значна частина параметрів безпеки має нечіткий характер. Поведінка користувачів, інтенсивність запитів, рівень ризику або ступінь підозрілої активності не можуть бути описані виключно за допомогою чітких числових значень. У таких умовах використання лише детермінованих алгоритмів контролю доступу є недостатнім, оскільки вони не враховують невизначеність та змінність поведінкових характеристик. Для розв'язання цієї проблеми доцільним є поєднання нечіткої логіки та рекурентних нейронних мереж типу LSTM. Нечітка логіка забезпечує можливість роботи з лінгвістичними змінними, такими як «низький рівень довіри», «середній ризик» або «висока підозрілість», а LSTM-модель дозволяє аналізувати послідовності подій та виявляти приховані закономірності у поведінці користувачів.

Архітектура LSTM належить до рекурентних нейронних мереж та спеціально призначена для аналізу часових рядів і послідовностей даних. Основною особливістю LSTM є наявність механізму пам'яті, що дозволяє зберігати інформацію про попередні стани системи протягом тривалого часу. Це особливо важливо у задачах інформаційної безпеки, де аналіз окремої події без урахування попередньої поведінки користувача не завжди дозволяє коректно визначити рівень загрози. У запропонованій моделі LSTM використовується для прогнозування рівня довіри на основі часових послідовностей подій безпеки. Вхідними параметрами можуть бути кількість SQL-запитів, частота звернень до критичних таблиць, кількість невдалих спроб автентифікації, часові характеристики активності користувача, рівень зміни привілеїв та інші показники. На основі отриманих даних система формує нечіткі оцінки ризику. Для цього використовується функція належності нечітких множин $\mu_A \in [0; 1]$, яка визначає ступінь належності параметра безпеки до певної нечіткої множини А. Наприклад, значення рівня активності користувача може одночасно частково належати до множин «нормальна активність» та «підозріла активність».

Адаптивний поріг довіри LSTM-моделі визначимо наступним чином:

$$T = \sum_{i=1}^n \omega_i P_i - k\sigma \quad (1)$$

де T – поріг довіри, P_i – прогнозоване значення довіри для окремої події, n – кількість проаналізованих подій, k – коефіцієнт нечіткості,

σ – середньоквадратичне відхилення прогнозованих значень довіри, яке дозволяє врахувати "шум" та нестабільність роботи мережі LSTM, ω_i – ваговий коефіцієнт релевантності події.

Коефіцієнт нечіткості – це параметр, який буде визначатися нечіткою системою. Наприклад, якщо загальний стан системи визначено як "тривожний", то k збільшується, роблячи поріг T жорсткішим.

Такий метод обчислення адаптивного порогу довіри базується на поєднанні методу EWMA (Exponentially Weighted Moving Average) та статистичного правила відхилень [2, с. 22820]. Формула (1) є узагальненою математичною моделлю, що використовується в задачах статистичного контролю процесів та динамічного оцінювання довіри.

Якщо отримане значення довіри стає нижчим за допустимий поріг, система автоматично активує механізми захисту: додаткову автентифікацію, блокування доступу або сповіщення адміністратора системи. Завдяки використанню LSTM-моделі система здатна враховувати довгострокові залежності між подіями та адаптуватися до змін поведінки користувачів.

Перевагою запропонованого підходу є поєднання здатності LSTM до аналізу часових послідовностей із можливостями нечіткої логіки працювати з невизначеними та неповними даними. Це дозволяє значно підвищити точність виявлення аномалій, зменшити кількість помилкових спрацювань та забезпечити адаптивність системи безпеки.

Таким чином, використання методу LSTM для визначення порогу довіри у нечітких системах управління базами даних забезпечує ефективне моделювання процесів безпеки в умовах невизначеності та динамічності інформаційного середовища. Перспективним напрямом подальших досліджень є інтеграція LSTM-моделей із методами глибинного навчання, нечіткими нейронними мережами та системами штучного інтелекту для побудови інтелектуальних адаптивних систем захисту інформації нового покоління.

Література:

1. Abdulla H. S., Aladdin A. M. Enhancing Design and Authentication Performance Model: A Multilevel Secure Database Management System. *Future Internet*. 2025. Vol. 17, no. 2. Art. 74. DOI: <https://doi.org/10.3390/fi17020074>.
2. An Improved LSTM-Based Prediction Approach for Resources and Workload in Large-Scale Data Centers / H. Yuan, J. Bi, S. Li et al. *IEEE Internet of Things Journal*. 2024. Vol. 11, no. 12. P. 22816–22829. DOI: 10.1109/IJOT.2024.3383512.

**ГРАНИЧНА КІЛЬКІСТЬ АБОНЕНТІВ АСУ
В НИЗЬКОШВИДКІСНИХ РАДІОМЕРЕЖАХ ЗВ'ЯЗКУ
ЗАЛЕЖНО ВІД РЕЖИМУ РОБОТИ РАДІОСТАНЦІЇ**

Стрелковська І. В.

*доктор технічних наук, професор,
декан факультету кібербезпеки, програмної інженерії та
комп'ютерних наук
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Золотухін Р. В.

*аспірант спеціальності 121 Інженерія програмного забезпечення
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

АСУ державного рівня низової ланки управління з активним переміщенням користувачів функціонують у мережах зв'язку на базі ультракороткохвильових (УКХ) радіостанцій та використовують протоколи JDSS стандарту STANAG 4677 і ADatP-36 для обміну даними [1]. Сучасні УКХ радіостанції підтримують три основних режими роботи: вузькосмуговий з фіксованою несучою частотою (FF), вузькосмуговий з псевдовипадковою перебудовою робочої частоти – ППРЧ та широкосмуговий. Дослідження QoS-характеристик цих режимів [2] показали, що вони суттєво відрізняються між собою за пропускну здатністю, затримкою та джитером передачі даних.

При плануванні систем зв'язку АСУ одним із ключових завдань є визначення максимальної кількості абонентів (сервісів), яку мережа здатна обслуговувати з гарантованим рівнем якості. Перевищення цієї межі призводить до різкого зростання втрат пакетів та зниження ймовірності обслуговування нижче допустимого рівня. Разом з тим порівняльний аналіз граничної кількості абонентів для різних режимів роботи УКХ радіостанцій у науковій літературі відсутній.

Метою роботи є визначення граничної кількості одночасно активних сервісів JDSS та ADatP-36 в АСУ для трьох режимів роботи сучасних УКХ радіостанцій на основі імітаційного моделювання.

Для проведення дослідження використано програмну імітаційну модель трафіку, розроблену в [3, 4]. Генератор трафіку формує інтервали між вимогами на обслуговування згідно з розподілом Вейбула з параметрами $k \approx 0,43$, $\lambda \approx 0,34$ [1]. Ймовірність обслуговування обчислюється за формулою $P_{\text{обс}} = N_{\text{обс}} / (N_{\text{обс}} + N_{\text{втр}})$, де $N_{\text{обс}}$ – кількість обслужених пакетів,

$N_{\text{втр}}$ – загальна кількість втрачених пакетів. Фіксовані параметри моделювання: розмір буфера – 50 кБайт, гранична $P_{\text{обс}} = \geq 0,8$, ймовірність втрат у каналі – 2%, час очікування в буфері – 4 с, кількість пакетів – 100 000 (для режиму ППРЧ – 10 000 через надзвичайно малу пропускну здатність каналу). Для моделювання використано такі узагальнені значення пропускну здатності за результатами вимірювань [2, 5]: FF – 97 кбіт/с, ППРЧ (режим QL1A) – 16 кбіт/с, ширококутний (режим ANW2C) – 350 кбіт/с.

Режим ППРЧ. Для вузькосмугового режиму з псевдовипадковою перебудовою частоти результати моделювання наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Результати імітаційного моделювання режиму ППРЧ

Сервіси	Середня смуга, кбіт/с	Втрати в каналі, пак.	Переповнення буфера, пак.	Таймаут буфера, пак.	$P_{\text{обс}}$ %
1	8,91	118	0	957	89,26
2	19,05	88	0	3 040	68,72

При 1 сервісі середній трафік (8,91 кбіт/с) знаходиться в межах пропускну здатності каналу, а основною причиною втрат є таймаут пакетів у буфері (957 пакетів), що обумовлено великим джитером режиму ППРЧ. При збільшенні до 2 сервісів середній трафік (19,05 кбіт/с) перевищує сміність каналу (16 кбіт/с), що призводить до накопичення пакетів у буфері та різкого зниження $P_{\text{обс}}$ до 68,72%. Гранична кількість сервісів для режиму ППРЧ становить 1.

Режим FF (фіксована частота). У табл. 2 показано граничну область переходу ймовірності обслуговування.

Таблиця 2

Результати імітаційного моделювання режиму фіксованої частоти

Сервіси	Середня смуга, кбіт/с	Втрати в каналі, пак.	Переповнення буфера, пак.	Таймаут буфера, пак.	$P_{\text{обс}}$ %
10	90,82	1 379	286	10 334	88,01
11	101,70	1 434	175	20 020	78,37

При 10 сервісах середня смуга (90,82 кбіт/с) наближається до граничної пропускну здатності, $P_{\text{обс}} = 88,01\%$. При збільшенні до 11 сервісів середня смуга перевищує 100 кбіт/с, кількість пакетів, що перевищили час очікування в буфері, зростає майже вдвічі – з 10 334 до 20 020, а $P_{\text{обс}}$ знижується до 78,37%. Гранична кількість сервісів для режиму FF становить 10.

Ширококутний режим. Для ширококутного режиму було проведено серію симуляцій від 5 до 50 сервісів. У табл. 3 наведено результати в граничній зоні (30–45 сервісів), оскільки при кількості до 25 сервісів $P_{\text{обс}}$ стабільно перевищувала 97 %.

Таблиця 3

Результати імітаційного моделювання широкосмугового режиму

Сервіси	Середня смуга, кбіт/с	Втрати в каналі, пак.	Переповнення буфера, пак.	Таймаут буфера, пак.	$P_{\text{обс}}$, %
30	276,91	1 781	306	727	97,19
35	327,50	1 699	1 723	3 258	93,32
40	369,63	1 636	4 631	6 264	87,47
45	418,42	1 568	9 487	9 340	79,62

При 40 сервісах середня смуга (369,63 кбіт/с) незначно перевищує пропускну здатність каналу (350 кбіт/с), проте $P_{\text{обс}} = 87,47\%$ залишається вище порогу – завдяки буферизації пікових навантажень. При 45 сервісах середня смуга зростає до 418,42 кбіт/с, втрати через переповнення та таймаут буфера різко збільшуються, а $P_{\text{обс}}$ знижується до 79,62%. Гранична кількість сервісів для широкосмугового режиму становить 40.

Зведені результати для трьох режимів роботи УКХ радіостанції наведено у табл. 4.

Таблиця 4

Гранична кількість сервісів АСУ

Режим	Пропускна здатність, кбіт/с	Гранична кількість сервісів	$P_{\text{обс}}$ на межі, %
ППРЧ	16	1	89,26
Фікс. частота	97	10	88,01
Широкосмуговий	350	40	87,47

Отримані результати свідчать про те, що гранична кількість абонентів зростає зі збільшенням пропускну здатності каналу, однак механізм деградації системи у кожному режимі має свою специфіку. У режимі ППРЧ визначальним фактором є великий джитер, через що основну частку втрат формує надмірне знаходження пакетів в буфері навіть при незначному навантаженні. У режимах фіксованої частоти та широкосмуговому деградація настає внаслідок поєднання переповнення буфера та надмірного знаходження пакетів в буфері у момент перевищення середнього трафіку над пропускну здатністю каналу.

Висновки

1. На основі імітаційного моделювання трафіку протоколів JDSS та ADataP-36 визначено граничну кількість одночасно активних сервісів АСУ для трьох режимів роботи сучасних УКХ радіостанцій при допустимому порозі ймовірності обслуговування 80 %: ППРЧ – 1 сервіс, фіксованої частоти – 10 сервісів, широкосмуговий – 40 сервісів.

2. Встановлено, що в режимі ППРЧ основною причиною втрат є надмірне знаходження пакетів в буфері, обумовлений великим джитером і середнім часом ICMP-відповіді. У режимах фіксованої частоти та широкосмуговому деградація якості обслуговування настає внаслідок

перевищення середнього трафіку над пропускнуою здатністю каналу, що призводить до одночасного зростання переповнення буфера та надмірного знаходження пакетів в буфері.

3. Отримані результати надають проєктувальникам АСУ кількісний критерій для вибору режиму роботи УКХ радіостанції залежно від необхідної кількості абонентів (сервісів) системи.

Література:

1. Strelkovskaya I. V., Zolotukhin R. V., Makoganiuk A. O. Modeling of telecommunication components of automated control systems in low-bandwidth radio networks. In: *Current Trends in Communication and Information Technologies. Lecture Notes in Networks and Systems*. Springer, Cham, 2021. P. 150–170. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-76343-5_9.

2. Strelkovskaya I., Zolotukhin R., Pascalenko V. Research of audio and video traffic the characteristics in low-bandwidth radio communication networks. *Measuring and computing devices in technological progresses*. 2023. № 4. P. 183–190. DOI: <https://doi.org/10.31891/2219-9365-2023-76-26>.

3. Стрелковська І. В., Золотухін Р. В., Стрелковська Ю. О. Програмна модель трафіку стандарту STANAG-4677 в автоматизованих системах управління. Відновлення України: міжгалузевий теоретико-прикладний аналіз та потенціали розвитку: матеріали Міжнар. наук.-практ. форуму (11 квітня 2025 р.). Львів–Торунь: Liha-Pres, 2025. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-491-0-39>.

4. Strelkovskaya I., Zolotukhin R. Simulation Modeling Algorithm of Low-Bandwidth Radio Network of Automated Control Systems. In: *Applied Innovations in Information and Communication Technology. ICAIIT 2024. Lecture Notes in Networks and Systems*, vol. 1338. Springer, Cham, 2025. P. 17–33. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-89296-7_2.

5. Стрелковська І. В., Золотухін Р. В., Стрелковська Ю. О. Методика прогнозування кількості абонентів автоматизованої системи управління в низькошвидкісних радіомережах зв'язку. *Передові технології в інформаційно-комунікаційній інженерії (ATICE'2025): зб. матеріалів міжнар. конф. (зимовий форум)*. Одеса: Міжнародний університет, 2025. С. 79–83. DOI: <https://doi.org/10.32837/11300.31379>.

НАПРЯМ 10. ІНТЕГРАЦІЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ВИЩУ ОСВІТУ ТА МЕДІЙНИЙ ПРОСТІР ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ВЕКТОР МІЖНАРОДНОЇ СПІВПРАЦІ У ВІДБУДОВІ УКРАЇНИ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-32>

LATIN LANGUAGE IN MEDICAL EDUCATION: THE TRADITION WORKING ON UKRAINIAN FUTURE

Aponenko I. M.

PhD in Philology,

*Senior Lecturer of the Language training and Humanities department
Dnipro State Medical University
Dnipro, Ukraine*

Shubkina K. A.

*Lecturer of the Language training and Humanities department
Dnipro State Medical University
Dnipro, Ukraine*

Special importance in the development of Ukrainian future is the training of highly qualified medical specialists capable of working both in the conditions of martial law, international cooperation and globalization of the information environment. A key element of this training is the Latin language, which is the traditional basis of scientific terminology and additionally functions as a kind of universal language code of medicine. Since, the discipline “Latin language and medical terminology” has close interdisciplinary ties with anatomy, pharmacology, biology and clinical subjects, which contributes to the formation of professional competence of future doctors [4, p. 43].

Higher medical education applicants come across Latin language already in the first year of study. Starting with it, the introduction to professional terminology begins. Names of organs, diagnoses, medicines, medical procedures – a significant part of this vocabulary is of Latin and Greek origin, for example: *cor* (heart), *pulmo* (lung), *diagnosis* (diagnosis), *musculus biceps* (biceps), *ovariotomy* (surgical ovarian dissection), *fractura costae* (rib fracture), *insufficiencia cordis* (heart failure), *morbus chronicus* (chronic disease), *oleum Olivarum* (olive oil), *sirupus Aloës cum Ferro* (Aloe Vera syrup with Iron), *hypnotherapia* (hypnotherapy), *euthanasia* (euthanasia), etc. [3]. Therefore,

studying the structure of Latin terms, as well as their Greek doublets, helps students analyze and create new terms:

- *neurologia* → *neuro* (nerve) + *logia* (science);
- *dermatitis* → *derma* (skin) + *itis* (inflammation), etc. [3].

Consequently, Latin language forms in students the ability to morphologically analyze terms, which is an important component of professional competence. Understanding the structure of such terms helps students to learn faster compound medical terms and confidently navigate professional literature. In addition, Latin language contributes to the development of the future doctors' linguistic culture, forms the accuracy of statements and professional responsibility in the terminology use.

The modern methodology of teaching Latin in Ukrainian medical schools is focused on the use of active and interactive teaching methods, which contribute to increasing students' motivation and development of practical skills [1, p. 26]. One of them is *case-based learning*: students are offered real or simulated situations using Latin terminology (moreover students can work both independently and in teams – *team-based learning*). For instance:

- analyse the diagnosis *fractura femoris dextri et contusio thoracis*: students should translate terms, determine grammatical forms and formulate a diagnosis in Ukrainian. This method helps to combine philological knowledge with future professional activity;

- method of terminological analysis: analysis of compound medical terms *gastroenterologia*, *cardiomyopathia*, *hyperglycaemia*. Students identify prefixes, roots, suffixes; translate into Ukrainian, suggest and form similar terms.

Modern research by Ukrainian scientists emphasizes that interactive methods of teaching Latin, in particular *case-based learning* and *team-based learning*, increase students' motivation and contribute to more effective acquisition of medical terminology [1, p. 27].

Therefore, Latin ceases to be only a theoretical discipline and turns into a practical tool of professional communication.

In the context of the reconstruction of Ukraine, international cooperation acquires special significance. Ukrainian medical schools actively participate in academic mobility programs and international joint research. In that context Latin language serves as a universal terminological base, allowing the use of Latin terms (such as *anamnesis vitae*, *anamnesis morbi*, *diagnosis differentialis*, *status localis*, *status praesens*, etc.) and work more freely with international medical protocols, conduct joint research, etc.

Thus, the conducted analysis shows that the Latin language in Ukrainian higher medical education performs much broader functions than traditionally seen: it is not just an academic discipline, but an element of future doctors training, which contributes to the effective acquisition of complex professional vocabulary, ensures the formation of terminological competence and high language culture [2, p. 13]. The use of active learning methods, in particular case method, terminological analysis, and interactive approaches, transforms the process of

learning Latin from theoretical to practical, which significantly increases the students' motivation.

In the context of current challenges related to the reconstruction of Ukraine, Latin language is taking on importance as a universal tool of professional communication. It ensures the unification of medical terminology in international scientific and educational projects.

Bibliography:

1. Апоненко І.М., Шубкіна К.А. Латинська мова в сучасній медичній освіті: виклики й перспективи. *Медична освіта*. 2025. № 1. С. 24–29. DOI: <https://doi.org/10.11603/m.2414-5998.2025.1.15367>.

2. Бражук Ю.Б., Дрожевська А.О. Значення латинської мови в системі української медичної освіти. *Медицина та фармація: освітні дискурси*. 2024. № 2. С. 9–15. DOI: <https://doi.org/10.32782/eddiscourses/2024-2-2>.

3. Латинська мова та основи медичної термінології : підручник / Л.Ю. Смольська, П.А. Содомора, Д.Г. Шега та ін. ; за ред. Л.Ю. Смольської. Київ : ВСВ «Медицина», 2019. 472 с.

4. Паласюк Б., Шкільна М. Міждисциплінарна інтеграція – основа професійної спрямованості навчання у медичному закладі вищої освіти. *Медична освіта*. 2022. № 4. С. 42–46. DOI: <https://doi.org/10.11603/m.2414-5998.2021.4.12689>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-33>

ІНТЕГРАЦІЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ПРОФЕСІЙНУ ПІДГОТОВКУ СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ У КОНТЕКСТІ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Безносюк Ю. П.

*викладач кафедри романо-германської філології
та методики викладання іноземних мов
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Грушецька А. Ю.

*викладач кафедри іноземних мов професійного спілкування
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Сучасний етап розвитку України характеризується масштабними трансформаційними процесами, зумовленими як європейською

інтеграцією, так і необхідністю післявоєнної відбудови держави. У цьому контексті особливої актуальності набуває підготовка висококваліфікованих фахівців немовних спеціальностей, здатних ефективно діяти в міжнародному професійному середовищі. Однією з ключових складових такої підготовки виступає інтеграція англійської мови як інструменту професійної комунікації, доступу до сучасних знань та участі у глобальних проєктах відбудови.

Інтеграція англійської мови у фахову підготовку студентів немовних спеціальностей сьогодні виходить далеко за межі звичайної освітньої інновації та набуває статусу стратегічного пріоритету державного значення. Це зумовлено тим, що сучасна система вищої освіти вже не може обмежуватися лише передачею фахових знань у межах національного контексту, оскільки професійна діяльність випускників дедалі більше пов'язана з міжнародною взаємодією, цифровими технологіями та глобальними ринками праці.

В умовах відбудови України значення володіння англійською мовою суттєво зростає, оскільки процес відновлення держави безпосередньо пов'язаний із міжнародною підтримкою, інвестиціями та участю у глобальних програмах розвитку. Фахівці різних галузей – економісти, інженери, архітектори, освітяни, управлінці, медики – дедалі частіше залучаються до проєктів, які фінансуються міжнародними організаціями або реалізуються у партнерстві з іноземними компаніями. У цьому контексті англійська мова виступає універсальним засобом комунікації, що забезпечує доступ до інформації, можливість участі у конкурсах грантів, підготовку проєктної документації та ведення переговорів [1].

Особливої ваги набуває участь фахівців у міжнародних грантових програмах, які є одним із ключових інструментів фінансування відбудови України. Для підготовки якісних заявок, проєктних пропозицій та звітності необхідне вільне володіння англійською мовою, адже більшість донорських організацій вимагають подання документів саме англійською. Низький рівень мовної компетентності значно обмежує можливості участі українських фахівців у таких програмах, що, своєю чергою, зменшує обсяг потенційних інвестицій у розвиток країни.

Не менш важливою є сфера інвестиційних проєктів, де англійська мова виконує функцію основного каналу комунікації між українськими спеціалістами та міжнародними партнерами. Переговори з інвесторами, презентація проєктів, обговорення умов співпраці та юридичних аспектів реалізуються переважно англійською мовою. Це вимагає від фахівців не лише загальної мовної підготовки, а й володіння професійною термінологією, навичками ділового спілкування та міжкультурної комунікації.

Важливим компонентом професійної діяльності є також робота з технічною документацією, яка у багатьох галузях розробляється

англійською мовою або перекладається з неї. Інженери, архітектори, ІТ-фахівці та інші спеціалісти повинні вміти читати та аналізувати інструкції, стандарти, технічні описи та наукові публікації. Недостатній рівень володіння англійською мовою ускладнює доступ до сучасних технологій та інноваційних рішень, що є критично важливим у процесі відновлення інфраструктури України [5].

Крім того, професійні комунікації із закордонними партнерами стають невід'ємною частиною діяльності сучасного фахівця. Це включає участь у міжнародних конференціях, онлайн-зустрічах, семінарах, а також ведення листування та підготовку звітів. У таких умовах англійська мова виконує роль не лише засобу передачі інформації, а й інструменту формування професійного іміджу та довіри між партнерами.

У сучасній педагогічній науці інтеграція англійської мови розглядається як міждисциплінарний процес, що передбачає її включення у зміст професійно-орієнтованих дисциплін. Такий підхід відповідає концепції CLIL (Content and Language Integrated Learning), яка передбачає одночасне опанування предметного змісту та іноземної мови. Для немовних спеціальностей це означає, що англійська мова стає не окремим навчальним предметом, а інструментом засвоєння професійних знань.

Особливого значення набуває формування у студентів комунікативної компетентності, яка включає здатність використовувати англійську мову у професійних ситуаціях: під час презентацій, участі у міжнародних конференціях, написання наукових статей, роботи з технічною документацією. У контексті відбудови України це дозволяє забезпечити ефективну взаємодію з міжнародними організаціями, донорами та інвесторами.

Важливим аспектом інтеграції англійської мови є її адаптація до специфіки кожної професійної галузі. Так, для майбутніх економістів акцент робиться на фінансовій та діловій лексиці, для інженерів – на технічній термінології, для педагогів – на освітній та методичній лексиці. Такий підхід сприяє підвищенню мотивації студентів, оскільки вони бачать безпосередній зв'язок між вивченням мови та майбутньою професійною діяльністю.

Умови післявоєнної відбудови України висувають нові вимоги до системи вищої освіти. Зокрема, зростає потреба у підготовці фахівців, здатних працювати в мультикультурному середовищі, швидко адаптуватися до змін та опановувати нові технології. Англійська мова у цьому випадку виступає не лише засобом комунікації, а й інструментом доступу до інноваційних знань, наукових досліджень та міжнародного досвіду [3].

Інтеграція англійської мови у професійну підготовку також сприяє розвитку критичного мислення студентів. Робота з англомовними джерелами, аналіз міжнародних кейсів та участь у дискусіях формують

здатність до аналітичного мислення, порівняння різних підходів та прийняття обґрунтованих рішень. Це є особливо важливим у процесі відбудови країни, де необхідно враховувати як національний, так і міжнародний досвід.

Не менш важливою є роль викладача у процесі інтеграції англійської мови. Викладач виступає не лише як носій знань, а як фасилітатор навчального процесу, який створює умови для практичного використання мови у професійних ситуаціях. Ефективними є інтерактивні методи навчання: проєктна діяльність, кейс-методи, рольові ігри, моделювання професійних ситуацій, що дозволяє студентам застосовувати англійську мову у реальному контексті.

Окремої уваги потребує цифровізація освітнього процесу, яка значно розширює можливості інтеграції англійської мови. Використання онлайн-платформ, міжнародних освітніх ресурсів, вебінарів та дистанційних курсів сприяє формуванню у студентів навичок самостійного навчання та підвищує їхню мовну компетентність. Умови відбудови України вимагають саме таких гнучких та мобільних фахівців [2].

Перспективним напрямом є створення двомовного освітнього середовища у закладах вищої освіти, де англійська мова використовується паралельно з українською у навчальному процесі. Це сприятиме природному формуванню мовного середовища та підвищенню рівня володіння мовою без додаткового навантаження на студентів.

У контексті відбудови України інтеграція англійської мови у професійну підготовку студентів немовних спеціальностей має стратегічне значення. Вона забезпечує конкурентоспроможність випускників на міжнародному ринку праці, сприяє залученню інвестицій та участі України у глобальних освітніх і наукових процесах [4].

Інтеграція англійської мови у професійну підготовку студентів немовних спеціальностей є ключовим чинником модернізації вищої освіти України. Вона забезпечує не лише мовну компетентність, а й формування професійної мобільності, критичного мислення та готовності до міжнародної співпраці. У контексті післявоєнної відбудови країни така інтеграція набуває стратегічного значення, оскільки сприяє ефективному включенню України у світові економічні, освітні та наукові процеси.

Література:

1. Актуальні проблеми навчання іноземних мов для спеціальних цілей: Збірник наукових статей / Укладач: Л.І. Кузьо. Львів: ЛьвДУВС, 2023. 131 с.
2. Виноградова І. В. Практичний курс з вивчення іноземної мови(військово-спеціальної мовної підготовки) для курсантів (студентів) (англійська мова) частина 1. – К. : Видавничий Дім Дмитра Бурого, 2006. – 282 с.

3. Калюжна В. Ю., Кубракова М. В. Англійська мова : [навчально-методичний посібник для для курсантів вищих навчальних закладів системи МВС України] / В. Ю. Калюжна, М. В. Кубракова; МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. – 248 с.

4. Литвин О. Л. Структура лексико-семантичних категорій англійської мови (лінгвокогнітивний аспект). Дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук. Луцьк. 2016. 211 с.

5. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава. Довкілля. Київ. 2010. 844 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-34>

РОЛЬ ПРОФЕСІЙНОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ФОРМУВАННІ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДЛЯ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Березінська О. В.

*старша викладачка кафедри іноземних мов професійного спілкування
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Концептуальна зміна ролі України на міжнародній арені – від реципієнта допомоги до рівноправного суб'єкта – отримала своє нормативне закріплення у Законі № 3760-ІХ. Зокрема, Преамбула та Стаття 1 закону визначають англійську мову як стратегічний інструмент підвищення конкурентоспроможності держави. Своєю чергою, положення Статей 3 та 5 щодо інтеграції мови у професійну діяльність та вищу освіту створюють правові умови для формування корпусу фахівців, здатних забезпечити національну безпеку та глобальну суб'єктність України через пряму міжкультурну комунікацію [7].

У межах стратегічного вектора відновлення особливого значення набуває впровадження англійської мови для спеціальних цілей (*English for Specific Purposes*), зокрема юридичного спрямування. Юридична англійська (*Legal English*) виступає не лише освітньою дисципліною, а й прикладним інструментом забезпечення правової конвергенції України з міжнародною спільнотою. Оволодіння термінологічним апаратом договірного права (*Contract Law*) є обов'язковою умовою розроблення складних правочинів. Детальна імплементація таких категорій, як *indemnification*, *liability* та *force majeure*, гарантує захист національних інтересів та відповідність проєктів

стандартам англійського права, яке залишається домінуючим у сфері міжнародного бізнесу.

Теоретичний фундамент концепції англійської мови професійного спрямування (*ESP*) закладено у працях зарубіжних лінгвістів, зокрема Т. Гатчінсона та А. Вотерса. У своїй фундаментальній праці автори визначили *ESP* не як окрему лінгвістичну одиницю, а як специфічний підхід до навчання, орієнтованих на першочерговий аналіз потреб (*needs analysis*) здобувача освіти [1, р. 19]. Подальшого розвитку ця теорія набула у дослідженнях Т. Дадлі-Еванса та М. Дж. Сент-Джон, які диференціювали характеристики *ESP* на абсолютні та змінні, акцентуючи увагу на міждисциплінарному зв'язку мовної підготовки з фаховими дисциплінами [2, рр. 4–5]. Важливе значення для нашого дослідження мають також праці Дж. Свейлза, чий внесок у розвиток жанрового аналізу дозволив структурувати розуміння наукового та професійного дискурсів як засобів функціонування «дискурсних спільнот» [3, рр. 24–27].

Практична реалізація цих засад потребує створення спеціалізованого освітнього середовища, де ключовим елементом мають стати англійськомовні магістерські програми (LL.M.) у провідних правничих школах України. Впровадження таких програм на основі методики Content and Language Integrated Learning (CLIL) дозволить готувати правників, здатних опрацьовувати складні кейси у сферах міжнародного арбітражу, корпоративного права та інвестиційного супроводу. Розвиток подвійних дипломних програм із закордонними університетами-партнерами не лише сприятиме швидкій інтеграції українських юристів у глобальний інтелектуальний простір, а й дозволить формувати внутрішній кадровий резерв, здатний супроводжувати проекти відбудови без надмірної залежності від іноземних консультантів.

В українському науковому просторі питання професійної іншомовної підготовки фахівців дістали всебічне висвітлення у працях низки дослідників. Сучасна система професійної мовної освіти в Україні базується на поєднанні фундаментальних стандартів та інноваційних методологічних підходів. Фундамент цієї системи закладено у працях С. Ю. Ніколаєвої, яка систематизувала методологічні засади викладання іноземних мов у вищій школі [4, с. 10], та Г. І. Бакаєвої, чия роль була ключовою у розробці «Типової програми з англійської мови для професійного спілкування» [5, с. 12–21]. Цей документ став базовим орієнтиром, що визначив стратегію і стандарти мовної підготовки для закладів вищої освіти країни.

Розвиток цих стандартів відбувається через впровадження сучасних навчальних парадигм. Зокрема, О. Б. Тарнопольський обґрунтував конструктивістський підхід, згідно з яким опанування мови відбувається через безпосередню інтеграцію студента у професійне середовище [6, с. 66–68].

Ці напрацювання знаходять практичне втілення у вузькоспеціалізованих галузях, зокрема, в юридичній англійській. Так, школа В. П. Сімонюк забезпечує студентів-правників фундаментальними підручниками, а підходи Р. О. Гришкової та Г. П. Полякової дозволяють реалізувати системний і компетентнісний підходи на практиці. Водночас, методики І. В. Ляшенко, С. В. Вовк та І. С. Заярної наповнюють освітній процес автентичними матеріалами та акцентують увагу на порівняльному аналізі українського законодавства з міжнародними стандартами.

Таким чином, завдяки синергії теоретичних розробок та практичних методик зазначених дослідників, в Україні сформовано цілісну модель підготовки конкурентоспроможних фахівців, здатних до ефективної комунікації у професійному середовищі.

Враховуючи зазначені підходи, видається доцільним розглянути практичний інструментарій та конкретні етапи формування професійної мовної компетентності на прикладі Міжнародного університету в Одесі.

Одеса як великий морський та інвестиційний хаб потребує експертів із міжнародного морського права. Ключовою особливістю навчання в університеті є формат *дистанційних гостьових лекцій (Guest Lectures)*. Завдяки цифровим платформам студенти дискутують із практикуючими юристами та професорами з провідних вишів Європи та США, опановуючи «живу» професійну мову та актуальні юридичні тренди.

Практична підготовка базується на *моделюванні судових процесів (Moot Courts)* та аналізі реальних кейсів. Це дозволяє майбутнім правникам відпрацювати навички публічних виступів та аргументації в умовах, максимально наближених до реального судочинства. Окрему увагу приділено *Legal Writing* – техніці складання міжнародних контрактів та процесуальних документів за стандартами англо-американської системи. Робота з автентичними англomовними джерелами готує студентів до супроводу міжнародних грантів та проєктів відновлення України. У поєднанні з навичками медіагігієни це дозволяє випускникам університету не лише опанувати культуру арбітражу, а й юридично грамотно комунікувати результати українських реформ.

Ефективність такої підготовки посилюється завдяки використанню цифрових платформ та онлайн-ресурсів. Студенти отримують доступ до спеціалізованих курсів на *Coursera* чи *edX*, а також до інструментів на базі штучного інтелекту для вдосконалення юридичного письма. Важливою складовою є розвиток медіаграмотності: знання мови дозволяє студентам критично оцінювати інформацію з першоджерел (наприклад, *The Economist* чи *Financial Times*), уникаючи маніпуляцій. Це формує навички об'єктивного аналізу глобальних трендів, необхідні для прийняття виважених рішень.

Післявоєнна відбудова України потребує фахівців, які володіють не лише технічними знаннями, але й іншомовною професійною

компетентністю. Формування кадрового потенціалу має базуватися на інтеграції *ESP* (англійської мови спеціального спрямування) у програми вищої освіти, професійну підготовку та концепцію навчання впродовж життя (*lifelong learning*). Для сучасного юриста англійська мова – це інструмент правової дипломатії. Посилення її ролі є символічним дистанціюванням від російського впливу та утвердженням західноорієнтованої ідентичності України. Без знання мови фахівець залишається обмеженим локальним ринком, тоді як відбудова країни потребує міжнародного юридичного мислення. Вміння працювати в межах англо-американської правової системи та медійна стійкість роблять юриста ключовим гравцем у процесі повоєнного відновлення.

Сьогодні юридична перемога України – це не лише рішення міжнародних трибуналів, а й прозорість інвестиційних контрактів, захист прав донорів та формування іміджу надійного партнера на світовій арені.

Література:

1. Hutchinson T, Waters A. English for specific purposes. Cambridge : Cambridge University Press, 1987. P. 19.
2. Dudley-Evans T., St John M. J. Developments in English for Specific Purposes: A Multi-disciplinary Approach. Cambridge : Cambridge University Press, 1998. Pp. 4–5.
3. Swales J. Genre Analysis: English in Academic and Research Settings. Cambridge : Cambridge University Press, 1990. Pp. 24–27.
4. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика / О. Б. Бігич та ін. ; за заг. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2013. С. 10.
5. Англійська мова для професійного спілкування. Програма / Г. Є. Бакаєва та ін. Київ : Ленвіт, 2005. С. 12–21.
6. Тарнопольский О. Б., Кабанова М.Р. Методика преподавания иностранных языков и их аспектов в высшей школе: учебник. Днепр : Университет имени Альфреда Нобеля, 2019. С. 66–68.
7. Про застосування англійської мови в Україні : Закон України від 4 черв. 2024 р. № 3768-IX. URL: rada.gov.ua (дата звернення: 03.05.2026).

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ТЕКСТОТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ

Голубенко Н. Ю.

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри іноземних мов професійного спілкування
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

У сучасній лінгвістиці і перекладознавстві життєво необхідною є потреба розвитку текстотворчої компетенції перекладача у сфері міжкультурної комунікації. Сьогодні під перекладом розуміється не тільки трансформація мовних одиниць, але й складна когнітивна дискурсивна діяльність, яка сприяє відтворенню значень, культурних кодів і прагматичних аспектів вихідного тексту. Саме тут лінгвокультурні виміри текстотворчої компетенції виходять на перший план, що і гарантуватиме глибоку адекватність перекладу та рівність застосування перекладацьких стратегій. Ці тези аналізують як лінгвокультурний фактор впливає на перекладацьку компетентність. Мовна компетентність текстотворення розуміється як уміння особи продукувати логічно цілісні, інтегровані комунікативно доцільні тексти, побудовані відповідно до мовних норм та умов комунікації [1, с. 45]. Це з урахуванням не лише відтворення власне тексту як функції перекладу, а й його інтерпретації, до переосмислення умов користування текстом відповідно до приписів мовних й культурних норм мови та цільової культури. Новітній науковий підхід дозволяє розглядати текстотворчу компетенцію як співвідношення, що складається із структурного, семантичного і прагматичного рівнів, які у процесі генерації укладають текст. Тому саме через когнітивні процеси, які перетинають мовні, світоглядні й культурні елементи здійснюється створення тексту [2, с. 112]. Таким чином, аспекти текстотворчої компетенції, пов'язані з потребою розвивати емпатію та рефлексивність, є як же і лінгвістичними, так і дискурсивними, соціокультурними й стратегічними, виходячи із парадигми тексту як інтерпретативної дії.

Лінгвокультурологія як інтердисциплінарний підхід досліджує мовну культурну єдність і способи репрезентації культури у мовних одиницях та текстах. У рамках досліджень перекладу, звичайно, можна говорити про переклад як процес посередництва між культурами з метою передачі речей, а також і культурних значень. Перекладацький лінгвокультурний підхід базується також на розумінні культурного контексту, в якому протікає діяльність. Сюди входить інтерпретація культурно маркованих одиниць,

національно специфічних концептів, а також адаптація змісту з урахуванням очікувань аудиторії. Відтак, перекладач не тільки лінгвіст, а й культурний посередник. Це стосується формування лінгвокультурної компетенції перекладача як рівня компетенції текстотворення. Вона розповсюджується на усе, що перекладач знає про культурні реалії, символи та традиції, і скільки з цього він може ефективно перекладати. Фонове знання, хоча й не найголовнішим, проте грає дуже важливу роль у інтерпретації тексту. Виникають проблеми при перекладі реалій, ідіом, культурних алюзій і текстів-прецедентів. Перекладач у такій ситуації повинен бути стриманим у своїх діях – застосувати калькування або адаптацію чи зонтичний переклад, функціональний аналог. Різні варіанти перекладів були розроблені, щоб зберегти культурний матеріал у сучасних практиках. Це протиставлення орієнтації оригінальної/вихідної та орієнтації реципієнтної відображається в обранні стратегії перекладу [3, с. 39; 4, с. 20]. Специфічна техніка вибирається залежно від типу тексту та його мети.

У виробництві текстотворчої компетенції перекладача у певній мірі спостерігається явище лінгвокультурного навчання. Аналіз аутентичних текстів, порівняльне вивчення культур, переклад як діяльність та робота з корпусами текстів, приміром, є застосовними в сучасній освітній системі. Зокрема, у сучасних працях підкреслюється, що перекладачеві на сьогоднішній день слід розвивати міжкультурову компетентність як професійну майстерність [5, с. 145]. Лінгвокультурологічне наповнення є невід’ємною складовою у вмінні перекладача в побудові тексту; він забезпечує читачеві повне ознайомлення з вихідним матеріалом, а також достатнє відтворення його у чужому культурному світі. Інакше кажучи, це більше ніж передача, це захист значень, переконань та комунікативних намірів автора. Наразі перекладач знаходиться в поле посиленої взаємодії культур, де формується цифровізований спосіб комунікації, зростають вимоги до їхньої навчальної практики. Вони є посередниками між культурами, на які спирається ефективність міжкультурного діалогу. Отже, лінгвокультурний вимір характеристик перекладачів становить рису перекладацької діяльності та один з основних елементів формування текстотворчої компетентності.

Література:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. – К.: Академія, 2004. – 344 с.
2. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. – Полтава: Довкілля-К, 2008. – 712 с.
3. Newmark P. A Textbook of Translation. – London: Prentice Hall, 1988. – 292 p.
4. Venuti L. The Translator’s Invisibility. – London: Routledge, 1995. – 353 p.
5. Pym A. Exploring Translation Theories. – London: Routledge, 2010. – 180 p.

ПЕРЕКЛАД ЯК ІНСТРУМЕНТ КУЛЬТУРНОЇ ДИПЛОМАТІЇ УКРАЇНИ: ЛІНГВОПРАГМАТИЧНИЙ ТА СОЦІОКОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТИ

Григорян Н. В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри романо-германської філології та
методики викладання іноземних мов
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

У сучасному глобалізованому світі переклад виходить за межі суто мовної діяльності, перетворюючись на вагомий чинник міжкультурної комунікації та міжнародної взаємодії. В умовах повномасштабної війни Росії проти України особливої значущості набуває роль перекладу як інструменту репрезентації держави у світовому інформаційному просторі. Через переклад здійснюється трансляція політичних, культурних та соціальних смислів та забезпечується ефективна комунікація з глобальною аудиторією. У цьому контексті переклад постає як невід'ємний елемент культурної дипломатії, що поєднує мовні, ідеологічні та прагматичні аспекти впливу.

Актуальність дослідження зумовлена зростанням ролі культурної дипломатії у процесах міжнародної підтримки України та необхідністю адекватної репрезентації українського наративу в англomовному просторі. Метою дослідження є аналіз перекладу як інструменту культурної дипломатії України крізь призму лінгвопрагматичного та соціокомунікативного підходів. Матеріалом дослідження слугують англomовні переклади офіційних виступів українських політичних діячів, публікації міжнародних медіа, перекладені матеріали українських культурних проєктів, а також тексти цифрового медіапростору (соціальні мережі, онлайн-платформи, інформаційні ресурси).

У новітній гуманітарній парадигмі переклад розглядається як інструмент культурної дипломатії, що виконує стратегічну комунікативну функцію формування, трансляції та інтерпретації національних наративів у глобальному інформаційному просторі. Теоретичною основою такого підходу є положення сучасного перекладознавства, зокрема концепція «невидимості перекладача», запропонована Л. Венуті [2], а також ідеї про переклад як форму ідеологічно зумовленої діяльності, розвинені М. Бейкер [3]. У межах цих підходів переклад постає як акт вибору, що передбачає адаптацію змісту відповідно до соціокультурних очікувань адресата.

У площині міжнародної комунікації переклад відіграє ключову роль у формуванні іміджу держави, зокрема через трансляцію офіційного політичного дискурсу. Показовим у цьому контексті є переклад публічних виступів Президента України Володимира Зеленського, який спрямований на різні національні аудиторії, наприклад: «We will *fight* for our land, whatever the cost» [6]. «Ми будемо *боротися* за нашу землю, якою б не була ціна». – У наведеному прикладі використання лексеми «fight» замість більш нейтрального «defend» підсилює риторичну напруженість висловлювання та актуалізує образ активного спротиву. Переклад українською мовою зберігає цю прагматичну інтенцію, що свідчить про стратегічний характер перекладацького вибору.

Особливої уваги переклад набуває у репрезентації війни, де мовні одиниці виконують функцію концептуалізації подій. У міжнародному медіапросторі спостерігається варіативність у позначенні російської агресії, що відображає різні ідеологічні позиції, наприклад: «Russia's *invasion* of Ukraine has triggered a global crisis» [1]. «*Вторгнення* Росії в Україну спричинило глобальну кризу». – У цьому випадку ключовим є використання номінації «invasion», яка має чітко негативну конотацію і однозначно позиціонує Росію як агресора. Український переклад адекватно відтворює цю семантику, зберігаючи ідеологічну чіткість висловлювання. Таким чином, переклад виступає засобом закріплення певної інтерпретаційної рамки у свідомості реципієнта.

У площині культурної дипломатії переклад відіграє особливу роль у трансляції емоційно насичених наративів, наприклад: «We write to remember, and we remember *to resist*» [5]. «Ми пишемо, щоб пам'ятати, і пам'ятаємо, щоб *чинити спротив*». – У цьому випадку переклад зберігає риторичну фігуру паралелізму, що є ключовим засобом впливу. Важливо, що лексема «resist» передана як «чинити спротив», а не «опиратися», що надає висловлюванню більшої активності та політичної виразності.

У контексті відбудови України переклад економічних і політичних текстів стає інструментом формування довіри, оскільки саме через нього міжнародна спільнота сприймає масштаби викликів і рівень необхідної підтримки, наприклад: «Rebuilding Ukraine will require global cooperation and long-term *commitment*» [7]. «Відбудова України потребуватиме глобальної співпраці та довгострокових *зобов'язань*». – Наведений фрагмент репрезентує типовий інституційний дискурс, для якого характерні узагальнені формулювання, відсутність емоційної експресії та висока ступінь термінологічної точності. Вибір українського відповідника «зобов'язання» до лексеми «commitment» є прагматично виправданим, таким чином, переклад у цьому випадку не лише передає зміст, а й відтворює дискурсивні параметри тексту, забезпечуючи його функціональну еквівалентність у цільовому мовному середовищі.

Цифровий медіапростір також демонструє яскраві приклади прагматично орієнтованого перекладу, наприклад: «Russia must be held accountable» [4]. «Росія має бути притягнута до відповідальності». – У цьому прикладі переклад відтворює модальність обов’язковості «must», яка є ключовою для формування нормативного дискурсу. Водночас український варіант звучить більш юридично чітко, що відповідає офіційно-дипломатичному стилю.

Отже, проведений аналіз засвідчує, що переклад у сучасному українському контексті виконує значно ширші функції, ніж традиційно приписувані йому в межах лінгвістичної парадигми. Він постає як ефективний інструмент культурної дипломатії, що забезпечує не лише міжмовну передачу інформації, а й цілеспрямоване формування міжнародного дискурсу про Україну. Через перекладацькі практики здійснюється інтерпретація воєнних подій, конструювання позитивного іміджу держави, а також інтеграція українських культурних наративів у глобальний контекст. Водночас переклад виявляє свою залежність від прагматичних, ідеологічних та соціокомунікативних чинників, що зумовлює необхідність його подальшого комплексного дослідження.

Література:

1. BBC news. URL: <https://www.bbc.com/news/articles/c0l0k4389g2o> (дата звернення 20.04.2026)
2. Lawrence Venuti. The Translator’s Invisibility: A History of Translation/ History. I. Title. II. Series: Translation studies. London, England, 2004. 345 p.
3. Mona Baker. In Other Words. A Coursebook on Translation Third Edition. New York, 2018. 365 p.
4. Nytime journal. URL: <https://www.nytimes.com/> (дата звернення 22.04.2026)
5. Pen-international journal. URL: <https://www.pen-international.org/> (дата звернення 25.04.2026)
6. The Guardian journal. URL: <https://www.theguardian.com/world/2022/feb/24/volodymyr-zelenskiy-speech-russia-ukraine> (дата звернення 24.04.2026)
7. Worldbank journal. URL: <https://www.worldbank.org/ext/en/home> (дата звернення 26.04.2026)

КРИЗОВИЙ МЕДІАДИСКУРС У ГЛОБАЛЬНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ ЯК ЧИННИК МІЖНАРОДНОЇ ПІДТРИМКИ ТА СПІВПРАЦІ

Громовенко В. В.

доктор філософії, доцент,

доцент кафедри іноземних мов професійного спілкування

Міжнародний університет

м. Одеса, Україна

Глобальний інформаційний простір зараз використовується не лише для обміну інформацією. Він трансформувався у динамічну платформу, де формуються міжнародна підтримка та солідарність. Метою цього дослідження є виявлення дискурсивних механізмів, які лежать в основі функціонування кризового медіадискурсу. Вивчення механізмів та процедур кризового медіадискурсу дозволяє пояснити, як інформація трансформується у владний ресурс та інструмент солідарності. Теорія фреймінгу в межах соціологічного підходу Е. Гоффмана розглядається як використання інтерпретаційних схем для класифікації та надання змісту навколишньому оточенню [3]. З огляду на медіадискурс фреймінг визначається як процес вибору певних аспектів реальності, які сприймаються аудиторією, та надання їм більшої ваги в тексті повідомлення. Р. Ентман деталізував цей процес, виокремивши чотири основні функції фрейму: визначення проблеми, діагностика її причин, винесення моральних суджень та пропозиція конкретних рішень або засобів правового захисту [1]. Гуманітаризація виступає як засіб деполітизації дискурсу, переносячи увагу з причин конфлікту на страждання людей, що дозволяє залучити до співпраці навіть ті країни, які намагаються зберігати політичний нейтралітет. Проте, як свідчать сучасні дослідження, цей процес супроводжується ризиками, коли агресивні онлайн-наративи намагаються зруйнувати гуманітарний простір через маніпуляції та цифрову дезінформацію [4].

У медійному кризовому дискурсі використання лінгвістичних механізмів, зокрема фреймінгу та гуманітаризації сприяє перетворенню локальних подій на глобальні.

Лінгвістичні та прагматичні засоби створюють ефект співпереживання. Це є ключовим фактором у залученні міжнародної підтримки. Прикладами таких засобів є емоційна лексика, метафоризація та персоніфікація.

Так, зокрема в американському медіатексті [2] простежується використання лексем *civilian deaths*, *grueling wars*, *mass killings*, *widespread rape and torture*, *shaky ceasefire*, які безпосередньо апелюють до емоційної сфери реципієнта, викликають почуття тривоги, жаху або співчуття.

Персоніфікація реалізується через номінації *civilians, victims, children*, що переводять абстрактний геополітичний конфлікт у площину індивідуального людського досвіду. Водночас метафоричне моделювання кризи через вирази *violence spiraling, region on the brink, civil war continued to grind on* формує когнітивний сценарій неконтрольованого розвитку подій та допомагає реципієнту візуалізувати динаміку кризи як механічний процес.

Аналізований текст не лише інформує, а створює дискурс саівпереживання. Використання зазначених засобів забезпечує ефект емпатійного залучення аудиторії, що виступає підґрунтям для формування солідарності. Кінцевою метою кризового медіадискурсу в глобальному вимірі є залучення міжнародної підтримки.

Література:

1. Entman R. M. Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication*. 1993. Vol. 43, No. 4. P. 51–58.
2. Global conflict 2025: Gaza, Sudan, Ukraine. *The Washington Post*. 2026. Jan. 1. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2026/01/01/global-conflict-2025-gaza-sudan-ukraine/> (дата звернення: 20.04.2026).
3. Goffman E. Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience. New York : Harper & Row, 1974. 584 p.
4. The Humanitarian Space in Myanmar: Risks and Harms from Online Narratives. *Insecurity Insight*. 2025. 24 p. URL: <https://insecurityinsight.org/wp-content/uploads/2025/11/THENUM1.pdf> (дата звернення: 20.04.2026).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-38>

ЖАНРОВО-ДИСКУРСНИЙ ПІДХІД ЯК ЛІНГВОДИДАКТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДО ФОРМУВАННЯ ТЕКСТОТВІРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФІЛОЛОГІВ-ГЕРМАНІСТІВ

Діконська К. Л.

*аспірантка третього курсу
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

З'ясовуючи принципові розбіжності, які мають місце у стандартизації змісту підготовки майбутніх викладачів іноземних мов в Україні та у

європейських країнах, українські науковці зазначають, що у зарубіжних університетах остання цілком спрямована на формування в них професійної готовності до здійснення науково-педагогічної діяльності у вищій школі. Остання набувається упродовж університетської філологічної освіти завдяки опануванню майбутніми викладачами іноземних мов наступних змістових модулів професійної підготовки до здійснення науково-педагогічної діяльності, що охоплюють її:

- науково-предметний контекст, що передбачає поглиблення, розширення й вдосконалення лінгвістичних (фонетичних, граматичних, стилістичних, лексичних), літературознавчих, культурознавчих та країнознавчих знань та уявлень в галузі іноземних мов, які опановуються;

- лінгводидактичний контекст, який розкриває сутність сучасних підходів до організації навчання іноземних мов і культур, способів мотивування і залучення здобувачів освіти до їх ефективного вивчення, методів виховання в них полікультурних цінностей та толерантного ставлення до інших культур та їх представників з огляду на наявні мовні та соціокультурні відмінності;

- лінгвометодичний контекст, який, висвітлюючи концептуальні засади найсучасніших підходів до розвитку первинної та вторинної мовної особистості, орієнтує на опанування актуальних стратегій її розвитку через оволодіння комплексом відповідних умінь і навичок (аналізувати підручники, самостійно розробляти навчальні матеріали, використовувати сучасні мультимедійні засоби та цифрові ресурси на заняттях з іноземної мови [1, с. 157].

Дотримуючись означених вище настанов, під підготовкою до формування текстотвірної компетентності філологів-германістів ми розуміємо спеціально спроектований освітній процес, спрямований на створення необхідних організаційно-педагогічних умов та їх належного навчально-методичного забезпечення для набуття майбутніми викладачами іноземної мови професійної готовності до успішного здійснення означеного напрямку педагогічної діяльності. Серед них, однією з провідних організаційно-педагогічних умов визначено ознайомлення майбутніх викладачів іноземної мови з сучасними досягненнями лінгвістики тексту для більш глибокого розуміння ними сутності текстоцентричного і жанрово-дискурсивного підходів до організації процесу формування текстотвірної компетентності філологів-германістів.

Для реалізації визначеної організаційно-педагогічної умови було розроблено елективний курс, в межах якого увага майбутніх викладачів іноземної мови спрямовувалася на дослідження сутності, специфіки та лінгвометодичного потенціалу жанрово-дискурсивного підходу як чинника вдосконалення перекладацької складової іноземномовної філологічної освіти. Розгляд останнього здійснювався у форматі лекції з проблемним викладом навчального матеріалу, який містив нові блоки наукової інформації. Планом лекційного заняття було передбачено вирішити наступні дослідницькі завдання:

– уточнити визначення понять «стиль» і «жанр», схарактеризувати їх різновиди;

– проаналізувати феномен дискурсу крізь призму лінгвістичної теорії, зокрема, з одного боку, в його дихотомічному процесуально-результативному статусі (як «спеціальну комунікативну подію, в якій щонайменше залучені декілька соціальних акторів в ролях мовця/письменника та слухача/читача» (Теун ван Дейк), а з іншого, – як мовлення, різновидом якого також є і переклад (Еміль Бенвеніст), якому властива смислова процесуально-результативна єдність, що має змістову (тематизація, семантизація), організаційну (структурування, функціоналізація) та когезійну (смыслотворення, семіотизація) ознаки (М. Фуко);

– здійснити співвідношення понять «текст» (як фіксовану мовленнєву реалізацію і результат дискурсної діяльності, що може мати звуковий, рукописний, друкований, електронний вигляд; як результату лінгвального втілення дискурсу, що розгортається в часі та просторі) і «дискурс» (як процесу створення продукту мовлення та як втілення комунікативних задумів з урахуванням культурного контексту конкретної ситуації спілкування);

– розкрити смисл поняття дискурсу в перекладавстві (І.Шевченко, О. Морозова): як мислекомунікативної діяльності, що протікає в широкому соціокультурному контексті і є сукупністю процесу та результату, що характеризується континуальністю і діалогічністю; як «багатоаспектної когнітивно-комунікативно-мовної системи-гештальт, яка визначається сукупністю трьох аспектів: формуванням ідей і переконань (когнітивний аспект), взаємодією комунікантів в певних соціально-культурних контекстах/ситуаціях (соціально-прагматичний аспект) і використанням знаків, вербальних і паравербальних (мовний аспект).

Відповідне семінарське заняття було присвячено дослідженню особливостей прояву дискурсного підходу в межах перекладознавства. Для цього мікрогрупи майбутніх викладачів іноземних мов, вивчаючи й аналізуючи наукові здобутки зарубіжних та українських дослідників, працювали над узгодженням контекстів розуміння сутності перекладу як:

– знаряддя мислення та комунікації, тобто «процесу продукування тексту в контексті, що передбачає постійний процес прийняття рішень» (Міра Кім та Крістіан Маттієссен);

– дискурсу, що перетворює та збагачує думку, спрямовуючи її у напрямку, найбільш адекватному як ситуації комунікації, так і особистостям її учасників (О. Ребрій);

– когнітивно-комунікативної діяльності, ієрархічно організовану як єдність організаційно-регулятивної активності перекладача і опосередкованої комунікацією між автором і адресатом (Т. Андрієнко);

– «творчої діяльності, яка прив'язана до мови, що неминуче призводить до контакту двох мов та відтворенню оригіналу за допомогою мовних ресурсів іншої мови» (А. Федоров).

Крім того, на занятті через виконання певних вправ, нестандартних і творчих завдань особлива увага приділялася усвідомленню специфіки дискурс-аналізу як способу текстоцентричного підходу, що висвітлює:

– функції висловлення внаслідок його ролі й позиції в тексті/дискурсі (Джуліан Гаус);

– специфіку феноменів «дискурсів, що змагаються» (competing discourses) та «дискурсів, що накладаються» (overlapping discourses) в ситуації «дискурсу в дискурсі» (Безіл Хатім).

Таким чином, наші власні розвідки доводять, що ознайомлення майбутніх викладачів іноземної мови з концептуальними настановами та засобами текстоцентричного й жанрово-дискурсивного підходів правомірно вбачати доцільним в контексті їхньої підготовки до організації процесу формування текстотвірної компетентності філологів-германістів. Останні, з одного боку, націлені на формування якостей філологів-германістів як вторинних мовних особистостей, з іншого, – на розвиток і вдосконалення їхньої текстотвірної компетентності, що сприймати, аналізувати, відтворювати, створювати, редагувати власні висловлення та інших.

Література:

1. Levy J. Translation as a decision process. *The Translation Studies Reader*/ed. by L. Venuti. London, New York : Routledge, 2000. P. 148–159.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-39>

КУРС «АНГЛІЙСЬКА МОВА ДЛЯ СІЛЬСЬКОГО БІЗНЕСУ» ЯК РЕСУРС РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Залужна М. В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської філології та лінгводидактики
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна*

У сучасних умовах трансформації економіки та необхідності післявоєнного відновлення України особливого значення набуває розвиток сільських територій як основи економічної стабільності. Водночас обмежений рівень володіння іноземними мовами серед представників сільського бізнесу стримує їхню інтеграцію у глобальні ринки, міжнародні туристичні потоки та партнерські мережі. Сфера сільського туризму та

гостинності демонструє значний потенціал, однак потребує впровадження інноваційних освітніх рішень, які поєднують мовну підготовку з розвитком комунікативних та підприємницьких компетентностей.

Проблематика професійно орієнтованого навчання іноземних мов широко досліджується у працях зарубіжних і вітчизняних науковців. Зокрема, концепція інтегрованого навчання предмета і мови (CLIL) розкрита у роботах Д. Койла, Ф. Болла та Д. Марша [1]. Питання розвитку компетентнісного підходу в освіті висвітлено у документах Європейської Комісії [2]. Дослідження у сфері туризму та сільського розвитку підкреслюють важливість мовної компетентності для підвищення конкурентоспроможності регіонів [3]. Окремі наукові розвідки також акцентують роль цифрових технологій у розвитку малого бізнесу та гостинності [4]. Разом із тим, недостатньо дослідженим залишається питання інтеграції мовної підготовки з потребами сільського підприємництва України в контексті економічного відновлення.

Метою дослідження є обґрунтування ефективності та аналіз досвіду впровадження курсу «Англійська мова для сільського бізнесу» як інструменту інтеграції інновацій у сфері підприємництва, туризму та гостинності, визначення його ролі у стимулюванні економічного розвитку сільських територій України.

Концепція курсу та його компетентісний потенціал. Курс «Англійська мова для сільського бізнесу» був розроблений у рамках україно-естонського проєкту «Створення культури партнерства та розвитку спільних місцевих продуктів для підвищення експортної спроможності малого бізнесу на прифронтових та прикордонних сільських територіях» за підтримки Естонського центру міжнародного розвитку та Талліннського університету. Метою курсу стало формування у слухачів практичних навичок володіння англійською мовою, необхідних для ефективного спілкування, ведення бізнесу, просування продукції та встановлення ділових контактів у сфері агробізнесу та сільського туризму. Цільова аудиторія – представники сфери сільського туризму, гостинності, креативних індустрій, сільського бізнесу з усіх регіонів України, які мають або прагнуть мати іноземних клієнтів та партнерів. Методологічною основою курсу є підхід CLIL, що дозволяє інтегрувати мовне навчання з фаховими дисциплінами [1]. Курс узгоджується з принципами Європейського простору вищої освіти, зокрема, компетентісною орієнтацією; міждисциплінарністю; практичною спрямованістю; принципом навчання упродовж життя [2].

Курс тривалістю у 8 тижнів викладався упродовж березня-квітня 2025 р. Програма курсу з 10 тем була розроблена з урахуванням потреб учасників (виявлених шляхом онлайн опитування) та з фокусом на різних аспектах сільськогосподарського підприємництва (зокрема на взаємодії з клієнтами, маркетингу, управлінні та операційній діяльності), і адаптована до умов

сільськогосподарського бізнесу. Запропонована модель впровадження – через практичні онлайн заняття, зустрічі розмовного клубу за участі іноземних фахівців Мері Джо Гаріс (США) та Марта Рейманна (Естонія), асинхронне навчання на LMS платформі SendPulse Академії сільського розвитку Спільки сільського зеленого туризму України – дозволила урізноманітнити підходи до викладання, зробити їх гнучкими, інтерактивними та максимально ефективними.

Інтеграція інновацій у навчальний процес. Модернізацію процесу навчання під час провадження курсу було забезпечено через застосування: проєктно-орієнтованого навчання (розробка та представлення бізнес-ідей у сфері агротуризму); кейс-методу (аналіз реальних практик сільського підприємництва); симуляційних технологій (моделювання ситуацій обслуговування клієнтів, фінальний бізнес пітчінг); цифрових інструментів (створення англomовного контенту, використання LMS платформи SendPulse) та автентичних матеріалів. Такі підходи відповідають сучасним тенденціям інтернаціоналізації й цифровізації освіти та економіки [4].

Роль курсу у розвитку туризму та гостинності. Сільський бізнес та туризм є перспективним напрямом диверсифікації економіки, однак його розвиток значною мірою залежить від здатності суб'єктів господарювання ефективно комунікувати з іноземними клієнтами. Запровадження курсу дозволяє підвищити якість надання послуг; розширити доступ слухачів до міжнародних ринків; покращити маркетингові стратегії та формувати позитивний імідж українського сільського бізнесу.

Вплив на економічне відновлення. Курс має потенціал стати чинником економічного відновлення України, оскільки сприяє розвитку малого та середнього бізнесу у сільських громадах; залученню іноземних туристів та інвестицій; пожевавленню експорту локальних продуктів та покращенню якості надання послуг, що у контексті децентралізації сприятиме підвищенню економічної самостійності та стійкості територіальних громад.

Ефективність курсу у покращенні мовленнєвих навичок слухачів та ведення бізнес-комунікації англійською мовою засвідчили результати підсумкового тестування та фінальний захід – моделювання бізнес-пітчінгу з презентаціями та обговоренням виступів. Фідбек, отриманий від учасників курсу, продемонстрував, що актуальний та корисний курс розширив їх можливості ділового спілкування та промоції продукції й послуг.

Отже, результати впровадження курсу «Англійська мова для сільського бізнесу» доводять його доцільність як сучасного освітнього інструменту, спрямованого на формування професійно орієнтованої іншомовної компетентності. Аналіз потенціалу курсу у контексті інтеграції інновацій у сфери менеджменту, туризму та гостинності засвідчив його здатність позитивно впливати на економічний розвиток сільськогосподарської галузі країни. Поєднання підходів CLIL, цифровізації та практико-орієнтованого

навчання сприяє підвищенню конкурентоспроможності сільського підприємництва та інтеграції у міжнародні ринки. Інтеграція мовної підготовки з інноваційними підходами у менеджменті сільського бізнесу, сільському туризмі та гостинності сприяє підвищенню конкурентоспроможності українських підприємців та створює передумови для сталого економічного відновлення регіонів.

Література:

1. Coyle D., Hood P., Marsh D. *CLIL: Content and Language Integrated Learning*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
2. European Commission. *Key Competences for Lifelong Learning*. Brussels, 2018.
3. Lane B., Kastenholz E. Rural tourism: the evolution of practice and research approaches – towards a new generation concept? *Journal of Sustainable Tourism*. 2015. Vol. 23(8–9). P. 1133–1156. <https://doi.org/10.1080/09669582.2015.1083997>
4. Buhalis, D., Amaranggana, A. (2015). Smart Tourism Destinations Enhancing Tourism Experience Through Personalisation of Services. In: Tussyadiah, I., Inversini, A. (eds) *Information and Communication Technologies in Tourism 2015*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-14343-9_28

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-40>

INTERDISCIPLINARY INTEGRATION IN ENGLISH

Ivanova T. V.

*Lecturer, Faculty of Foreign Languages, Media and Psychology,
Department of Foreign Languages for Professional Communication of
International University
Odesa, Ukraine*

The principle of interdisciplinary integration facilitates the implementation of each of the other teaching principles, just as all these principles create the didactic foundations for the systematic realization of interdisciplinary connections. These principles include: 1) accessibility and durability; 2) an individual approach and collective activity; 3) activity and consciousness; 4) the unity of teaching and upbringing; 5) visualization (clarity); 6) systematicity and последовательность (consistency); 7) scientific character; 8) the connection of learning with future professional activity.

However, as school experience shows, the wide use of interdisciplinary connections is hindered by a number of factors:

- lack of coordination between curricula in foreign languages and other school subjects, which prevents students from consciously transferring knowledge, skills, and abilities from other subjects to the foreign language and from the foreign language to other subjects;

- недостаток interesting and cognitively engaging reading materials in a foreign language, which often duplicate facts and events already known to students, resulting in a decrease in their informational value for readers;

- lack of purposefulness in organizing work aimed at developing students' general academic skills common to all subjects, including foreign language (in didactics they are called general learning skills), and in further applying the knowledge acquired by students in foreign language courses.

At the same time, numerous observations of the practice of using interdisciplinary connections in secondary school, the advanced experience of creatively working foreign language teachers, and their desire to diversify their lessons with new thematic content related to what has already been studied in other subjects studied in parallel, or with new material from other subjects, allow us to speak about the existence of reserves for their use. Thus, at present, the problem of interdisciplinary connections in teaching a foreign language in secondary school lies in the need to resolve the contradiction between the potential possibilities of interdisciplinary connections and the episodic nature of their use, which encourages researchers to search for new ways of implementing them.

Mastering a foreign language, beginning with familiarization with its elements, gradually, as knowledge, skills, and abilities accumulate, moves to a qualitatively new stage characterized by the synthesis of everything previously acquired. At this stage, the foreign language can be used more fully as a tool and means of understanding reality. The interconnection of a foreign language with subjects of other academic cycles is of great importance for mastering practical language skills and abilities.

Interdisciplinary connections, as an independent principle, determine the goal-oriented direction of all components of the teaching process (its objectives, content, forms, methods, means, and results) toward solving the tasks of forming a system of knowledge about nature, society, and labor, as well as a worldview. The orientation of all teachers toward interdisciplinary connections as a mandatory requirement develops a main line within the teaching staff, a general trend and strategy of the educational process. Interdisciplinary connections in coordinated collective, group, or individual work of teachers become a principle for constructing the didactic system. Such a system may have a local character, be limited to a single topic, cover several topics connected by leading ideas common to a number of subjects, or unite a group of courses that solve a complex interdisciplinary problem. In a didactic system built on the principle of interdisciplinarity, all stages (links) of the activities of both teachers and students

are reorganized. The teaching activity of the teacher and the learning-cognitive activity of the students have a common procedural structure: goal – motive – content – means – result – control. However, the content of these stages differs in the teacher's activity, which has a guiding character, and in the students' activity, which has a controlled character. Under the influence of interdisciplinary connections, the links of the content and methods of implementing the specifics of these connections are interrelated and interdependent.

At the first stage, students acquire knowledge about the structural elements of the content and methods of interdisciplinary connections. In this case, interdisciplinary connections function mainly as a didactic condition for improving the learning process. At the same time, they act as a means of forming students' general educational skills. The next stage is motivational. Teachers create situations that require the use of interdisciplinary connections and the application of knowledge and skills acquired in the study of different subjects. Students become convinced of the need for such connections for solving educational tasks.

The following stage is the practical implementation of interdisciplinary connections in the educational process. Students actively apply knowledge and skills in complex interdisciplinary problems. Teachers coordinate the interaction of different subjects and direct students' cognitive activity. The final stage is evaluative. The results of applying interdisciplinary connections are analyzed, and their effectiveness is determined. Based on this analysis, the content and methods of teaching are improved.

Thus, interdisciplinary connections represent an important didactic condition that ensures the integrity and effectiveness of the educational process, contributes to the formation of a holistic worldview, and prepares students for practical activity. The next stage is the resultative stage, when conclusions and generalizations are formulated, included in the system of scientific and moral worldview knowledge, and recorded as new, more advanced skills and abilities. Achievements in mastering new knowledge, skills, and abilities are noted, and progress in students' educational and work activities is observed.

The activity cycle ends with the control stage, during which the teacher evaluates the preparedness of students in relation to interdisciplinary connections, carries out assessment and mutual control between subjects, and checks and evaluates the quality of acquired knowledge and new knowledge (systematicity, completeness, flexibility, and operational efficiency). This stage encourages students to self-assessment and self-control of their knowledge and its complex application in practice, and outlines prospects for further work in the given direction. The named stages interact with each other and act as links in the dynamic structure of the learning process. Each link is characterized by a special type of students' cognitive activity in accordance with its specific functions, but at the same time, general learning tasks are implemented in each link: knowledge is acquired, thinking and speech are developed, imagination and memory are

strengthened. In each link, the educational and developmental influence on the student's personality is carried out, enhanced by interdisciplinary connections.

In implementing interdisciplinary connections as a principle of teaching, the content of each type of student activity becomes more complex, the ways of its implementation are improved, evaluative judgments are developed, and communicative connections in the process of applying knowledge from different subjects are strengthened. The interconnection of all types of activity included in the educational process becomes more evident.

Bibliography:

1. Harmer J. How to Teach English (new ed.). – Harlow: Pearson Education, 2017.
2. Richards J. C. Key Issues in Language Teaching. – Cambridge: Cambridge University Press, 2015.
3. Nation I. S. P., Macalister J. Language Curriculum Design (updated ed.). – New York: Routledge, 2016.
4. Tomlinson B. (Ed.) Materials Development for Language Teaching (2nd ed.). – London: Bloomsbury, 2016.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-41>

РОЛЬ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ У ЗМІЦНЕННІ МІЖНАРОДНОГО ПАРТНЕРСТВА ТА ПІСЛЯВОЄННІЙ ВІДБУДОВІ УКРАЇНИ

Липченко Т. С.

викладач

*Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
м. Львів, Україна*

Післявоєнна відбудова України потребує комплексного підходу, що охоплює модернізацію інфраструктури, реформування державних інституцій, посилення міжнародної співпраці та розвиток людського потенціалу. В умовах глобалізованого світу ефективна інтеграція у міжнародний простір є неможливою без високого рівня володіння іноземними мовами, що дає змогу забезпечувати міжкультурну комунікацію, участь у міжнародних проектах, залучення інвестицій та обмін професійним досвідом. Саме тому іншомовна підготовка постає стратегічним чинником, що визначає якість міжнародної взаємодії та впливає на успішність відбудови держави.

Провідні дослідження в галузі міжкультурної комунікації та освітньої інтеграції вказують на те, що знання іноземних мов сприяє розширенню професійних можливостей, розвитку критичного мислення, формуванню глобальної компетентності та підвищенню конкурентоспроможності фахівців на міжнародному ринку праці [1, с. 24]. Для України, яка активно розбудовує політику євроінтеграції та розраховує на тісну співпрацю з міжнародними партнерами, питання рівня мовної підготовки набуває особливої ваги.

У сфері вищої освіти іншомовна підготовка виступає не лише навчальною дисципліною, але й інструментом формування професійної мобільності та міжнародної взаємодії. Іноземна мова стає засобом доступу до актуальної наукової інформації, участі у міжнародних наукових заходах, програм академічної мобільності та спільних дослідницьких ініціатив. Це відповідає рекомендаціям Європейського простору вищої освіти, який наголошує на необхідності створення багатомовного освітнього середовища та підтримки студентів у здобутті міжкультурних компетентностей [2, с. 11].

Зміцнення міжнародного партнерства у процесі відбудови України значною мірою залежить від здатності фахівців різних галузей вести професійну комунікацію англійською та іншими європейськими мовами. Йдеться про участь у грантових програмах, переговорах, проєктній діяльності, підготовці міжнародних звітів, аналітичних матеріалів, технічної документації. Особливо це стосується галузей, що активно залучають інвестиції та міжнародну технічну допомогу: інженерних наук, урбаністики, екології, безпеки життєдіяльності, медицини, цифрових технологій та гуманітарних наук.

Окремої уваги потребує роль медійного простору як майданчика для міжнародної взаємодії. Сучасні медіа – це інструмент формування глобального образу України, висвітлення процесів відбудови, протидії дезінформації та налагодження комунікації з іноземною аудиторією. Якісний контент іноземними мовами забезпечує можливість ефективніше презентувати досягнення України, привертати увагу іноземних партнерів, розширювати інформаційні кампанії та формувати позитивний імідж держави у світі. Дослідження показують, що мультимовність у медіапросторі значно підвищує рівень довіри аудиторії та сприяє підсиленню міжнародної підтримки [3, с. 58].

У галузі безпеки життєдіяльності іншомовна компетентність є одним із ключових критеріїв підготовки фахівців, адже забезпечує можливість брати участь у міжнародних навчаннях, тренінгах, обміні досвідом у сфері цивільного захисту, катастрофореzистентності та кризового менеджменту. Доступ до провідних міжнародних методик, матеріалів з управління ризиками, рекомендацій глобальних організацій також залежить від рівня володіння іноземними мовами. Це особливо важливо під час реалізації

стратегій відновлення, які передбачають залучення інноваційних підходів та сучасних технологій.

Одним із ключових напрямів удосконалення іншомовної підготовки у вищій школі є впровадження компетентнісно орієнтованих методик навчання, що враховують потреби конкретних галузей. Сучасні тенденції характеризуються зміщенням акцентів на розвиток комунікативних, професійно спрямованих та міжкультурних умінь. Ефективними є такі освітні практики, як метод проєктів, моделювання професійних ситуацій, інтегровані заняття, спільні міжнародні освітні програми, обмін студентами та викладачами, дистанційні курси іноземних університетів [4, с. 73].

Значну роль відіграє цифровізація навчального процесу. Використання платформ масових відкритих онлайн-курсів, інтерактивних навчальних середовищ, електронних словників і симуляторів сприяє підвищенню доступності іншомовної освіти та дає можливість адаптувати навчання до потреб студентів. Онлайн-взаємодія зі студентами й викладачами інших країн створює умови для реального занурення у міжкультурну комунікацію, формування навичок співпраці та вирішення проблем у міжнародному контексті.

Основними бар'єрами у розвитку іншомовної підготовки залишаються нерівномірність мовної підготовки вступників, обмеженість ресурсів для створення сучасного навчального контенту, нестача міжнародних партнерських програм у деяких галузях. Подолання цих бар'єрів потребує державної підтримки, оновлення освітніх стандартів, систематичного підвищення кваліфікації викладачів та розширення партнерських відносин із закордонними університетами.

Післявоєнна відбудова України вимагає ефективної координації зусиль між державою, освітніми установами та міжнародними організаціями. Тому іншомовна підготовка має розглядатися не як окремий навчальний компонент, а як стратегічна інвестиція у розвиток людського капіталу. Вона сприяє формуванню фахівців, здатних працювати у глобальному середовищі, залучати міжнародних партнерів, реалізовувати проєкти відновлення та представляти Україну на міжнародній арені.

Таким чином, роль іншомовної підготовки у зміцненні міжнародного партнерства та післявоєнній відбудові України є визначальною. Володіння іноземними мовами стає інструментом інтеграції у міжнародний освітній, науковий та медійний простір, забезпечує фахівцям професійну мобільність, підсилює можливості міжнародної співпраці та прискорює реалізацію стратегічних завдань відбудови. Підвищення якості іншомовної підготовки є невід'ємною складовою формування сучасної системи освіти та важливою умовою успішного розвитку держави у післявоєнний період.

Література:

1. European Commission. *Language competences for professional mobility*. Brussels: EC, 2020. 48 p.
2. Council of Europe. *European Higher Education Area: Standards and Guidelines for Quality Assurance*. Strasbourg: CoE Publishing, 2015. 64 p.
3. UNESCO. *Media and Information Literacy in Multilingual Environments*. Paris: UNESCO Publishing, 2021. 112 p.
4. Arnold, J., & Fonseca, M. C. *Integrating Language and Professional Competences in Higher Education*. Oxford: Routledge, 2019. 214 p.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-42>

КОНЦЕПЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ: ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД

Оренчак О. О.

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри
романо-германської філології та методики викладання іноземних мов
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Коваленко К.

*магістрантка факультету іноземних мов, медіа та психології
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Сучасне українське перекладознавство постає як виважена струнка система, що має свою теорію, практику, історію та методологію перекладу. Враховуючи міждисциплінарний зв'язок, український переклад виявляє перетин лінгвістики, історії літератури, поезики, стилістики, порівняльної типології мов, естетики, культурології, психології творчості тощо. У контексті сучасних лінгвістичних напрацювань особливе місце заслуговує лінгвокультурологічний підхід, що відкриває нові можливості літературного перекладу на перетині лінгвістики та культурології. Лінгвістичний аспект перекладу традиційно включає фонологію, граматику, лексику, синтаксис, ономастику, лінгвостилістику та лінгвістичну типологію мов. Культурологія додає перекладу культурологічного спрямування, зумовлює взаємозв'язок концепції динамічної (комунікативної) еквівалентності та культурно-етнічних аспектів перекладу, актуалізує культурну зумовленість та смислову асиміляцію у поняттях «картина

світу», «авторська картина світу», концепт, «лінгвоетнічний бар'єр» тощо.

У дослідницьких проєктах продовжує превалювати тенденція дослідження проблем перекладу в межах лінгвістичної науки, тож переклад традиційно розглядається як лінгвістичний феномен. Проте в умовах міжкультурної комунікації він набуває функцій культурної трансляції. Суперечності між лінгвістичними функціями перекладу та функціями культурної еквівалентності становлять основу проблеми художнього перекладу як культурного явища та його практичного потенціалу в міжкультурній комунікації.

Переклад є новою інтерпретацією оригіналу і надає тексту оригіналу нових вимірів, вводить його в іншу культурну систему, таким чином, текст можна розглядати як одну з форм існування культури. Текст, з одного боку, є частиною культури, а з іншого – є одночасно її необхідним компонентом, що розкриває особливості національного характеру, морально-естетичний ідеал народу, так чи інакше пов'язаний із загальнолюдською системою культурних цінностей. У текстовому спілкуванні може переважати установка на обмін не фактами, а інтерпретаціями, картинами світу, зокрема культурними. При цьому вплив на адресата відбувається опосередковано, оскільки текстове спілкування розірване в часі і належить сфері культури. Воно підпорядковується системі семіотичних кодів культури, що стоїть над мовою і над текстом та детермінує вибір усіх основних параметрів рішення тексту. Образи, розраховані на асоціації, які характерні для однієї культурної картини світу, можуть ускладнити сприйняття художнього твору іншомовним читачем, оскільки культурні образи породжують у представника цієї культури не лише яскраві уявлення, а й глибокі почуття і переживання, властиві тільки для однієї культури.

На нашу думку, текст має насамперед культурологічну спрямованість. У художньому тексті за зображеними картинами життя завжди присутній підтекстовий, інтерпретаційний план, вторинна дійсність. Дослідниками теорії тексту акцентується увага на тому, що сприйняття тексту забезпечується не тільки мовними та графічними одиницями й засобами, а й загальним обсягом знань, на основі якого здійснюється текстотворення та його декодування. Для художнього перекладу фактично має значення лише та частина фонових знань, що належить до явищ, специфічних для іншої культури, іншої країни, і необхідна читачам перекладеного твору, щоб без втрат засвоїти в деталях його зміст.

Беручи до уваги той факт, що художній текст відображає національно-культурний аспект, тобто характерні риси даної культури, можна стверджувати, що він виступає як носій і джерело об'єктивної інформації про світ. У цьому сенсі велику роль відіграють специфічні

образи світу та культурні картини світу. До загальної колективної культурної картини завжди додається індивідуальна, унікальна і неповторна картина, яка створюється у кожного автора кожної конкретної історичної епохи.

Основою категоріального апарату лінгвокультурології є поняття картина світу, мовна особистість, концепт. Концепт у лінгвокультурних текстах є вербалізованим культурним значенням. Провідна відмінна риса лінгвоконцепту полягає в його етнокультурній самобутності. Увага до мовного, символічного вияву концепту формує його лінгвістичне та культурне розуміння. Лінгвоконцепт включається в лексичну систему, його місце там визначає контури значущості концепту в даній лінгвокультурі. Один із найефективніших способів виокремлення національно-специфічних концептів можна вважати їх міжмовне зіставлення.

Доперекладацький етап перекладу художнього твору включає важливий лінгвістичний аналіз, що суміжний із літературознавчим аналізом. За Л. А. Новіковим, виокремлюємо три види лінгвістичного аналізу: «лінгвістичний коментар, лінгвостилістичний аналіз та цілісний багатоаспектний аналіз із позицій категорії образу автора» [2, с. 12]. Лінгвістичний коментар – це суто мовний рівень тексту, часом залучаючи сюди екстралінгвістичний рівень (культурно-реалістичні реалії). Робота із художнім текстом на цьому рівні включає словникову роботу чи так званий підрядковий переклад (пояснення незрозумілих слів, архаїчних чи діалектних слів та виразів, граматичних конструкцій тощо). Лінгвостилістичний аналіз передбачає вивчення естетичного впливу художнього слова, тобто вивчення образотворчих засобів та прийомів, його «ключових» тропів, поетичних фігур, що забезпечують художньо-образний рівень сприйняття художнього тексту. Зрештою, цілісний багаторівневий аналіз художнього тексту із точки зору категорії образу автора забезпечує адекватний рівень передавання лінгвокультурної складової, без чого художній переклад не є повноцінним. Авторська картина світу в цьому контексті є домінантною категорією художнього перекладу як лінгвістичного феномену.

Категорія образу автора забезпечує цілісний синтезуючий лінгвістичний аналіз. Він включає розкриття художньо-образної поетичної структури тексту, ідейно-художній зміст твору та систему мовних образотворчих засобів. Вихідна картина світу, пов'язана безпосередньо із авторською картиною світу та етнокультурною специфікою етносу та соціуму, для перекладача мусить бути розумним балансом між авторською картиною світу та власною індивідуальною картиною світу, що є ідеальною моделлю навколишньої дійсності. У процесі перекладу слід визначити оптимальні засоби для врахування цієї специфіки перекладного дискурсу.

Саме авторська картина світу, становлячи основу творчої індивідуальності письменника, і втілюється в його художньому творі. Перед перекладачем постають два завдання: з одного боку, він має зберегти авторські культурні маркери, а з іншого – допомогти перекладачеві розпізнати іншокультурні маркери, часто адаптуючи їх, роблячи їх прийнятними для сприйняття реципієнта. У цьому випадку роль перекладача багато в чому зумовлюється його «бікультурним» статусом. Сприймаючи текст, він не тільки витлумачує його зміст і комунікативну інтенцію відправника, а й дивиться на нього очима носія іншої культури.

Отже, аналіз художнього перекладу як лінгвокультурного феномену дає змогу зробити висновок, що у першу чергу аналізується культурна складова мови, тобто такий переклад є втіленням мовних особливостей, пов'язаних із національно-специфічними ознаками різних видів текстів. Ми сприймаємо художній переклад як культурологічне явище, засіб міжкультурних контактів. Це різновид комунікативної діяльності, спрямований, з одного боку, на вихідну культуру та мову, а з іншого – на культуру, мовою якою виконаний переклад.

Література:

1. Коптілов В. Теорія і практика перекладу. Навчальний посібник. К.: Юніверс, 2002. 280 с.
2. Некряч Т. Є., Чала Ю. П. Через терни до зірок: Труднощі перекладу художніх творів. Вінниця: Нова книга, 2008. 195 с.
3. Чередниченко О. І. Об'єднавча функція мови // Мовні і концептуальні картини світу: Збірник наукових праць. К.: КНУ, 2003. С. 3-7.
4. Wierzbicka, A. Cross-Cultural Pragmatics: The Semantics of Human Interaction. Berlin, 1991. 502 p.

ІНТЕНСИФІКАЦІЯ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗАДЛЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА В ПРОЦЕСІ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Першина Л. В.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри романо-германської філології
та методики викладання іноземних мов
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Інтеграція іноземних мов у систему вищої освіти України сьогодні розглядається не просто як навчальна дисципліна, а як стратегічний інструмент національної безпеки та економічного відродження. У контексті повоєнного відновлення володіння іноземними мовами (насамперед англійською) є фундаментом для залучення інвестицій, трансферу технологій та повноцінної інтеграції в європейський науковий простір.

В ході дослідження питання інтеграції іноземних мов у закладах вищої освіти було здійснено структурований огляд наукових праць та державних концепцій щодо виявлення основних напрямків цієї стратегії.

Головним важелем інтенсифікації вивчення іноземних мов у системі вищої освіти є мовна підготовка як чинник міжнародної конкурентоспроможності.

Науковці наголошують, що для фахівців технічних та будівельних галузей, які будуть безпосередньо займатися відбудовою інфраструктури, іноземна мова є ключем до міжнародних стандартів та професійної комунікації з партнерами [5]. Слід зауважити, що високий рівень англійської мови забезпечить доступ до новітніх технологій, матеріалів та ефективної комунікації з клієнтами в умовах глобалізації ринку будівництва.

Також, варто підкреслити важливість інтернаціоналізації вищої освіти в умовах відновлення. Мова іде про те, що інтеграція іноземних мов дозволить українським університетам ставати активними гравцями на світовому ринку освітніх послуг, в свою чергу, залучаючи іноземних студентів та гранти [1].

Оскільки сфера вищої освіти є невід'ємною частиною плану відновлення України, автори обраної статті підкреслюють необхідність впровадження найкращих світових практик для забезпечення якості навчання в умовах воєнного стану та повоєнного періоду [3].

Вагомим фактором допомоги України в процесі відновлення є, на нашу думку, перехід від «перекладу» до «комунікації» [7].

Сучасна лінгводидактика у вищій школі відмовляється від застарілих методів на користь комунікативної стратегії, що відповідає європейським стандартам (CEFR) [8].

Науковці наголошують, що має відбутися зміна парадигми: від простого читання текстів за фахом до формування «плюрилінгвальної особистості», здатної до гнучкої взаємодії в мультикультурному середовищі [4].

Щодо державної стратегії, то міністерство освіти і науки України (МОН) визначило вивчення англійської мови пріоритетом на рівні закону та спеціальних концепцій. Концепція розвитку англійської мови в університетах передбачає рівень B1 як обов'язкову умову вступу до вищого закладу освіти та B2 для випуску, а також викладання профільних дисциплін іноземною мовою [2].

Серед ключових наукових фігур та напрямків досліджень виокремлюємо праці таких науковців НАПН України, як Ю. Вітренко, В. Ворона, М. Дебич, В. Черниш. В їхніх працях представлено дослідження інноваційних методів, таких як проєктна робота, CLIL – предметно-мовне інтегроване навчання та інші [1; 3; 8].

Варто звернути увагу на впровадження цифрової трансформації, а саме використання ІІІ та онлайн-платформ для інтенсифікації вивчення мов.

Роблячи висновок, необхідно наголосити на тому, що інтеграція іноземних мов – це, так би мовити, «м'яка сила» відбудови, яка дозволить українському фахівцю не просто виконувати роботу, а бути частиною глобальної інтелектуальної спільноти. Це, в свою чергу, критично важливо для успішного міжнародного співробітництва.

Література:

1. Дебич М. А. Інтернаціоналізація вищої освіти в умовах відновлення України: цілі та виклики : монографія. Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2023. 156 с.

2. Про внесення змін до деяких законів України щодо залучення інвестицій та відбудови інфраструктури (в контексті мовної підготовки фахівців) : Закон України від 14.01.2024 р. № 3560-ІХ. *Відомості Верховної Ради України*. 2024. № 12. Ст. 45.

3. Вітренко Ю. М. Європейська інтеграція вищої освіти України: системна трансформація в умовах глобальних криз. *Вища освіта України*. 2024. № 2. С. 15–22.

4. Черниш В. В. Сучасні технології навчання іноземних мов у вищій школі: від теорії до практики : навч. посіб. Київ : КНЛУ, 2023. 240 с.

5. Роль англійської мови у професійній діяльності інженерів-будівельників в контексті відбудови України / О. П. Сидоренко та ін. *Higher*

education. 2024. № 2. С. 85–96. URL: <https://science.iea.gov.ua/en/2024-2-85-96en/> (дата звернення: 03.05.2026).

6. Методичні рекомендації щодо забезпечення якісного вивчення, викладання та використання англійської мови у закладах вищої освіти України : Наказ МОН України від 25.08.2023 р. № 1032. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/metodychni-rekomendatsiyi> (дата звернення: 03.05.2026).

7. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment – Companion volume. Council of Europe Publishing, Strasbourg, 2023. 235 p. URL: <https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages> (дата звернення: 02.05.2026).

8. Калашнікова С. А. Лідерство в освіті: мовна стратегія як інструмент м'якої сили в міжнародному співробітництві. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2025. Т. 7, № 1. С. 34–41.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-44>

СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ УНІВЕРСАЛЬНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ЄВРОПЕЙСЬКОГО РІВНЯ ПРИ НАВЧАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ НЕМОВНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Погорелова Т. Ф.

*старший викладач кафедри іноземних мов
Національна академія статистики, обліку та аудиту
м. Київ, Україна*

Сучасний етап професійної підготовки здобувача вищої освіти відзначається пошуком новітніх ефективних форм організації навчального процесу, які спрямовані на розробку та введення у навчальні плани нової перспективної тематики, впровадження сучасних технологій навчання, формування у майбутніх фахівців професійних та універсальних компетенцій європейського рівня.

Важлива роль у виконанні цих завдань залежить від рівня мотивації здобувачів вищої освіти щодо вивчення іноземних мов.

Володіння іноземними мовами беззаперечно є стратегічним вектором розвитку України, оскільки сприяє залученню науковців та фахівців різних галузей до міжнародних патнерств, участі у наукових та технологічних проектах, забезпечує ефективну ділову співпрацю, відкриває доступ до іншомовних інформаційних ресурсів тощо.

Сучасна концепція вищої освіти в Україні базується на розвитку у майбутнього фахівця таких характеристик, як конструктивність, мобільність, динамізм, професіоналізм, мотивація до постійного само-навчання та професійного самовдосконалення [1], що є неможливим без володіння певним рівнем знань та практичних навичок з іноземної мови.

У звіті Європейської комісії «Розвиток майбутніх навичок у вищій освіті» наголошується на тому, що так звані “гнучкі”, “загальні”, “універсальні” або навички “21-го століття” (soft skills) мусять бути засвоєні всіма студентами, які одержують вищу освіту та мають тісно переплетатися з вузькими навичками, необхідними для здійснення успішної професійної кар’єри (hard skills).

Отже, універсальні навички європейського рівня (Soft Skills) виступають як надпрофесійні компетенції, які не прив’язані до конкретної професії, але є необхідними для ефективної міжособистісної та колективної взаємодії.

Згідно результатів дослідження, проведеного фахівцями провідних американських університетів, внесок hard skills у ефективне виконання професійних завдань складає лише від 15% до 25%, тоді на soft skills припадає від 75% до 85%.

Визначне місце у формуванні універсальних компетенцій належить академічній дисципліні «Іноземна мова». Застосування сучасних технологій навчання іноземної мови дозволяє поєднувати можливості мовних, професійних та соціально-комунікативних механізмів розвитку особистості здобувача вищої освіти.

Станом на нині науковці пропонують достатньо широкий спектр гнучких навичок, якими має володіти сучасний випускник закладу вищої освіти, але найбільш важливими при навчанні здобувачів іноземної мови вважаються наступні групи компетенцій:

- володіння іноземними мовами та комунікативність – здатність встановлювати та підтримувати контакти з іншими людьми, досягати взаєморозуміння, переконливо аргументувати свою позицію, виявляти адаптивність тощо;

- інноваційність та креативність – виявлення творчого підходу та пошуку нестандартних рішень щодо виконання складних професійних та життєвих завдань;

- співробітництво – вміння працювати в команді, виявляти навички самоорганізації, здатність брати на себе відповідальність та об’єднувати у спільну діяльність людей різних характерів та життєвого досвіду;

- критичне мислення – вміння аналізувати інформацію, робити обґрунтовані висновки, застосовувати отримані результати для прийняття раціональних рішень.

- емоційний інтелект – здатність розуміти емоційний стан інших людей, виявляти емпатію.

Комунікативна зорієнтованість сучасних технологій навчання передбачає засвоєння іноземної мови через активні форми спілкування, під час яких здобувачі мають продемонструвати вмотивованість, цілеспрямованість, креативність, аналітичні навички, вміння ефективно працювати в команді.

Навчання англомовного мовленнєвого етикету є також важливим елементом підготовки здобувача вищої освіти, адже майбутнім фахівцям у галузі менеджменту, маркетингу, фінансової діяльності, інформаційних технологій, права тощо доведеться брати участь у різноманітних міжнародних проєктах та ділових зустрічах, що вимагає вільного володіння мовленнєвими формулами ділового спілкування.

Достатньо ефективною у формуванні комунікативної компетенції є методика “Task-Based Learning” (завдання-орієнтованого навчання), яка базується на створенні активних комунікативних ситуацій на основі реальних життєвих або професійних подій.

Перевагою застосування цієї технології є те, що навчання мови здійснюється в процесі активної взаємодії та спілкування, максимально наближених до реальної комунікації.

Типовими модельованими ситуаціями можуть бути наступні: участь у прес-конференції, переговорному процесі; підготовка та проведення презентації, обговорення та укладання договорів, контрактів; вирішення ділових питань з партнерами по бізнесу на онлайн конференції; участь у співбесіді; підготовка поїздки на відпочинок, що включає замовлення квитків на потяг, бронювання номеру в готелі онлайн тощо.

Проектна робота є дослідницьким завданням, яке дозволяє учасникам разом поетапно, детально розробити задану тему та вийти на конкретні практичні пропозиції щодо вирішення поставленої проблеми.

Комунікативні вміння та навички, набуті під час роботи у навчальній групі, формують соціальну компетентність особистості та закладають основи для досягнення нею життєвого та професійного успіху.

З метою розвитку та вдосконалення навичок писемного та усного мовлення здобувачів доцільно використовувати різні інструменти хмарних технологій, штучного інтелекту, гейміфікацію на базі відомих платформ Quizlet, Kahoot тощо.

Слід зазначити, що сучасні технології навчання іноземної мови дають можливість здобувачам вищої освіти немовних спеціальностей розвинути не тільки мовну та комунікативну компетенції, а і такі якості, як креативність, критичне мислення, дослідницькі уміння, навички командної роботи. Рефлексія як кінцевий етап кожного заняття дає можливість здобувачам самостійно оцінити результати проведеної навчальної роботи.

Отже, формування гнучких компетенцій при навчанні іноземної мови не тільки робить навчальний процес цікавим та динамічним, а і сприяє розвитку певних соціально та професійно важливих навичок, здатних

забезпечити майбутньому фахівцеві низку конкурентних переваг на сучасному ринку праці.

Література:

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII. Режим доступу: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. Наук. ред. С. Ю. Ніколаєва. К.: Ленвіт, 2003. 273 с.
3. Палецька-Юкало А., Рак Т., Волошин В. Розвиток soft skills в цифрову епоху: досвід закладів вищої освіти. Вісник кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта освіти ХХІ століття». Випуск 10, 2024. С. 114–126.
4. Штохман Л. Методика TBL та PBL у практиці викладання іноземних мов у немовному ВНЗ. Молодий вчений № 11(87), 2020. С. 407–410.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-45>

ЕМОЦІЙНИЙ ВИМІР ФОРМУВАННЯ КАРТИНИ

Приходченко О. О.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна*

Емоції є однією з базових складових людської психіки, що значною мірою визначає спосіб сприйняття навколишньої реальності. На відміну від суто раціональних процесів, емоційні реакції виникають швидко, часто автоматично, і тому виступають первинним механізмом взаємодії людини зі світом. Саме через емоції людина оцінює події, людей і ситуації, ще до їх логічного осмислення. Вони виконують важливу адаптивну функцію: страх сигналізує про небезпеку та сприяє виживанню, радість підтримує соціальні зв'язки, сум дозволяє переосмислити втрати, а гнів мобілізує внутрішні ресурси для подолання перешкод.

Емоційна сфера не лише супроводжує процес пізнання, а й активно впливає на його структуру. Від емоційного стану залежить, на що людина звертає увагу, яку інформацію запам'ятовує і як інтерпретує події. Позитивні емоції сприяють розширенню свідомості, підвищують креативність і гнучкість мислення, тоді як негативні звужують фокус уваги, роблячи мислення більш аналітичним і деталізованим. Таким чином, емоції

формують своєрідні «фільтри» сприйняття: тривожна особистість частіше помічає загрози, тоді як оптимістично налаштована – можливості. У результаті формується індивідуалізована картина світу, яка відображає не лише об'єктивну реальність, а й суб'єктивний емоційний досвід.

Картина світу ніколи не є нейтральною. Вона завжди має емоційне забарвлення. Переконавання, цінності та очікування людини формуються під впливом пережитих емоційних станів і досвіду. Важливу роль відіграють і колективні емоції, які об'єднують суспільство в певні історичні періоди. Наприклад, страх перед загрозами, гордість за досягнення чи солідарність у кризових ситуаціях впливають на формування соціальних норм, політичних ідеологій і культурних наративів. Водночас різні культури мають власні моделі емоційного вираження: у деяких суспільствах заохочується відкритість і експресивність, тоді як в інших цінується стриманість і контроль. Це призводить до формування різних культурних варіантів емоційної картини світу.

Емоції безпосередньо впливають на прийняття життєвих рішень і формування мотивації. Людина природно прагне уникати негативних переживань і шукати позитивні. Саме емоційний досвід визначає довгострокові цілі та поведінкові стратегії. Наприклад, пережитий травматичний досвід може сформувати прагнення до безпеки та стабільності, тоді як досвід підтримки та довіри сприяє відкритості до співпраці та взаємодії. У цьому контексті емоції виступають потужним мотиваційним чинником, який часто переважає над раціональними аргументами.

Тривалий час у науковій традиції емоції розглядалися як другорядний елемент, протиставлений логіці та раціональному мисленню. Проте сучасні дослідження в галузі нейронауки доводять, що мислення й емоції тісно взаємопов'язані. Емоційні процеси активно залучені до прийняття рішень, навіть у тих випадках, коли ситуація здається суто логічною. Більше того, порушення емоційної сфери може призводити до труднощів у визначенні пріоритетів і ухваленні рішень. Це свідчить про те, що емоції не є протилежністю раціональності, а виступають її необхідною складовою.

У сфері соціальної взаємодії емоції відіграють ключову роль. Здатність розпізнавати емоційні стани інших людей і співпереживати їм (емпатія) є основою ефективного спілкування. Саме емоції сприяють формуванню довіри, яка є фундаментом будь-яких соціальних відносин. Позитивні емоції зміцнюють міжособистісні зв'язки, тоді як негативні можуть призводити до конфліктів і відчуження. Таким чином, емоційна компетентність стає важливою умовою успішної взаємодії в суспільстві.

Сучасний інформаційний простір значною мірою впливає на емоційну сферу людини. Засоби масової інформації, реклама та соціальні мережі активно використовують емоційні механізми для привернення уваги та формування громадської думки. Через емоційно забарвлені повідомлення

створюється певний «емоційний фон» суспільства, який впливає на сприйняття реальності на колективному рівні. Це підсилює значення критичного мислення та здатності усвідомлювати емоційні маніпуляції.

Формування емоційної картини світу відбувається під впливом багатьох чинників: індивідуального досвіду, сімейного виховання, соціального середовища та культурних традицій. Людина поступово виробляє певні емоційні установки або сценарії, які визначають її ставлення до світу. Наприклад, переконання про небезпечність світу або, навпаки, про його доброзичливість формують відповідні поведінкові стратегії. Ці установки часто діють на несвідомому рівні, але мають значний вплив на життя людини.

Важливим аспектом є розвиток емоційної зрілості, яка передбачає здатність усвідомлювати власні емоції, аналізувати їх і керувати ними. Емоційно зріла особистість не є пасивною жертвою своїх почуттів, а здатна переосмислювати їх і використовувати як ресурс. Навички емоційної регуляції допомагають зменшити рівень стресу, приймати більш зважені рішення та будувати гармонійні міжособистісні стосунки. Високий рівень емоційного інтелекту сприяє формуванню цілісної картини світу, яка поєднує реалістичність із позитивним баченням і відповідальністю за власні дії.

Окреме місце в емоційній картині світу посідає творчість. Вона є способом вираження внутрішнього емоційного досвіду та водночас засобом його осмислення. Емоції надихають людину на творчість, визначають її стиль і зміст. Через мистецтво передаються емоційні переживання різних поколінь – від трагедій і втрат до радості, надії та віри в майбутнє. Таким чином, мистецтво виступає важливим каналом формування як індивідуальної, так і колективної картини світу.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що емоції відіграють визначальну роль у формуванні картини світу. Вони впливають на сприйняття реальності, мислення, поведінку та соціальні взаємодії, а також формують культурні й суспільні процеси. Розуміння природи емоцій і розвиток емоційної компетентності є важливими умовами формування гармонійної, гнучкої та усвідомленої картини світу. В умовах сучасного інформаційного середовища, насиченого емоційними впливами, особливої ваги набуває здатність критично осмислювати ці впливи та зберігати психологічну рівновагу.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ МІЖКУЛЬТУРНОГО СПІЛКУВАННЯ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Приходько Г. І.

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри англійської філології та лінгводидактики
Запорізький національний університет
м. Запоріжжя, Україна*

Міжкультурна комунікація являє собою складний і багатовимірний процес обміну інформацією між представниками різних культурних середовищ. Вона охоплює не лише передачу повідомлень, а й інтерпретацію символів, значень, норм поведінки та систем цінностей, що формуються в межах певної культури. У сучасних умовах цей процес виходить далеко за межі традиційного міжнаціонального спілкування, включаючи взаємодію між різними соціальними групами, професійними спільнотами, релігійними об'єднаннями та субкультурами.

Глобалізація суттєво вплинула на характер міжкультурної комунікації, зробивши її більш інтенсивною та повсякденною. Швидкий розвиток транспорту, відкритість кордонів, а також поширення цифрових технологій сприяли значному зростанню мобільності населення. Люди дедалі частіше навчаються, працюють і співпрацюють у міжнародному середовищі. Це створює нові можливості для взаємного обміну досвідом, але водночас ставить перед суспільством нові виклики.

Важливу роль у розвитку міжкультурної комунікації відіграють сучасні цифрові інструменти. Соціальні мережі, онлайн-платформи, міжнародні освітні програми та діяльність транснаціональних корпорацій формують нові простори для взаємодії. У цих середовищах люди різного культурного походження можуть спілкуватися без географічних обмежень, обмінюватися ідеями та створювати спільні проекти. Водночас це вимагає високого рівня комунікативної компетентності, здатності до адаптації та розуміння культурних відмінностей.

Активне зростання міжкультурних контактів має низку позитивних наслідків. По-перше, воно сприяє розширенню світогляду. Знайомство з іншими культурами допомагає людині краще усвідомити різноманітність світу, формує відкритість до нових ідей і гнучкість мислення. По-друге, міжкультурна взаємодія є важливим чинником професійного розвитку. У сучасному глобальному ринку праці здатність працювати в мультикультурних командах стає однією з ключових компетенцій. По-третє, культурне різноманіття стимулює інновації: поєднання різних

підходів і способів мислення часто призводить до появи нових рішень і творчих ідей. Крім того, міжкультурний діалог сприяє зміцненню гуманітарних зв'язків між країнами, допомагає долати стереотипи та сприяє формуванню більш мирного та толерантного світу.

Попри численні переваги, міжкультурна комунікація супроводжується значними труднощами. Однією з найбільш очевидних проблем є мовний бар'єр. Навіть за умови володіння іноземною мовою комунікація може ускладнюватися через використання ідіом, культурно специфічних виразів або різних стилів мовлення. Невербальні аспекти спілкування – жести, міміка, інтонація — також можуть мати різне значення в різних культурах, що часто призводить до непорозумінь.

Ще одним важливим викликом є культурні відмінності. Різні суспільства мають власні моделі поведінки, норми етикету, уявлення про час, ієрархію, особистий простір та соціальні ролі. Те, що в одній культурі вважається прийнятним, в іншій може сприйматися як недоречне або навіть образливе. Такі розбіжності можуть спричиняти конфлікти або ускладнювати ефективну співпрацю.

Суттєвий вплив на міжкультурну комунікацію мають також стереотипи та упередження. Люди часто сприймають представників інших культур через призму усталених уявлень, що не завжди відповідають реальності. Це може призводити до спотворення інформації, недовіри та небажання встановлювати контакт. Подолання стереотипів потребує критичного мислення, відкритості та готовності переглядати власні переконання.

Окремої уваги заслуговує проблема цифрової нерівності. Хоча сучасні технології значно розширюють можливості для комунікації, не всі мають рівний доступ до інтернету та цифрових ресурсів. Це створює нерівні умови для участі в глобальному інформаційному просторі та може поглиблювати соціальні й культурні розриви між різними регіонами світу.

Важливим інструментом подолання цих викликів є міжкультурна освіта. Вона спрямована на формування у молоді здатності ефективно взаємодіяти з представниками інших культур. Освітні програми, що включають вивчення іноземних мов, культурологічні дисципліни та участь у міжнародних обмінах, сприяють розвитку глобальної компетентності. Особливу роль відіграє використання практичних методів навчання, таких як кейси, рольові ігри та міжкультурні проєкти, які дозволяють студентам безпосередньо відчувати специфіку різних культурних моделей.

Значний вплив на сучасну міжкультурну комунікацію мають соціальні мережі та онлайн-платформи. Вони створюють нові форми взаємодії, де стираються традиційні кордони часу і простору. Люди можуть спілкуватися миттєво, незалежно від свого місцезнаходження. Однак поряд із цим виникають нові ризики, зокрема поширення дезінформації, виникнення конфліктів у цифрових спільнотах та прояви агресії в інтернеті. Це

підкреслює необхідність розвитку цифрової етики, критичного мислення та відповідального ставлення до онлайн-комунікації.

Говорячи про майбутнє міжкультурної комунікації, варто зазначити, що технологічний прогрес відіграватиме дедалі важливішу роль. Зокрема, розвиток штучного інтелекту сприятиме подоланню мовних бар'єрів через автоматичний переклад і вдосконалення комунікаційних інструментів. Проте навіть найсучасніші технології не здатні повністю замінити людську емпатію, культурну чутливість і здатність до взаєморозуміння.

Крім того, глобальні міграційні процеси посилюватимуть значення міжкультурного діалогу як важливого чинника соціальної стабільності. Суспільства, які інвестують у розвиток міжкультурної компетентності, отримуватимуть значні переваги в економічній, освітній та політичній сферах. Вони будуть більш адаптивними до змін і здатними ефективно взаємодіяти в умовах глобального світу.

Отже, міжкультурна комунікація в сучасну епоху є невід'ємною складовою життя суспільства. Вона відкриває широкі можливості для розвитку, співпраці та взаємозбагачення культур, але водночас ставить нові вимоги до рівня освіти, толерантності та комунікативних навичок. Ефективна міжкультурна взаємодія базується на взаємній повазі, готовності до діалогу, відкритості до нового досвіду та усвідомленні цінності культурного різноманіття.

Таким чином, успішна міжкультурна комунікація є не лише інструментом обміну інформацією, а й важливим фактором гармонійного розвитку сучасного світу.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-47>

INTERNATIONAL ENGLISH IN UKRAINIAN EDUCATIONAL SPACE: MODERN CHALLENGES

Synova T. V.

*Senior lecturer at the Department of foreign languages
for professional communication
International University
Odesa, Ukraine*

Depending upon the authority quoted, from 700 million and up to 2 billion people of the world speak some English making it the major instrument of international and intercultural communication. It should be mentioned that close to three quarters of them are non-native speakers.

One of the consequences of this world spread of English is that the language acquired numerous variants and functions in different countries. It also gave rise to the relatively new phenomenon International English.

The study of International English and necessity to define its place in the system of teaching foreign languages in Ukraine since its importance and the very existence is very important.

In 1985, Braj B. Kachru proposed his model to classify the English speaking world [1]. According to him, all countries where English is used can fit three circles: the Inner Circle (IC) includes countries where English is historically spoken as mother tongue, such as Great Britain, Australia, the USA; the Outer Circle (OC) embraces Britain's former colonies where English is important in politics, judiciary and is often spoken as the second language, e.g. South Africa, Nigeria, India, etc.; and, finally, the Expanding Circle (ExC). The latter includes countries "where English is becoming an important language in business, science, technology and education" [2, p. 35].

It appears obvious that according to this classification, Ukraine cannot be included in either Inner or Outer Circles and the question of whether the country may be attributed to the Expanding Circle remains debatable.

Importance of the English language for science, technology and business is obviously subject to arbitrary interpretation although the growth of such importance of English for Ukraine – no matter how subjective evaluations of it may be – appears doubtless.

Ukraine's admission to European and world international organizations and the country's euro integration ambitions on the national level alongside the substantial growth of international tourism and via Internet communications on everyday level has gradually changed the attitudes of both the authorities and the public towards the importance of English.

Within the recent 30 years Ukraine has joined the countries of the Expanding Circle although such admission should not be regarded as a fact but rather as a process and degrees of a country's involvement may differ with Ukraine being on one of the initial stages.

Prospect of use of International English also referred to as international, global, world, etc. English for educative purposes alongside or even instead of any single national language appears attractive since its formation and the very existence owes to international communication.

Generally, the terms "global language", "world language" have not been officially defined; nevertheless it is generally understood as a language that "is learned and spoken internationally, and is characterized not only by the number of its native and second language speakers, but also by its geographical distribution, and its use in international organizations and in diplomatic relations. A global language acts as a "lingua franca", a common language that enables people from diverse backgrounds and ethnicities to communicate on a more or less equitable basis" [3, p. 558].

It appears that International English has come closest to being a global language ever as compared to historical examples of conversational Greek and Latin in the ancient world or French in the late 18th century.

Global trade, travel, communication increasingly require a global language. Under the conditions of globalization, a lingua franca has never been so important. Operation of a large number of international organizations including the UN and its agencies, World Bank, World Health Organization, numerous EU bodies including the Venice Commission, European Court of Human Rights, OSCE – the list goes on and on – increases pressure to establish a global language.

Historically and traditionally the course of English as a foreign language in Ukraine has been largely oriented at Great Britain and the USA. Since the notion of an “English speaking country” has expanded the cultural component of the educational material should be widened. The target of the course is international communication and therefore the development of intercultural competence should be promoted. The students should be acquainted with cultural traditions of their future interlocutors who can represent Inner, Outer and Expanding Circle countries.

It appears possible and desirable that manuals and other educational materials for the students studying English as a foreign language in European countries, particularly Ukraine, be developed by relevant European organizations. This may also lift suspicions and possible accusations of language imperialism. The knowledge of the vast array of European cultures will form with the students the image of English as International, European and ultimately *their* language.

There are spheres, however, where International English can and should be included in the educational process. English for professional communication of businesspeople, seafarers and lawyers is to a large extent international, which should be reflected in the academic process.

Hence, the following conclusions can be drawn:

- Ukraine can be regarded as an Expanding Circle country;
- For English teachers’ and interpreters/translator’s basic training a national variant of English (British or American) remains indispensable;
- For basic language education at secondary schools and universities a national variant of English remains essential; the standards of these variants are to serve as criteria for evaluation of the students’ success; creation of culturally neutral or multicultural manuals is highly desirable;
- International English is applicable and desirable in teaching English for professional purposes in the spheres where international communication is anticipated, particularly, law and economy.

Bibliography:

1. Kachru B. Standards, Codification and Sociolinguistic Realism: the English Language in the Outer Circle. In R. Quirk and H.G. Widdowson, English in the

world: Teaching and learning the language and literature. Cambridge: Cambridge University Press, 1985. – 293 p.

2. Kilickaya F., World Englishes, English as international language and applied linguistics. p. 35–38

[https://www.researchgate.net/publication/42386333_World_Englishes_English_as_an_International_Language_and_Applied_Linguistics_\(дата_звернення:_02.05.2026\).](https://www.researchgate.net/publication/42386333_World_Englishes_English_as_an_International_Language_and_Applied_Linguistics_(дата_звернення:_02.05.2026).)

3. House J., English as lingua franca: A threat to multilingualism? Journal of sociolinguistics 7/4, 2003. p. 556–578

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-48>

**PECULIARITIES OF FORMING SPEECH COMPETENCE
IN STUDENTS OF FOREIGN LANGUAGE FACULTIES
(BASED ON THE TRAINING OF TOUR GUIDE-INTERPRETERS)**

Talanova L. H.

*Candidate of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor at the Department of Romance and Germanic Philology
and Foreign Language Teaching Methods
International University
Odesa, Ukraine*

Tkachenko V. V.

*A 3rd year student
International University
Odesa, Ukraine*

In the context of globalization and the expansion of international cooperation, the importance of effective foreign language communication is steadily increasing. This is particularly relevant for students of foreign language faculties whose future professional activity is directly related to intercultural interaction.

Speech competence becomes a fundamental component of professional training for tour guide-interpreters, as their work involves not only knowledge of a foreign language but also the ability to use it effectively in real communicative situations. However, despite the recognition of its importance, the process of forming speech competence in higher education institutions remains insufficiently optimized and requires further theoretical and methodological substantiation.

The problem of speech competence formation has been widely studied in Ukrainian pedagogical and linguistic research. In particular, significant contributions have been made by scholars such as Iryna Zimnia, who developed the theoretical foundations of competency-based education, and Olena Pometun, who substantiated the implementation of the competency approach in modern educational practice. Issues of communicative and speech activity were deeply explored by Svitlana Sysoeva.

Despite numerous studies, the specific issue of forming speech competence in the context of training tour guide-interpreters requires further investigation, particularly regarding the integration of professional and communicative components.

The purpose of the article is to analyze the peculiarities of forming speech competence in students of foreign language faculties and to determine effective pedagogical conditions and methods for its development in the process of training future tour guide-interpreters.

In modern educational discourse, speech competence is considered a key component of communicative competence and includes the ability to produce and perceive oral and written speech in accordance with the norms of a particular language and communicative situation.

For future tour guide-interpreters, speech competence has a specific professional orientation. It involves not only linguistic correctness but also fluency, expressiveness, clarity, and the ability to adapt speech to the needs of a diverse audience.

The structure of speech competence includes several components:

- lexical and grammatical accuracy;
- phonetic and intonational expressiveness;
- coherence and cohesion of speech;
- pragmatic appropriateness in communication.

The formation of speech competence is closely related to the development of communicative and intercultural competencies. Students must learn to operate language tools flexibly, considering cultural differences and the communicative context.

An important role is played by practice-oriented learning. Simulation of excursion situations, role-playing games, and guided tours in a foreign language contribute to the development of spontaneous speech and professional communication skills.

Interactive teaching methods, such as discussions, presentations, and project-based learning, are also effective. These methods encourage active student participation and foster the development of critical thinking and communicative autonomy.

Digital technologies significantly expand opportunities for forming speech competence. The use of multimedia resources, online platforms, and virtual

excursions allows students to immerse themselves in authentic language environments.

The teacher's role is to create a supportive communicative environment that stimulates students' speech activity and reduces psychological barriers. Particular attention should be paid to the development of students' confidence, motivation, and readiness for real-life communication.

Among the main challenges are:

- insufficient practice in real communicative situations;
- fear of speaking a foreign language;
- limited exposure to native speakers;
- imbalance between theoretical knowledge and practical skills.

These factors hinder the effective development of speech competence and require targeted pedagogical interventions.

Thus, the formation of speech competence in students of foreign language faculties is a complex and dynamic process that requires a systematic and professionally oriented approach. In the context of training tour guide-interpreters, it acquires particular importance due to the need for effective real-time communication.

The integration of interactive methods, practice-oriented learning, and digital technologies significantly enhances the effectiveness of this process. Further research should focus on developing innovative models for speech competence formation and adapting international experience to the Ukrainian educational context.

Bibliography:

1. Zimnia, I. A. Key Competencies as an Educational Outcome. Kyiv, 2010, 34 p.
2. Pometun, O. I. Competency-Based Approach in Modern Education. Kyiv, 2015, 112 p.
3. Sysoieva, S. O. Professional Training of Specialists in Higher Education. Kyiv, 2012, 280 p.

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ В ІНШОМОВНОМУ НАВЧАННІ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Фрумкіна А. Л.

*доктор педагогічних наук, доцент,
завідувачка кафедри германських та східних мов і перекладу
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Златовласова О. В.

*викладач кафедри германських та східних мов і перекладу
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Сучасні реалії розвитку українського суспільства формуються під впливом масштабних викликів, спричинених повномасштабною війною, яка торкається не лише військової, а й інформаційної сфери. За таких умов особливої ваги набуває здатність людини орієнтуватися в інформаційному просторі, критично оцінювати повідомлення та розпізнавати дезінформацію. У цьому контексті медіаграмотність виступає однією з базових компетентностей, що забезпечує стійкість до інформаційних впливів. При цьому медіаграмотність розглядається не лише як сукупність технічних навичок роботи з інформацією, а як здатність до усвідомленого аналізу медіاپовідомлень і критичного осмислення їхнього змісту. Як зазначає Р. Хоббс, медіаграмотність передбачає активну участь особистості у процесах інтерпретації, оцінювання та створення медіаконтенту [2].

В умовах війни проблема медіаграмотності набуває не лише освітнього, а й суспільно-безпекового значення. Інформаційний простір стає полем цілеспрямованого впливу, у межах якого поширюються фейки, маніпулятивні повідомлення, емоційно марковані наративи та дезінформація, спрямовані на дестабілізацію суспільних настроїв. У такій ситуації інформаційна стійкість постає як здатність особистості зберігати критичність мислення, не піддаватися панічним або пропагандистським впливам, перевіряти джерела та свідомо інтерпретувати отримані повідомлення. Саме тому формування медіаграмотності в системі вищої освіти слід розглядати як один із важливих напрямів підготовки здобувачів до життя й професійної діяльності в умовах війни.

Вагомий внесок у формування цієї компетентності робить система вищої освіти, передусім через іншомовну підготовку здобувачів.

Опановуючи іноземні мови, здобувачі освіти отримують доступ до широкого спектра міжнародних джерел, що представляють різні культурні та інформаційні перспективи. Це створює умови для розвитку аналітичного мислення, уміння порівнювати інформацію та інтерпретувати її з урахуванням контексту.

У межах іншомовної освіти медіаграмотність доцільно розглядати як складову професійної підготовки, що передбачає здатність працювати з іншомовними медіатекстами, визначати рівень їхньої достовірності, виявляти маніпулятивні прийоми та формувати власну обґрунтовану позицію. У період війни такі навички стають критично важливими, адже інформаційний простір активно використовується як інструмент впливу на суспільство. У цьому контексті іншомовна підготовка корелює з концепцією цифрового громадянства, що охоплює здатність відповідально та безпечно діяти в інформаційному середовищі. Згідно з підходами Ради Європи, формування таких компетентностей є необхідною умовою активної участі особистості в демократичному суспільстві [3].

Значний потенціал для розвитку медіаграмотності мають автентичні матеріали іноземними мовами: новинні ресурси, аналітичні тексти, відео та аудіоконтент. Робота з ними сприяє не лише вдосконаленню мовних навичок, а й формуванню вміння аналізувати інформацію, виявляти упередженість, розрізняти факти та оцінні судження. Це узгоджується з позицією В. Поттера, який підкреслює, що медіаграмотність є результатом поєднання знань, особистого досвіду та активного мислення, що дозволяє людині ефективно орієнтуватися в медіасередовищі [4].

Ефективними підходами до інтеграції медіаграмотності є використання проблемно-орієнтованих завдань, проєктної діяльності, дискусій та дебатів. Наприклад, аналіз новин із різних міжнародних джерел або створення власних інформаційних продуктів іноземною мовою дозволяє поєднати мовну практику з розвитком критичного мислення. Така діяльність сприяє формуванню комплексної комунікативної компетентності, що набуває особливої актуальності в умовах війни, коли здобувачі освіти щоденно взаємодіють із великим масивом суперечливої інформації як у національному, так і в міжнародному медіапросторі. Аналіз іншомовних джерел дає змогу не лише вдосконалювати мовну підготовку, а й зіставляти способи висвітлення подій у різних країнах, виявляти відмінності в інтерпретації фактів, розпізнавати пропагандистські стратегії та формувати більш об'єктивне бачення подій [1]. У такий спосіб іншомовне навчання стає засобом не тільки розвитку комунікативної компетентності, а й формування інформаційної витривалості, відповідальності та громадянської зрілості.

Окрему увагу слід приділити розвитку навичок цифрової безпеки. У документах Ради Європи підкреслюється, що цифрова безпека та інформаційна відповідальність є ключовими складниками медіаосвіти,

особливо в умовах інформаційних загроз [2]. Здобувачі мають опановувати інструменти перевірки інформації, розуміти механізми функціонування соціальних мереж і їхній вплив на сприйняття новин. Ознайомлення з міжнародним досвідом у цій сфері розширює їхнє бачення глобальних інформаційних процесів [2]. Водночас робота з іншомовними медіатекстами сприяє розвитку міжкультурної компетентності, оскільки дозволяє глибше зрозуміти специфіку інформаційного простору різних країн.

Важливим є формування відповідального ставлення до створення та поширення інформації. Залучення здобувачів до створення власного медіаконтенту: блогів, відео чи презентацій сприяє усвідомленню етичних аспектів комунікації та дотриманню принципів академічної доброчесності.

Узагальнюючи зазначимо, що інтеграція медіаграмотності в іншомовне навчання є важливим чинником формування інформаційної стійкості здобувачів вищої освіти, особливо в умовах війни. Вона сприяє розвитку критичного мислення, цифрової грамотності, міжкультурної компетентності та навичок безпечної взаємодії з інформацією, що дає змогу майбутнім фахівцям ефективно орієнтуватися в умовах інформаційного протистояння. Сучасні наукові підходи дають підстави розглядати медіаграмотність як багатовимірну компетентність, що поєднує когнітивні, соціальні та етичні аспекти роботи з медіатекстами та набуває особливого значення в період суспільних потрясінь і воєнних загроз.

Література:

1. Фрумкіна, А. (2025). Студентоцентроване навчання як чинник формування іншомовної компетентності у контексті інтегрованого навчання. *Педагогічний дискурс*, 38, 45–50. DOI: <https://doi.org/10.31475/ped.dys.2025.38.06>
2. Hobbs R. Media literacy foundations / The International Encyclopedia of Media Literacy / ed. by R. Hobbs, P. Mihailidis. Hoboken: Wiley, 2019. DOI: <https://doi.org/10.1002/9781118978238.ieml0063>
3. Council of Europe. Digital citizenship education handbook. Strasbourg : Council of Europe, 2019. URL: <https://rm.coe.int/16809382f9>
4. Potter W. J. Media literacy. Los Angeles : SAGE, 2016. URL: https://archive.org/details/medialiteracy0000pott_t0v8

МОВНА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ В УМОВАХ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Шкворченко-Осада Н. М.

*доктор філологічних наук, професор,
завідувачка кафедри романо-германської філології
та методики викладання іноземних мов
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Комплексне відновлення України у післявоєнний період потребує глибокої трансформації національної системи вищої освіти та її повноцінного включення у глобальний інформаційний ландшафт. У цьому контексті інтеграція іноземних мов – передусім англійської як *lingua franca* міжнародного співробітництва – постає не просто педагогічним завданням, а стратегічним вектором сталого розвитку. Цей процес виступає критично важливим містком для залучення міжнародних інвестицій, забезпечення трансферу технологій та гармонізації українських професійних стандартів із вимогами Європейського простору вищої освіти.

Крім того, синергія між лінгвістичною компетентністю фахівців та медійним середовищем відіграє фундаментальну роль у розбудові стратегічних комунікацій держави. Здатність артикулювати національні інтереси та потенціал відбудови в багатомовному цифровому просторі є необхідною умовою для протидії дезінформації та формування довгострокового міжнародного партнерства. Дане дослідження спрямоване на аналіз міжгалузевого впливу іншомовної підготовки у ЗВО та медіаплатформ як каталізаторів системної модернізації та міжнародної суб'єктності України.

Сучасний етап відновлення України вимагає переосмислення ролі іншомовної підготовки у вищій школі. Інтернаціоналізація вищої освіти перестає бути суто академічним процесом, перетворюючись на інструмент економічного та інфраструктурного відродження. Мотивація до інтернаціоналізації сьогодні базуються на реаліях глобальної конкуренції та необхідності підготовки фахівців, здатних функціонувати в транскордонному професійному середовищі [4]. Для України це означає створення англомовного освітнього середовища, яке дозволить майбутнім архітекторам, інженерам та управлінцям безпосередньо залучати міжнародний досвід без мовних бар'єрів.

Важливим аспектом є впровадження інноваційних стратегій навчання, тому що цифровізація освітнього процесу та використання мультимедійних

платформ відкривають нові перспективи для формування професійної іншомовної компетентності, що є особливо актуальним в умовах дистанційної та змішаної форм навчання [1]. Це дозволяє інтегрувати реальні кейси міжнародних проєктів відбудови безпосередньо в навчальні плани.

Паралельно з освітнім вектором, іноземна мова стає фундаментом медійного простору як інструменту стратегічної комунікації, що вказує на важливість лінгвокогнітивних стратегій у сучасному медійному дискурсі, де вибір мовних засобів безпосередньо впливає на формування міжнародного іміджу країни [2]. Ефективна інтеграція іноземних мов у медійну сферу дозволяє транслювати об'єктивну інформацію про потреби України глобальній аудиторії; спростовувати дезінформацію за допомогою фахової аргументації іноземними мовами; створювати комунікаційні майданчики для діалогу між українським бізнесом та іноземними донорами.

Професійна підготовка майбутніх фахівців має відбуватися в умовах глибокої інтернаціоналізації, що включає не лише вивчення граматики, а й опанування міжкультурної бізнес-етики та термінології міжнародних стандартів, а успішна адаптація вищої освіти до європейських вимог є запорукою кадрової безпеки держави [3].

Системний підхід до інтернаціоналізації, що реалізується на рівні експертних рекомендацій Європарламенту, підтверджує, що мовна конвергенція є обов'язковою умовою для інтеграції в європейський політичний та економічний простір [5]. Таким чином, поєднання академічної іншомовної підготовки та активної присутності України у світовому медіапросторі формує стійкий фундамент для успішної реалізації потенціалу національного розвитку.

У медійній площині результативність іншомовної інтеграції демонструється через діяльність англomовних цифрових платформ та незалежних експертних блогів, які транслюють наукові візії відновлення України на глобальну аудиторію.

Особливого значення в процесі інтернаціоналізації набуває дотримання стандартів академічної доброчесності та розвиток культури наукового письма іноземною мовою. Впровадження спеціалізованих курсів з *Academic Writing* та використання міжнародних платформ для перевірки текстів на плагіат дозволяють українським дослідникам інтегруватися у світову наукову спільноту на засадах прозорості та взаємної довіри. Це створює надійний фундамент для спільної грантової діяльності: коли українські вчені публікують результати моніторингу екологічного стану чи соціальних трансформацій у високореїтингових виданнях, вони фактично здійснюють наукову дипломатію, залучаючи інтелектуальні ресурси світу до вирішення специфічних проблем українського відновлення.

Дослідження підтверджує, що синергія академічної іншомовної підготовки та активної присутності у світових медіа створює

мультиплікативний ефект для розвитку міжнародної співпраці. Результати аналізу свідчать: інтеграція іноземних мов дозволяє перетворити «допомогу Україні» на «співпрацю з Україною», де вітчизняні фахівці виступають активними суб'єктами, а не лише об'єктами міжнародних програм.

Перспективи подальшого розвитку полягають у гармонізації галузевої термінології з міжнародними стандартами та розширенні англомовних медіаплатформ для висвітлення наукових кейсів відбудови. Відповідно до глобальних трендів, описаних у звітах європейських інституцій [5], саме лінгвістична відкритість стане вирішальним чинником успішної інтеграції України в економічний та культурний простір Європейського Союзу.

Література:

1. Морська Л. І. Цифровізація навчання іноземних мов у закладах вищої освіти: сучасні виклики та перспективи. Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету. 2021. Вип. 10. С. 69–79.
2. Черниш О. А. Комунікативні стратегії в сучасному медійному дискурсі: лінгвокогнітивний аспект. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 2023. Т. 34 (73). № 1. С. 104–109.
3. Ковтун О. В., Козловська Л. С. Професійна підготовка майбутніх фахівців в умовах інтернаціоналізації вищої освіти України. Інноваційна педагогіка. 2023. Вип. 57. Т. 1. С. 138–142.
4. Altbach P. G., Knight J. The Internationalization of Higher Education: Motivations and Realities. *Journal of Studies in International Education*. 2007. Vol. 11. No. 3–4. P. 290–305.
5. De Wit H., Hunter F., Howard L., Egron-Polak E. Internationalisation of Higher Education. European Parliament, Directorate-General for Internal Policies. 2015. 334 p.

НАПРЯМ 11. КУЛЬТУРНІ, СОЦІАЛЬНІ ТА ПОЛІТИЧНІ ВИМІРИ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ, ПРАКТИКИ ТА ВІЗІЇ МАЙБУТНЬОГО

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-51>

ПОЛІТИКА ІНКЛЮЗИВНОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ: ІНТЕГРАЦІЯ ГЕНДЕРНОГО ПІДХОДУ В СТРАТЕГІЇ МІЖГАЛУЗЕВОГО РОЗВИТКУ

Вегеш І. М.

*кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології і державного управління
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Колодій М. М.

*старший викладач кафедри політології і державного управління
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Повномасштабна війна Російської Федерації проти України зумовила безпрецедентні соціально-економічні, гуманітарні та інституційні виклики. Водночас процес післявоєнного відновлення відкриває можливості не лише для реконструкції фізичної інфраструктури, але й для трансформації соціальних систем на засадах інклюзивності, рівності та сталого розвитку. Одним із ключових підходів до формування такої моделі відновлення є інтеграція гендерного підходу у всі сфери державної політики.

У сучасних міжнародних та національних дискурсах наголошується, що гендерно чутливе відновлення є не лише питанням соціальної справедливості, а й фактором економічної ефективності та стійкості держави. Відтак, дослідження політики інклюзивного відновлення України крізь призму гендерного підходу набуває особливої актуальності.

Інклюзивне відновлення передбачає врахування потреб усіх соціальних груп, зокрема жінок, дітей, осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб, ветеранів тощо. У цьому контексті гендерний підхід виступає

інструментом аналізу нерівностей, що існують у доступі до ресурсів, можливостей і влади.

Згідно з міжнародними стандартами, зокрема Цілями сталого розвитку (ЦСР 5) та порядком денним «Жінки, мир, безпека» (Резолюція РБ ООН 1325), гендерна рівність є невід’ємною складовою сталого розвитку та постконфліктного відновлення.

Гендерно чутливе відновлення – це процес планування, реалізації та оцінки заходів із відбудови держави, людського капіталу, економіки, інфраструктури, соціальної сфери та інституцій після конфліктів або криз, який враховує різні потреби, досвід і вразливості гендерних груп. Це справедливий підхід, спрямований на усунення нерівностей, запобігання дискримінації та забезпечення рівного доступу до ресурсів і рішень у процесах відновлення [1, с.30].

Гендерно чутливе відновлення ґрунтується на принципах гендерної рівності, недискримінації, інклюзивності, безбар’єрності та справедливого доступу до публічних послуг. Гендерно чутливе відновлення включає гендерний аналіз, участь жінок у процесі ухвалення рішень, використання гендерної статистики, інклюзивне планування бюджетів і створення сервісів, чутливих до потреб усіх соціальних груп.

Війна суттєво трансформувала соціальну структуру українського суспільства. Жінки становлять більшість внутрішньо переміщених осіб, часто несуть основний тягар догляду за дітьми та родинами, а також стикаються з підвищеними ризиками бідності та соціальної ізоляції. Міжнародні організації підкреслюють, що війна непропорційно впливає на жінок і дівчат, що вимагає цілеспрямованих політик підтримки [2].

Водночас жінки виступають активними агентками політики відновлення – у громадському секторі, волонтерстві, місцевому самоврядуванні та соціальному підприємстві.

12 червня 2024 року на Конференції з відновлення України в Берліні (URC 2024) було створено Альянс за гендерно чутливе та інклюзивне відновлення України, який об’єднав уряди, міжнародні організації та громадянське суспільство для просування гендерної рівності у політиці відновлення в Україні. Основна мета діяльності Альянсу – сприяти інтеграції гендерного підходу в процес відновлення України шляхом забезпечення інклюзивних, справедливих і сталих політик, що враховують потреби жінок і чоловіків, дівчат і хлопців [3].

Крім того, у лютому 2026 року започатковано діяльність Gender Equality Facility (GEF) – це спільна ініціатива ЄС та UN Women, яка має на меті вбудувати гендерну рівність у всі процеси відновлення, реформ та євроінтеграції України.

Ця ініціатива є інструментом інституційної інтеграції гендерного підходу у процеси відновлення та реформування України. Вона спрямована

на узгодження державної політики з європейськими стандартами гендерної рівності, посилення спроможності державних інституцій та впровадження доказового управління на основі гендерних даних.

Разом з тим, результати сучасних досліджень засвідчують, що інтеграція гендерних компонентів у політику відновлення України має фрагментарний характер і суттєво варіюється залежно від сектору, рівня управління та інституційної спроможності відповідних органів. Така нерівномірність зумовлює потребу у формуванні системного підходу до гендерного мейнстрімінгу, який забезпечував би узгодженість політик і практик на національному, регіональному та місцевому рівнях.

Гендерно чутливе відновлення України має виразно міжгалузевий характер і передбачає інтеграцію гендерного підходу у всі ключові сфери суспільного розвитку. Такий підхід дозволяє враховувати різні потреби соціальних груп і забезпечувати більш справедливий та ефективний розподіл ресурсів.

У сфері економічного розвитку пріоритетними напрямками є підтримка жіночого підприємництва, розширення можливостей зайнятості через впровадження гнучких форм та умов праці, а також забезпечення рівного доступу до фінансових ресурсів. Соціальна політика, у свою чергу, має бути спрямована на розвиток систем догляду, підтримку внутрішньо переміщених осіб, а також забезпечення доступності освіти та медичних послуг.

Важливу роль відіграє інфраструктурний компонент відновлення, який повинен враховувати принципи безпеки, інклюзивності та доступності, зокрема через створення безпечних громадських просторів і адаптацію транспортної та житлової інфраструктури до потреб різних груп населення. У сфері політичного управління ключовими є забезпечення участі жінок у процесах прийняття рішень, впровадження механізмів гендерного представництва та розвиток жіночого лідерства.

Особливого значення набуває сектор безпеки та правосуддя, де гендерний підхід передбачає протидію гендерному насильству та впровадження принципів гендерно чутливого перехідного правосуддя. Таким чином, гендерний підхід виступає інтеграційним механізмом, що забезпечує міжгалузеву узгодженість політики відновлення.

Ефективна реалізація гендерно чутливої політики відновлення потребує застосування комплексу інструментів, спрямованих на забезпечення її системності, результативності та сталості. Одним із ключових інструментів є гендерно орієнтоване бюджетування (гендерний підхід у бюджетному процесі), яке дозволяє оптимізувати розподіл ресурсів відповідно до потреб різних соціальних груп жінок і чоловіків і підвищити ефективність державних та місцевих видатків. Важливу роль також відіграють гендерний аудит та експертиза, що забезпечують оцінку впливу політик і програм на різні групи жінок і чоловіків.

Системи моніторингу та оцінки є необхідною умовою для відстеження прогресу та результативності заходів. Вони передбачають використання гендерних даних, розробку чітких індикаторів та проведення оцінки впливу політик.

Не менш важливим є залучення громадянського суспільства, зокрема жіночих організацій, до процесів формування та реалізації політик. З початку 2025 року з ініціативи Українського Жіночого Фонду започатковано діяльність трьох експериментальних міжрегіональних хабів з гендерно чутливого відновлення («західний» – Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська області; «північний» – Полтавська, Сумська Чернігівська області; «південний» – Миколаївська, Одеська, Херсонська області). Ці хаби виступають важливими інституційними платформами координації зусиль громадянського суспільства та міжнародних партнерів у впровадженні принципів гендерної рівності на місцевому рівні. Діяльність хабів спрямована на підтримку локальних ініціатив, розвиток жіночого лідерства та інтеграцію гендерного підходу у процеси відновлення громад. Вони забезпечують обмін досвідом, формування спільних рішень і посилення міжрегіональної взаємодії. Важливим напрямом їх роботи є також підвищення інституційної спроможності органів місцевого самоврядування у впровадженні гендерно чутливих політик.

Попри наявність політичної волі до впровадження гендерно чутливого підходу, процес його інтеграції супроводжується низкою системних викликів. Серед них – формалізація гендерного підходу без реального змістовного наповнення, обмеженість фінансових ресурсів, недостатній рівень інституційної спроможності органів влади, а також відсутність повноцінних систем збору та аналізу гендерних даних.

Додатковим бар'єром залишаються стійкі соціокультурні стереотипи, які впливають на сприйняття ролі жінок у суспільстві та процесах відновлення. Водночас значною проблемою є те, що лише частина міжнародної допомоги системно інтегрує гендерні компоненти, хоча їхня частка поступово зростає.

З метою забезпечення ефективного інклюзивного відновлення України необхідно забезпечити перехід від декларативного до практичного рівня інтеграції гендерного підходу. У цьому контексті пріоритетними є такі стратегічні напрями:

- інституціоналізація гендерного підходу у всіх сферах державної політики;
- впровадження гендерно чутливого бюджетного планування;
- посилення участі жінок у процесах прийняття рішень;
- розвиток міжсекторальної координації;
- впровадження систем моніторингу з використанням гендерних індикаторів;
- розширення співпраці з міжнародними партнерами.

Ефективна інтеграція гендерного підходу у політику відновлення України потребує комплексного, міжгалузевого та інституційно закріпленого підходу, що забезпечить сталий і справедливий розвиток держави.

Інклюзивне відновлення України неможливе без системної інтеграції гендерного підходу у всі сфери державної політики. Гендерно чутливе відновлення забезпечує не лише соціальну справедливість, але й економічну ефективність, інституційну стійкість та демократичний розвиток.

Україна має унікальну можливість використати процес відновлення як точку трансформації, створивши модель суспільства, засновану на рівності, інклюзії та партнерстві.

Таким чином, гендерний підхід має розглядатися не як додатковий елемент політики, а як ключовий принцип міжгалузевого розвитку та сталого майбутнього України.

Література:

1. Глосарій з гендерно чутливого відновлення / Асоціація жінок-юристок України «ЮрФем». Київ, 2025. URL: <https://genderplatform.org.ua> (дата звернення: 28.04.2026).

2. Women in Ukraine's Reconstruction: Policy Priorities. Paris : OECD Publishing, 2025. URL: <https://www.oecd.org/en/blogs/2025/09/centring-women-in-ukraines-reconstruction-policy-priorities-after-urc2025.html> (дата звернення: 28.04.2026).

3. Alliance for Gender-Responsive and Inclusive Recovery for Ukraine : Annual Report 2024–2025. Kyiv : UN Women Ukraine, 2025. 28 p. URL: https://ukraine.unwomen.org/sites/default/files/2025-07/report_alliance_for_gender_responsive_eng_final_0.pdf (дата звернення: 28.04.2026).

4. European External Action Service (EEAS). EU and UN Women launch “Gender Equality Facility” to drive Ukraine’s gender-responsive and inclusive recovery and European integration. 04 February 2026. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/eu-and-un-women-launch-gender-equality-facility-drive-ukraine%E2%80%99s-gender-responsive-and-inclusive_en?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 28.04.2026).

ПІСЛЯВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ: МІЖ ЕФЕКТИВНІСТЮ ВРЯДУВАННЯ ТА РИЗИКАМИ ЦИФРОВОЇ АВТОКРАТІЇ

Кольцов В. М.

*доктор політичних наук, професор,
професор кафедри мистецтвознавства
та загальногуманітарних дисциплін
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Мельник Ю. П.

*кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри мистецтвознавства
та загальногуманітарних дисциплін
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Післявоєнне відновлення України в сучасних умовах постає не лише як комплекс матеріально-ресурсних, інституційно-організаційних і соціально-економічних заходів, спрямованих на реконструкцію зруйнованого середовища, а передусім як масштабний процес перегляду засад функціонування публічної влади, оновлення механізмів її функціонування та переосмислення моделей взаємодії держави і суспільства.

«Інформаційна автократія є еволюційною формою авторитарного режиму, що функціонує не лише шляхом грубого насильства чи прямої цензури, а через складну систему юридично оформлених норм» [1, с. 161].

У цьому контексті цифрова трансформація перестає бути суто інструментальним додатком до адміністративної модернізації та набуває ознак самостійного феномена, який істотно впливає на конфігурацію владних відносин, характер інституційної координації, форми політичного посередництва та способи організації публічного простору.

В контексті викликів післявоєнного відновлення цифрові технології об'єктивно дозволяють державі діяти швидше, координованіше й системніше у ситуації високого навантаження на інститути, дефіциту ресурсів та потреби у багаторівневому управлінні. Вони створюють можливість оперативного обліку втрат, моніторингу відновлювальних програм, уніфікації адміністративних процедур, оптимізації розподілу допомоги, інтеграції центрального й локального рівнів влади, а також підвищення керованості складними відбудовчими процесами.

У цьому сенсі цифрове врядування постає як один із визначальних чинників інституційної спроможності держави, здатної забезпечувати не лише стабілізацію, а й стратегічне спрямування поствоєнної регенерації.

Водночас сама по собі цифрова ефективність не є політично нейтральною категорією: вона завжди пов'язана з питанням про те, хто контролює канали збирання, обробки та інтерпретації інформації, у чийх руках концентруються інструменти алгоритмізованого управління, якою мірою цифрові платформи є прозорими для громадянського суспільства та чи не відбувається під прикриттям управлінської раціоналізації непомітне, але системне переформатування владних відносин у бік надмірної вертикалізації. Саме тут проходить принципова межа між цифровізацією як засобом модернізації демократичної держави та цифровізацією як каналом посилення контрольного, директивного і дисциплінарного потенціалу влади.

А як зазначає В. Кобильник, «цифровізація зумовлює такі виклики для політичної консолідації, як схильність політико-управлінських команд до цифрової автократії» [2, с. 69].

Поняття цифрової автократії в цьому контексті набуває не публіцистичного, а аналітичного значення. Воно дає змогу окреслити таку тенденцію розвитку політичного порядку, за якої цифрові інструменти починають використовуватися не лише для підвищення керованості, а й для зміцнення асиметрії між інститутами влади та суспільством, для розширення практик централізованого спостереження, селективного доступу до ресурсів, непрозорого алгоритмічного сортування соціальних груп і звуження реального простору автономної громадянської дії. У такій моделі технологія перестає бути нейтральним посередником і перетворюється на інфраструктуру політичного домінування, що функціонує через дані, цифрову ідентифікацію, стандартизовані поведінкові профілі та автоматизовані режими управлінського рішення.

В вказаному ключі, особлива складність української ситуації полягає в тому, що післявоєнне відновлення майже неминуче супроводжуватиметься зростанням ролі держави як координатора ресурсів, арбітра пріоритетів і центрального суб'єкта стратегічного планування.

Така концентрація управлінських функцій сама по собі є історично й політично зрозумілою, проте в поєднанні з цифровими технологіями вона може породжувати нову якість владної централізації.

Ідеться про ситуацію, коли підставою для посилення виконавчого центру виступає не лише безпекова доцільність чи необхідність швидкого відновлення, а й сама архітектура цифрового врядування, яка за своєю природою схильна до уніфікації процедур, інтеграції масивів даних, укрупнення центрів ухвалення рішень і технократичного відтиснення політичної багатоманітності.

У такому разі ризик цифрової автократизації полягає не обов'язково у прямому демонтажі демократичних інститутів, а радше у поступовому зміщенні способу їх функціонування.

Формально зберігаючи ознаки демократичного ладу, політична система може еволюціонувати в напрямі зменшення фактичної відкритості влади, звуження простору публічної дискусії щодо цифрових рішень, підміни політичного представництва управлінською експертністю та утвердження презумпції технологічної безальтернативності.

У цій площині небезпека полягає в тому, що алгоритмізоване врядування починає претендувати на статус самодостатньої форми раціональності, здатної начебто замінити собою політичний конфлікт, суспільний плюралізм і процедури демократичного погодження інтересів.

Саме тому післявоєнна цифрова трансформація України потребує аналізу крізь призму не лише адміністративної доцільності, а й політичної природи інституційних змін.

Вирішальним є питання про те, чи сприятимуть цифрові інновації становленню інклюзивної, відкритої та підзвітної моделі врядування, чи, навпаки, вони функціонуватимуть як інструмент посилення державної присутності без адекватного розширення механізмів суспільного контролю.

У цьому сенсі визначальною стає не кількість цифрових сервісів як така, а те, яким є політичний режим їх упровадження, якою мірою вони вбудовані в систему стримувань і противаг, чи супроводжуються вони прозорістю процедур, інституціоналізованим наглядом, правовими гарантіями захисту даних та збереженням автономії громадянського суспільства.

Отже, післявоєнне відновлення України в умовах цифрових трансформацій репрезентує суперечливий і політично насичений процес, у межах якого технологічна модернізація держави може стати як ресурсом демократичного оновлення, так і передумовою формування новітніх форм владної концентрації.

Саме тому ключове завдання полягає не лише у впровадженні цифрових інструментів як таких, а у визначенні тієї інституційно-політичної рамки, в межах якої цифровізація буде підпорядкована цілям відкритого врядування, а не логіці технократичного домінування. Для України, що вибудовує модель повоєнного розвитку в умовах одночасної реконструкції державності та суспільного порядку, принципово важливим є те, щоб цифрова ефективність не трансформувалася у цифрову безальтернативність, а модернізація не оберталася звуженням політичної свободи під приводом функціональної необхідності.

Література:

1. Саміло Г., Романцов Ю. Законодавчі механізми контролю над інформаційним простором в інформаційних автократіях: теоретико-правовий аналіз. *Науковий вісник Ужгородського Національного*

Університету. Серія ПРАВО. 2025. Випуск 89: частина 1. С. 156–162.
DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.1.20>

2. Кобильник В. В. Консолідація «встановлених» демократій: траєкторії перебігу та виклики цифровізації. *Політикус*: наук. журнал. 2025. № 2. С. 66–70.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-53>

СТРАТЕГІЧНЕ ПРОЄКТУВАННЯ ПОЛІТИКИ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Коренєв М. С.

*аспірант кафедри публічного управління та регіоналістики
Національний університет «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна*

Післявоєнна відбудова України буде величезним проєктом, оскільки відновлення – це всеосяжна трансформація країни, під час якої багато елементів мають працювати одночасно. Жодна із представлених на сьогодні стратегій / концепцій не може детально описати кожну сферу та політику, потрібну для успіху. Вочевидь, є багато можливих шляхів для відбудови. Проте, для виконання такої складної задачі важливо мати чітке стратегічне бачення структури цілей. Відповідно до стратегічної цілі має бути розроблений Базовий сценарій. Проте, існує висока невизначеність, тому спектр можливих сценаріїв доволі широкий, що потребує використання інструментарію стратегічного проєктування (насамперед, прогнозування, аналізу альтернатив, ресурсного забезпечення портфелю проєктів), для обґрунтування можливих сценаріїв (оптимістичний, базовий, песимістичний). Має бути сформована чітка державна політика, стратегія та відповідні програмні документи, відповідно до яких будуть вибудовані механізми, інституції та альянси для забезпечення ефективності довготривалого процесу відновлення.

Єдиним документом політичного формату на загальнонаціональному рівні є План відновлення України [1], який складається з 23 частин (планів заходів за пріоритетними напрямками, напрацьованих відповідними робочими групами Національної ради з відновлення України від наслідків війни), 17 національних програм та 850 проєктів. 17 національних програм є стратегічно орієнтованими – досягнення цілей і завдань Плану відновлення розраховано на 10-річний період і буде супроводжуватися змінами і реформами в 15 сферах. Отже, відновлення України – це,

насамперед, стратегія реформ, яка має визначати способи й засоби побудови нової країни у повоєнний період.

Аналізуючи стратегічні орієнтири формування державної політики післявоєнного відновлення України варто погодитися із позицією науковців [2], що сутність процесів відновлення полягає не лише у фізичному відбудуванні інфраструктури, а й у забезпеченні стійкості управлінських, фінансових та суспільних систем, що формує підґрунтя концепції *resilience governance* – управління, орієнтованого на здатність держави та суспільства адаптуватися, відновлюватися й розвиватися в умовах невизначеності. Сучасна філософія ООН «Build Back Better», стає концептом політики відновлення України, так як вона ґрунтується на ідеї, що після руйнівних подій держави мають не просто відновити статус-кво, а створити більш стійкі, інклюзивні та інноваційні інституції [3, с. 10]. Очевидно, що автоматичне відновлення «як було» – неможливе. Варто знайти баланс між побажанням «що хочемо» та реальністю «як можливо».

Стратегія відновлення має сприяти конструктивному консолідованому баченню українським суспільством нового майбутнього країни. При цьому, інституційні зміни, що відбуватимуться в процесі реалізації стратегії відновлення, мають бути синхронізовані з оновленою у 2024 році Державною стратегією регіонального розвитку на 2021–2027 роки, так й із змінами, передбаченими планом набуття членства у ЄС.

Процес післявоєнного відновлення та відбудови України розпочався чотири роки тому та продовжується, не зважаючи на те, що військові дії тривають. Відбувається процес інституціоналізації стратегічних орієнтирів державної політики післявоєнного відновлення: законопроекти «Про засади відновлення України» (2024) та «Про засади зеленого відновлення України» (2025). Проте, поки що не завершений процес формування спільної стратегії відновлення на рівні держави, не існує єдиного загальнонаціонального плану відновлення України (політики), який мав би юридичну силу та використовувався усіма акторами відновлення як стратегічний документ.

З відповіді на запитання «Що?» має розпочинатися розроблення політичного документу щодо стратегії повоєнного відновлення України через використання такого потужного інструменту управління змінами як проєктування.

Проектування – це науково обґрунтоване визначення варіантів планового розвитку різноманітних процесів і явищ, спрямоване на перетворення конкретних соціальних інститутів; є одним з елементів передпланової діяльності в процесі розроблення можливих варіантів певного рішення, попереднім відтворенням дійсності, створенням прототипу передбачуваного об'єкта, явища чи процесу за допомогою специфічних методів. Проектування конструє модель системи, яка будується, визначає її функціональні характеристики. Основний зміст проєктування полягає в обґрунтуванні сукупності засобів, що допомагають

вирішити поставлені завдання і проблеми, досягти визначеної мети. Ці засоби фіксуються у двох формах: як система параметрів проєктованого об'єкта та їхніх кількісних показників; як сукупність конкретних заходів, що забезпечують реалізацію проєктованих показників та якісних характеристик майбутнього об'єкта [4].

Стратегічне проєктування – це метод визначення стратегічних пріоритетів і прийняття управлінських рішень щодо повоєнного відновлення України, що забезпечує диференційованість використання різноманітних стратегічних інструментів управління, моніторингу та оцінки результатів проєктів. Це інструментарій, що дасть змогу суб'єктам політики відновлення використовувати методи прогнозування, планування, проєктного управління з метою проєктування управлінських дій із реалізації цілей та завдань стратегії.

Ключовим інструментом стратегічного проєктування є розробка альтернативних стратегічних рішень (стратегічних альтернатив), як комплексу обґрунтованих самостійних стратегій, спрямованих на досягнення стратегічної цілі політики відновлення на основі використання доступних ресурсів. Як правило, ці стратегічні альтернативи мають однакове спрямування, проте пропонують різні шляхи і можливості досягнення стратегічно важливих вех. Концептуальне завдання стратегічного проєктування – це аналіз стратегічних альтернатив та обґрунтування стратегії, досягнення якого потребує застосування взаємопов'язаної сукупності інструментів: стратегічний аналіз, стратегічне прогнозування і планування, проєктне управління, координація міжінституційної взаємодії суб'єктів політики та синхронізація програмно-планових документів.

Варто зазначити, що на сьогодні уряд активно працює над питаннями: стратегічного планування – розроблено Концепцію національної системи стратегічного планування [5]; проєктного управління – реформа управління публічними інвестиціями, яка запроваджує єдиний уніфікований підхід до стратегічного планування, формування напрямів державного інвестування, розробки проєктів та програм публічних інвестицій, формування секторальних і Єдиного проєктного портфеля [6]; розбудова державного механізму багаторівневої координації – утворено низку координаційних структур на національному рівні (Координаційний центр з питань відновлення регіонів, Урядовий комітет з питань відновлення України, українська платформа донорів тощо). Проте, без визначення візії майбутнього (стратегічних цілей/пріоритетів, стратегічних альтернатив, прогнозних сценаріїв та результатів) неможливо розробити дієвий політичний документ, який буде сприйнятий усіма суб'єктами політики відновлення України, як стратегічний.

Література:

1. План відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua/>
2. Карсім А. Адаптація європейських моделей публічного управління до умов повоєнної України: виклики та перспективи. *Публічне управління і політика*. 2025. № 5(9). DOI: <https://doi.org/10.70651/3041-2498/2025.5.10>.
3. Modrzyńska J., Szpak A., Willa R. The concept of 'building back better' and the reconstruction of Ukraine and its cities. *European Planning Studies*. 2024. Vol. 33, No. 1. P. 1–19. DOI: <https://doi.org/10.1080/09654313.2024.2405960>.
4. Технологія управління соціальними проектами: монографія / За заг. ред. Т.М. Безверхнюк. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2014. 292 с.
5. Про схвалення Концепції національної системи стратегічного планування : розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.08.2025 № 853-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/853-2025-%D1%80#Text>.
6. Деякі питання управління публічними інвестиціями : постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2025 № 527. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527-2025-%D0%BF#Text>.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-54>

ВІД ЛИЦАРСТВА ДО ПРОФЕСІЙНОЇ АРМІЇ: ЕВОЛЮЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА ТА ЙОГО ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ

Мельник Ю. П.

кандидатка політичних наук,
доцентка кафедри мистецтвознавства
та загальногуманітарних дисциплін
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна

Кайнов М. О.

студент I курсу спеціальності І7 «Терапія та реабілітація»
факультет Медицини та громадського здоров'я
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна

Історія українського війська є невід'ємною складовою розвитку державності та формування національної свідомості. Вона відображає складний і тривалий шлях трансформації – від ранніх форм військової організації, заснованих на принципах лицарства, до сучасної професійної армії, що функціонує за міжнародними стандартами. У сучасних умовах,

коли Україна змушена відстоювати свою незалежність, осмислення військової спадщини, зокрема традицій лицарства, набуває особливої ваги, адже саме лицарські цінності залишаються основою морального обличчя українського воїна [1, с. 324; 2, с. 17].

Витоки українського війська сягають княжої доби, коли основу збройних сил становили дружини князів. Саме в цей період закладаються перші риси лицарства як системи військової честі, морального обов'язку та відданості. Княжі воїни були не лише професійними бійцями, а й носіями лицарської культури, що включала вірність, хоробрість, самопожертву та повагу до військового обов'язку. Лицарство в цьому контексті виступало не просто етичним кодексом, а фундаментом військової організації та державного управління [3, с. 306].

Подальший розвиток українського війська нерозривно пов'язаний із козацькою добою, яка стала яскравим втіленням українського лицарства. Козацтво сформувало особливий тип воїна – вільного лицаря степу, для якого честь, братерство і свобода були визначальними цінностями. Запорізька Січ виступала не лише військовим центром, але й своєрідною школою лицарства, де виховувалися фізично витривалі, морально стійкі та віддані своїй землі воїни. Козацьке лицарство поєднувало індивідуальну мужність із колективною відповідальністю, що дозволяло ефективно протистояти чисельно переважаючим силам ворога [4, с. 982].

Важливою складовою української військової традиції було також народне лицарство, яке проявлялося в діяльності опришківських загонів. У складних соціальних умовах ці формування демонстрували приклади лицарської відваги, справедливості та боротьби за гідність. Незважаючи на відсутність регулярної армійської структури, опришки діяли як своєрідні народні лицарі, спираючись на підтримку населення та використовуючи гнучку тактику ведення бойових дій [5, с. 87].

У XX столітті українське військо поступово переходить від традиційних форм лицарського воїнства до більш організованої, професійної структури. Січові стрільці стали одним із перших прикладів поєднання лицарських традицій із сучасними принципами військової дисципліни. Вони зберігали ідеали лицарства – честь, відданість, жертвність – але водночас формували нову модель військового професіоналізму, яка відповідала викликам часу [6, с. 18].

Особливе місце в історії українського війська займає Українська повстанська армія, яка діяла в умовах жорсткої боротьби за незалежність. Воїни УПА були носіями модернізованого лицарства, де поєднувалися традиційні моральні цінності з високим рівнем організованості та дисципліни. Саме лицарський дух, підкріплений ідейною мотивацією, забезпечував їхню стійкість у надзвичайно складних умовах [2, с. 14].

Сучасний етап розвитку українського війська характеризується переходом до професійної армії, що базується на контрактній службі, високих технологіях та інтеграції до міжнародних стандартів безпеки. Однак навіть у цій новій моделі ключову роль продовжують відігравати

принципи лицарства. Сучасний військовий – це не лише спеціаліст, який володіє складною технікою, але й носій лицарських цінностей: честі, відповідальності, мужності та відданості державі [1, с. 327].

Особливо виразно це проявилось після 2014 року, коли Україна зіткнулася з повномасштабними викликами безпеки. Добровольчі формування, волонтерський рух та військові підрозділи продемонстрували відродження лицарського духу в нових умовах. Сучасне українське лицарство поєднує традиційні моральні орієнтири з професійною підготовкою, технологічною оснащеністю та стратегічним мисленням [4, с. 976; 6, с. 12].

Таким чином, еволюція українського війська є процесом безперервного розвитку, в якому відбувається трансформація форм організації, але зберігається сутність – лицарство як основа військової культури. Від княжих дружин до сучасних Збройних Сил України простежується спадкоємність лицарських цінностей, що визначають моральний облік воїна. Саме поєднання лицарства і професіоналізму формує сучасну українську армію як ефективну силу захисту держави та важливий елемент національної ідентичності.

Література:

1. Sanders D. Ukraine's third wave of military reform 2016–2022 – building a military able to defend Ukraine against the Russian invasion. *Defense & Security Analysis*. 2023. Vol. 39, No. 3. P. 312–328. <https://doi.org/10.1080/14751798.2023.2201017>
2. Дияк В., Тушко К., Волобуєв В. Особливості формування множинної ідентичності в умовах російсько-української війни. *Науково-теоретичний альманах Грани*. 2024. Т. 27, №2. С. 12–18. <https://doi.org/10.15421/172424>
3. Golovakha E., Ivashchenko-Stadnik K., Mikheieva O., Sereda V. From patronalism to civic belonging: The changing dynamics of the national-civic identity in Ukraine. *Ukraine's patronal democracy and the Russian invasion*. 2023. Central European University Press. P. 297–330. <https://doi.org/10.7829/jj.3985461.14>.
4. Kulyk V. What have We learned about ethnonational identities in Ukraine? *Nationalities Papers*. 2023. Vol. 51, No. 5. P. 975–990. <https://doi.org/10.1017/nps.2023.41>
5. Вінков В. Ідентичність українця в умовах війни: особливості переживання загроз. *Проблеми політичної психології*. 2023. Т. 14, №28. С. 79–92. <https://doi.org/10.33120/popp-Vol14-Year2023-140>
6. Korostelina K. V., Zakharchenko A., Rohalov O., Molotsiian V., Fursenko M., Zakharchenko O., Bakhtiarova K. Dynamics of national identity narratives in Ukraine. *National Identities*. 2026. Vol. 28, No. 1. P. 1–25. <https://doi.org/10.1080/14608944.2025.2473699>

ПОЛІТИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ПЕРЕДУМОВА НАЛЕЖНОГО ПУБЛІЧНОГО ВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Мельник Ю. П.

*кандидат політичних наук,
доцент кафедри мистецтвознавства
та загальногуманітарних дисциплін,
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Повоєнне відновлення України є складним і багатовимірним процесом, що не зводиться виключно до відбудови зруйнованих об'єктів, компенсації матеріальних втрат чи відновлення економічної активності [1]. Його зміст є значно ширшим і охоплює інституційне зміцнення держави, оновлення механізмів публічного управління, відновлення суспільної довіри, забезпечення соціальної стійкості, а також формування такої моделі взаємодії між владою та суспільством, яка відповідала б потребам демократичного розвитку і викликам національної безпеки. При цьому належне публічне врядування в умовах повоєнного відновлення України слід розуміти як такий спосіб організації та здійснення публічної влади, за якого управлінські рішення ґрунтуються на принципах законності, підзвітності, відкритості, узгодженості, ефективності, участі та орієнтації на публічне благо [2, 3].

У цьому аспекті політична відповідальність виконує системоутворювальну функцію, оскільки саме вона забезпечує зв'язок між наявністю владних повноважень і обов'язком їх належного здійснення. Без такого зв'язку публічне врядування ризикує втратити свій демократичний зміст і перетворитися на сукупність управлінських практик, відірваних від суспільного контролю, публічного інтересу та стратегічної відповідальності за наслідки ухвалених рішень.

В свою чергу політичну відповідальність доцільно розглядати не лише як морально-політичну вимогу до носіїв влади або як наслідок електоральної конкуренції, а насамперед як важливу характеристику демократичної організації публічної влади. Вона відображає ступінь підзвітності політичних суб'єктів суспільству, їхню здатність діяти відповідно до публічного інтересу, усвідомлювати наслідки власних рішень і нести політичні наслідки за результати своєї діяльності. У цьому значенні політична відповідальність є не зовнішнім додатком до системи врядування, а її внутрішньою якісною ознакою, що визначає спосіб здійснення влади,

межі політичної доцільності та характер відносин між державою і громадянами.

Безумовно, що в українському контексті особливої актуальності проблема політичної відповідальності набуває в умовах повоєнного відновлення, коли на систему публічного врядування покладається надзвичайно широкий спектр завдань. Йдеться про координацію відбудовчих процесів, управління значними фінансовими ресурсами, реалізацію соціальної політики, забезпечення справедливого розподілу допомоги, визначення пріоритетів регіонального розвитку, взаємодію з міжнародними партнерами, а також збереження суспільної довіри в умовах тривалої напруги й високих очікувань. За таких обставин належне публічне врядування потребує не лише формально створених інституцій або процедурно оформлених повноважень, а й відповідального політичного керівництва, здатного діяти послідовно, відкрито, обґрунтовано та в інтересах суспільства.

Значення політичної відповідальності як передумови належного публічного врядування виявляється насамперед у тому, що вона створює основу для реальної підзвітності влади у процесі формування та реалізації відновлювальної політики. Умови повоєнної трансформації об'єктивно підвищують ризики концентрації дискреційних повноважень, непрозорого розподілу ресурсів, короткострокової політичної орієнтації та підміни стратегічного планування ситуативними рішеннями.

За відсутності належного рівня політичної відповідальності ці ризики здатні не лише знизити результативність відновлення, а й підірвати довіру до держави, послабити інституційну спроможність та ускладнити демократичну консолідацію. Натомість відповідальне політичне управління сприяє тому, що відновлювальна політика набуває більшої передбачуваності, публічної обґрунтованості та суспільної легітимності.

Не менш важливим є й те, що політична відповідальність прямо впливає на якість стратегічного вибору в період повоєнного відновлення. Відбудова держави передбачає не лише усунення наслідків руйнувань, а й визначення майбутньої моделі суспільного розвитку, пріоритетів інституційної модернізації, меж соціальної підтримки, способів використання міжнародної допомоги та засад регіональної політики.

Політична відповідальність має також безпосередній зв'язок із формуванням суспільної довіри, без якої належне публічне врядування в умовах повоєнного відновлення є практично неможливим. Довіра до влади не виникає автоматично внаслідок самого факту здійснення управлінських функцій. Вона формується через сприйняття громадянами рішень влади як справедливих, обґрунтованих, прозорих і таких, що відповідають задекларованим суспільним цілям.

В умовах повоєнного відновлення України політична відповідальність має значення і для забезпечення належної взаємодії між державою, громадянським суспільством, територіальними громадами та міжнародними партнерами. Ефективність відновлювальної політики

значною мірою залежить від здатності влади вибудовувати партнерські, а не суто директивні відносини з іншими учасниками цього процесу. Саме тому належне публічне врядування передбачає не замкненість влади у власному адміністративному ресурсі, а відкритість до участі, комунікації, громадського контролю та суспільного діалогу. Політична відповідальність у даному випадку виконує інтегративну функцію, оскільки сприяє поєднанню владної спроможності з демократичними формами участі та координації.

Окремо слід наголосити, що в умовах сучасної України політична відповідальність не може розглядатися у відриві від безпекового контексту. Повоєнне відновлення відбувається в ситуації, коли питання інституційної стійкості, ресурсної мобілізації, захисту критичної інфраструктури, соціальної консолідації та міжнародної довіри безпосередньо пов'язані з якістю публічного врядування. За цих умов «політична безвідповідальність» становить не лише управлінську чи етичну проблему, а й потенційний ризик для національної безпеки, оскільки здатна спричиняти дезорганізацію відновлювальних процесів, втрату суспільної підтримки, послаблення міжнародної співпраці та зниження спроможності держави до довгострокового стратегічного розвитку.

Отже, політичну відповідальність доцільно розглядати як одну з ключових передумов належного публічного врядування в умовах повоєнного відновлення України. Її значення полягає в тому, що вона забезпечує підзвітність влади, підвищує якість стратегічного управління, сприяє зміцненню суспільної довіри, підтримує легітимність політичних рішень та надає відновлювальній політиці демократично орієнтованого характеру.

Література:

1. Семенков О., Гаврилюк І., Соломіцький О., Клят Ю., Добровольський Ю., Гетьман А. Стратегія повоєнного відновлення України: системна модель інтеграції економіки, управління та безпеки. *Social Development and Security*. 2025. № 2. Т. 15. С. 12–19. DOI: <https://doi.org/10.33445/sds.2025.15.2.2>
2. Панкратова В. О. Теоретико-правові підходи до визначення ролі та значення належного урядування. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 4. Ч.1. С. 100–105. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.1.16>
3. Свірко, С. В., Дика, О. С., Тростенюк, Т. М., Сидоренко, О. П., & Загурський, В. Ф. Принципи належного урядування на сучасному етапі розвитку людства: категоризація та концептуалізація. *Економіка, управління та адміністрування*. 2024. № 3 (109): С.74–90. DOI: [https://doi.org/10.26642/ema-2024-3\(109\)-74-90](https://doi.org/10.26642/ema-2024-3(109)-74-90)

**ВИКЛИКИ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
У СФЕРІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ**

Неприцький О. А.

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри всесвітньої історії і міжнародних відносин
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна*

Здійснення євроінтеграційних реформ в Україні ставить вимогу провести трансформацію на всіх рівнях реалізації влади. Оскільки понад 70% законодавства ЄС впроваджується саме на субнаціональному рівні [4, с. 7], органи місцевого самоврядування (ОМС) стають не просто зацікавленими сторонами, а одними з ключових виконавців реформ. Проте наразі спостерігається значний розрив між новими вимогами та наявною адміністративною спроможністю громад.

Впровадження програми Ukraine Facility, що передбачає спрямування щонайменше 20% грантових коштів на потреби регіонів [6, с.6], вимагає фахівців із новими компетенціями: знанням європейського права (*acquis*), навичками управління проєктами та володінням англійською мовою. Ситуація ускладнюється дефіцитом кадрів через війну та міграцію.

Питання готовності ОМС до впровадження євроінтеграційних реформ досліджувалося багатьма українськими вченими, зокрема, Марчук В.В., Мельничук В.І. [3], Сливчук В. [5] та інші [2]. Кадрова проблема є однією з найбільш гострих в забезпеченні роботи органів місцевого самоврядування.

Дана стаття аналізує виклики кадрового забезпечення ОМС, що стоять на заваді розбудови їхнього потенціалу як вирішального фактору успішної відбудови та вступу України до ЄС.

Адміністративна спроможність ОМС є концептуальною основою успішної євроінтеграції та визначається сукупністю компетенцій людських ресурсів, ефективністю систем їх мотивації та навичками управління складними інвестиційними механізмами. Вона визнана ключовим фактором для реалізації Політики згуртованості через модель «спільного управління», де муніципалітети несуть відповідальність за впровадження та моніторинг програм [1, с.3].

Методологічним стрижнем кадрової політики виступає принцип «Основи понад усе» (Кластер 1), згідно з яким реформа публічної служби та управління персоналом є «двигуном», що розблоковує поступ у технічних

розділах переговорів. Принципи субсидіарності та багаторівневого врядування вимагають від фахівців громад спроможності до самостійного планування та розробки проєктів за підходом «знизу-вгору» [6, с.6].

Кваліфікаційний профіль посадовця ОМС у цьому контексті базується на глибокому знанні права ЄС (*acquis*), володінні «брюссельською мовою» («EU-English») комунікації та навичках роботи з цифровими інструментами (DREAM, MIS). Розбудова такої спроможності розглядається як безперервний процес «навчання на практиці», що потребує систематичної технічної допомоги.

Сучасний стан кадрового потенціалу ОМС характеризується глибокою асиметрією та критичною дефіцитністю ресурсів перед обличчям безпрецедентних завдань вступу до ЄС. Попри продемонстровану стійкість, громади стикаються із «пасткою спроможності», коли обсяг нових функцій (від відновлення до імплементації тисяч актів *acquis*) значно перевищує наявний людський ресурс.

Головним викликом є екстремальна плинність кадрів [7, с. 91], спричинена військовою мобілізацією, внутрішнім переміщенням та міграцією кваліфікованих фахівців. Це призводить до розмивання експертного ядра та втрати інституційної пам'яті, що особливо згубно в умовах складних проєктів національного відновлення. Ситуація погіршується хронічною неконкурентоспроможністю заробітних плат у муніципальному секторі порівняно з приватним бізнесом та міжнародними організаціями [7, с.40].

Громадам гостро бракує вузькопрофільних спеціалістів: проєктних менеджерів, інженерів та фахівців із вільним володінням англійською мовою, які здатні працювати за процедурами фондів ЄС та системою DREAM. Оціночно лише невелика частина громад (близько 120) здатна повноцінно виконувати весь спектр галузевих функцій [4, с.24], тоді як інші залишаються критично залежними від центральної підтримки.

Наслідком такого кадрового дефіциту є реальний ризик «ненавмисної рецентралізації» [4 с.7]. Якщо ОМС не зможуть забезпечити виконання європейських стандартів (наприклад, у сфері екологічного моніторингу чи аудиту), держава буде змушена перебирати ці повноваження на рівень військових адміністрацій чи міністерств. Таким чином, поточний стан кадрового забезпечення є головним «вузьким місцем» євроінтеграції, що вимагає термінового переходу від точкових тренінгів до масштабної державної стратегії підготовки фахівців для субнаціонального рівня.

Отже, людський капітал на субнаціональному рівні є вирішальним фактором, що визначатиме не лише темпи імплементації європейського законодавства, а й здатність України ефективно освоїти ресурси надані ЄС. Для виходу з «пастки спроможності» необхідний перехід від точкових тренінгів до масштабної державної стратегії підготовки кадрів для громад. Ключовими елементами мають стати реформа оплати праці для залучення

фахівців та системне «навчання на практиці» з використанням цифрових інструментів, таких як DREAM.

Література:

1. Аналітична записка про українське законодавство на предмет його відповідності вимогам ЄС щодо інституційної основи політики згуртованості та рекомендації для усунення прогалин. *Інститут громадянського суспільства*. 10 с.

2. Європейська інтеграція та трансформація публічного врядування в Україні: матер. наук.-практ. конф. (19 квітня 2024 р., м. Львів) / упорядн.: Бунік М. З., Бліщук К. М., Федорчак О. В., Худоба О. В. Львів: НУ «Львівська політехніка», 2024. – 282 с.

3. Марчук В. В., Мельничук В. І. Стан інтеграції європейського досвіду у функціонування системи місцевого самоврядування України. *Регіональні студії*. 2022. № 31. С. 34–39.

4. Місцева Європа в Україні. Огляд впливу євроінтеграції на органи місцевого самоврядування. *Polaris «Підтримка багаторівневого врядування в Україні»*. 58 с.

5. Сливчук В. Європейська інтеграція як один із чинників політико-правової трансформації місцевого самоврядування в Україні. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. Випуск 21, 2025. С.292–303.

6. Як виконати вимоги вступу до ЄС у сфері регіональної політики та координації структурних інструментів, глава 22. Координація і розподіл функцій для реалізації політики регіонального розвитку та майбутнього використання структурних інструментів, глава 22. *Аналітичний документ «U-LEAD з Європою»*. Київ, 2025. С.32.

7. European Commission Ukraine 2024 Report : Commission Staff Working Document. Brussels, 30.10.2024. SWD(2024) 699 final. Accompanying the document 2024 Communication on EU enlargement policy (COM(2024) 690 final). URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/ukraine-report-2024_en (дата звернення: 28.04.2026).

ВІД «ТЕОЛОГІЇ ПІСЛЯ ОСВЕНЦИМА» ДО «ТЕОЛОГІЇ ПІСЛЯ БУЧІ»: ДОСВІД ВІЙНИ І ТЕОЛОГІЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ ПОВОЄННОГО ХРИСТІЯНСТВА В УКРАЇНІ

Павленко П. Ю.

*доктор філософських наук, доцент,
провідний науковий співробітник відділення релігієзнавства
Інститут філософії імені Г. С. Сковороди
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Після завершення II Світової війни ряд філософів намагалися осмислити цивілізаційну Катастрофу, яку протягом 1933–1945 рр. пережили європейці. Так, німецький філософ і психіатр Карл Ясперс (1883–1969) у 1946 р. заговорив про моральність тих, хто пережив війну. Дослідник обвинувачував європейських християн у тому, що вони своїм пацифізмом й аполітичністю, своїм «мовчанням», по суті, потурали поширенню Європою антисемітизму, фінальним акордом якого став Голокост; зауважував, що саме «бездіяльність» свідків призвела до вбивства цілого народу.

Власне з подачі К. Ясперса німецько-американський протестантський теолог Пауль Тілліх (1886–1965) дав поштовх до виникнення «теології після Освенцима» (або «теології після Аушвіца»). Теолог за прикладом Ясперса також обвинувачує християн у бездіяльності й небажанні стати на захист євреїв у роки німецького нацизму. «Теологія після Освенцима» перестає вважати християнство осердям європейської культури, оскільки Освенцим, по суті, знищив віру у справедливість біблійних чеснот.

Німецький лютеранський теолог Фрідріх-Вільгельм Марквардт (1928–2002) підкреслює: «Сьогодні Освенцим насувається на нас, як суд над нашим християнством, над минулим і теперішнім образом нашого християнського буття, і більше того – якщо дивитися очима жертв Освенцима – він насувається на нас, як суд над самим християнством» [1, s. 87].

На жаль, на церковному рівні повоєнне християнство виявилось нездатним покласти частину провини на себе. Довгі десятиліття католицизм і протестантизм волів обминати тему Голокосту, а відтак не розвивав «теологію після Освенцима». Навіть II Ватиканський собор у декларації «*Nostra aetate*», в якій йдеться про ставлення Римо-католицької церкви до нехристиянських релігій, уник згадок про захист юдеїв у роки II Світової війни. Православ'я практично дистанціювалося від «теології від Освенцима», бо вона вимагала серйозного перегляду низки віроповчальних положень, що було неприйнятним. Стосовно російського православ'я в

СРСР, то єврейська тема не могла розглядатись в принципі, оскільки антисемітизм був одним з ідеологічних стовпів радянської системи (в 1948 р. з подачі Сталіна була запущена антисемітська кампанія, яка хвилями тривала практично до розвалу СРСР).

Між тим П. Тіліх наголошував, що християнин не може жити «у світі неспростованих тверджень» [2, р. 25]. Аж лише через півстоліття, у 1997 р. папа Іван Павло II вибачився за Голокост, висловивши жаль, що в період нацизму сумління християн мовчало і що християни не чинили належного духовного опору переслідуванню євреїв. Висновки, які мусила зробити «теологія після Освенцима» так і не були зроблені – все богословствування заглухло на самих його початках. Окремі теологи все ж намагались працювати в цьому руслі, але їхні потуги були одноосібними, а тому не мали значного впливу. Доказом цьому є передусім той факт, що тема Голокосту у повоєнному християнстві довгі десятиліття свідомо ігнорувалась. Християнство обмежилось абстрактним засудженням злочинів німецьких націонал-соціалістів, італійських фашистів та їхніх поплічників, ігноруючи водночас те, що переважна більшість з них були саме християнами.

Як свого часу «теологія після Освенцима», так і нинішнє християнство в Україні на фоні сучасного, чиненого російськими окупантами та їхніми посіпаками, українського Голокосту доводить неспроможність віроповчально пояснити реальність Катастрофи. Будь-яке традиційне обґрунтування, на зразок «Бог є любов», «Бог любить світ», «Бог любить людину» виглядає наругою над пам'яттю жертв; будь-яке інше – доведе безпорадність християнського Бога протидіяти злу. Недолуго виглядають і спроби, з одного боку, пояснити Катастрофу текстами з Давидових псалмів чи Книги Йова або апокаліптичними розділами книг Ісаї та Єремії, а з іншого боку, вказати на якісь паралелі між мученицькою смертю Христа й усіма замордованими росіянами на окупованих територіях.

Проте, якщо з такими мірками підходити до започаткування «теології після Бучі», то таке богослов'я нічого суттєвого не висновить – не змінить й саме повоєнне християнство, оскільки, не надаючи притомних відповідей на питання «Де був Бог?», релігія Христа залишиться такою, якою вона була не лише «до Бучі», а й «до Освенцима», і взагалі будь-якого катастрофічного в історії «до...» – заручником догм, канонів, усталеної віроповчальної традиції. Більше того, згідно з такою постановкою питання, взагалі тоді знімається провина з російського агресора, скасовується його відповідальність за руйнування, тортури і вбивства, а далі відкривається шлях до реабілітації рашизму і відбілювання пропутінського російського православ'я. Є й такі церковні служителі, які прагнуть проводити якісь паралелі між сучасними українцями за часу повномасштабного вторгнення Росії в Україну й стародавніми євреями, яких свого часу Бог за непослух покарав навалюю асирійців на Юдейське царство. Ототожнюючи російських окупантів з асирійцями, у такий спосіб російський народ перетворюється на таку собі біблійну «палицю гніву» Божого (Іс. 10:5),

якою той тепер карає Україну, а відтак російсько-українська війна стає суто метафізичною проблемою.

Ми схильні вважати, що якщо «теологія після Бучі» буде рухатись колями «теології після Освенцима», вона навряд чи потрібна, бо не встановить нічого нового, оскільки її мету (і сьогодні це вже видно з окремих заяв) буде складати не з'ясування перспектив повоєнного християнства в Україні, а пошук аргументів, якими б можна було звільнити Бога від відповідальності за «Бучу» і так уможливити спасіння самого християнства від ідейної кризи, в якій воно опинилось в Україні після 24 лютого 2022 р. Віроповчальної тези «Бог є Любов» недостатньо для ґрунтовної відповіді на питання «Де був Бог?» під час Бучанського геноциду, «Де він є у межах російсько-української війни?». Зволікання з відповідями не прояснює «Бучі», а навпаки – ускладнює проблему. Ховаючись від реалій світу у царині сакральних текстів, християнство, швидше за все, буде й надалі уникати прямої боротьби зі злом, натомість за традицією дотримуватись принципів євангельського пацифізму і молитись за абстрактний «мир».

Буксування «теології після Освенцима» призвело до того, що християнство, принаймні в українському його сегменті, стало неготовим віроповчально зреагувати на нову війну в Європі – російсько-українську, в ході якої постав новий Голокост – український. Тож склалось так, що після 24 лютого 2022 р. українські віряни стали перейматись, по суті, тими самими питаннями, які ставились «теологією після Освенцима» і які допоки так і залишаються без належних відповідей. Якщо й заходитись започатковувати «теологію після Бучі», то за відправну точку в її розвитку слід взяти напрацювання «теологів після Освенцима», бо саме від ґрунтовних відповідей на питання «Де був Бог?» під час Голокосту 1933-1945 рр., «Чому допустив численні жертви?», «Чому не захистив?», напряду залежать відповіді на низку тих питань, які змушені будуть ставити майбутні «теологи після Бучі».

Література:

1. Marquardt F.-W. Christsein nach Auschwitz. *Freiburger Rundbrief. Beiträge zur christlich-jüdischen Begegnung*. 1979. Jg. 31.
2. Tillich P. *Systematic Theology* (1951). Volume I. Chicago: The University of Chicago Press. 443 p.
3. Rubenstein Richard L. (1966). *After Auschwitz: Radical Theology and Contemporary Judaism*. The Bobbs-Merrill Company. 287 p.
4. Katz Steven T. (1983). *Post-Holocaust Dialogues: Critical Studies in Modern Jewish Thought*. New York University Press. 416 p.
5. Fackenheim Emile (1970). *God's Presence in History: Jewish Affirmations and Philosophical Reflections*. New York University Press. 104 p.

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНОГО УПРАВЛІННЯ: ВИКЛИКИ ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Севрук І. І.

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Національна академія Національної гвардії України
м. Харків, Україна*

Реалії ведення бойових дій на теренах України виявили критичну значущість принципових змін культури військово-соціального управління у напрямку відповідності стандартам НАТО та базовим демократичним цінностям й принципам. Концептуальним та доктринальним забезпеченням відповідних змін стали Доктрини розвитку військового лідерства у Збройних Силах України (2020) та у Національній гвардії України (2022), «Концепція військової кадрової політики в системі Міністерства оборони України на період до 2028 року» (2023) та «Політика залучення, розвитку та утримання людського капіталу у силах оборони» (2024) та інші.

У 2023 році у межах визначених концептуальних рамок було сформовано Доктрину діяльності Національної гвардії (далі Доктрина), що містить зокрема вимоги децентралізованого управління. Водночас, практична реалізація проголошених у Доктрині принципів довіри та взаєморозуміння як базових у децентралізованому управлінні гальмує через наявні стереотипні установки та уявлення управлінської ланки, унеможливаючи формування принципово нової філософії культури військово-соціального управління у НГУ.

Тому метою дослідження є визначення та аналіз тих проблем, які у латентному вигляді присутні у сучасних управлінських практиках та унеможливають реалізацію довіри та взаєморозуміння як базових принципів децентралізованого управління у Національній гвардії України.

Досвід «у відсічі збройної агресії проти України та українців» дозволив НГУ зробити «належні висновки», визнаючи, що «найбільша цінність НГУ – це її військовослужбовці та цивільний персонал». Наслідком усвідомлення НГУ цінності людини-бійця, критичної значущості його здатності до ініціативи у реаліях швидкозмінюваної ситуації сучасного бою стало доктринальне закріплення необхідності формування культури децентралізованого управління.

Розкриваючи призначення Національної гвардії України (п. 1.1.), Доктрина визначає у якості необхідної умови успішності та ефективності

практичної реалізації цього призначення децентралізоване управління (п. 1.1.4.), що відповідає вимогам основного стандарту НАТО AJP-01 (Allied Joint Doctrine).

Децентралізоване управління (Mission command, AJP-01) – це нова для національної управлінської культури філософія управління, правильне застосування якої дозволяє «об'єднаним силам долати суперника в найбільш хаотичних і складних обставинах» за рахунок максимізації ініціативності та активності військових.

Засадами принципами децентралізованого управління, які постають як необхідна умова його здійснення, визнаються, в першу чергу, морально-етичні принципи – довіра та взаєморозуміння.

Доктрина визнаючи, що «довіру необхідно заслужити, а не вимагати», водночас наголошує на тому, що «за замовчуванням командири повинні довіряти вищому командуванню і своїм підлеглим». Отже, йдеться про вибудовування системи довіри, яка охоплює по вертикалі усю військову ієрархію зверху до низу та знизу до верху. В такому разі можемо позначити цю систему як всеохоплюючу (тотальну) систему довіри.

Саме у межах такої системи довіри підлеглі здобувають можливості «в рамках замислу вищого командування» самостійно та вільно «вирішувати, як виконувати завдання», визначаючи «де і як зосередити свої основні зусилля; на які ризики піти; як синхронізувати діяльність щодо виконання визначених завдань».

Але така самостійність потребує від військових розуміння сенсу, змісту тих завдань, які треба виконати. Водночас, надання самостійності підлеглим у рішеннях потребує від командирів глибинного розуміння своїх підлеглих (їхньої компетентності, підготовленості, спроможності тощо).

Таким чином, взаєморозуміння постає як необхідна умова формування та реалізації довіри як визначального принципу децентралізованого управління, що й закріплене Доктриною.

Саме у межах такої системи довіри можливим стає визнання та аналіз помилок – не тільки підлеглих, а й командирів, що стає критично значущим з огляду на необхідність забезпечення оперативної сумісності.

Отже, Доктрина підкреслює очевидність прямих кореляцій між реалізацією довіри та взаєморозуміння як базових морально-етичних принципів в управлінських практиках та успішністю «при діях у багатонаціональному, міжвідомчому та цивільному контексті виконання завдань».

Водночас, практична реалізація децентралізованого управління у структурах НГУ досить часто стикається із значними проблемами. Головним суб'єктом реалізації децентралізованого управління є людина – військовий, здатний до ініціативи та відповідальності. І якщо на сьогодні лави НГУ на рівні солдатсько-старшинського складу поповнюють різні особи, діапазон якостей яких сягає від повної демотивованості до здатності

проявити якості, відповідні вимогам децентралізованого управління, то офіцерський склад комплектується здебільшого особами, якості та компетентності яких цілеспрямовано формує вища військова освіта.

Система підготовки управлінських кадрів для НГУ, в першу чергу, здійснюється Національною академією Національної гвардії України як провідним закладом. Відповідно, саме НА НГУ має бути лідером у практичній реалізації ідей децентралізованого управління, просуваючи базові принципи та установки нової філософії управління через освітньо-виховний процес у всіх його складових, включаючи й організаційно-управлінську, та формуючи військових лідерів нової генерації, ініціативних та відповідальних, здатних сформувати відносини довіри та взаєморозуміння у підпорядкованому підрозділі.

Практики тотального контролю та недовіри, що реалізуються в освітньо-виховному процесі НА НГУ, розповсюджуючись і на курсантів, і на професорсько-викладацький склад, на інші структури та підрозділи навчального закладу виявляються вкрай згубними та деструктивними у стратегічних перспективах. Наслідком формування особистості майбутнього військового керівника у середовищі тотального контролю та недовіри стає офіцерський склад, нездатний до практичної реалізації вимог довіри та взаємоповаги. Дійсне військове лідерство, завдання формування культури децентралізованого управління залишаються лише у декларативній площині.

Проведений аналіз дозволяє стверджувати наступне:

- успішність функціонування структур НГУ у відповідності до призначення залежить від здатності сформувати культуру децентралізованого управління, адекватну безпековим викликам сучасної України;
- формування культури децентралізованого управління у структурах НГУ потребує практичної реалізації принципів довіри та взаєморозуміння як базових у всіх управлінських практиках на всіх рівнях, що потребує змін ментальності, в першу чергу, офіцерського складу;
- осередком формування нової культури децентралізованого управління мають стати заклади вищої військової освіти, зокрема НА НГУ, освітньо-виховний простір яких має пройти процес докорінних трансформацій у напрямку заміщення традицій тотального контролю та недовіри практиками взаєморозуміння та довіри, що охоплюють усі складові освітньо-виховного процесу та усі рівні управління.

КОНЦЕПТУАЛЬНА ВІЗІЯ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ: БЕЗПЕКОВІ ВИКЛИКИ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ ПОТЕНЦІАЛИ В ГЛОБАЛЬНОМУ КОНТЕКСТІ

Сирінський Р. А.

кандидат філософських наук, доцент

Міжнародний університет

м. Одеса, Україна

Військова операція США та Ізраїлю проти Ірану підтвердила тези українського журналіста і письменника Віталія Портнікова про те, що сучасний світ перестав бути сукупністю локальних конфліктів, а натомість формується цілісна «вісь дестабілізації», у межах якої агресія Російської Федерації проти України та активність Ірану і його проксі-сил (Хезболла, Хамас, хусити) проти Ізраїлю та інтересів США (й інших країн Заходу) постають як фронти однієї глобальної війни. У цій логіці відновлення України неможливе без врахування геополітичного трикутника «Захід (за формального, чи неформального лідерства США) – Україна – Ізраїль», де Україна та Ізраїль функціонують як лабораторії виживання демократичного світу, а також як полігони для відпрацювання стратегій протидії автократичним режимам, що системно використовують терористичні методи і гібридні інструменти впливу. Відтак концепт повоєнного відновлення неминуче має поєднувати безпековий, інституційний та культурно-символічний виміри. А результати парламентських виборів в Угорщині, на яких правопопулістські сили програли «з тріском», демонструє здатність країн, належних до західної цивілізації, повертатися до «нормальності» навіть після дуже тривалого правління таких політиків як Віктор Орбан, що серйозно підвищує шанси на встановлення в майбутньому конструктивних відносин і активної співпраці між Україною та ЄС з одного боку та США й Ізраїлем – з іншого.

У цьому контексті шляхи та засоби забезпечення національної безпеки доцільно осмислювати крізь призму доктрини, що поєднує класичну оборону з інтеграцією в світову систему технологічного стримування. Національна безпека України у 2026 році – це не лише захищені кордони та спроможні Збройні сили, а й системна участь у мережах обміну розвідданими, технологіями спостереження й протидії противнику, а також у координації санкційних і логістичних режимів. Асиметричні загрози, зокрема масоване застосування БПЛА, ілюструють структурну спорідненість викликів: використання Тегераном проксі-сил (Хамас, Хезболла) для виснаження Тель-Авіва нагадує тактику Москви щодо Києва,

застосовувану до повномасштабного вторгнення (і не лише з 2014 року, який в цьому плані був знаковий лише тим, що російська агентура відкрито взяла в руки зброю і почала стріляти в українських активістів, яскравим прикладом чого стали події в Одесі 2 травня); іранські технології (зокрема безпілотні літальні апарати типу «Shahed») роблять безпеку не лише України та Ізраїлю, а й ще ряду країн Європи та Близького Сходу залежною від здатності США та союзників перекидати логістичні ланцюги фанатичних прибічників ісламського фундаменталізму та расизму. У цих умовах створення українського військово-промислового комплексу як інноваційного хабу стає структурним елементом відновлення: модель «держави-фортеці» передбачає, що цивільні об'єкти (енергетична інфраструктура, транспортно-логістичні вузли, комунальні системи) з самого початку мають проектуватися за стандартами подвійного призначення, тобто інженерні рішення інтегрують довготривалу обороноздатність і швидке відновлення після атак. Не менш важливим компонентом є кібербезпека та когнітивна стійкість: синхронні дезінформаційні кампанії, що запускаються з Москви та Тегерана для розколу західної єдності й деморалізації українського та ізраїльського суспільств, вимагають комплексних відповідей – від розвитку інфраструктури кіберзахисту до освітніх практик медіаграмотності й формування стійких етичних та ідентичнісних орієнтирів.

Вектори відновлення освіти і науки в цій рамці можна окреслити як рух від моделі «Start-up Nation» до моделі «Resilient Nation». Освіта й наука мають стати не лише інструментами економічного зростання, а й драйверами інновацій, що забезпечують довгострокову безпеку та соціальну стійкість. Запозичуючи досвід Ізраїлю, але адаптуючи його до українських масштабів і демографічної специфіки, варто посилювати компонент «мілітарі-тех» як фундамент сучасної науки: освітня система повинна орієнтуватися на підготовку фахівців у галузях радіоелектронної боротьби, штучного інтелекту, робототехніки, тактичної медицини, а наукові інститути – перетворюватися на R&D-центри для сил безпеки й оборони з активним залученням американських, європейських і навіть, можливо, ізраїльських та арабських інвестицій. Трансформація людського капіталу в умовах масштабної вимушеної міграції передбачає створення гнучких освітніх траєкторій: запровадження мікрокваліфікацій, модульних програм, цифрових університетів для тих, хто перебуває в зоні бойових дій, на деокупованих територіях чи за кордоном. Інтернаціоналізація досліджень, зокрема через спільні грантові програми формату «Україна – ЄС – США – Ізраїль» у сферах високих технологій, оборонних інновацій та гуманітарних досліджень, покликана не лише відновити матеріальну інфраструктуру науки, а й запобігти «відтоку мізків», інтегруючи українських дослідників у глобальні академічні мережі без втрати ними зв'язку зі своєю країною.

Соціальні та політичні виміри відновлення можна описати як спробу укласти новий суспільний договір у часи глобальних потрясінь, які, можливо, лише почалися 24 лютого 2022 року. Відбудова України – це насамперед відновлення довіри до інституцій, горизонтальної солідарності та соціальних зв'язків, вражених війною, корупційними практиками й тривалими кризами. Політика пам'яті й ідентичності має виходити за межі виключно героїзації минулого: виклик полягає у формуванні такої візії майбутнього, що поєднувала б вшанування жертви та героїзму з пропозицією конкурентної моделі розвитку, здатної утримувати громадян у політичному та культурному просторі України. Протистояння з РФ та Іраном демонструє, що ідеологічна й ціннісна стійкість народу виявляється не менш важливою, ніж кількість ракет, протиракет та іншої зброї: саме звідси постає необхідність посилювати роль критичної освіти, незалежних медіа, культурних інститутів. Демократична сталість у воєнних умовах означає впровадження європейських стандартів верховенства права, прав людини й прозорості управління за одночасного збереження функціональної керованості держави (війна завжди накладала обмеження навіть на фундаментальні демократичні права, наприклад на право на свободу слова). Політична система має еволюціонувати від надмірної централізації до потужного місцевого самоврядування, у якому механізми партисипативного відновлення забезпечують включення громад у прийняття рішень щодо реконструкції інфраструктури, використання ресурсів, пріоритетів розвитку. Окремого виміру набуває ветеранська політика: соціальна інтеграція мільйонів осіб із бойовим досвідом повинна розглядатися не як «тягар для бюджету», а як потужний ресурс для створення нових безпекових, освітніх та бізнес-структур, у яких ветеранський досвід трансформується у компетенції лідерства, управління ризиками, командної роботи.

Творчий потенціал мистецтва в цій перспективі виходить далеко за межі традиційного уявлення про «сферу культури». Мистецтво в умовах відновлення постає як інструмент реабілітації, адвокації та міжнародної комунікації. Як «м'яка сила» українські культурні проекти за кордоном – театральні постановки (особливо такі сучасні прочитання української історії як «Ти [Романтика]» та «Ребелія» від проєкту МУР), музичні ініціативи, візуальне мистецтво, кіноесеї – покликані артикулювати для глобальної аудиторії зв'язок між війною в Україні та дестабілізацією на Близькому Сході, пояснювати спільність глобальних загроз, демонструвати підірив авторитаритарними країнами міжнародного права та безпекових режимів. Мова емоцій, образів і наративів, яку використовує мистецтво, часто ефективніше «дістається» до виборців у США чи ЄС, ніж суха статистика й дипломатичні заяви, отже, культурна дипломатія стає важливою складовою безпекової стратегії (і стосується це не лише так званого «високого» академічного мистецтва, а й участі українських артистів, в тому числі

самодіяльних, у популярних серед широкої глядацької маси медіа-проектів на кшталт телевізійних талант-шоу, нарізки з яких потім широко розходяться соціальними мережами).

На внутрішньому рівні арт-терапія та гуманістично орієнтована урбаністика мають пропонувати практики лікування посттравматичного стресового розладу у дітей та дорослих. Проекти з відновлення міст мають залучати художників, архітекторів, психологів і місцеві спільноти для створення «просторів зцілення» (вони можуть створюватися на базі бомбосховищ та «Пунктів Незламності» і бути готовими повернутися до виконання попередніх функцій), де дизайн, публічне мистецтво й функціональність простору сприяють психологічному розвантаженню, відчуттю безпеки й належності. Цифрова культура відкриває нові можливості для збору коштів на відновлення, міжнародної солідарності та водночас фіксації воєнних злочинів у форматі цифрового мистецтва, що поєднує документальність та символічний вимір.

Глобальна конфігурація, у межах якої реалізуватиметься план відбудови України, задаватиметься передусім позиціями США і Європи, а також характером їхньої взаємодії з іншими партнерами. Йде «війна на виснаження», в якій США можуть бути поставлені в ще жорсткіші умови вимушеного балансування між підтримкою України та забезпеченням оборони Ізраїлю в боротьбі з Іраном і широким колом його проксі. Для України це означає необхідність поступово переходити від статусу виключно отримувача допомоги до статусу стратегічного партнера, який здатен «виробляти безпеку» – постачати у спільний арсенал досвід, технології, підготовлені кадри й регіональну стабільність (результати візитів Володимира Зеленського в країни Близького Сходу після початку операції Ізраїлю та США проти Ірану показують здатність України стати таким партнером). Не менш важливим є енергетичний фронт: спроби Ірану заблокувати судноплавство в Ормузькій протоці (а раніше – в Червоному морі через діяльність хуситів) є структурно подібними до блокади Чорного моря Росією. Відтак відновлення українських портів, логістичних шляхів і аграрного експорту безпосередньо пов'язане з глобальною продовольчою безпекою (не менш важливою за енергетичну) та стабільністю ринків. У цій рамці відбудова України має розглядатися як невід'ємна складова ширшої стратегії демократичного світу, спрямованої на стримування авторитарних коаліцій.

Таким чином, відновлення України не може бути мислене як просте повернення до стану 2021 року. Йдеться про створення якісно нової держави, здатної функціонувати в режимі постійних загроз, подібно до Ізраїлю, але в масштабах найбільшої за територією країни Європи. Потенціал розвитку полягає в синергії військових технологій, креативних індустрій та безпрецедентного соціального гарту, набутих у ході війни. Завдання полягає не в тому, щоб збудувати лише фізичні захисні стіни, а в

тому, щоб сформувати нову логіку існування вільного світу на кордоні з хаосом – логіку, в якій безпека, освіта, культура й демократія утворюють цілісний каркас стійкої й водночас відкритої для світу України.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-60>

ОСВІТНІ СКЛАДОВІ СТРАТЕГІЇ ЗБЕРЕЖЕННЯ І РОЗВИТКУ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ У НАЦІОНАЛЬНІЙ АКАДЕМІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Соколовська Ю. В.

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Національна академія Національної гвардії України
м. Харків, Україна*

Актуальність дослідження визначається реаліями ведення бойових дій в сучасній Україні, які гранично загострили проблему якості військових кадрів, стратегії формування кадрового потенціалу силових структур країни, зокрема, НГУ.

Метою дослідження є визначення та аналіз основних проблемних зон освітньо-виховного процесу НА НГУ, що постають як складові стратегії збереження і розвитку кадрового потенціалу НГУ.

Результати дослідження. Сьогодення висуває проблему якості військових кадрів, в першу чергу керівного складу, як найбільш актуальну. Не вистачає офіцерів тактичного рівня; не вистачає військових керівників, які б володіли не просто формальною владою, а були б дійсними військовими лідерами; не вистачає військових керівників «нової генерації», здатних не тільки на словах, а й і в управлінських практиках реалізовувати вимоги людиноцентричності. Це – проблеми, зокрема, підготовки військових кадрів.

НА НГУ – заклад вищої освіти зі специфічними умовами навчання, який відповідає за якість підготовки офіцерів тактичного та оперативного рівнів для НГУ. Якість підготовки здобувачів вищої військової освіти у НА НГУ – це сукупність певного кола завдань/проблем (організаційних, освітньо-виховних, правових, морально-етичних тощо).

Проблемою є вступні кампанії у НА НГУ.

Об'єктивно за умов воєнного стану в Україні вступні кампанії стикаються із значними проблемами через брак абітурієнтів. У НА НГУ такі проблеми вирішувались за рахунок профорієнтаційних заходів та необхідної кількості абітурієнтів, що прибували з військ. При цьому

наявною була тенденція на збільшення чисельності курсантів. Але у 2025 році набір за фактом суттєво зменшився за рахунок командно-штабного факультету.

Вважаємо, що суттєвим у цій ситуації стало нехтування принципами людиноцентричності та соціальної відповідальності. З одного боку, це були проблеми, для вирішення яких Академія не має ресурсів (фінансових, організаційних тощо), а з іншого – це були проблеми, породжені Академією, ті проблеми, які вона не визнає, на які не звертає уваги.

Серед таких основною стала проблема ставлення до здобувачів вищої військової освіти, особливо представниками керівної ланки.

Неможливо сформувати військового лідера – людину, якій довіряють та за якою підуть у бій, – не сформувавши у курсанта відчуття власної гідності. Системні випадки приниження честі й гідності курсантів/підлеглих, які наявні в управлінських практиках НА НГУ, навіть не усвідомлюються як такі особами, винними у такому ставленні до здобувачів вищої військової освіти/підлеглих. Персональні спостереження, результати індивідуальних бесід дозволяють стверджувати: неповага до курсанта/підлеглого, недовіра, не визнання його досягнень а ргіогі, як фундаментальний принцип – це типове для керівної ланки різних рівнів різних навчальних інститутів НА НГУ та для певних категорій НПП.

Деструктивними є практики системного втручання в особистісний простір та час здобувачів вищої військової освіти. Згубними були й практики демонстративного лібералізму із відсутнім кінцевим результатом щодо вирішення озвучених курсантами проблем.

Проблемою є вимога щодо наявності наукового ступеню/вченого звання у закладі вищої освіти із специфічними умовами навчання. Кількісні показники за даними параметрами, дійсно, є важливими для навчального закладу. Але, необхідно враховувати те, що для закладів зі специфічними умовами навчання такі вимоги мають спиратися на суто раціональне/прагматичне пігрунття, мати цільове спрямування.

Необхідно розмежовувати різні/відмінні потреби навчального процесу у закладі вищої освіти зі специфічними умовами навчання. Відповідно, необхідно виокремлювати різні категорії викладацького складу. Перша категорія – НПП – особи, які повинні мати ступені кандидата/доктора наук, у сфері відповідальності яких є фундаментальна теоретична підготовка майбутніх офіцерів. Інша категорія – інструктори, завданням яких є надання здобувачам вищої військової освіти практичних навиків. Саме інструктори мають навчати керувати дроном, стрибати з парашутом, використовувати стрілецьку зброю та засоби ближнього бою тощо. Тут ступінь кандидата/доктора наук не є обов’язковим. Тут обов’язковими є практичний досвід, зокрема участі у бойових діях, та певні педагогічні навички. Ведення теоретичних курсів вимагає як обов’язкового наукового ступеню, що свідчить про наявність фундаментальних знань/підготовки НПП у відповідній галузі наукового знання. Це стає запорукою розвитку військової науки, наукових досліджень у ВВНЗ.

Виконання формальних вимог щодо наявності наукового ступеню/вченого звання у якомога більшої кількості працівників ВВНЗ

обертається незворотними наслідками порушення вимог академічної доброчесності, девальвації наукових ступенів та звань, різкого зниження якості наукових досліджень у галузі воєнних наук.

Висновки. НА НГУ має спрямувати усі зусилля на створення власного позитивного іміджу у суспільстві та у військах не тільки через агітаційні та рекламні кампанії, скільки через забезпечення НГУ мотивованими, професійними військовими лідерами нової генерації. Забезпечити виконання такого завдання здатні наступні заходи.

1. Головним принципом освітньо-виховного процесу на всіх рівнях та у всіх проявах має стати людиноцентричність та цінування людських ресурсів.

2. Необхідним є створення у НА НГУ етично чутливого середовища, у якому повага та довіра – по відношенню до усіх учасників навчально-виховного процесу (і здобувачів вищої військової освіти першого та другого освітніх рівнів, і НПП, і різних рівнів управління у НАНГУ), – є абсолютною цінністю та нормою.

3. Перспективним є реалізація принципу доречності (раціональності) у питаннях щодо наявності наукового ступеню/вченого звання різних категорій працівників НА НГУ, що дозволить, зокрема, залучити ветеранів до освітньо-виховного процесу, використати їхній досвід, не обтяжуючи їх формальними/бюрократичними вимогами.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-61>

ВОДОЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРОСЕКТОРУ ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТІ: ВПЛИВ НАСЛІДКІВ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РФ НА ТЕРИТОРІЮ УКРАЇНИ

Хлобистов Є. В.

доктор економічних наук, професор,

декан факультету природничих наук

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

м. Київ, Україна

Кльова К. О.

студент

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

м. Київ, Україна

Проблема водозабезпечення аграрного сектору Херсонської області набула особливої гостроти в умовах повномасштабного вторгнення рф на територію України та спричинених ним трансформацій водогосподарської

інфраструктури регіону. Порушення функціонування ключових гідротехнічних об'єктів, зокрема наслідки підриву Каховської ГЕС, суттєво змінили традиційні підходи до зрошення сільськогосподарських угідь, особливо на територіях, що історично залежали від централізованих каналів водопостачання.

Водночас правобережна частина Херсонської області, зокрема території, що обслуговуються Інгулецькою зрошувальною системою, опинилися в умовах зростаючого навантаження на наявні водні ресурси та інфраструктуру, яка первинно не була розрахована на інтенсивне зрошення зернових культур. Це відбувається на тлі посилення кліматичних змін, зростання частоти посушливих періодів та загального дефіциту водних ресурсів.

Таким чином, дослідження сучасного стану водозабезпечення агросектору Херсонської області, з урахуванням впливу воєнних факторів та кліматичних викликів, є вкрай актуальним як для наукового осмислення, так і для формування ефективної політики відновлення аграрного виробництва регіону.

Дослідження проблем водозабезпечення аграрного сектору Херсонської області базується на поєднанні даних з відкритих наукових та аналітичних джерел. Отримані емпіричні дані дозволяють деталізувати специфіку функціонування систем зрошення на правобережжі Херсонщини після подій повномасштабного вторгнення РФ на територію України. Зокрема встановлено, що в умовах доступу до традиційних джерел зрошення лівобережжя, значно зросло навантаження на Інгулецьку зрошувальну систему, яка історично проєктувалася для потреб овоцівництва та інших менш водозатратних культур, а не для масштабного вирощування зернових культур.

Південь України внаслідок несприятливих природно-кліматичних умов традиційно належить до зони ризикованого землеробства. За таких умов стабільність виробництва сільськогосподарської продукції безпосередньо залежить від функціонування систем штучного зрошення[1].

З метою забезпечення гарантованих врожаїв у 1950–1960 роках було сформовано мережу меліоративної інфраструктури, важливе місце у якій займає Інгулецька зрошувальна система. Перша черга системи була введена в експлуатацію у 1956 році, а завершення основного будівництва відбулося у 1963 році з подальшою модернізацією. Система включає у себе насосні станції та магістральний канал, пропускною здатністю до 62,4 м³/с, а загальна протяжність зрошувальних каналів перевищує 300 км. Загальна площа зрошувальних земель становить понад 60 тис. га, з яких близько 18 тис. га припадає на Херсонську область. Функціонування системи базується на подачі води з річки Інгулець, із подальшим самопливним розподілом по зрошувальних масивах.

Водночас особливості проектування системи, зокрема використання відкритого русла магістрального каналу, зумовлюють втрати води на фільтрацію та створюють ризики підтоплення територій. Додатковим викликом є якість води річки Інгулець, яка формується під впливом промислових стоків, що потребує застосування спеціальних режимів регулювання водності та періодичного розбавлення дніпровською водою.

До подій 2022 року система зрошення Херсонської області характеризувалася територіальним дисбалансом: основні площі були зосереджені на лівобережжі завдяки Північно-Кримському каналу, тоді як правобережжя, зокрема зона дії Інгулецька зрошувальна система, використовувалося обмежено, що підтверджується даними польових досліджень.

Після початку повномасштабного вторгнення відбулося різке переорієнтування системи водозабезпечення: втрата лівобережних потужностей зрошення зумовила критичне зростання навантаження на правобережні системи. У сучасних умовах Інгулецька зрошувальна система фактично функціонує як ключове джерело водозабезпечення агросектору правобережної Херсонщини, працюючи в режимі перевантаження, що супроводжується дефіцитом водних ресурсів, порушенням строків їх подачі та обмеженою технічною спроможністю забезпечити потреби агровиробників. Руйнування Каховського водосховища призвело до втрати ключового чинника регулювання водного режиму та мікроклімату. Як зазначає начальник Херсонського обласного центру з гідрометеорології Юрій Кіріак, «екосистема, яка десятиліттями існувала завдяки воді водосховища, втратила фундамент»[2].

Таким чином, у сучасних умовах Інгулецька зрошувальна система функціонує як критично важливий, але водночас перевантажений елемент водогосподарської інфраструктури, що не в повній мірі відповідає новим викликам, сформованим унаслідок воєнних та кліматичних чинників.

Унаслідок повномасштабного вторгнення РФ відбулася не лише трансформація структури водозабезпечення аграрного сектору Херсонської області, а й глибоке порушення сформованого десятиліттями природно-антропогенного балансу регіону.

Зниження рівня зволоження, нерівномірність опадів, зростання температурних показників та деградація ґрунтової вологи суттєво ускладнюють ведення сільського господарства навіть за умов наявності зрошення. У поєднанні з перевантаженням Інгулецької зрошувальної системи це формує системну кризу водозабезпечення агросектору регіону.

За таких умов подальше функціонування аграрного виробництва потребує не лише модернізації зрошувальної інфраструктури, а й комплексної адаптації до нових кліматичних реалій.

Представлене дослідження здійснено за сприянням Canadian Institute of Ukrainian Studies (CIUS) в межах Ivan Makohon Endowment Fund, за що автори висловлюють щирі вдячність.

Література:

1. Історія Інгулецької зрошувальної системи. *Управління каналів Інгулецької зрошувальної системи*. URL: <https://ukri.davir.gov.ua/istoriya-ukizs.htm> (дата звернення: 20.04.2026).

2. Кіріяк Ю. Херсонщина на межі кліматичної катастрофи: як посуха руйнує агросектор і екосистему : [інтерв'ю / брав: Проніна А]. *superagronom.com*. 27.10.2025 URL: <https://superagronom.com/news/21570-hersonschina-na-meji-klimatichnoyi-katastrofi-yak-posuha-ruynuye-agrosekto-i-ekosistemu> (дата звернення: 23.04.2026).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-62>

ПЕРЕДБАЧЕННЯ ТА ЗАПОБІГАННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ КОНФЛІКТІВ ПРИ РЕІНТЕГРАЦІЇ КРИМУ

Хлобистов Є. В.

*доктор економічних наук, професор,
декан факультету природничих наук*

*Національний університет «Києво-Могилянська академія»
м. Київ, Україна*

Накоренко Д. А.

студентка

*Національний університет «Києво-Могилянська академія»
м. Київ, Україна*

Екологічні конфлікти досліджуються з другої половини минулого століття і сьогодні мають досить дієву методологію виявлення та запобігання. Однак, виник відчутний дефіцит досліджень з прогнозування екологічних конфліктів при реінтеграції тимчасово окупованих територій, зокрема, Криму. Крим не був (поки на сьогодні) полігоном активних бойових дій і екологічні небезпеки та виклики щодо довкілля є результатом необачної, а, інколи, і цілком цілеспрямованої шкоди для природних ресурсів, яка завдавалося і завдається господарської діяльністю, що з 2022 року має однозначне мілітарне спрямування. Тому прогнозувати екологічні

конфлікти доцільно саме для підготовки заходів та проєктів, які зможуть передбачити їх та запобігти їх найбільш небажаному розвитку.

Дослідження екологічних конфліктів пов'язано з ґрунтовними роботами В. Сабадаша [1,2], М.М. Петрушенка [3], М.З. Згуровського [4] та ін. В цих роботах висвітлені загальні методологічні засади та методичні підходи до ідентифікації екологічного конфлікту та їх роль в глобального геополітичному середовищі та впливу на бізнес-процеси. Однак, саме проблема прогнозування екологічних конфліктів, які зумовлені викривленням структури економіки та багаторічним нехтуванням природоохоронними вимогами та нормативами, міжнародними та національними зобов'язаннями щодо довкілля, мають розглядатися до початку деокупації наших територій.

Тому основними засадами вивчення стану довкілля для прогнозування екологічних конфліктів є:

- моніторинг стану довкілля тимчасово-окупованих територій України;
- критичне ставлення до будь-якої інформації з боку держави-агресора
- залучення космічних знімків для постійного аналізу стану довкілля;
- виявлення місць потенційних природних та техногенних аварій та надзвичайних ситуацій;
- залучення міжнародних експертів та дослідницьких організацій для вивчення екологічних проблем на тимчасово окупованих росією територіях.

Для реалізації цих амбітних задач ми маємо розуміти низку обмежень та ризиків щодо об'єктивного аналізу ситуації на тимчасово окупованих територіях:

- не усвідомлення населенням важливості та критичності екологічних проблем перед соціальними та господарськими викликами, усвідомлена «другорядність» екологічної складової при пріоритетності повсякденних/нагальних потреб та очікувань;
- відсутність фахівців на початкових етапах реінтеграції, потреба в «зануренні» до місцевої специфіки при виявленні потенційних та реальних загроз;
- інституційні виклики: жоден з органів центральної виконавчої влади сьогодні не має політичного завдання формувати політику реінтеграції в сфері довкілля, і, таким чином, бути готовий до ідентифікації та запобіганню екологічним конфліктам;
- наявність об'єктів критичної інфраструктури в сфері життєзабезпечення, які можуть стати об'єктом терористичних дій та загроз;
- неузгодженість права власності на користування природними ресурсами під час перехідного правосуддя та урядування;
- приховані протиріччя в сфері господарювання та розподілу доступу до критичних природних ресурсів (зокрема, водних), які набуватимуть особливої гостроти під час зміни системи урядування.

Ризики для довкілля в процесі реінтеграції, що можуть стати основою для генерування екологічних конфліктів, обумовлені такими чинниками, як

- Обмежений доступ до тимчасово окупованих територій для об'єктивного аналізу;
- Спотворення інформації росією;
- Недостатня цифровізація екологічного моніторингу, як способу відкритого доступу та розповсюдження інформації, обізнаності якомога більшої кількості громадян;
- Ризик повного знищення унікальної природи Криму, заповідників без, навіть, часткового способу відновити півострів;
- Ризик техногенних аварій після деокупації через занедбаність або саботаж.

Таким чином, ідентифікація, попередження та реагування на загрози і ризики екологічних конфліктів потребують політичних рішень для формування прагматичної державної політики реінтеграції тимчасово окупованих територій України, яка має формуватися з урахуванням управлінського потенціалу перехідного урядування військово-цивільними адміністраціями та пріоритетного розв'язання безпекових та соціальних проблем.

Екологічні конфлікти при реінтеграції тимчасово окупованих територій мають усвідомлюватися і прогнозуватися до початку деокупації. Одним з головних аргументів – реінтеграція окупованих територій буде мати величезну кількість викликів, які важно повною мірою передбачити заздалегідь. Прогнозування екологічних конфліктів має стати об'єктом не тільки державної політики, але і активної експертної дискусії, до якою доцільно активно залучати наших міжнародних партнерів, без підтримки яких повноцінна та стала реінтеграція є малоймовірною. Найважче спрогнозувати екологічні конфлікти локального рівня, адже вони будуть тісно пов'язані з соціальними, безпековими та суто господарськими проблемами, вирішення яких за короткий час не можливо.

Представлене дослідження здійснено за сприянням Canadian Institute of Ukrainian Studies (CIUS) в межах Ivan Makohon Endowment Fund, за що автори висловлюють щирю вдячність.

Література:

1. Сабадаш В.В. Інституційні аспекти врегулювання екологічних конфліктів (регіональний і міжнародний рівні). *Mechanism of an Economic Regulation*, 2008. №1, С. 68–77.

2. Сабадаш В., Давиденко І., Бабій Т. Конкуренція за ресурси й економічні конфлікти у глобальному бізнес-середовищі: рушійні сили, безпека, інституційно-ресурсний концепт врегулювання. *Mechanism of an Economic Regulation*. 2017. №4 (78). С. 128–147.

3. Петрушенко М.М. Управління еколого-економічними конфліктами в контексті теорії оптимальних механізмів розподілу ресурсів. *Актуальні проблеми економіки*, 2013. №3. С. 186–192.

4. Zgurovsky M.Z. Environmental consequences of armed conflicts in the global dimension. *Visn. Nac. Akad. Nauk Ukr.*, 2025. № 2. С. 3–15.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-63>

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ ВИМІР ПОВОЄННОЇ РЕІНТЕГРАЦІЇ АР КРИМ

Хлобистов Є. В.

*доктор економічних наук, професор,
декан факультету природничих наук
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
м. Київ, Україна*

Руденко Н. А.

*студент
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
м. Київ, Україна*

Соціальна складова повоєнної реінтеграції тимчасово окупованих територій спирається на визначення декількох наріжних засад цілісної політики суспільної відповідальності при зміні політичного, управлінського та правового статусу територій і населення, забезпечення безпекових гарантів та виявлення перешкод державної політики. Перш за все, це надання населенню безумовних соціальних послуг; по-друге, виявлення особливостей реалізації соціальної політики при різних безпекових складових і нормативних (правових) вимірах; по-третє, визначення розміру соціальної підтримки та допомоги й механізму її надання.

Аналіз дослідження проблеми. Автори вже досліджували загальний процес формування соціальної політики [1], в інших публікаціях з питань соціальної політики розглядалися або загальні правові аспекти реалізації [2], або досить локальні питання, наприклад, які стосуються надання окремих соціальних послуг [3,4].

На загал, як автори зазначали в роботі [1], соціальний захист це система суспільно-економічних заходів, спрямованих на матеріальне забезпечення населення від соціальних ризиків (хвороба, інвалідність, старість, втрата

годувальника, безробіття, нещасний випадок на виробництві тощо). Іншими словами, це система управління соціальними ризиками з метою компенсації шкоди, зниження або запобігання їх дії на процес розширеного відтворення населення. Як соціально-економічна категорія соціальне забезпечення є відносинами щодо перерозподілу національного доходу з метою забезпечення встановлених соціальних стандартів життя для кожної людини в умовах дії соціальних ризиків. Соціальні ризики реінтеграції Криму є центральним фокусом довіри населення. Вони являють собою чи не найголовнішу перешкоду для позитивного іміджу України після багатьох років окупації. Соціальна політика має відповідати двом критеріям: реалістичність та прозорість. Саме усвідомлення реалістичності соціальної політики зможе уникнути конфліктів та зайвих очікувань, а прозорість зможе сформувати єдині і однозначні правила реалізації такої політики.

Реінтеграція Криму після тривалої окупації є безпрецедентним викликом для соціальної системи України. Проведений аналіз дозволяє сформулювати три базові тези, які мають стати основою державної політики:

1. Цифровізація як інструмент справедливості. Впровадження цифрових сервісів (через портал Дія та реєстри Пенсійного фонду) є єдиним способом забезпечити прозору верифікацію прав на житло, стаж та соціальні виплати. Це дозволить уникнути хаосу та мінімізувати корупційні ризики при відновленні статусів сотень тисяч громадян. Зазначимо, що нині реєстри Пенсійного фонду не забезпечують повний набір послуг та моніторинг громадян, наявних на підконтрольній території України, а портал Дія не працює на території АР Крим.

2. Пріоритет «людського капіталу» над інфраструктурою. Відбудова будівель (лікарень, шкіл) не матиме сенсу без критичної маси лояльних та професійних фахівців. Пропонована нижче Система стимулювання кадрового резерву (економічні надбавки, житлові гарантії та кар'єрні ліфти) повинна бути запущена до моменту повної деокупації, щоб «десант» вчителів та медиків був готовий до роботи в перший же день відновлення контролю.

3. Гнучкість перехідного правосуддя. Соціальний захист у Криму не може бути реалізований за стандартними процедурами материкової України. Необхідно впровадити особливий правовий режим, який дозволить визнавати результати навчання та трудовий стаж осіб, що не вчиняли злочинів, забезпечуючи при цьому безумовну реституцію прав законних власників майна.

Соціальна політика в процесі реінтеграції тимчасово окупованих територій має виняткове значення при відтворенні довіри населення та ефективності урядування; соціальна політика має спиратися на принципи прозорості, однозначності, відповідальності, реалізовуватись на засадах цифрофізації та мінімальною бюрократизації; соціальна політика має

враховувати складність складу населення й не обтяжувати витратну частину для осіб, що не мають право перебування на теренах України; соціальна політика має бути гнучкою для осіб, чий статус подальшого перебування в Криму потребує додаткового узгодження чи набуття громадянства.

Представлене дослідження здійснено за сприянням Canadian Institute of Ukrainian Studies (CIUS) в межах Ivan Makohon Endowment Fund, за що автори висловлюють щирі вдячності.

Література:

1.Zharova, L., Khlobystov, I. Social challenges in the reintegration of temporarily occupied Crimea: pathways and capacities for overcoming them. *Achievements of the Economy: Prospects and Innovations*. 2026. №27. DOI: 10.5281/zenodo.18897383

2.Ільченко-Сюйва Л., Ткачук, Я. Повоєнне відновлення в Україні: теоретичні засади розбудови держави суспільного добробуту. *Аспекти публічного управління*. 2025. №13(3). С. 100–108.

3.Логвиненко Б.О. Право на охорону здоров'я у механізмі реінтеграції тимчасово окупованих територій України. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2024 №3. С. 115–118.

4.Безкровний Ю. А. Забезпечення права на освіту в умовах воєнного стану як основа освітньої діяльності. *Науковий вісник УжНУ. Серія: Право*. №82 (2). С. 103–107.

НАПРЯМ 12. ЦІННІСНО-ДУХОВНІ ВИМІРИ ВІДНОВЛЕННЯ МИСТЕЦЬКОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-64>

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОРИГІНАЛЬНОЇ ВЕРСІЇ КОМПОЗИЦІЇ «MAS QUE NADA» JORGE BEN JOR ТА ЇЇ КАВЕР-ВЕРСІЇ «MAS QUE NADA» ELIS REGINA

Болдирева М. В.

*здобувачка першого курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
кафедри музичного мистецтва та звукорежисури*

Міжнародний університет

Науковий керівник: Каплун Т. М.

кандидат мистецтвознавства, доцент,

завідувачка кафедри музичного мистецтва та звукорежисури

Міжнародний університет

м. Одеса, Україна

Мета дослідження полягає у виявленні особливостей інтерпретації композиції «Mas que Nada» у різних виконавських версіях та визначенні змін у музично-виражальних засобах залежно від виконавської концепції.

Завдання дослідження:

– проаналізувати метро-ритмічну, ладо-гармонічну та фактурну рівні організації композиції та визначити їх функцію у формуванні стилю босанова;

– дослідити специфіку вокальної манери виконавців та здійснити порівняльний аналіз інтерпретацій та визначити основні відмінності у трактуванні музичного матеріалу.

Об'єкт дослідження – бразильська популярна музика другої половини XX століття. Предмет дослідження – виконавські інтерпретації композиції «Mas que Nada».

Композиція «Mas que Nada», створена у 1963 році відомим бразильським композитором та виконавцем другої половини XX століття Jorge Ben Jor (нар. у 1945 р.), і є одним із найяскравіших зразків бразильської популярної музики, у якому органічно поєднуються риси samba та елементи ранньої босанови. Її популярність зумовлена передусім характерною метроритмічною організацією, синкопованістю, чіткою пульсацією та особливою вокальною манерою, що наближена до мовлення. Значний музикознавчий інтерес становить порівняння оригінальної версії з

інтерпретацією Elis Regina, яка демонструє суттєве переосмислення твору на рівні гармонії, фактури та виконавської драматургії.

Звернення до різних виконавських версій цієї композиції дає можливість простежити, як у межах одного музичного матеріалу змінюється логіка інтерпретації, ускладнюється музична мова та трансформуються стилеві орієнтири. Таке зіставлення є показовим для розуміння ширших процесів розвитку популярної музики другої половини XX століття, зокрема взаємодії національних традицій із джазовими та естрадними впливами, а також зростання ролі індивідуального виконавського мислення.

Оригінальна версія композиції у виконанні Jorge Ben Jor (<https://youtu.be/k7y02hr867c?si=UcKSDgnECaQcO2Yr> 1963) характеризується чіткою метричною дводольною організацією, типовою для стилю самби. Ритмічна структура базується на синкопованих формулах із зміщенням метричних акцентів, що формує характерний «гойдаючий» ефект і створює відчуття безперервного руху. Важливу роль відіграє принцип остинатності, який проявляється у повторюваних ритмічних і гармонічних моделях. Гармонічний план є відносно простим і спирається переважно на діатонічні функції з мінімальним використанням альтерацій та відхилень, що підкреслює чітку ритмічну основу твору. В композиції застосовано гомофонно-гармонічну фактуру із прозорою текстурою, в якій провідну роль відіграють акустична гітара, бас-гітара та перкусійні інструменти, зокрема сурдо, тамбурин і шейкери, що формують поліфонію ритмічних шарів у межах єдиного метричного поля.

Вокальна манера виконання відзначається напіврозмовною подачею, що тяжіє до ритмічної декламації. Інтонаційна лінія є гнучкою, проте не перевантаженою мелізматикою, а динамічний діапазон залишається відносно вузьким. Використання легато з елементами портаменто поєднується з чіткою ритмічною артикуляцією, що дозволяє голосу функціонувати як рівноправний елемент ритмічного ансамблю. У результаті формується цілісний художній образ, який вирізняється невимуженістю, імпровізаційністю та орієнтацією на танцювальність і безпосереднє емоційне сприйняття.

Інтерпретація композиції Elis Regina (https://youtu.be/_eL_6Jt1wD8?si=OMPpY7ztToXFp3b6 1994) демонструє принципово інший підхід до музичного матеріалу, що проявляється у значному ускладненні всіх компонентів музичної мови. Зберігаючи загальну метричну основу, виконавиця вводить ритмічну варіативність за рахунок зміни акцентуації, ускладнення синкоп та застосування агогічних відхилень, зокрема рубато у вокальних фразах. Це створює ефект більшої свободи та пластичності музичного часу. Гармонічний план суттєво розширюється завдяки використанню джазових акордових структур, включаючи септакорди, нонакорди та альтеровані акорди з альтерованими

ступенями, які надають звучанню більшої колористичності та гармонічної напруженості.

Фактура у кавер-версії набуває поліфонізованого та багат шарового характеру. До інструментального складу додаються духові інструменти, зокрема труби та саксофони, які виконують як гармонічну, так і контрапунктну функцію, а також фортепіано, що забезпечує гармонічне наповнення із характерною джазовою фактурою. Ритм-секція стає більш насиченою, а оркестрові елементи створюють щільнішу звукову тканину. У результаті формується складна текстура, у якій окремі інструментальні лінії взаємодіють на принципах поліфонії та варіаційного розвитку.

Вокальна манера Elis Regina відзначається високим рівнем технічної досконалості та виразності. Виконавиця використовує широкий динамічний діапазон, активно застосовує мелізматичні прикраси, варіює фразування та чітко диференціює артикуляцію, поєднуючи кантиленне легато з акцентованим стакато. Значну роль відіграє агогіка, яка дозволяє змінювати внутрішню пульсацію фрази, підкреслюючи драматургічні акценти. Таким чином, вокал виходить на передній план як основний носій художнього змісту, формуючи складнішу емоційно-образну структуру.

Порівняльний аналіз обох версій дозволяє виявити суттєві відмінності у трактуванні основних музичних параметрів. Оригінальна інтерпретація орієнтується на стабільність метро-ритмічної пульсації та мінімалізм гармонічних засобів, тоді як кавер-версія демонструє гнучкість ритмічної організації та гармонічну насиченість. Фактурна структура еволюціонує від прозорості гомофонії до складної поліфонізованої системи, а вокальна манера – від ритмічно орієнтованої декламації до технічно розвиненої, драматургічно насиченої інтерпретації. У виконавській версії автора композиції Jorge Ben Jor присутні розмовна позиція виконання, а також гомофонно-гармонічний тип фактури. Тоді як у виконанні вокалістки Elis Regina у супроводі інструментального квінтету Luiz Loy чуємо значну відмінність у порівнянні з оригіналом відносно інструментального і метро-ритмічного оздоблення, а також у вокальній манері співу.

Це дозволяє розглядати композицію «Mas que Nada» як універсальну модель, що відображає еволюцію виконавського мислення – від інтуїтивно-ритмічного до аналітично-інтерпретаційного.

ДУЕТ ЯК ІНТОНАЦІЙНО-ДІАЛОГІЧНА ФОРМА МУЗИЧНОГО МИСЛЕННЯ

Буркацька Т. В.

*Народна артистка України, професор кафедри сольного співу
Одеська національна музична академія імені А. В. Нежданової
м. Одеса, Україна*

Дует у системі української вокальної культури постає не лише як різновид ансамблевого жанру, але й як специфічна форма художнього мислення, заснована на принципі діалогічності. Його історична еволюція відображає зміну інтонаційних моделей, стилевих орієнтирів і функціональних ролей упродовж тривалого часу – від архаїчних форм народного двоголосся до складних драматургічних конструкцій професійної музики. Особливість української традиції полягає у синтезі народнопісенної співучості з європейськими композиційними принципами, що зумовлює формування унікального типу ансамблевої взаємодії. Така синтетичність породжує специфічну модель інтонаційного співіснування голосів, яка визначає жанрову своєрідність українського вокального дуету.

Українська музична культура історично розвивалася на засадах колективності, співпереживання та спільної участі. Хоровий спів, обрядова практика, календарно-побутова та родинна лірика створили підґрунтя для становлення ансамблевого мислення. У цьому контексті дует слід розглядати не як випадкову форму, а як закономірне продовження традиції народного двоголосся. Фольклорна практика сформувала тип варіантного багатоголосся, де другий голос не виконує акомпануючої функції, а існує як рівноправна мелодична лінія. Паралельний рух у терціях і секстах, використання бурдонних основ, інтонаційна варіативність формують особливий тип гармонічного мислення, в якому вертикальні співзвуччя виникають як наслідок горизонтального розвитку. У такій системі природність ансамблевої взаємодії зумовлюється внутрішньою інтонаційною логікою.

У фольклорному середовищі дует виконував низку важливих функцій: підсилював емоційне звучання тексту, створював ефект перегуку, підкреслював кульмінаційні моменти, а також символізував діалог між персонажами чи учасниками обряду. Соціокультурна природа народного співу передбачала спільне інтонування як форму комунікації, що перетворювало дует на модель колективного емоційного досвіду. Саме ця історико-генетична основа визначила подальше сприйняття дуету в професійній музиці як форми інтонаційного діалогу.

У XIX столітті, в умовах становлення національної композиторської школи, дует набуває чітких жанрових ознак. Визначальну роль у цьому процесі відіграв Микола Лисенко, який органічно поєднав народнопісенну інтонаційність із системою європейського композиційного мислення. У його операх і камерно-вокальних творах дует виступає як важливий драматургічний елемент, що розкриває психологію персонажів, характер їхніх взаємин і внутрішні конфлікти. Композитор надає кожній вокальній партії інтонаційної індивідуальності, зберігаючи водночас цілісність музичної тканини.

Показовим зразком ранньої української оперної традиції є дует Одарки й Карася з опери «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемовського. Ця сцена має виразний комічно-драматичний характер і демонструє інтонаційний конфлікт, реалізований у формі музичного діалогу. Інтонаційна мова спирається на народнопісенні інтонації та танцювальні ритми, що надає твору національного колориту. Вокальні партії перебувають у контрастному співвідношенні: емоційно насичені репліки Одарки протиставляються більш стриманим інтонаціям Карася. Фактура переважно гомофонно-гармонічна, однак у кульмінаційних епізодах активізується діалогічний принцип чергування фраз, що посилює драматургічну напругу. У цьому випадку дует виконує характерологічну функцію, формує сценічну динаміку та інтегрує народнопісенну стихію у професійну оперну форму.

Інший тип ансамблевої взаємодії представлений у дуеті Наталки й Петра з опери «Наталка Полтавка» М. Лисенка. Тут домінує лірично-психологічний тип взаємодії, заснований на інтонаціях щирості, емоційної відкритості та духовної близькості. Мелодика наближена до народнопісенної, вирізняється плавністю та кантиленністю. Голоси часто рухаються паралельно, створюючи ефект гармонійної єдності. Гармонічна мова відзначається тональною стабільністю та функціональною визначеністю, що підсилює ліричний характер сцени. Структурно дует тяжіє до строфічної форми з варіаційними елементами. У драматургії опери він виконує кульмінаційну функцію, уособлюючи гармонійне співбуття персонажів.

Порівняння зазначених прикладів дозволяє виявити багатофункціональність дуету в українській оперній традиції XIX століття – від конфліктно-драматичного до лірично-узгодженого типу взаємодії. В обох випадках визначальною залишається пісенна основа, що формує національну специфіку стилю.

Подальший розвиток жанру у творчості Кирила Стеценка та Миколи Леонтовича засвідчує поглиблення психологічної деталізації та ускладнення гармонічної мови.

Камерно-вокальні ансамблі XX – початку XXI століть характеризуються інтимністю, внутрішньою зосередженістю та тонкою взаємодією музики і слова, що відкриває нові виміри ансамблевого мислення.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-66>

**КАФЕДРА ДУХОВИХ І УДАРНИХ ІНСТРУМЕНТІВ
ОДЕСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ МУЗИЧНОЇ АКАДЕМІЇ
ІМЕНІ А. В. НЕЖДАНОВОЇ ЯК ОСЕРЕДОК ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ ТА ВИКОНАВСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ В УКРАЇНІ**

Буркацький З. П.

*кандидат мистецтвознавства, професор,
заслужений діяч мистецтв України,
завідувач кафедри духових і ударних інструментів
Одеська національна музична академія імені А. В. Нежданової
м. Одеса, Україна*

Кафедра духових і ударних інструментів Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової є одним із ключових структурних підрозділів закладу, що забезпечує підготовку висококваліфікованих виконавців, педагогів та артистів оркестру. Її діяльність базується на поєднанні багаторічних академічних традицій, виконавської практики та сучасних освітніх підходів, що дозволяє формувати універсального музиканта, здатного до професійної реалізації у різних сферах музичного мистецтва. Історичний розвиток кафедри тісно пов'язаний із становленням музичної культури Одеси – міста, яке здавна виступає одним із провідних центрів музичного життя України. Саме тут сформувалася потужна виконавська школа духовиків, що передавалася від покоління до покоління через безпосередню педагогічну традицію. Значну роль у цьому процесі відіграв викладацький склад, до якого входили та входять провідні музиканти – солісти оркестрів, лауреати міжнародних конкурсів, досвідчені педагоги, які забезпечують високий рівень професійної підготовки студентів.

Освітній процес кафедри охоплює всі основні групи духових інструментів, зокрема дерев'яні (флейта, гобой, кларнет, фагот) та мідні (труба, валторна, тромбон, туба), і передбачає комплексну систему навчання. Центральне місце посідають індивідуальні заняття зі спеціальності, які доповнюються ансамблевою практикою, оркестровим класом, вивченням методики викладання та сценічною підготовкою. Така

структура забезпечує всебічний розвиток студента як виконавця та педагога, формує його технічні, художні й аналітичні навички. Особлива увага приділяється якості звуковидобування, розвитку дихальної техніки, інтонаційній точності та фразуванню, що є фундаментальними складовими виконавської майстерності духовика. Водночас важливим завданням педагогічного процесу є формування інтерпретаційного мислення, здатності до глибокого осмислення музичного тексту та створення індивідуальної художньої концепції.

Педагогічні принципи кафедри базуються на індивідуальному підході до кожного студента, що передбачає врахування його фізіологічних, технічних і психоемоційних особливостей. Такий підхід є особливо важливим у процесі навчання гри на духових інструментах, де значну роль відіграють дихання, координація та фізична витривалість. Водночас навчання спрямоване на розвиток сценічної культури, артистизму та психологічної стійкості, що є необхідними умовами успішної концертної діяльності. Значну роль у професійному становленні студентів відіграє їхня активна участь у концертному житті академії, а також у різноманітних конкурсах, фестивалях і майстер-класах. Це дозволяє не лише набувати практичного досвіду, а й інтегруватися у сучасний музичний простір, розширювати професійні контакти та підвищувати рівень виконавської майстерності.

Сучасний етап розвитку кафедри характеризується активним впровадженням інноваційних підходів до навчання. Зокрема, широко використовуються можливості аудіо– та відеоаналізу виконання, що дозволяє більш об'єктивно оцінювати результати роботи студентів і коригувати їхню виконавську техніку. Важливим напрямом є також участь у міжнародних освітніх проєктах, організація дистанційних майстер-класів і співпраця з іноземними музичними інституціями. Це сприяє інтеграції кафедри у світовий освітній і мистецький простір, відкриває нові можливості для професійного розвитку студентів і викладачів. Зростає роль цифрових ресурсів у навчальному процесі, що дозволяє значно розширити доступ до нотного матеріалу, виконавських інтерпретацій і методичних розробок.

Випускники кафедри духових і ударних інструментів Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової успішно працюють у провідних симфонічних і духових оркестрах України та за її межами, здійснюють педагогічну діяльність, беруть участь у міжнародних конкурсах і фестивалях. Це свідчить про високий рівень підготовки та конкурентоспроможність фахівців, яких готує кафедра. Водночас її діяльність має важливе значення для розвитку національної музичної культури, оскільки сприяє збереженню та примноженню традицій української виконавської школи духових інструментів.

Отже, кафедра духових інструментів виступає не лише освітнім підрозділом, але й важливим культурним осередком, який формує професійне середовище музикантів, забезпечує спадкоємність виконавських традицій та активно реагує на виклики сучасності. Поєднання академічної спадщини та інноваційних підходів дозволяє їй залишатися одним із провідних центрів музичної освіти в Україні та відігравати вагомую роль у розвитку музичного мистецтва загалом.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-67>

ФОРТЕПІАННИЙ АНСАМБЛЬ У ВИКОНАВСЬКІЙ ПІДГОТОВЦІ ЗДОБУВАЧІВ-НЕПІАНІСТІВ: ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ АНСАМБЛЕВОГО МИСЛЕННЯ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Гавриленко Л. В.

доктор філософії,

*викладач кафедри загального та спеціалізованого фортепіано,
провідний концертмейстер кафедри оркестрових духових
та ударних інструментів*

*Одеська національна музична академія імені А. В. Нежданової
м. Одеса, Україна*

У сучасній системі мистецької освіти особливого значення набуває проблема розвитку виконавських навичок здобувачів-непіаністів, для яких фортепіано виступає не основним, а допоміжним інструментом професійної підготовки. У цьому контексті фортепіанний ансамбль постає ефективною формою навчально-виконавської діяльності, що сприяє формуванню музичного мислення, розвитку слухових уявлень, координації та навичок колективної взаємодії. Ансамблеве музикування відкриває додаткові можливості для осмислення музичного тексту та формування інтерпретаційної культури здобувачів, які не спеціалізуються на фортепіано.

Фортепіанний ансамбль у підготовці здобувачів-непіаністів виконує низку важливих функцій, серед яких провідною є розвиток ансамблевого мислення як здатності сприймати і відтворювати музичний матеріал у взаємодії з партнером. На відміну від сольного виконавства, ансамбль передбачає постійне співвіднесення власної партії з партією іншого виконавця, що формує навички слухового контролю, ритмічної узгодженості та динамічної рівноваги. У процесі ансамблевої гри здобувачі

вчатися відчувати спільний темп, агогіку, фразування, що є важливими складниками виконавської культури.

Одним із ключових принципів організації ансамблевого виконавства є принцип партнерської взаємодії, який передбачає рівноправність учасників ансамблю та їхню відповідальність за спільний художній результат. Для здобувачів-непіаністів цей принцип має особливе значення, оскільки сприяє подоланню невпевненості у власних виконавських можливостях і формує навички комунікації в процесі музикування. Партнерська взаємодія реалізується через постійний слуховий контакт, узгодження виконавських намірів і спільне вироблення інтерпретаційної концепції.

Важливим є також принцип доступності та педагогічної доцільності репертуару, що передбачає добір ансамблевих творів з урахуванням рівня технічної підготовки здобувачів-непіаністів. Репертуар має бути водночас художньо цінним і технічно посильним, щоб забезпечити поступовий розвиток виконавських навичок без перевантаження. У цьому аспекті значну роль відіграють адаптовані аранжування, спрощені фактури, а також твори, що дозволяють зосередитися на ансамблевій взаємодії, а не лише на технічних труднощах.

Суттєвим принципом є формування інтонаційно-слухової культури, що передбачає розвиток здатності до точного інтонування, слухового контролю та усвідомлення звукового балансу. Ансамблеве музикування стимулює активізацію внутрішнього слуху, оскільки виконавець має одночасно контролювати власну партію і сприймати звучання партнера. Це сприяє розвитку поліфонічного мислення та глибшому розумінню музичної фактури.

Не менш важливим є принцип цілісності інтерпретації, який полягає у створенні єдиного художнього образу твору. У процесі роботи над ансамблем здобувачі вчаться узгоджувати динамічні плани, темпові зміни, характер звучання, що формує їхню здатність до колективного художнього мислення. Цілісність інтерпретації досягається через поєднання індивідуальних виконавських рішень у межах спільної концепції.

Особливого значення набуває принцип інтеграції теоретичних знань і практичних навичок. Фортепіанний ансамбль дозволяє застосовувати знання з музичної теорії, гармонії, аналізу музичних форм у безпосередній виконавській діяльності. Це сприяє усвідомленню структурної організації твору, логіки його розвитку та підвищує рівень інтерпретаційної свідомості здобувачів.

Вагомим підтвердженням доцільності впровадження фортепіанного ансамблю в курс загального фортепіано є успішна участь студентів-непіаністів, які навчаються в класі автора публікації, у нещодавньому конкурсі фортепіанних ансамблів, проведеному на кафедрі загального та спеціалізованого фортепіано, де вони здобули призові місця у виконанні фортепіанних дуетів і квартетів.

Таким чином, фортепіанний ансамбль у виконавській підготовці здобувачів-непіаністів виступає важливим засобом формування музично-виконавських компетентностей, розвитку ансамблевого мислення та інтерпретаційної культури. Реалізація принципів партнерської взаємодії, педагогічної доцільності репертуару, інтонаційно-слухової культури, цілісності інтерпретації та інтеграції знань забезпечує ефективність навчального процесу і сприяє підготовці майбутніх фахівців до професійної діяльності у сфері музичного мистецтва.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-68>

МЕТОДИ РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОГО СЛУХУ НА УРОКАХ СОЛЬФЕДЖІО У ВИЩІЙ МУЗИЧНІЙ ШКОЛІ

Каплун Т. М.

*кандидат мистецтвознавства, доцент,
завідувачка кафедри музичного мистецтва та звукорежисури
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

У сучасній системі професійної музичної освіти розвиток внутрішнього слуху здобувачів вищої музичної школи постає як одна з ключових умов формування їхньої виконавської та теоретичної компетентності. Внутрішній слух розглядається як здатність до уявного відтворення та осмислення музичного матеріалу без опори на зовнішнє звучання, що забезпечує глибше розуміння інтонаційної структури твору, його гармонічної організації та формоутворювальних процесів. У цьому контексті дисципліна «сольфеджіо» відіграє провідну роль, оскільки поєднує слухове, аналітичне й виконавське освоєння музичної мови.

Ефективний розвиток внутрішнього слуху у вищій музичній школі ґрунтується на комплексному застосуванні різноманітних педагогічних засобів, спрямованих на активізацію слухових уявлень і формування навичок внутрішнього інтонування. Одним із провідних засобів є інтонаційно-слуховий аналіз, який передбачає свідоме осмислення мелодичних і гармонічних зв'язків, визначення функціональної ролі звуків і акордів, а також усвідомлення логіки їхнього розвитку. Такий підхід сприяє переходу від механічного запам'ятовування до глибокого розуміння музичного матеріалу.

Важливим засобом виступає внутрішнє інтонування, що реалізується через «мовчазне» співання мелодій із попереднім їх слуховим уявленням.

Виконання вправ на внутрішнє програвання музичного тексту без звукової реалізації дозволяє здобувачам розвивати точність слухових уявлень і здатність до передбачення звучання. У цьому процесі ефективними є завдання на читання з листа «про себе», уявне відтворення інтервалів, акордів і гармонічних послідовностей.

Суттєвим компонентом розвитку внутрішнього слуху є диктант як інтегрована форма слухового, аналітичного та моторного досвіду. Ускладнення диктантів шляхом включення елементів гармонічного аналізу, поліфонічного мислення, а також виконання завдань на відтворення почутого «про себе» без негайного запису сприяє активізації внутрішнього слуху та підвищенню рівня музичного мислення.

Ефективним засобом є також транспонування, яке стимулює гнучкість слухових уявлень і формує здатність до узагальнення інтонаційних моделей. У процесі транспонування здобувачі вчаться мислити не окремими звуками, а інтонаційними структурами, що є важливою передумовою розвитку внутрішнього слуху.

Особливого значення набуває використання ансамблевих форм роботи на заняттях сольфеджіо, що передбачають чергування зовнішнього та внутрішнього слухання. Виконання канонів, двоголосних вправ, а також завдання на внутрішнє «підспівування» партії партнера сприяють розвитку поліфонічного слуху і здатності до одночасного сприйняття кількох звукових ліній.

У сучасних умовах доцільним є також залучення цифрових технологій як допоміжного засобу розвитку внутрішнього слуху. Використання аудіоматеріалів, спеціалізованих програм і мобільних застосунків дозволяє урізноманітнити навчальний процес і забезпечити індивідуалізацію навчання. Водночас провідна роль залишається за активною слуховою діяльністю самого здобувача.

Таким чином, розвиток внутрішнього слуху на уроках сольфеджіо у вищій музичній школі є багатовимірним процесом, що передбачає інтеграцію аналітичних, виконавських і слухових видів діяльності. Використання комплексу педагогічних засобів – інтонаційно-слухового аналізу, внутрішнього інтонування, диктантів, транспонування, ансамблевих форм роботи та сучасних технологій – забезпечує ефективне формування внутрішнього слуху як основи професійного музичного мислення.

**НЕВИДИМИЙ СПІВАВТОР ПЕРФОРМАНСУ:
РАДІОЧАСТОТНА ІНФРАСТРУКТУРА ЯК ЧИННИК
СТАБІЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО КОНЦЕРТНОГО МИСТЕЦТВА
В УМОВАХ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ**

Кондус А. Р.

*здобувач IV курсу кафедри музичного мистецтва та звукорежисури
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Горовенко М. Г.

*старший викладач кафедри музичного мистецтва та звукорежисури
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Концертне мистецтво це не лише естетика. У часи війни воно стає духовною опорою для людей. Але щоб виступ відбувся, потрібна надійна техніка. Бездротові мікрофони та системи моніторингу (IEM) виступають «невидимим співавтором», який гарантує мобільність артистів і цілісність живого звуку. Радіочастотний спектр як обмежений ресурс звукорежисера вимагає професійного менеджменту. Перерозподіл частот на користь мобільного зв'язку та інших систем значно підвищив щільність ефіру, що створює ризик інтермодуляційних завад (IMD) і втрати сигналу під час масштабних заходів. Інтермодуляційні спотворення третього та п'ятого порядків виникають через нелінійні властивості радіотрактів і можуть призводити до критичних «випадінь» звуку, руйнуючи не лише технічну, а й художньо-духовну цілісність виступу [3]. У джаз-ф'южн чи імпровізаційній музиці, де міжголосова взаємодія відбувається в реальному часі, стабільність IEM-систем безпосередньо впливає на виконавську реакцію музикантів і якість ансамблевої комунікації.

Теоретичні основи радіочастотного менеджменту в концертній індустрії поєднують нормативно-правові аспекти (регулювання PMSE-систем відповідно до рішень ЄС, ITU та національного законодавства України) з технічними методами нейтралізації завад [1; 2]. Сучасні програмні комплекси, зокрема Shure Wireless Workbench 7 (WWB7), автоматизують розрахунок сумісних частотних планів, аналіз інтермодуляційних продуктів та моніторинг ефіру в реальному часі [4]. Це дозволяє звукорежисеру перейти від ручних розрахунків до системного управління спектром, що

особливо важливо в умовах обмеженого ресурсу в Україні (діапазони VHF/UHF, 823–832 МГц, 863–865 МГц тощо) [1].

У контексті відновлення мистецького простору України стабільна радіочастотна інфраструктура набуває не лише технічного, а й глибокого культурного значення. Вона забезпечує надійну основу для живого звучання, без якого неможливо повноцінно передати емоційну динаміку, нюанси виконавської взаємодії та колективне переживання музики. У часи, коли концертна діяльність стає важливим інструментом психологічної стійкості суспільства, збереження національної ідентичності та культурного опору, професійний радіочастотний менеджмент перетворюється на невід’ємну складову сучасної звукорежисури [5].

Інтеграція технологій частотної координації в підготовку майбутніх фахівців дозволяє українським митцям навіть в умовах обмеженого радіочастотного спектра підтримувати високу художню якість виступів, мінімізувати технічні ризики та створювати простір для щирого емоційного контакту зі слухачами – того контакту, який особливо цінний під час спільного переживання музики в непростий для країни період.

Література:

1. План розподілу і користування радіочастотним спектром в Україні : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 19.12.2023 р. № 1340. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1340-2023-п#Text> (дата звернення: 19.04.2026).
2. Commission Implementing Decision (EU) 2025/105. EUR-Lex. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dec_impl/2025/105/oj/eng (дата звернення: 22.04.2026).
3. All About Wireless: Intermodulation Distortion. Shure. URL: <https://www.shure.com/en-us/insights/all-about-wireless-intermodulation-distortion> (дата звернення: 30.04.2026).
4. Shure Wireless Workbench 7 : User Guide. Shure Incorporated, 2024. URL: <https://www.shure.com/en-US/products/software/wwb> (дата звернення: 30.04.2026).
5. The Role of Art in the Post-War Recovery of Ukraine. Robert Bosch Stiftung; PPV Knowledge Networks, 2024. 41 p. URL: bosch-stiftung.de (дата звернення: 30.04.2026).

СОЦІАЛЬНІ ТА КУЛЬТУРНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XX СТОЛІТТЯ ЯК ЧИННИК ООНОВЛЕННЯ МЮЗИКЛОВОЇ ДРАМАТУРГІЇ

Копачова В. С.

*здобувачка четвертого курсу першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти*

*спеціальності 025 – Музичне мистецтво
кафедра музичного мистецтва та звукорежисури
Міжнародний університет*

*Науковий керівник: **Архіпова Н. Є.***

*старший викладач кафедри музичного мистецтва та звукорежисури
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Друга половина XX століття стала для американського суспільства періодом глибоких соціальних і культурних зрушень, що безпосередньо вплинули на розвиток музичного театру. Після Другої світової війни США переживали стрімке економічне зростання, формування масової культури, активізацію молодіжної аудиторії, появу нових музичних стилів, а також загострення суспільних суперечностей. Саме в цей період мюзикл поступово втрачає виключно розважальний характер і дедалі частіше звертається до тем расової нерівності, війни, політичного насильства, сексуальної свободи, кризи родини, самотності людини у великому місті та пошуку особистої ідентичності.

Одним із найважливіших чинників оновлення мюзиклової драматургії став рух за громадянські права афроамериканців. У середині XX століття в США розгорнувся загальнонаціональний рух за скасування расової сегрегації та подолання дискримінації; його учасники використовували різні форми протесту – бойкоти, марші, сидячі страйки, свободні поїздки, юридичну боротьбу та публічні кампанії (Library of Congress, n.d.). Ці процеси змінили саму атмосферу американської культури: питання расової рівності вже не могло залишатися поза театральною сценою. Якщо ще у «Show Boat» (1927) тема расової нерівності була новаторською, але поданою в межах мелодраматичної структури, то у другій половині XX століття соціальний конфлікт стає одним із головних джерел драматургічного напруження.

Показовим прикладом цього зрушення є «West Side Story» (1957), де традиційний сюжет шекспірівської трагедії про Ромео і Джульєтту перенесено у простір сучасного Нью-Йорка. Конфлікт між вуличними

угрупованнями Jets і Sharks набуває не лише особистісного, а й соціального змісту: мюзикл порушує проблему міжетнічного протистояння, міської агресії, молодіжної ізоляції та неможливості гармонійного співіснування різних спільнот у межах одного суспільства. На відміну від оптимістичної моделі «золотої доби», «West Side Story» завершується трагічно, що свідчить про зміну жанрової свідомості: мюзикл уже не зобов'язаний примирювати конфлікти, а може виявляти їхню нерозв'язаність.

Не менш важливим був вплив війни у В'єтнамі та антивоєнного руху. 1960-ті роки в американській історії позначені різким зростанням протестної активності: громадянські права, війна у В'єтнамі, студентські виступи, контркультура, політичні вбивства та конфлікт поколінь визначали суспільну атмосферу десятиліття. Антивоєнний рух особливо активно розгортався у студентському середовищі, а до середини 1960-х років набув загальнонаціонального звучання. У музичному театрі цей контекст безпосередньо відбився у рок-мюзиклі «Hair» (1967), який вивів на сцену мову, музику і поведінкові коди молодіжної контркультури.

Мюзикл «Hair» став одним із перших, де сучасність увійшла на сцену майже без театральної дистанції. У ньому звучать теми пацифізму, спротиву війні, свободи тіла, сексуальності, расової інтеграції, наркотичної культури, нової молодіжної спільноти. Сам жанровий підзаголовок – The American Tribal Love-Rock Musical – засвідчував відхід від традиційної бродвейської естетики і наближення до рок-культури, масового протесту та молодіжного ритуалу. За свідченням матеріалів, присвячених історії постановки, «Hair» порушував теми війни у В'єтнамі, расової інтеграції, сексуальної свободи, наркотиків і контркультури, а його поява на сцені стала культурним явищем кінця 1960-х років.

Важливим чинником оновлення мюзиклу стала також сексуальна революція та зміна ставлення до тілесності. У театрі це виявилось не лише у тематиці, а й у сценічній мові: пластика, костюм, оголене тіло, еротизована хореографія, прямі висловлювання про сексуальність почали виконувати не декоративну, а смислову функцію. Якщо в мюзиклах «золотої доби» любовний сюжет зазвичай був пов'язаний із романтичною ідеалізацією, то в мюзиклах 1960–1970-х років він дедалі частіше постає як зона конфлікту, травми, самовизначення або соціального протесту. Це особливо помітно у «Hair», «Cabaret» (1966), «Company» (1970), «Follies» (1971), «A Chorus Line» (1975) та «Chicago» (1975), де тема особистого життя героїв виходить за межі приватної історії й набуває суспільного звучання.

Рух за права жінок і друга хвиля фемінізму також вплинули на драматургію мюзиклу. Жіночі персонажі поступово перестають виконувати лише функцію романтичного об'єкта або «нагороди» для героя. Вони набувають складнішої психологічної структури, власної мотивації, конфлікту з соціальними нормами та правом на самостійне висловлювання. Жіночий визвольний рух, що активізувався наприкінці 1960-х років і тривав

у 1970-х, був пов'язаний із ширшими процесами боротьби за рівність, свободу та переосмислення традиційних гендерних ролей.

У мюзиклі це призвело до появи героїнь, чия драматургічна функція пов'язана не лише з любовною лінією, а з питаннями вибору, кар'єри, тілесності, соціальної залежності та особистої свободи.

У цьому контексті показовими є образи Саллі Боулз у «Cabaret», Філіс і Саллі у «Follies», Велми Келлі та Роксі Гарт у «Chicago». Вони не є однозначно позитивними або негативними персонажами; навпаки, їхня сценічна природа будується на суперечності між зовнішнім блиском і внутрішньою вразливістю, між демонстративною свободою і залежністю від соціального середовища. Особливо важливо, що жіночий образ у таких творах часто розкривається через номер, який не просто прикрашає виставу, а виконує функцію самопрезентації, психологічного захисту або іронічного коментаря до суспільних правил.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-71>

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ВИКОНАВСЬКОЇ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ В СУЧАСНОМУ ФОРТЕПІАННОМУ МИСТЕЦТВІ

Хіль О. М.

*кандидат мистецтвознавства, професор, ректор
Одеська національна музична академія імені А. В. Нежданової
м. Одеса, Україна*

Сучасне фортепіанне виконавство перебуває у стані активної трансформації, що зумовлено як еволюцією музичної мови ХХ–ХХІ століть, так і зміною естетичних орієнтирів виконавця. У цих умовах особливого значення набуває проблема формування виконавської інтерпретації як складного багаторівневого процесу, що поєднує аналітичне осмислення музичного тексту, індивідуальне художнє бачення та високий рівень професійної майстерності. Інтерпретація постає не як механічне відтворення авторського задуму, а як форма творчого діалогу між композитором і виконавцем, у межах якого нотний текст виступає основою для створення нової художньої реальності.

Одним із ключових принципів формування виконавської інтерпретації є принцип текстоцентризму, що передбачає глибоке та всебічне вивчення авторського нотного тексту. Йдеться не лише про точне відтворення ритмічних, динамічних і артикуляційних позначень, а й про проникнення у внутрішню логіку музичного мислення композитора, виявлення структурних зв'язків, гармонічної організації та фактурних особливостей

твору. У сучасній виконавській практиці текстоцентризм набуває ознак інтерпретаційної гнучкості, оскільки навіть найдетальніше зафіксований нотний текст залишає простір для творчого осмислення.

Важливим аспектом формування інтерпретації є принцип історико-стильової адекватності, який полягає у врахуванні естетичних норм відповідної епохи, жанрових характеристик і індивідуального стилю композитора. Сучасний піаніст звертається до історичних джерел, виконавських традицій, досліджує специфіку стилістичних ознак різних музичних напрямів. Водночас історична достовірність не є самоціллю, адже інтерпретація передбачає не лише реконструкцію, а й актуалізацію змісту твору в сучасному культурному контексті.

Не менш значущим є принцип індивідуалізації виконавської інтерпретації, який відображає особистісний вимір музичного виконання. У сучасному фортепіанному мистецтві особлива увага приділяється унікальності виконавського висловлювання, що проявляється у варіативності темпів, агогіки, динамічних відтінків, фразування. Індивідуалізація не суперечить авторському тексту, а сприяє його глибшому розкриттю через особистий досвід і художню інтуїцію виконавця.

Суттєвим чинником формування інтерпретації виступає принцип цілісності художнього образу, який передбачає узгодженість усіх елементів виконання. Виконавець має сформувати логіку розвитку музичного матеріалу, визначити драматургію твору, окреслити кульмінаційні вершини та забезпечити їх переконливе втілення. Цілісність досягається завдяки органічному поєднанню технічних і художніх компонентів, де техніка виступає засобом реалізації образного змісту.

У цьому контексті важливого значення набуває принцип техніко-художньої доцільності, який передбачає підпорядкування виконавської техніки художній меті. У сучасному піанізмі технічна майстерність розглядається не як самоціль, а як необхідний інструмент для досягнення виразності. Вибір аплікатури, штрихів, педалізації та інших технічних засобів визначається характером музичного образу і спрямований на його максимально повне розкриття.

Сучасна виконавська практика також демонструє зростання ролі міждисциплінарного підходу, що відображається у принципі контекстуальності інтерпретації. Музичний твір розглядається у широкому культурному, філософському та мистецькому контексті, що дозволяє виконавцю залучати асоціативні зв'язки з літературою, живописом, театром. Такий підхід сприяє розширенню семантичного поля інтерпретації та поглибленню її змістовності.

В умовах глобалізації та цифровізації музичного простору актуалізується принцип відкритості та варіативності інтерпретації. Доступ до численних виконавських версій, аудіо- та відеозаписів формує поліфонічність виконавських підходів, стимулює критичне осмислення традицій і пошук власного художнього рішення. Сучасний піаніст функціонує у відкритому інформаційному середовищі, що зумовлює

необхідність поєднання індивідуальності з усвідомленням багатоманітності існуючих інтерпретацій.

Отже, формування виконавської інтерпретації у сучасному фортепіанному мистецтві ґрунтується на взаємодії низки принципів, серед яких визначальними є текстоцентризм, історико-стильова адекватність, індивідуалізація, цілісність художнього образу, техніко-художня доцільність і контекстуальність. Їхня реалізація забезпечує створення переконливої, художньо цілісної та актуальної інтерпретації. Сучасний виконавець постає не лише як інтерпретатор, але і як активний співтворець музичного змісту, що зумовлює необхідність глибокого аналітичного мислення, високого рівня професійної підготовки та відкритості до нових культурних впливів.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-72>

ПОНЯТТЯ РЕАМПІНГУ ЯК СУМІЖНОГО МЕТОДУ ЗАПИСУ ТА ПЕРЕДАЧІ СИГНАЛУ

Шаманський М. Д.

*здобувач 4 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
кафедри музичного мистецтва та звукорежисури
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Горовенко М. Г.

*науковий керівник, старший викладач
кафедри музичного мистецтва та звукорежисури
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Сучасний етап розвитку музичного мистецтва в Україні характеризується активним пошуком нових технологічних рішень, що дозволяють зберігати високу якість творчого продукту навіть за умов обмеженого доступу до спеціалізованих студійних приміщень. У цьому контексті особливого значення набуває метод реампіngu (re-amping) як суміжний спосіб запису та обробки аудіосигналу. Сама сутність реампіngu полягає у суміжному процесі між двома різними способами запису: спочатку здійснюється запис «чистого» (DI) сигналу інструмента, а згодом цей сигнал повторно транслюється через аналоговий підсилювальний тракт. Це дозволяє розділити момент виконання та момент остаточного формування тембру. З технічної точки зору критично важливим є

використання якісних пристроїв узгодження імпедансу (DI-box та Re-amp box), що забезпечує збереження амплітудно частотних характеристик (АЧХ) сигналу при його передачі [2, с. 112].

Я оцінюю цей метод з позицій як звукорежисера, так і гітариста, та відзначаю його унікальну гнучкість. З точки зору виконавця, хоча психологічне відчуття від гри та «віддача» підсилювача можуть дещо змінюватися без фінального перевантаження (gain), базова технічна складова виконання – артикуляція, штрих, мікродинаміка та таймінг – залишаються незмінними на DI-треку [1, с. 45]. Це дає змогу гітаристу повністю сконцентруватися на бездоганності партії. У свою чергу, для звукорежисера це означає отримання ідеального вихідного матеріалу з можливістю подальшого підбору оптимального тембру без необхідності переписувати дублі.

Відновлення мистецького простору України потребує впровадження таких гнучких методів, оскільки вони дозволяють українським музикантам працювати дистанційно, зберігаючи автентичність звучання та професійні стандарти та додаючи більш комфорту та творчого простору, оскільки сам DI може бути записаний навіть удома. Таким чином, реампінг стає не просто технічним прийомом, а важливим інструментом, що забезпечує сталість культурного розвитку в сучасних умовах.

Література:

1. Owsinski B. The Recording Engineer's Handbook. 4th ed. Burbank: BEM, 2017. 328 p.
2. White P. The Producer's Manual: All You Need to Get Pro Recordings and Mixes in the Project Studio. London: Sample Magic, 2012. 352 p.

НАПРЯМ 13. АУДІОВІЗУАЛЬНІ МЕДІА В РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ПРОЦЕСІВ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ: ДОКУМЕНТУВАННЯ, КОМУНІКАЦІЯ ТА ФОРМУВАННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-73>

ВІЗУАЛЬНІ ЕФЕКТИ ЯК ІНСТРУМЕНТ МОДЕЛЮВАННЯ ЕКРАННОЇ РЕАЛЬНОСТІ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРАКТИКА СУЧАСНОГО КІНО

Бондаренко Д. С.

*здобувачка другого курсу
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Візуальні ефекти (VFX) є невід'ємною складовою сучасного аудіовізуального мистецтва, що забезпечує суттєве розширення художніх можливостей кінематографа та телебачення. Вони дозволяють створювати складні образи, які неможливо зафіксувати традиційними засобами зйомки, і тим самим формують новий тип екранної реальності. Попри поширене уявлення про їхню технічну складність, візуальні ефекти підпорядковуються загальним принципам екранної мови та можуть бути осмислені в контексті просторово-часової організації зображення.

Згідно з підходом Валерій Різун, будь-який медіатекст є результатом цілеспрямованої організації інформації в часі та просторі [1, с. 112]. Це положення є ключовим для розуміння природи візуальних ефектів. Вони виступають не лише технічним інструментом, а й способом структурування зображення, моделювання реальності та формування смислових акцентів. У цьому сенсі VFX є складовою екранного мислення.

Основні функції візуальних ефектів можна звести до трьох базових типів: видалення об'єктів із кадру, додавання нових елементів, заміна частини зображення. Ці операції дозволяють трансформувати екранний простір відповідно до авторського задуму. Незважаючи на різноманітність, усі ці функції базуються на спільному принципі – композитингу.

Композитинг (compositing) є основою створення більшості візуальних ефектів. Його можна визначити як процес поєднання кількох зображень у єдину композицію. У практичному вимірі цей процес часто описують як метод «заплатки», що передбачає перекриття частини кадру іншим

зображенням, інтеграцію різних шарів та створення нової візуальної структури [5, с. 41]. Цей принцип дозволяє змінювати реальність кадру без порушення його цілісності.

Згідно з теорією Юрій Лотман, екранне зображення є текстом, що складається із знаків, організованих у певну систему [2, с. 56]. У цьому контексті візуальні ефекти змінюють структуру знакової системи, трансформують значення, а також створюють нові інтерпретації. Таким чином, VFX можна розглядати як інструмент семіотичної трансформації екранного тексту.

Особливістю візуальних ефектів є їх функціонування у двох вимірах: просторі (в межах кадру) та часі (у монтажній послідовності). Це дозволяє змінювати композицію кадру, створювати динаміку та формувати ритм екранної дії. Візуальні ефекти стають активним елементом організації аудіовізуального часу.

Створення візуальних ефектів передбачає два ключові етапи: вибір способу обробки кадру та визначення вихідних матеріалів. До останніх належать відеозйомка, фотографії, 2D-графіка, 3D-моделі. Поєднання цих елементів формує багатшарову композицію, яка розширює можливості художнього висловлювання.

У сучасному українському кіно візуальні ефекти активно використовуються для історичних реконструкцій, створення фантастичних світів та моделювання бойових сцен. Це свідчить про інтеграцію українського кінематографа у глобальний медіапростір. Застосування VFX дозволяє підвищити візуальну якість, розширити жанровий спектр та створювати конкурентоспроможний продукт.

Незважаючи на стрімкий розвиток цифрових технологій, основні принципи створення візуальних ефектів залишаються незмінними. Як зазначає Георгій Почепцов, нові медіа трансформують форми подання інформації, але не змінюють її сутнісних характеристик [3, с. 89]. Сучасні VFX є продовженням традицій комбінованих зйомок, оптичних ефектів і трюкових технологій раннього кіно.

Монтаж відіграє ключову роль у інтеграції візуальних ефектів. Він забезпечує поєднання різних шарів, цілісність композиції та логіку розвитку дії. Як підкреслює Олександр Мусієнко, монтаж є основою кіномислення [4, с. 35]. У цьому контексті VFX можна розглядати як розширення монтажних можливостей.

Застосування візуальних ефектів пов'язане з проблемою достовірності. Перевагами є розширення художніх можливостей, створення нових світів та посилення емоційного впливу. Водночас існують ризики: втрата реалістичності, перевантаження зображення, маніпуляція сприйняттям. Тому важливим є баланс між технічними можливостями та художньою доцільністю.

Візуальні ефекти є складною системою, що поєднує технічні та художні аспекти екранного мистецтва. Їхня просторово-часова структура визначає характер зображення, а принцип композитингу («методу заплатки») лежить в основі більшості технологічних рішень. У сучасному медіапросторі VFX виступають потужним інструментом моделювання реальності та формування глядацького сприйняття. Досвід українського кінематографа підтверджує ефективність використання цих технологій у створенні сучасного аудіовізуального продукту.

Література:

1. Різун В. В. Теорія масової комунікації. – Київ : Просвіта, 2008. – 260 с.
2. Лотман Ю. М. Семіотика кіно. – Київ : Основи, 1998. – 384 с.
3. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації. – Київ : Видавничий центр «Київський університет», 1999. – 308 с.
4. Мусієнко О. С. Мова кіно: теорія і практика. – Київ : Логос, 2012. – 320 с.
5. Дерев'янка І. М. Український кінематограф: сучасний стан і тенденції розвитку. – Київ : АртЕк, 2015. – 240 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-74>

ЕСТЕТИЧНІ ТА ТЕХНОЛОГІЧНІ ВИТОКИ ДОКУМЕНТАЛІСТИКИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XX СТОЛІТТЯ: ВПЛИВ НА СУЧАСНЕ УКРАЇНСЬКЕ ЕКРАННЕ МИСТЕЦТВО

Даниленко С. А.

*кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри кіно і телебачення
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Проблема дослідження естетичних витоків західної документалістики другої половини XX століття зумовлена необхідністю комплексного аналізу взаємодії художніх і технічних чинників розвитку екранного мистецтва. Саме синтез технологічних інновацій і творчих пошуків став основою так званої «репортажної революції» 1960-х років, яка суттєво трансформувала уявлення про документальне зображення реальності. Актуальність теми полягає в тому, що сучасна документалістика, зокрема українська, значною мірою спирається на естетичні принципи, сформовані в цей період, адаптуючи їх до нових соціокультурних умов.

Розвиток екранного мистецтва завжди визначався взаємодією ідейних і технічних чинників. Як зазначають дослідники, медіа не існують поза технологіями, які визначають способи фіксації, передачі та інтерпретації реальності [1, с. 34].

Документальне кіно традиційно розглядається як форма репрезентації дійсності, однак ця репрезентація ніколи не є нейтральною. Вона завжди містить авторську інтерпретацію, що формує певний тип сприйняття глядачем. У цьому контексті важливим є підхід Юрія Лотмана, який трактує кіно як знакову систему, де значення формується не лише змістом, а й структурою зображення [3, с. 56].

Одним із ключових чинників розвитку документалістики стала поява портативних кінокамер у період Другої світової війни. Це дозволило операторам вийти за межі студійного простору та здійснювати зйомку в реальних умовах. Технічна мобільність камери сприяла: динамізації кадру, появі ефекту присутності, формуванню нових принципів монтажу, зростанню достовірності зображення. Ці зміни стали основою для формування нової естетики – естетики «живого спостереження».

Важливим етапом у розвитку документального мислення став італійський неореалізм. Зокрема, фільм «Рим – відкрите місто» продемонстрував можливість синтезу художнього та документального начал. Неореалізм сформував ключові принципи: зйомка на натурі, використання непрофесійних акторів, природне освітлення, соціальна проблематика. Ці підходи підвищували рівень довіри глядача до екранного зображення, що підкреслює Г. Почепцов [2, с. 91]. Таким чином, неореалізм став містком між художнім і документальним кіно.

Подальший розвиток документалістичних принципів відбувся у французькій «новій хвилі». Її представники, зокрема Жан-Люк Годар, відмовилися від традиційної наративності та зосередилися на експериментах із формою. Основні риси цього напрямку: фрагментарність оповіді, імпровізаційність, використання ручної камери, руйнування «четвертої стіни». Ці зміни свідчили про перехід від класичної кіномови до авторського висловлювання. З позицій семіотики це означає зміну структури екранного тексту, де значення формується через організацію кадру, а не лише сюжет.

«Репортажна революція» стала результатом поєднання технічних інновацій і нових естетичних підходів. Вона характеризується: відмовою від постановочності, орієнтацією на реальні події, ефектом безпосередньої присутності, мінімізацією втручання автора. Цей період дав поштовх розвитку таких напрямів, як: *cinéma vérité*, *direct cinema*. Вони заклали основи сучасної документалістики.

Одним із важливих наслідків «репортажної революції» стало зближення кінематографа і телебачення. Телебачення перебрало функцію оперативного документування реальності, тоді як кінематограф зосередився

на художніх експериментах. Це сприяло появі нових жанрів: докудрами, телевізійного репортажу, аналітичних документальних програм. Як зазначає О. Мусієнко, саме в цей період формується сучасна система телевізійних жанрів [4, с. 83].

У різних країнах Заходу документалістика розвивалася по-різному. У США: переважав комерційний підхід, документалістика поступово втрачала масовість. У Великій Британії: сформувалася потужна школа документального кіно, значну роль відігравала BBC. Європейська модель загалом характеризується: підтримкою авторського кіно, орієнтацією на культурну цінність, меншою комерціалізацією.

Західні документальні практики суттєво вплинули на розвиток українського кінематографа. Ще у творчості Дзиги Вертова були закладені принципи «кіноправди», які перегукуються із західними тенденціями. Сучасне українське кіно активно використовує: принцип спостереження, «живу камеру», мінімальне втручання автора. Як зазначає І. Дерев'яноко, український кінематограф перебуває у стані пошуку балансу між авторським висловлюванням і соціальною функцією [5, с. 74].

Сучасні українські фільми демонструють активне використання документальної естетики. Характерні риси: реалістичність, соціальна спрямованість, емоційна достовірність, синтез художнього і документального. Це свідчить про інтеграцію українського кіно у світовий культурний контекст.

У контексті постмодерної культури документалістика зазнає нових трансформацій. Як зазначає Жан-Франсуа Ліотар, постмодерн характеризується розмитістю меж між реальністю та її інтерпретацією [6, с. 112]. Це проявляється у: змішуванні жанрів, ігрових елементах у документалістиці, суб'єктивізації наративу. Ці тенденції відкривають нові можливості, але водночас ставлять питання про достовірність і відповідальність автора.

Естетичні витоки західної документалістики другої половини XX століття формувалися під впливом як технологічних, так і ідейних чинників. «Репортажна революція» 1960-х років стала ключовим етапом у розвитку екранного мистецтва, визначивши основні принципи сучасної документалістики. Її вплив на український кінематограф проявляється у: розвитку авторського кіно, використанні документальних методів, інтеграції в глобальний культурний простір. Таким чином, сучасна документалістика є результатом складної взаємодії традицій і новацій, глобального і локального.

Література:

1. Вакурова Н. В., Московкін Л. І. Типологія жанрів сучасної екранної продукції. – Київ : ІСІ, 2001. – 300 с.

2. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації. – Київ : Видавничий центр «Київський університет», 1999. – 308 с.
3. Лотман Ю. М. Семіотика кіно. – Київ : Основи, 1998. – 384 с.
4. Мусієнко О. С. Мова кіно: теорія і практика. – Київ : Логос, 2012. – 320 с.
5. Дерев'янка І. М. Український кінематограф: сучасний стан і тенденції розвитку. – Київ : АртЕк, 2015. – 240 с.
6. Ліутар Ж.-Ф. Стан постмодерну. – Київ : Основи, 1998. – 160 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-75>

КІНЕМАТОГРАФ ЯК МИСТЕЦТВО РИТМУ ТА ІЛЮЗІЇ: ІДЕЇ І. БЕРГМАНА У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО КІНО

Лупій Я. В.

*професор кафедри кіно і телебачення
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

У сучасному культурному просторі кінематограф відіграє провідну роль як засіб художнього осмислення реальності та формування суспільної свідомості. В умовах глобалізації та цифровізації особливої актуальності набуває питання збереження глибинної художньої природи кіно як мистецтва, що апелює не лише до раціонального, але й до емоційного та підсвідомого рівнів сприйняття.

Таким чином, у контексті зростаючого впливу кіно на суспільну свідомість особливої ваги набуває осмислення внутрішніх механізмів його художньої дії. Саме тому звернення до теоретичних напрацювань видатних режисерів і мислителів кіно дозволяє глибше зрозуміти специфіку кінематографічного мистецтва. Зокрема, концепція Інгмара Бергмана, викладена у праці «Як робиться фільм», відкриває нові підходи до інтерпретації кіно як процесу створення ілюзії та формування емоційного досвіду глядача [2, с. 45].

Бергман розглядає кіно як особливий вид мистецтва, що ґрунтується на здатності створювати ілюзію реальності. Глядач, усвідомлюючи умовність зображуваного, добровільно включається у процес «обману», що дозволяє режисеру безпосередньо впливати на емоції аудиторії [1, с. 47]. Цей ефект досягається через специфіку технічної природи кіно – поєднання кадрів,

світла, звуку та монтажу. Саме ця синтетичність робить кінематограф потужним інструментом емоційного впливу.

У сучасному українському кіно подібний підхід реалізується у фільмі «Атлантида», де мінімалізм візуальних засобів створює глибокий психологічний ефект і сприяє зануренню глядача в атмосферу поствоєнної реальності [3, с. 56].

Однією з ключових ідей Бергмана є твердження про те, що фільм народжується з інтуїтивного імпульсу – випадкового образу, звуку або настрою. Цей первинний імпульс не має чіткої структури, однак саме він стає основою майбутнього художнього твору. Подібний підхід простежується у сучасному українському фільмі «Плем'я», де режисер використовує невербальну мову для створення потужного емоційного впливу. Відсутність діалогів змушує глядача інтерпретувати події на рівні підсвідомості, що відповідає бергманівському розумінню кіно як мистецтва інтуїції [4, с. 12].

Бергман підкреслює, що сценарій не здатен повною мірою передати художню сутність майбутнього фільму. Він є лише інструментом, який допомагає структурувати ідею, але не відображає її емоційної та ритмічної складової.

У сучасному українському кіно ця проблема вирішується шляхом акценту на візуальній мові та акторській грі. Наприклад, у фільмі «Мої думки тихі» значна частина змісту передається через інтонацію, паузи та невербальні елементи, що виходять за межі сценарного тексту [5, с. 56].

Інгмар Бергман наголошує, що ритм і монтаж є центральними елементами кінематографу, які формують його внутрішню структуру. Він порівнює кіно з музикою, підкреслюючи його здатність безпосередньо впливати на емоції.

У фільмі «Додому» ритм подорожі визначає драматургію, тоді як у «Клондайку» монтаж створює напружену атмосферу та підсилює психологічний ефект [6, с. 93]. Таким чином, ритм виступає не лише формальним елементом, але й змістовним чинником, що визначає сприйняття фільму.

Бергман категорично розмежовує кінематограф і літературу, підкреслюючи їх різну природу. Якщо література апелює до інтелектуального аналізу, то кіно впливає безпосередньо на емоції глядача. Це пояснює складність екранізацій, які часто не здатні передати глибинний зміст літературного твору. У цьому контексті кінематограф має розвиватися як самостійне мистецтво, а не як похідна від літератури.

Кінематограф є результатом взаємодії великої кількості фахівців. Бергман наголошує на важливості єдності творчого бачення та ефективної комунікації між членами команди.

У сучасному українському документальному кіно, зокрема у фільмі «20 днів у Маріуполі», ця колективна природа проявляється особливо

яскраво, оскільки процес зйомки відбувається в екстремальних умовах і вимагає максимальної координації [7, с. 41]. Бергман розглядає свободу як ключову умову існування мистецтва. Водночас він визнає залежність кінематографу від економічних чинників. В Україні розвиток кіно значною мірою підтримується державними інституціями, зокрема Державне агентство України з питань кіно, що створює можливості для реалізації авторських проєктів [8, с. 23].

Інгмар Бергман приділяє значну увагу дослідженню внутрішнього світу людини, її страхів, сумнівів і моральних конфліктів. Сучасне українське кіно продовжує цю традицію, зосереджуючись на темах: війни та травми, ідентичності, морального вибору [10, с. 52]. Фільми «Стоп-Земля» та «Памфір» демонструють глибокий психологізм і прагнення до осмислення сучасної реальності [9, с. 66].

Концепція кінематографу Інгмара Бергмана залишається актуальною у сучасному культурному контексті. Кіно є мистецтвом ілюзії, що безпосередньо впливає на емоції глядача. Основою кіномови є ритм, монтаж і візуальна образність. Сучасний український кінематограф активно реалізує ці принципи. Особливого значення набуває дослідження психологічних і екзистенційних проблем людини.

Література:

1. Бергман І. Бергман про себе / пер. з швед. Київ, 1990. 256 с.
2. Бергман І. Як робиться фільм // Бергман про себе. Київ, 1990. 145 с.
3. Васянович В. Атлантида : інтерв'ю та режисерські коментарі, URL: <https://life.pravda.com.ua> (Дата звернення: 05.04.2026).
4. Слабошпицький М. Плем'я : авторська концепція фільму // Дзеркало тижня. 2014. № 32. 12 с.
5. Лукіч А. Мої думки тихі : режисерський погляд // Кіно-Театр. 2020. № 1. 45 с.
6. Алієв Н. Додому : інтерв'ю про фільм // Український тиждень. 2019. № 40. 30 с.
7. Чернов М. 20 днів у Маріуполі : документування війни // BBC News Україна. Режим доступу: Дата звернення: 05.04.2026.
8. Державне агентство України з питань кіно. Офіційний сайт. URL: <https://usfa.gov.ua> Дата звернення: 05.04.2026.
9. Горностай К. Стоп-Земля : авторська концепція // Сучасне кіно України. 2021. № 2. С. 22–27.
10. Лозниця С. Сучасне українське кіно : проблеми та перспективи // Мистецтвознавство України. 2022. № 3. С. 10–18.

МОНТАЖ ЯК ФОРМА МИСЛЕННЯ В ЕКРАННОМУ МИСТЕЦТВІ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ ВИМІРИ

Монойло Д. В.

*здобувачка другого курсу
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Монтаж є одним із фундаментальних принципів функціонування екранного мистецтва, що визначає не лише композиційну організацію аудіовізуального твору, але й характер мислення, який у ньому реалізується. У сучасному мистецтвознавстві монтаж розглядається не лише як технічний прийом, а як специфічна форма інтелектуальної діяльності, що моделює процес пізнання дійсності через систему образів.

Екранне мистецтво, попри здатність до точної фіксації реальності, не є її прямим відображенням. Воно передбачає відбір, структурування та інтерпретацію матеріалу. У цьому процесі монтаж виступає ключовим інструментом організації змісту. Сергій Ейзенштейн визначав монтаж як форму мислення, що поєднує емоційне та раціональне начала, забезпечуючи активну участь глядача в процесі осмислення [1, с. 29]. Таким чином, монтаж є не лише технікою, а й способом пізнання.

Одним із базових принципів монтажу є ідея виникнення нового змісту внаслідок зіставлення кадрів. Це означає, що смисл не закладений у кожному окремому зображенні, а формується у процесі їх взаємодії. Всеволод Пудовкін підкреслював, що монтаж є «альфою і омегою кінематографа», оскільки саме він визначає логіку розгортання екранного твору [2, с. 37]. У цьому сенсі монтаж можна розглядати як аналог логічного мислення, де зіставлення понять породжує нові знання.

Монтаж дозволяє створювати складні смислові структури, використовуючи метафору, символ, асоціацію. У класичному німому кіно поєднання різнорідних образів формувало новий концептуальний рівень сприйняття. Це сприяло не лише емоційному впливу, а й інтелектуальному залученню глядача. Таким чином, монтаж виступає механізмом художнього узагальнення.

Особливо важливу роль монтаж відіграє в документалістиці, де він виконує функцію осмислення фактичного матеріалу. Згідно з концепцією «факт – думка – образ», запропонованою Ю. Ханютінім, факт сам по собі не є завершеною формою істини, а лише матеріалом для художнього узагальнення [3, с. 52]. Монтаж у цьому випадку структурує реальність, формує авторську позицію, створює концептуальний образ.

Практика Дзиги Вертова демонструє можливості монтажу як засобу створення узагальненого образу реальності. Його концепція «кіноправди» базується на поєднанні фрагментарних спостережень, які у сукупності формують нову якість. Есфір Шуб, у свою чергу, довела, що навіть архівний матеріал може бути переосмислений через монтаж. Вона створювала нові смисли шляхом реконструкції історичних подій [7, с. 65]. Ці практики підтверджують, що монтаж є інструментом інтерпретації, а не лише фіксації реальності.

Монтаж дозволяє передавати психічні процеси, переживання та спогади персонажів. Основні засоби: асоціативний монтаж, символічні образи, порушення хронології, суб'єктивна камера. У цьому сенсі монтаж виконує функцію «внутрішньої мови» кіно, що дозволяє передати те, що неможливо виразити безпосередньо.

З розвитком звукового кіно монтаж набув нових можливостей. Вертикальний монтаж передбачає синтез зображення і звуку. Це дозволяє створювати підтекст, формувати багаторівневу інтерпретацію, посилювати емоційний вплив. Звук може як доповнювати, так і контрастувати із зображенням, створюючи нові смисли.

У теорії кіно існують різні підходи до оцінки ролі монтажу. Андре Базен і Зіґфрід Кракауер наголошували на важливості збереження «реальності кадру» та вважали монтаж потенційно маніпулятивним засобом [4, с. 22; 5, с. 1]. Вони відстоювали довгий план, глибину різкості, мінімальне втручання в реальність. Проте розвиток кіномистецтва показав, що монтаж є невід'ємною складовою екранного мислення.

Монтаж має не лише естетичний, а й етичний вимір. Оскільки смисл формується через організацію матеріалу, монтаж може розкривати істину, спотворювати реальність, маніпулювати свідомістю глядача. Юрій Лотман підкреслював, що екранний текст є результатом семіотичної організації, яка визначає спосіб його прочитання [6, с. 30]. Це підвищує відповідальність автора за створений образ.

У ХХІ столітті монтаж набуває особливого значення у зв'язку з розвитком цифрових технологій. Сучасні особливості: швидкий монтаж, кліпове мислення, інтерактивність, масове виробництво контенту. Монтаж стає не лише художнім, а й соціокультурним інструментом, що впливає на формування громадської думки.

Отже, монтаж є універсальним способом моделювання мислення в екранному мистецтві. Він забезпечує синтез чуттєвого та логічного, формує художній образ і визначає характер взаємодії між автором і глядачем. Завдяки монтажу екранне мистецтво здатне не лише відображати реальність, але й інтерпретувати її, створюючи нові смисли. У сучасному медіапросторі монтаж виступає потужним інструментом впливу на суспільну свідомість, що підкреслює необхідність його подальшого теоретичного осмислення.

Література:

1. Ейзенштейн С. М. Монтаж. – Київ : Мистецтво, 1990. – 320 с.
2. Пудовкін В. І. Кіно і монтаж. – Київ : Держкіно, 1987. – 256 с.
3. Ханютін Ю. О. Кіно і мислення. – Київ : Наукова думка, 1985. – 198 с.
4. Базен А. Що таке кіно? – Київ : Юніверс, 2005. – 312 с.
5. Кракауер З. Природа фільму. – Київ : Основи, 2000. – 256 с.
6. Лотман Ю. М. Семіотика кіно. – Київ : Основи, 1998. – 384 с.
7. Дерев'янка І. М. Документальне кіно України. – Київ : АртЕк, 2012. – 220 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-77>

ХУДОЖНЯ ПОРТРЕТНА ФОТОГРАФІЯ ЯК ПРОСТІР ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ВІДНОВЛЕННЯ (НА ПРИКЛАДІ АВТОРСЬКОГО ФОТОПРОЄКТУ VISIUM)

Мараховська К. Д.

*старший викладач кафедри дизайну та архітектури
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Художня портретна фотографія в умовах війни та процесів відновлення України набуває особливої ваги як інструмент формування нової культурної ідентичності. У сучасному мистецькому полі вона виходить за межі традиційної репрезентації людини, перетворюючись на складну візуальну практику, що поєднує документальність, художнє осмислення та соціокультурну рефлексію. Портрет у цьому контексті функціонує як спосіб фіксації не лише зовнішності, але й присутності людини в культурному процесі, її ролі у творенні сенсів та формуванні сучасного культурного простору [3].

У період суспільних трансформацій портретна фотографія набуває здатності працювати як медіатор між індивідуальним досвідом і колективною ідентичністю. Вона стає візуальною мовою, через яку суспільство осмислює власні зміни, втрати та процеси відновлення. Особливо в умовах війни художній портрет фіксує не лише людину як об'єкт зображення, але й її внутрішній стан, стійкість, адаптацію та включеність у культурне життя, що триває попри кризові обставини [2].

У цьому сенсі портретна фотографія може розглядатися як міждисциплінарна практика, що перетинається з культурологією,

соціологією та психологією. Вона формує простір, у якому візуальний образ стає способом дослідження суспільства, а не лише його відображенням. Портрет перетворюється на «візуальний текст», у якому закодовані індивідуальні та колективні смисли, пов'язані з ідентичністю, культурною пам'яттю та досвідом часу [1].

У цьому контексті покажемо авторський фотопроект VISIUM, який уже був реалізований як серія портретних досліджень одеських митців і сьогодні може розглядатися як репрезентативний приклад функціонування портретної фотографії в культурному процесі. Проект був спрямований на осмислення міста через його творців – художників, дизайнерів, архітекторів та інших представників візуальних практик, які формують сучасне культурне середовище Одеси. У межах VISIUM портрет виступав не як ізольоване зображення, а як частина ширшої системи культурних зв'язків [5].

Кожен учасник проекту репрезентував не лише власну творчу практику, але й певний фрагмент міського культурного простору. Таким чином, через серію портретів вибудовувався цілісний образ Одеси як живої, динамічної культурної системи. Місто постало не як географічна або інституційна структура, а як сукупність творчих індивідуальностей, чия діяльність формує його сучасну ідентичність [4].

Важливо, що VISIUM не лише зафіксував існуючу культурну реальність, але й став інструментом її осмислення. Проект продемонстрував, що портретна фотографія здатна виконувати функцію візуального моделювання культурного середовища, у якому особистість і місто взаємно визначають одне одного. У цьому полягає його дослідницька цінність: він показує, як через індивідуальний портрет можна вибудувати колективний образ культурної спільноти.

Таким чином, VISIUM може розглядатися як приклад уже реалізованої практики, що ілюструє потенціал художньої портретної фотографії у формуванні нової культурної ідентичності. Водночас проект залишається відкритою структурою, яку можна продовжувати, розширюючи географію, коло учасників та аналітичні підходи. Його логіка відповідає сучасним процесам відновлення культури, де ідентичність розуміється як динамічний процес, що постійно вибудовується через взаємодію людей, практик і середовищ.

Отже, художня портретна фотографія в умовах війни та відновлення України виступає не лише як засіб художньої репрезентації, але як інструмент культурної рефлексії. Вона дозволяє фіксувати та одночасно конструювати нові форми ідентичності, а такі проекти, як VISIUM, демонструють її здатність формувати цілісні образи культурних спільнот і міст у процесі їхнього становлення та трансформації.

Література:

1. Berger J. Ways of Seeing. London : BBC and Penguin Books, 1972. 180 p.
2. Sontag S. On Photography. New York : Penguin, 2010. 207 p.
3. Barthes R. Camera Lucida: Reflections on Photography. New York : Hill and Wang, 1980. 119 p. https://monoskop.org/images/c/c5/Barthes_Roland_Camera_Lucida_Reflections_on_Photography.pdf
4. Rose G. Visual Methodologies: An Introduction to Researching with Visual Materials. London : SAGE Publications, 2016. 455 p. https://miguelangelmartinez.net/IMG/pdf/2016_rose_visual_methodologies_intro_ch1.pdf
5. Мараховська К.Д. Фотопроект VISIUM. Одеса, Україна, 2025. <https://www.facebook.com/events/25815060328119678>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-78>

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ТЕЛЕСЕРІАЛІВ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СОЦІОКУЛЬТУРНІ ОРІЄНТАЦІЇ МОЛОДІ: АМЕРИКАНСЬКИЙ І УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТИ

Тростянецький Н. К.
здобувач другого курсу
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна

У сучасному медіапросторі відбуваються глибинні трансформації, пов'язані зі зміною способів виробництва, поширення та споживання аудіовізуального контенту. Традиційне телебачення поступово втрачає статус домінуючого медіа, поступаючись цифровим платформам і стримінговим сервісам [1, с. 15]. Водночас телесеріали залишаються одним із найвпливовіших форматів екранного мистецтва, особливо серед молодіжної аудиторії.

Проблематика екранних мистецтв, телебачення та масової культури розглядається у працях українських і зарубіжних дослідників, зокрема Лариса Брюховецька, Олександр Мусієнко та інших [2, с. 12; 4, с. 33].

Екранна культура визначається як сукупність візуально-комунікативних практик, що формують сучасний інформаційний простір. Телесеріали як її складова виконують не лише розважальну, а й соціалізуючу функцію. Дослідники зазначають, що масова культура здатна транслювати соціальні норми, формувати ідентичність та впливати на ціннісні орієнтації аудиторії.

Перші телесеріали виникли у США в 1930-х роках як елемент телевізійного мовлення. Вони були орієнтовані переважно на жіночу аудиторію, що сприяло появі жанру «мильних опер» [5, с. 14].

У другій половині XX століття відбулося жанрове розширення серіального продукту: з'явилися ситкоми, детективи, мелодрами та фантастичні серіали.

У 1980–1990-х роках телесеріали набули глобального поширення, перетворившись на важливий елемент міжнародного культурного обміну [7, с. 73]. Телесеріал займає проміжне місце між кінематографом і телебаченням. Його специфіка полягає у серійності, тривалому розвитку сюжету та глибокій розробці персонажів.

Серіальна форма дозволяє формувати емоційний зв'язок із глядачем і забезпечує регулярність споживання контенту [6, с. 64]. Крім того, телесеріали є доступними для широкої аудиторії та виконують важливу соціокультурну функцію [3, с. 31].

Цифрова революція суттєво змінила медіаландшафт. Поява стримінгових платформ призвела до трансформації моделей дистрибуції контенту. Серед ключових змін: відмова від телевізійної сітки мовлення, поява binge-watching, персоналізація контенту, підвищення якості серіального виробництва [8, с. 95]. Ці процеси сприяли формуванню нового типу глядача – активного користувача медіа.

Покоління міленіалів сформувалося в умовах переходу до цифрових технологій, тоді як покоління Z виросло вже в повністю цифровому середовищі. Основні характеристики покоління Z: висока медіаактивність, кліпове мислення, прагнення до самовираження, чутливість до соціальних проблем [9, с. 21]. Ці особливості визначають специфіку сприйняття серіального контенту.

Американські телесеріали є потужним інструментом культурного впливу, що формує поведінкові моделі та світогляд молоді. Вони впливають на соціальні ролі, мовлення, стиль життя та ціннісні орієнтації. Зокрема, серіали популяризують індивідуалізм і культуру самореалізації.

Сучасні серіали сприяють розвитку цифрової культури, популяризуючи створення контенту та активність у соціальних мережах. Вони впливають на розвиток блогінгу, формування інфлюенсер-культури та нові форми комунікації. Таким чином, серіали стають важливим чинником формування цифрової ідентичності молоді.

Сучасні телесеріали активно порушують соціально значущі теми, зокрема психічне здоров'я, гендерні питання, соціальну нерівність та екологічні проблеми [10, с. 67]. Це сприяє розвитку критичного мислення та соціальної свідомості молоді.

Український аудіовізуальний простір активно реагує на глобальні тенденції, адаптуючи їх до національного культурного контексту [4, с. 39]. Сучасні українські проекти характеризуються соціальним реалізмом,

психологічною глибиною та актуальною тематикою. Вони відображають специфіку українського суспільства та досвід молодого покоління.

Сучасна медіакультура характеризується взаємодією глобальних і локальних процесів [7, с. 80]. Американські серіали задають світові тенденції, тоді як національні медіа адаптують їх відповідно до власної культурної специфіки. Цей процес визначається як глокалізація культурного простору.

Таким чином, телесеріали є важливим елементом сучасної екранної культури, що суттєво впливає на формування світогляду молоді. Їх трансформація в умовах цифровізації відображає загальні тенденції розвитку медіасередовища. Американські серіали виступають глобальним культурним чинником, тоді як український контент демонструє здатність до адаптації та збереження ідентичності.

Література:

1. Lotz A. D. *The Television Will Be Revolutionized*. – New York: NYU Press, 2014.
2. Брюховецька Л. І. *Кінематограф і глядач*. – Київ: Логос, 2005.
3. Мусієнко О. С. *Екранні мистецтва: сучасні аспекти*. – Київ: Ін-т мистецтвознавства, 2010.
4. Мізяк В. В. *Масова культура і медіа*. – Львів: ЛНУ, 2012.
5. Hilmes M. *Only Connect: A Cultural History of Broadcasting in the United States*. – Boston: Wadsworth, 2011.
6. Mittell J. *Complex TV: The Poetics of Contemporary Television Storytelling*. – New York: NYU Press, 2015.
7. Straubhaar J. *World Television: From Global to Local*. – Los Angeles: Sage, 2007.
8. Jenner M. *Netflix and the Re-invention of Television*. – London: Palgrave Macmillan, 2018.
9. Twenge J. M. *iGen: Why Today's Super-Connected Kids Are Growing Up Less Rebellious*. – New York: Atria Books, 2017.
10. Barker C. *Cultural Studies: Theory and Practice*. – London: Sage, 2016.

**РЕЖИСУРА РАНКОВИХ ТЕЛЕПРОГРАМ:
СПЕЦИФІКА ПРЯМОГО ЕФІРУ ТА СИМУЛЯЦІЯ
МЕДІАРЕАЛЬНОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ ТЕЛЕПРОСТОРИ**

*Ципинська М. В.
здобувачка другого курсу
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Ранкові телевізійні програми є важливим сегментом сучасного медіапростору, оскільки забезпечують щоденний інформаційно-емоційний контакт із глядачем. Вони формують перше враження аудиторії про події дня та впливають на її емоційний стан і світоглядні установки. Специфіка ранкового ефіру полягає у поєднанні інформаційного, розважального та публіцистичного контенту, що вимагає від режисера високого рівня професійної гнучкості, оперативності та креативності.

Однією з ключових функцій ранкових програм є створення ефекту довірливого спілкування з аудиторією. Це досягається через специфічну структуру комунікації, яка має циклічний характер і включає взаємодію між ведучим, гостем та глядачем. Така модель створює ілюзію безпосередньої участі глядача в ефірі та підвищує рівень довіри до медіа. У цьому контексті ранковий ефір можна розглядати як форму соціальної комунікації, що поєднує інформування та емоційний вплив.

У науковій літературі прямий ефір визначається як трансляція, що відбувається одночасно з подією [1, с. 18]. Однак у сучасній телевізійній практиці це поняття набуває ширшого значення. Часто програми, які позиціонуються як «прямий ефір», фактично створюються заздалегідь із використанням монтажу, постановочних прийомів та сценарних конструкцій. Це свідчить про трансформацію поняття «живого» мовлення в умовах сучасних медіа.

Явище, за якого попередньо записаний матеріал подається як прямий ефір, доцільно визначати як симуляцію прямого ефіру. Цей прийом дозволяє оптимізувати виробничий процес, компенсувати технічні обмеження, а також підвищити якість контенту. Особливо актуальним він є для регіональних телеканалів України, де обмежені ресурси стимулюють пошук альтернативних рішень. Таким чином, симуляція виступає не лише технічною необхідністю, а й творчим інструментом режисера.

Українські ранкові програми демонструють ефективність використання симулятивних прийомів. Зокрема, у форматі ранкового ефіру широко застосовується інтеграція записаних сюжетів, імітація «прямих включень» та монтажна динамізація структури. Це дозволяє створювати цілісний і водночас різноманітний ефір, що утримує увагу глядача.

Важливим елементом ранкових програм є інтерактивність. Основні форми: телефонні дзвінки, повідомлення у соціальних мережах та участь у конкурсах. Як зазначає Г. Почепцов, інтерактивність є ключовим механізмом сучасної медіакомунікації [2, с. 36]. У регіональному телебаченні інтерактивність часто починається як симулятивна модель, але з часом переходить у реальну взаємодію з аудиторією.

Специфіка роботи режисера в ранковому ефірі полягає у його багатофункціональності. У практиці українського телебачення режисер часто виконує функції редактора, монтажера й технічного спеціаліста. Це відповідає тенденції медіаконвергенції, але водночас підвищує навантаження, впливає на якість продукту та вимагає універсальних навичок.

Важливим елементом є центральний сюжет, який виконує функцію смислового ядра. Він задає тему ефіру, формує емоційний тон, забезпечує цілісність програми. В сучасних українських реаліях такі сюжети часто мають соціальну або культурну спрямованість.

В умовах обмежених ресурсів режисер активно використовує: монтаж, графіку, музичний супровід та цифрові технології. Це дозволяє компенсувати обмеженість простору, нестачу техніки, а також відсутність багатокамерної зйомки. Сучасні технології створюють ефект складної телевізійної продукції навіть за мінімальних ресурсів.

Однією з ключових проблем є обмежене фінансування. Як зазначає В. Різун, розвиток медіа значною мірою залежить від економічних умов [3, с. 45]. Це впливає на якість контенту, тривалість існування проєктів й технічне оснащення.

З позицій семіотики екранний продукт є текстом, що функціонує в системі знаків. Юрій Лотман підкреслював, що структура повідомлення визначає характер його сприйняття [4, с. 22]. Отже, режисер організовує смисли, формує інтерпретацію, керує увагою глядача.

Режисура ранкових телепрограм є складним процесом, що поєднує творчі, технічні та комунікативні аспекти. Симуляція прямого ефіру, інтерактивність та багатофункціональність режисера є ключовими характеристиками сучасного українського телепростору. Попри економічні труднощі, українське телебачення демонструє здатність до адаптації та інновацій. Таким чином, режисер ранкового ефіру виступає не лише організатором, а й активним творцем медіареальності, що формує спосіб сприйняття дійсності аудиторією.

Література:

1. Кузнецов Г. В., Цвік В. Л., Юровський А. Я. Телевізійна журналістика. – Київ : Київський університет, 2002. – 304 с.
2. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації. – Київ : Видавничий центр «Київський університет», 1999. – 308 с.
3. Різун В. В. Теорія масової комунікації. Київ : Просвіта, 2008. 260 с.
4. Лотман Ю. М. Семіотика кіно. – Київ : Основи, 1998. – 384 с.

НАПРЯМ 14. ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я НАЦІЇ, УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ПОСЛУГ НАСЕЛЕННЮ УКРАЇНИ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-80>

ІНТЕГРАЦІЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ В ОНКОЛОГІЧНЕ ЛІКУВАННЯ

Бояльська С. О.

*здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 053 «Психологія»*

Міжнародний університет

Науковий керівник: Адамова О. С.

*кандидат юридичних наук, магістр психології, доцент,
доцент кафедри приватного права*

*Національний університет «Одеська юридична академія»
доцент кафедри психології, медіатор*

Міжнародний університет

м. Одеса, Україна

Актуальність теми дослідження полягає в тому, що онкологічні захворювання залишаються однією з найскладніших проблем сучасної медицини, що охоплює не лише соматичний, але й глибокий психоемоційний вимір. Діагноз раку виступає потужним стресогенним фактором, який змінює життєву перспективу пацієнта, актуалізує екзистенційні переживання та запускає складні психофізіологічні реакції [6, с. 45].

Сучасна медицина дедалі більше переходить від біомедичної моделі до біопсихосоціальної, запропонованої Джордж Енгель, яка передбачає інтеграцію фізичних, психологічних і соціальних аспектів захворювання [1, с. 130]. Згідно з дослідженнями Джиммі К. Голланд, яка вважається засновницею сучасної психоонкології, довела, що понад 30–50% онкологічних пацієнтів переживають клінічно значущий дистрес, включаючи тривожні та депресивні розлади [2, с. 25]. Тому включення психологічної допомоги в процес лікування онкологічних пацієнтів розглядається сучасною медичною наукою як необхідна складова комплексного, біопсихосоціального підходу до терапії онкологічних захворювань.

Ефективність інтеграції психологічної допомоги в онкологічне лікування підтверджується численними клінічними та міждисциплінарними дослідженнями, які демонструють її значний вплив як на психоемоційний стан пацієнтів, так і на результати медичної терапії [10].

Зокрема, систематичні огляди та метааналізи свідчать, що психологічні інтервенції сприяють: зниженню рівня тривоги та депресивних розладів, зменшенню загального рівня психоемоційного дистресу, підвищенню рівня комплаєнсу (дотримання медичних рекомендацій), покращенню якості життя пацієнтів, зниженню ризику передчасного припинення лікування.

Особливу увагу привертають роботи Девіда Шпігель, який у своїх клінічних дослідженнях продемонстрував, що участь онкологічних пацієнтів у груповій підтримувальній психотерапії не лише покращує емоційний стан і якість життя, але й може бути пов'язана зі збільшенням тривалості виживання [3]. Зокрема, у пацієток із метастатичним раком молочної залози було зафіксовано статистично значущу тенденцію до подовження життя при включенні психологічної підтримки в процес лікування.

Дослідження Лінди Карлсон та Баррі Бульц підтвердили ефективність програм, заснованих на майндфулнес (MBSR), які сприяють зниженню рівня кортизолу, покращенню якості сну, стабілізації емоційного стану та підвищенню загального рівня психологічного благополуччя пацієнтів [4].

Значний вплив на формування сучасного розуміння психосоматичних взаємозв'язків справили дослідження у сфері психонейроімунології, зокрема роботи Роберт Адера, які експериментально підтвердили взаємозв'язок між психоемоційними станами та функціонуванням імунної системи [5, с. 12]. Це відкриття стало ключовим для розуміння біопсихосоціальної природи онкологічних захворювань та ролі психіки у процесах адаптації організму.

Крім того, відповідно до транзакційної моделі стресу і копінгу Річарда Лазаруса та Сьюзен Фолкман, психологічна допомога сприяє зміні когнітивної оцінки захворювання, формуванню більш адаптивних стратегій подолання та підвищенню суб'єктивного відчуття контролю над ситуацією, що є ключовими чинниками успішної адаптації [6, с. 78].

Окремий важливий напрям досліджень Венді Ліхтентал стосується ролі сімейної підтримки у процесі адаптації онкопацієнтів. У своїх роботах Ліхтентал наголошує на необхідності психоосвітніх та сімейно-орієнтованих інтервенцій, спрямованих на розвиток навичок емоційної підтримки, покращення взаєморозуміння між членами родини та формування адаптивних стратегій подолання хвороби. Такий підхід дозволяє знизити рівень психологічного навантаження як у пацієнта, так і у його близьких, а також підвищує якість життя всієї сімейної системи в умовах онкологічного діагнозу [11, с. 585-587].

До основних сучасних психотерапевтичних підходів у психоонкології належать когнітивно-поведінкова терапія, підтримувальна психотерапія, методи управління стресом (дихальні практики, релаксація, медитація, майндфулнес), тілесно-орієнтована терапія, імагінативні методи, арт-терапія, травма-орієнтовані підходи (зокрема EMDR, соматичне переживання, травма-фокусована терапія), екзистенційна терапія та логотерапія, що базуються на ідеях Віктор Франкл, майндфулнес-підходи, гештальт-терапія, групова психотерапія, психоосвіта, а також інтегративні підходи (ImKP), які поєднують роботу з емоціями, тілесними відчуттями та внутрішніми образами. Таким чином, сучасна психоонкологія характеризується розширенням спектра психотерапевтичних підходів. Це свідчить про перехід від симптом-орієнтованої допомоги до цілісного розуміння людини в ситуації хвороби [8].

Наукова новизна даного дослідження полягає у розширенні традиційного психоонкологічного підходу за рахунок включення ресурсної моделі адаптації, яка враховує індивідуальні особливості особистості, її життєстійкість, ціннісно-смыслову сферу та рівень соціальної підтримки.

Практична значущість даного дослідження полягає у можливості використання отриманих результатів для розробки, вдосконалення та впровадження комплексних програм психологічного супроводу онкопациєнтів. Такі програми можуть бути спрямовані на зниження рівня психоемоційного стресу, стабілізацію емоційного стану, підвищення адаптаційних ресурсів особистості, формування ефективних копінг-стратегій, а також покращення загальної якості життя пацієнтів на різних етапах перебігу захворювання та лікування.

Отже, інтеграція психологічної допомоги в онкологічне лікування має доведену ефективність на різних рівнях – емоційному, поведінковому та фізіологічному. Вона не лише покращує психологічний стан пацієнтів, але й виступає важливим фактором підвищення загальної ефективності медичної допомоги, що обґрунтовує необхідність її включення до стандартів онкологічної практики.

Психологічний супровід спрямований не лише на зменшення рівня психоемоційного дистресу, але й на формування більш адаптивних стратегій подолання хвороби, підвищення рівня комплаєнсу та покращення загального функціонального стану пацієнта.

Література:

1. Енгель Дж. Л. Потреба в новій медичній моделі: виклик для біомедицини // Science. – 1977. – Т. 196(4286). – С. 129–136.
2. Голланд Дж. К. Психоонкологія. – Нью-Йорк: Oxford University Press, 1998.

3. Шпігель Д., Блум Дж. Р., Ялом І. Групова підтримка пацієнтів із метастатичним раком: рандомізоване дослідження результатів // Archives of General Psychiatry. – 1989.
4. Карлсон Л. Е., Бульц Б. Д. Інтервенції «розум–тіло» в онкології // Current Oncology Reports. – 2008.
5. Адер Р. Психонейроімуннологія. – 4-те вид. – Сан-Дієго: Academic Press, 2007.
6. Лазарус Р. С., Фолкман С. Стрес, оцінка та подолання. – Нью-Йорк: Springer, 1984.
7. Кабат-Зінн Дж. Життя у повному катастрофічному досвіді. – Нью-Йорк: Delacorte, 1990.
8. Франкл В. Е. Пошук людиною сенсу. – Бостон: Beacon Press, 2006.
9. Шпігель Д. Психосоціальні аспекти лікування раку молочної залози // Seminars in Oncology.
10. Бульц Б. Д., Йогансен К. Скринінг дистресу – 6-й життєво важливий показник // Journal of Clinical Oncology.
11. Ліхтентал В. Г., Прігerson Г. Г., Кіссан Д. В. Скорбота: теорія, клінічні прояви та втручання в умовах онкологічної допомоги // Psycho-Oncology / за ред. Дж. К. Голланд, В. С. Брейтбарт, П. Б. Джейкобсен та ін. – Нью-Йорк: Oxford University Press, 2015. – С. 585–592.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-81>

МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ БОЙОВИХ ДІЙ

Волошко С. А.

*доктор філософії з державної безпеки,
заступник начальника кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
навчально-наукового інституту роботи з персоналом
Національна академія Національної гвардії України*

Сучасні бойові дії характеризуються високою інтенсивністю, динамічністю обстановки та значним психоемоційним навантаженням на військовослужбовців. У цих умовах особливого значення набуває морально-психологічна підготовка як важлива складова забезпечення ефективності службово-бойової діяльності та збереження внутрішніх ресурсів особового складу.

Службово-бойова діяльність військовослужбовців Національної гвардії України є основним видом їхньої професійної діяльності та здійснюється у складних, часто екстремальних умовах обстановки. За таких обставин актуалізується потреба у створенні ефективної системи формування, підтримання та відновлення морально-психологічного стану особового складу. Водночас важливого значення набуває забезпечення позитивного впливу на ефективність діяльності військовослужбовця, а також корекція його особистісних характеристик відповідно до вимог виконання службово-бойових завдань.

Останніми роками здійснено значний обсяг заходів, спрямованих на підвищення рівня професіоналізму військовослужбовців. Одним із пріоритетних напрямів підготовки визначено розвиток їхньої професійної компетентності, що включає не лише фахову підготовку, а й формування психологічної стійкості, здатності діяти в умовах стресу та приймати обґрунтовані рішення в складних ситуаціях.

Службово-бойова діяльність військовослужбовців Національної гвардії України має переважно колективний характер і передбачає узгоджені дії особового складу під час виконання поставлених завдань. Ефективність такої діяльності визначається здатністю підрозділу діяти як єдина система, раціонально використовувати наявні можливості обстановки та забезпечувати чітке виконання управлінських рішень командирів. У цьому контексті результативність виконання службово-бойових завдань значною мірою залежить від рівня згуртованості військового колективу, характеру міжособистісної взаємодії, спільної спрямованості особового складу на досягнення поставленої мети, а також ефективності управління підрозділом. Важливу роль відіграє сформованість морально-психологічного стану військовослужбовців, що забезпечує стійкість до впливу стресових чинників та здатність діяти в умовах підвищеного ризику.

Виконання службово-бойових завдань здійснюється в умовах підвищеної складності, які нерідко супроводжуються значним психоемоційним навантаженням на військовослужбовців. До таких умов належать постійна загроза життю, обмежені можливості для задоволення базових фізіологічних потреб (харчування, відпочинку, сну, дотримання санітарно-гігієнічних норм), тривалі фізичні та психічні навантаження, а також ізоляція від звичного соціального середовища. Сукупність зазначених чинників зумовлює зростання рівня психологічної напруженості, що може негативно впливати на морально-психологічний стан військовослужбовців, знижувати їхню стійкість до стресу та ефективність виконання службово-бойових завдань. У зв'язку з цим особливого значення набуває морально-психологічна підготовка, спрямована на формування здатності діяти в умовах підвищеного ризику та збереження функціональної спроможності особового складу.

Інтенсивні психоемоційні навантаження, характерні для умов виконання службово-бойових завдань, суттєво впливають на функціональні можливості військовослужбовців. За таких обставин спостерігається погіршення координації дій, зниження рівня самоконтролю та ускладнення процесу прийняття обґрунтованих рішень. Одночасно можуть трансформуватися мотиваційні установки, що негативно позначається на спрямованості діяльності та здатності до виконання поставлених завдань. Недостатній розвиток емоційно-вольової сфери, відсутність сформованих навичок психічної саморегуляції та відновлення, а також обмежена здатність до вибору адекватних моделей поведінки в умовах ризику зумовлюють зниження результативності службово-бойової діяльності. У зв'язку з цим морально-психологічна підготовка виступає необхідною умовою забезпечення стійкості військовослужбовців до дії стресогенних чинників і підтримання їх професійної надійності.

Ефективна організація морально-психологічної підготовки до виконання службово-бойових завдань передбачає всебічний аналіз чинників, що впливають на діяльність військовослужбовців Національної гвардії України. Йдеться як про ті фактори, з якими особовий склад уже стикається під час виконання завдань, так і про потенційні виклики, що можуть виникати в майбутньому у процесі службово-бойової діяльності.

Виникнення негативних психічних станів у військовослужбовців, а відповідно і психологічних втрат, значною мірою пов'язане з переживанням загрози власному життю та безпеці близьких. В умовах невизначеності та ризику особливу роль відіграє недостатня поінформованість щодо характеру небезпеки та способів її подолання. Дефіцит практичного досвіду дій у небезпечних ситуаціях, а також недостатній рівень сформованості навичок психічної саморегуляції сприяють посиленню тривожності, що негативно впливає на функціональний стан військовослужбовців і може призводити до зниження ефективності їхньої діяльності.

В умовах воєнного стану одним із ключових чинників, що визначають психічний стан військовослужбовців, є постійна загроза небезпеки. Бойова обстановка характеризується безперервним впливом ризиків, що створює тривале психоемоційне напруження та потребує від особового складу високого рівня психологічної стійкості. Особливістю сучасних бойових дій є суттєве зростання інтенсивності небезпеки та розширення зони її впливу. Небезпека поширюється не лише на підрозділи, що безпосередньо залучені до бойового зіткнення, а й на ті, які перебувають у тилкових районах. Крім того, значного впливу зазнає цивільне населення, що опосередковано відображається на морально-психологічному стані військовослужбовців. У сукупності це формує складне психоемоційне середовище, яке потребує належного врахування в процесі морально-психологічної підготовки.

Для військовослужбовців різних категорій (солдатів, сержантів і офіцерів) на етапі підготовки до виконання службово-бойових завдань,

особливо пов'язаних із застосуванням зброї, характерною є спрямованість на майбутню діяльність та її результат. У цей період важливу роль відіграють процеси внутрішньої мобілізації, формування психологічної готовності до активних і рішучих дій, а також здатність до самоконтролю та регуляції власного психічного стану. Зазначені аспекти є складовими морально-психологічної підготовки, що забезпечує підтримання необхідного рівня бойової активності, стійкості та ефективності діяльності військовослужбовців у складних умовах виконання завдань.

Недостатній рівень психологічної підготовленості військовослужбовців, особливо за умов нестійкості психічних процесів, може зумовлювати деструктивні реакції на стресові впливи. У таких ситуаціях страх здатний істотно обмежувати здатність до активних дій, викликати афективні стани, психоемоційні зриви та порушення поведінкової регуляції. Особливого значення набуває підготовчий етап безпосередньо перед виконанням службово-бойового завдання, коли рівень психічної напруженості досягає максимальних значень. У зв'язку з цим організація заходів морально-психологічної підготовки має здійснюватися з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей військовослужбовців, що сприятиме підвищенню їхньої стійкості та ефективності діяльності в умовах ризику.

Етап виконання службово-бойового завдання охоплює період від початку активних дій до їх завершення та характеризується підвищеною складністю і динамічністю обстановки. У процесі реалізації завдання військовослужбовці стикаються з новими викликами та непередбачуваними перешкодами, що потребують оперативного реагування та адаптації до змінних умов. За таких обставин ефективність діяльності значною мірою залежить від здатності до швидкого психічного регулювання поведінки, своєчасного коригування прийнятих рішень і способів дій, а також мобілізації додаткових вольових зусиль. Подібні вимоги можуть бути забезпечені лише за наявності належного рівня морально-психологічної підготовленості особового складу. На функціональний стан військовослужбовців у цей період суттєво впливають такі чинники, як постійна небезпека, динамічність бойової обстановки, висока напруженість діяльності та фактор раптовості. Це зумовлює варіативність психоемоційних станів особового складу та потребує їх урахування в системі морально-психологічної підготовки.

Підготовка військовослужбовців у системі бойової підготовки має комплексний характер і охоплює фізичну, тактико-спеціальну, вогневу, професійно-психологічну та національно-патріотичну складові. Така інтегрована підготовка спрямована на формування готовності особового складу до ефективного виконання службово-бойових завдань у різних умовах обстановки. Важливим елементом підготовки є також опанування нормативно-правової бази та службових інструкцій, що регламентують діяльність підрозділів. Це забезпечує правову обізнаність

військовослужбовців, чіткість дій і узгодженість виконання завдань відповідно до встановлених вимог.

Військовослужбовець повинен бути підготовлений до виконання завдань у складних оперативних умовах, зокрема під час виконання бойових завдань в умовах ведення бойових дій, реагування на збройні загрози, забезпечення стабілізаційних заходів на деокупованих територіях та виконання завдань із забезпечення безпеки в районах проведення операцій. Це передбачає володіння практичними навичками застосування засобів зв'язку, використання озброєння, прийомів самозахисту, керування транспортними засобами, а також надання домедичної допомоги.

Водночас психологічна підготовка є невід'ємною складовою професійного становлення військовослужбовця і за своєю значущістю не поступається іншим видам підготовки, таким як фізична чи вогнева. Саме вона забезпечує здатність ефективно діяти в умовах стресу, зберігати самоконтроль і приймати обґрунтовані рішення під час виконання службово-бойових завдань.

У сучасних умовах ведення бойових дій особливого значення набуває розвиток стресостійкості, психологічної витривалості та здатності до швидкої адаптації до змін обстановки. Військовослужбовець повинен уміти зберігати функціональну надійність діяльності навіть за умов підвищеного ризику, дефіциту часу та інформації, а також під впливом тривалих психоемоційних навантажень. Важливим завданням морально-психологічної підготовки є формування навичок психічної саморегуляції, управління емоційними станами та підтримання оптимального рівня бойової активності. Це сприяє зниженню негативного впливу стресогенних чинників, підвищенню ефективності діяльності та збереженню психологічного ресурсу особового складу. Таким чином, морально-психологічна підготовка виступає одним із ключових елементів забезпечення готовності військовослужбовців до виконання бойових завдань, що безпосередньо впливає на рівень їх професійної надійності та результативність дій у складних умовах сучасної війни.

Після завершення виконання бойових завдань у військовослужбовців можуть проявлятися різні психоемоційні стани – від підвищеного емоційного піднесення до виснаження, апатії та зниження активності. Така варіативність обумовлена впливом комплексу чинників, пов'язаних із умовами та результатами виконаної діяльності. Зокрема, характер і глибина цих станів залежать від ступеня досягнення поставлених цілей, тривалості та інтенсивності бойових дій, рівня втрат, а також від ефективності організації заходів щодо відновлення психофізичних ресурсів особового складу. Важливу роль відіграють і індивідуально-психологічні особливості військовослужбовців. У зв'язку з цим особливого значення набуває своєчасна організація морально-психологічної підтримки та відновлювальних заходів, спрямованих на стабілізацію психічного стану,

відновлення працездатності та підтримання готовності військовослужбовців до подальшого виконання бойових завдань.

Проведений аналіз результативності службово-бойової діяльності та психоемоційних станів військовослужбовців свідчить, що досягнення успіху значною мірою визначається рівнем мотивації, сформованістю емоційно-вольової стійкості та професійної підготовленості, яка охоплює знання, уміння та навички. Важливе значення має також розвиток інтелектуально-пізнавальної сфери, що забезпечує здатність до адекватного сприйняття обстановки та прийняття ефективних рішень.

Отже, стабільний позитивний морально-психологічний стан військовослужбовців є одним із ключових чинників успішного виконання бойових завдань. У зв'язку з цим морально-психологічна підготовка особового складу Національної гвардії України до дій у складних та екстремальних умовах набуває особливої актуальності та потребує подальшого вдосконалення.

Література:

1. Приходько І.І. Розробка психодіагностичного інструментарію визначення психологічної безпеки особистості фахівців екстремальних видів діяльності /І.І. Приходько // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна. – 2012. – Вип. 2(1). – С. 312–322.
2. Волошко С. А., Товма М. І. Вплив чинників на морально-психологічний стан військовослужбовців підрозділів Національної гвардії України з конвоювання, екстрадиції та охорони підсудних під час виконання службово-бойових завдань // Честь і закон. 2019. № 2. С. 45–52.
3. Інформаційно-довідковий матеріал занять з психологічної підготовки, як предмета навчання індивідуальної підготовки за модульним принципом під час проведення заходів бойової підготовки [Текст] / Довідник з МПЗ. – 2019 – С. 120-122.

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ КОРПОРАТИВНОГО ШАХРАЙСТВА: ВИКЛИКИ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У ПЕРІОД ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Гайдуков І. В.

*аспірант за спеціальністю 053 Психологія
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Повоєнне відновлення України супроводжуватиметься масштабними фінансовими потоками, активною міжнародною допомогою та необхідністю швидкої реконструкції інфраструктури й економічних систем. У таких умовах суттєво зростає ризик корпоративного шахрайства як форми організаційної девіації, що має системний характер і здатна підірвати економічну безпеку держави. За даними Асоціації сертифікованих фахівців з питань шахрайства [1], організації в середньому втрачають 5% річного доходу внаслідок шахрайства з боку власних працівників.

Традиційні підходи до протидії шахрайству переважно зосереджені на інституційних механізмах контролю: аудиті, комплаєнсі, регуляторному нагляді. Однак вони часто ігнорують людський фактор як ключове джерело ризику. Це обумовлює необхідність психологічного аналізу механізмів, що лежать в основі шахрайської поведінки, і, що принципово важливо, розрізнення цих механізмів за природою, а не лише за ступенем вираженості.

Метою є представлення концепції подвійного шляху моральної дерегуляції та результатів її емпіричної верифікації як основи для розроблення диференційованих стратегій протидії корпоративному шахрайству в умовах повоєнного відновлення України.

Корпоративне шахрайство доцільно розглядати як результат взаємодії індивідуально-психологічних характеристик особистості та соціально-організаційного контексту. Проте ключовим теоретичним внеском пропонованого підходу є не просто перелік факторів ризику, а демонстрація їхньої якісної відмінності: два провідні механізми є психологічно незалежними і вимагають принципово різних превентивних відповідей.

1. Диспозиційний механізм (особистісний рівень).

Темне ядро (Dark Core) особистості (спільний знаменник макіавеллізму і психопатії [2]) формує інструментальну готовність до порушення норм заради досягнення вигоди. Ця готовність є стабільною, не залежить від групового контексту і функціонує як калькулятивна стратегія, а не імпульсивна реакція. Емпіричне дослідження (N = 296 працівників українських комерційних організацій) підтвердило потужний прямий зв'язок Dark Core з ризиком корпоративного шахрайства (стандартизований коефіцієнт $\beta = 0.777$).

2. Соціально-груповий механізм (контекстуальний рівень).

Групова лояльність (ідентифікація з колегами і готовність прикривати їхні порушення) є принципово іншим механізмом, пов'язаним з концепцією неетичної про-організаційної поведінки [4]. Особа може бути морально інтегрованою в загальному сенсі, але схильною до шахрайства заради «своїх». Теорія соціальної ідентичності [3] пояснює цей процес: групові норми поступово витісняють інституційні стандарти, а «зрада своїх» сприймається як більш неприйнятна, ніж порушення корпоративного регламенту. Хоча цей ефект є дещо слабшим за диспозиційний, його величина залишається суттєвою ($\beta = 0.544$), що робить груповий чинник самостійним і критично важливим вектором ризику.

3. Незалежність двох механізмів.

Критично важливим результатом є статистична незалежність обох механізмів: кореляція між Dark Core і груповою лояльністю становить лише $r = .11$ і є статистично незначущою. Це означає, що в одній організації можуть одночасно існувати працівники з принципово різними профілями ризику («диспозиційний порушник» і «лояльний співльник»), які вимагають різних діагностичних підходів і різних превентивних стратегій. Уніфікований комплаєнс не здатний охопити обидва профілі.

4. Моральне гальмо та його підрив.

Окремим теоретичним внеском є концептуалізація орієнтованої на наслідки моральної дезангажованості як «морального гальма» – когнітивного регулятора, що стримує шахрайську поведінку через утримання у фокусі уваги реальних наслідків дій. Дослідження підтверджує, що цей регулятор є значущим захисним чинником, однак групова лояльність системно його підриває, генеруючи додатковий непрямий шлях підвищення ризику. Результатом є «подвійний парадокс лояльності»: соціально позитивна риса (лояльність) одночасно підвищує ризик двома незалежними каналами: прямим (через витіснення норм) і непрямим (через підрив морального гальма).

Практичні імплікації для систем безпеки

Незалежність двох механізмів має пряме значення для організацій, що діють в умовах повоєнного відновлення. Уніфікований комплаєнс-підхід є недостатнім: заходи, ефективні для одного профілю ризику, є нерелевантними або навіть контрпродуктивними для іншого. Диференційована стратегія передбачає:

- Для диспозиційного профілю (високий Dark Core): психологічний скринінг при відборі персоналу з використанням валідизованих інструментів та посилення зовнішній контроль для чинного персоналу.

- Для соціально-групового профілю (висока лояльність): структурні втручання – ротация персоналу між підрозділами, розрив закритих неформальних мікрогруп, формування культури «критичної лояльності», анонімні механізми звітування про порушення.

- Для обох профілів: відмова від ілюзії однорідності ризику та перехід від реактивного реагування на інциденти до проактивного профілювання ризиків на основі психологічних даних.

Корпоративне шахрайство в умовах повоєнного відновлення України є не лише економічною, але й психологічною проблемою з двома якісно різними механізмами виникнення. Емпірично верифікована модель подвійного шляху моральної дерегуляції демонструє: диспозиційний і соціально-груповий ризики є статистично незалежними, вимагають різних діагностичних інструментів і різних превентивних стратегій. Ігнорування цієї гетерогенності обмежує ефективність існуючих систем корпоративної безпеки. Інтеграція психологічного профілювання у практику відбору персоналу та управління організаційними ризиками є перспективним напрямом зміцнення економічної безпеки України в перехідний період.

Література:

1. ACFE. Occupational Fraud 2024: A Report to the Nations. Austin : Association of Certified Fraud Examiners, 2024.
2. Moshagen M., Hilbig B. E., Zettler I. The dark core of personality. *Psychological Review*. 2020. Vol. 127, № 2. P. 256–283.
3. Tajfel H., Turner J. C. An integrative theory of intergroup conflict. *The Social Psychology of Intergroup Relations* / ed. by W. G. Austin, S. Worchel. Monterey : Brooks/Cole, 1979. P. 33–47.
4. Umphress E. E., Bingham J. B. When employees do bad things for good reasons. *Organization Science*. 2011. Vol. 22, № 3. P. 621–640.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-83>

ЕКЗИСТЕНЦІЙНА КРИЗА СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВІЙНИ: ЕМОЦІЙНІ ТА СМИСЛОВІ АСПЕКТИ

Грановська А.

здобувачка четвертого курсу спеціальності Психологія

Міжнародний університет

*Науковий керівник: **Бедан В. Б.***

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки та психології

Міжнародний університет

м. Одеса, Україна

Сучасні суспільні трансформації, зумовлені повномасштабною війною в Україні, суттєво впливають на психоемоційний стан особистості, змінюють систему життєвих цінностей, смислів і уявлень про майбутнє. Особливо вразливою до цих змін є студентська молодь, яка перебуває на етапі професійного самовизначення та формування життєвих перспектив.

Переживання воєнного досвіду в цьому віковому періоді може супроводжуватися підвищенням рівня тривоги, стресу, апатії, безнадійності, а також актуалізацією екзистенційних питань сенсу життя, свободи та майбутнього.

Останні дослідження свідчать, що війна виступає не лише потужним стресогенним чинником, а й глибоким екзистенційним викликом, який порушує базові уявлення людини про безпеку, стабільність і сенс життя [1–7]. У працях Т. М. Титаренко війна розглядається як форма тривалої травматизації, що супроводжується звуженням життєвих перспектив, порушенням цілісності ідентичності та зниженням здатності до сенсотворення [7]. Н. М. Калька підкреслює, що екзистенційні переживання студентської молоді в кризових умовах можуть набувати як трансформаційного, так і деструктивного характеру залежно від рівня психологічних ресурсів особистості [2].

З метою уточнення особливостей переживання воєнного досвіду було використано авторську анкету «Переживання воєнного досвіду», яка дозволяє оцінити емоційні, когнітивно-сміслові, поведінкові, соціально-комунікативні та духовно-екзистенційні аспекти реагування на воєнні події.

У дослідженні взяли участь 63 студенти Міжнародного університету віком 19–22 років, які мають досвід переживання воєнних подій. За результатами дослідження було проведено порівняльний аналіз груп студентів із високим та низьким рівнем екзистенційної кризи.

Результати показали, що у групі студентів із високим рівнем екзистенційної кризи значно частіше спостерігаються інтенсивні емоційні переживання, пов'язані з війною (52,6%), порівняно зі студентами з низьким рівнем екзистенційної кризи (31,6%). Це свідчить про підвищене емоційне напруження, тривожність та труднощі емоційної регуляції у цієї групи.

В умовах війни такі переживання можуть набувати хронічного характеру та виступати проявом глибинної екзистенційної дезорієнтації. Натомість студенти з низьким рівнем екзистенційної кризи демонструють менш інтенсивні емоційні реакції, що може свідчити про вищий рівень психологічної стійкості та ефективніші механізми саморегуляції.

Аналіз когнітивно-сміслових реакцій показав близькі показники у двох групах: 47,4% у групі з низьким рівнем екзистенційної кризи та 42,1% у групі з високим рівнем. Отримані результати свідчать, що більшість студентів незалежно від рівня екзистенційної кризи активно осмислює воєнні події та намагається раціоналізувати власний досвід.

Водночас для студентів із низьким рівнем екзистенційної кризи когнітивно-сміслові реакції можуть виконувати адаптивну функцію та підтримувати відчуття контролю над ситуацією. У групі з високим рівнем екзистенційної кризи дещо нижчі показники можуть свідчити про порушення процесів смислотворення, сумніви щодо життєвих цілей і майбутнього.

Показники поведінкових реакцій виявилися однаковими у двох групах (36,8 %), що свідчить про відносну універсальність поведінкових стратегій студентської молоді в умовах війни. Більшість респондентів використовують схожі способи психологічного захисту та адаптації, зокрема уникання надмірного інформаційного навантаження або тимчасове дистанціювання від стресогенних стимулів.

Проте психологічний зміст цих реакцій відрізняється. Для студентів із низьким рівнем екзистенційної кризи такі стратегії мають переважно адаптивний характер і допомагають зберігати психологічні ресурси. У групі з високим рівнем екзистенційної кризи вони можуть свідчити про пасивність, уникання та зниження життєвої активності.

Аналіз соціально-комунікативного аспекту показав, що студенти з низьким рівнем екзистенційної кризи демонструють вищу соціальну залученість (52,6%), ніж студенти з високим рівнем екзистенційної кризи (36,8%). Це свідчить про важливу роль соціальної підтримки у подоланні наслідків воєнного стресу.

Для студентів із високим рівнем екзистенційної кризи характерними є тенденції до емоційного дистанціювання, відчуження та зниження значущості міжособистісних контактів, що може сприяти посиленню почуття самотності та внутрішньої ізоляції.

Аналіз духовно-екзистенційного виміру показав, що у групі з високим рівнем екзистенційної кризи частіше спостерігаються виражені духовно-екзистенційні переживання (42,1%), ніж у групі з низьким рівнем екзистенційної кризи (36,8%). Для цієї групи війна стає каталізатором глибинних роздумів про сенс життя, цінності та майбутнє.

Водночас духовно-екзистенційні переживання у студентів із високим рівнем екзистенційної кризи часто супроводжуються відчуттям внутрішньої порожнечі, втрати сенсу та безперспективності. Натомість у студентів із низьким рівнем екзистенційної кризи вони можуть мати більш конструктивний характер і сприяти переосмисленню життєвих цінностей.

Отримані результати свідчать, що студенти з високим рівнем екзистенційної кризи переживають воєнний досвід більш інтенсивно на емоційному та духовно-екзистенційному рівнях, демонструють тенденцію до соціального дистанціювання та зниження ефективності смислотворчих процесів. Натомість студенти з низьким рівнем екзистенційної кризи характеризуються більшою соціальною залученістю, психологічною стійкістю та збереженішими ресурсами адаптації.

Таким чином, результати дослідження підтверджують, що характер переживання воєнного досвіду істотно залежить від рівня екзистенційної кризи, що має важливе значення для розробки програм психологічної підтримки студентської молоді в умовах війни.

Література:

1. Воронова В., Ковальчук В., Велько К. Психоемоційний стан учнів підліткового віку в умовах війни в Україні. *Scientific journal Physical culture and sport: scientific perspective. Scientific Perspective*. 3(1). 2025. С. 30–38 [https://doi.org/10.31891/pcs.2025.1\(1\).117](https://doi.org/10.31891/pcs.2025.1(1).117)
2. Калька Н. М. Екзистенційні переживання здобувачів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання у кризові періоди суспільства. Дис. доктора філософії, Львівський державний університет внутрішніх справ. 2024. 245 с.
3. Карамушка Л.М. Психічне здоров'я особистості в умовах війни: як його зберегти та підтримати: методичні рекомендації. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2024. 48 с.
4. Кашкалда Д. А., Рак Л. І., Камарчук Л. В., Сухова Л. Л., Волкова Ю. В. Зміни показників стрес-регулюючих систем у підлітків на тлі війни в Україні. ДУ «Інститут охорони здоров'я дітей та підлітків НАМН України». Харків. *Modern Pediatrics. Ukraine*. 2023. 8 (136). С. 61–66. doi: 10.15574/SP.2023.136.61
5. Панченко О. А., Кабанцева А. В., Сердюк І. А. Стрес в умовах воєнного стану та його наслідки для психічного здоров'я молоді. Науковий вісник Ужгородського національного університету, Серія Психологія. Випуск 3. 2025. С. 65–69. DOI <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2025.3.11>
6. Сохор Н., Ясній О., Смашна О., Гашімова Н. Вплив війни та вимушеного переселення на психічне здоров'я дітей і підлітків (огляд літератури) *Психосоматична медицина та загальна практика* Том 9 № 1. 2024. С.1–9 DOI: 10.26766/pmgrp.v9i1.471
7. Титаренко Т. М., Дворник М. С., Климчук В. О. Соціально-психологічні технології відновлення особистості після травматичних подій: практичний посібник / за наук. ред. Т.М. Титаренко; НАПН України; Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2019. 220 с.

МЕДІАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОДОЛАННЯ ЦІННІСНИХ РОЗРИВІВ У ПОСТКРИЗОВОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Іванова В. О.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Посткризові суспільства (після воєн, глибоких політичних переворотів або соціальних колапсів) зазвичай характеризуються не лише економічною руйнацією, а й глибокою внутрішньою фрагментацією. Найскладнішим викликом стають *ціннісні розриви* – ситуації, коли різні групи населення мають фундаментально відмінні уявлення про справедливість, минуле, майбутнє та «правильний» розвиток держави.

У таких умовах традиційні правові та адміністративні механізми часто безсилі, оскільки вони працюють із фактами, а не з сенсами. Тут на авансцену виходить *медіація* – не просто як спосіб вирішення спорів, а як філософія відновлення соціальної тканини.

Криза оголює приховані конфлікти. Ціннісний розрив – це не просто «різниця в думках». Це конфлікт ідентичностей. Основні лінії розлому зазвичай проходять через: 1) *ставлення до минулого* (героїзація одних постатей проти їхнього засудження іншими); *візія майбутнього* (вибір геополітичного курсу або моделі суспільного устрою); *справедливість* (питання люстрації, амністії та «ступеня провини» тих, хто залишився в епіцентрі кризи).

Коли ці розриви стають токсичними, суспільство переходить у стан «холодної внутрішньої війни», де інша сторона сприймається не як опонент, а як ворог. Так, наприклад, судовий процес або директивні рішення влади працюють за принципом «*виграв-програв*». У суді одна сторона визнається правою, інша – ні. Для ціннісного конфлікту це згубно: група, яка «програла», відчуває себе приниженою, що закладає фундамент для нової кризи.

Медіація пропонує перехід до парадигми *win-win* (або *взаємного прийняття*). Її мета в посткризовому суспільстві – не переконати іншого, а змінити якість взаємодії між ними.

Так, у посткризовому суспільстві люди бояться висловлювати справжні побоювання через ризик агресії. Медіатор створює середовище, де діють правила поваги, де кожен має право бути почутим без негайної оцінки чи покарання.

Ціннісні конфлікти живляться узагальненнями («вони всі зрадники», «вони всі радикали»). Медіація через техніку активного слухання та перефразування допомагає побачити за ідеологічним ярликом живу людину з її страхами, болем та потребою у безпеці. Виявляється, що базові потреби

(безпека дітей, стабільність, повага) у сторін часто ідентичні, попри різні політичні гасла.

Класичні переговори зосереджені на «позиціях» (чого я хочу). Медіація заглиблюється в «інтереси» та «цінності» (чому це для мене важливо). Коли сторони розуміють, що за радикальною позицією опонента стоїть страх втрати ідентичності, рівень агресії знижується.

В процесі нашого дослідження було виявлено, що для сталого результату медіація має працювати на трьох рівнях: *мікрорівень* (громади); *мезорівень* (інституції, а саме впровадження медіації в освіту, поліцію, органи самоврядування); *макрорівень* (масштабні фасилітовані дискусії щодо мовних питань, історичної пам'яті та стратегії національного розвитку).

У посткризовому контексті роль медіатора трансформується. Він стає не просто посередником у суперечці за межу паркану, а фасилітатором суспільного діалогу. Він має бути нейтральним; повинен володіти «культурною компетентністю» – розуміти коди та болі обох сторін; має працювати з травмою, оскільки ціннісні розриви в кризові часи завжди замішані на колективній травмі. Проте медіація – не магічна паличка. Вона має свої обмеження: добровільність, час, ризик маніпуляцій.

Медіація в посткризовому суспільстві – це інструмент *реставрації довіри*. Вона не прагне зробити всіх однаковими або змусити всіх любити одне одного. Її завдання – навчити людей жити поруч, попри розбіжності, і вирішувати конфлікти без насильства.

Підсумовуючи, слід зазначити, що медіація в посткризовому суспільстві це *стратегічний інструмент національної стійкості*, який працює з першопричинами суспільної нестабільності – зневірою, страхом та відчуженням.

1. Головний результат успішної медіації в умовах ціннісних розривів – це не досягнення однастайності. Так, медіація дозволяє побудувати модель «складної єдності», де громадяни можуть мати фундаментально різні погляди на історію чи культуру, але залишаються об'єднаними спільними правилами гри та повагою до гідності іншого. Це перехід від толерантності (яка часто є лише пасивним терпінням) до активного співіснування.

2. Ціннісні розриви – це ідеальний ґрунт для популізму та авторитаризму. Коли суспільство розколоте, з'являється запит на «сильну руку», яка б навела порядок і пригнітила «чужих». Розвиток медіаційних практик повертає суб'єктність громадам. Таким чином, медіація стає природним захисним бар'єром для демократії.

3. Не варто недооцінювати прагматичний аспект. Суспільство з глибокими внутрішніми конфліктами витрачає колосальні ресурси на внутрішнє протистояння. Медіація дозволяє переспрямувати цей енергетичний ресурс із деструкції на творення. Стабільний соціальний мир, побудований на глибокому діалозі, а не на замовчуванні проблем, є фундаментом для інвестиційної привабливості та сталого розвитку.

4. Посткризове відновлення звичай проходить через стадію «негативного миру» (просто відсутність відкритого конфлікту). Медіація прокладає шлях до «позитивного миру» – стану, коли соціальні інститути

працюють на справедливість, а конфлікти стають не загрозою, а рушійною силою для розвитку та вдосконалення суспільних відносин.

Таким чином, медіація – це тривала інвестиція в людський капітал. У посткризовий період вона має стати частиною державної політики, інтегруватися в освітні програми та систему державного управління. Лише через інституціоналізацію діалогу ми зможемо перетворити ціннісні розриви з «ліній фронту» на «точки зшивання», створюючи нову соціальну тканину, здатну витримати будь-які історичні виклики.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-85>

ОСОБИСТІСНА ЗДІЙСНЕНІСТЬ ТА ОСОБИСТІСНА РЕАЛІЗОВАНІСТЬ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ХРОНІЧНОГО ВОЄННОГО СТРЕСУ

Каткова М.

здобувачка 2 курсу спеціальності Психологія

Міжнародний університет

*Науковий керівник: **Бедан В. Б.***

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки та психології

Міжнародний університет

м. Одеса, Україна

Повномасштабна військова агресія проти України спричинила глибокі трансформації у всіх сферах суспільного життя та суттєво вплинула на психологічний стан молодого покоління. Студентська молодь опинилася в умовах необхідності одночасно продовжувати професійне становлення та адаптуватися до тривалого воєнного стресу, пов'язаного із загрозою безпеці, невизначеністю майбутнього, втратою стабільності, вимушеними змінами місця проживання, дистанційним або змішаним навчанням. Така ситуація створює значне психологічне навантаження, впливаючи на внутрішні ресурси особистості, мотивацію, життєві плани та можливості самореалізації.

У цьому контексті особливої актуальності набуває вивчення особистісної здійсненності та особистісної реалізованості як важливих показників психологічного благополуччя та життєстійкості. Дані конструкти відображають здатність людини реалізовувати власний потенціал, досягати значущих цілей, будувати життєву перспективу та підтримувати суб'єктивне відчуття цілісності й продуктивності життя. Для

студентів, які перебувають у процесі формування професійної ідентичності та життєвого самовизначення, ці характеристики є особливо значущими.

Метою дослідження було визначення особливостей особистісної здійсненності та особистісної реалізованості студентів із різним рівнем хронічного воєнного стресу. У дослідженні взяли участь 72 здобувачі 1–3 курсів Міжнародного університету. Використано такі психодіагностичні методики: Шкала хронічного воєнного стресу цивільних (Т. Іванова) [2], Опитувальник особистісної реалізованості (А. Большакова) [1], Опитувальник особистісної здійсненності (О. Штепа) [3].

Результати дослідження показали, що студенти з **помірним рівнем хронічного воєнного стресу** переживають реалістичне психологічне напруження, пов'язане з війною, однак не демонструють ознак вираженого виснаження чи травматизації. Їхній стрес має мобілізуючий характер та відповідає феномену eustress – стресу, який активізує внутрішні ресурси й сприяє розвитку особистості. Представники цієї групи демонструють найбільш збалансоване функціонування, що поєднує усвідомлення небезпеки, емоційну стабільність та здатність до активної діяльності.

Емоційна ізоляція у студентів цієї групи перебуває на помірному рівні та виконує адаптивну функцію психологічного захисту. Вона дозволяє частково дистанціюватися від надмірних переживань, не втрачаючи при цьому здатності до міжособистісної взаємодії. Такі студенти можуть тимчасово обмежувати емоційну включеність, однак зберігають можливість підтримувати стосунки та виконувати навчальну діяльність. Помірний рівень когнітивного уникнення також має адаптивний характер: респонденти не заперечують небезпеки, але й не фіксуються надмірно на тривожній інформації, зберігаючи раціональність та контроль над власним станом.

Особистісна реалізованість студентів із помірним рівнем хронічного стресу характеризується достатньо високими показниками. Найвищі значення за шкалою «ретроспектива» свідчать про позитивне ставлення до власного минулого, прийняття життєвого досвіду та відсутність вираженого жалю щодо нереалізованих можливостей. Минуле сприймається як ресурс розвитку, а не як джерело втрат.

Показники за шкалою «поточний момент» демонструють включеність студентів у теперішнє життя, активність у навчальній та соціальній сферах, переживання власної діяльності як значущої. Водночас респонденти мають достатньо оптимістичне бачення майбутнього, формують життєві плани та відчують здатність впливати на власну долю.

Особистісна здійсненність у цієї групи проявляється у здатності формулювати власні життєві цілі, відрізняти власні потреби від зовнішнього тиску, вибудовувати систему життєвих пріоритетів. Їм притаманна відкритість до діалогу, здатність сприймати альтернативні точки зору без ідеалізації чи демонізації інших. Студенти здатні

організовувати власний простір і час, використовувати усамітнення як ресурс для планування та саморефлексії, прогнозувати наслідки власних дій і приймати самостійні рішення. Загалом вони переживають власне життя як достатньо впорядковане, змістовне та частково реалізоване.

Таким чином, студенти з помірним рівнем хронічного воєнного стресу демонструють найбільш адаптивний психологічний профіль. Їх функціонування характеризується оптимальним поєднанням емоційної стабільності, усвідомлення реальності, внутрішньої мотивації та здатності до розвитку.

Студенти з *високим рівнем хронічного воєнного стресу* перебувають у стані постійної внутрішньої мобілізації, гостро реагують на загрози та частіше використовують психологічні захисні механізми. Водночас, попри очікування, саме ця група демонструє високі показники особистісної здійсненності та достатньо високий рівень реалізованості. Це формує своєрідний адаптаційний профіль, у якому високий рівень стресу поєднується з підвищеною відповідальністю, структурованістю, цілеспрямованістю та внутрішньою активністю.

Для представників цієї групи характерні емоційне виснаження, вибіркове дистанціювання, обмеження глибокої емоційної включеності та зниження емпатійності. Однак емоційна ізоляція виступає тут адаптивним механізмом, який дозволяє зберігати функціональність і підтримувати психічну стабільність в умовах постійного напруження. Когнітивне уникнення також має переважно адаптивний характер: студенти свідомо обмежують надмірний потік тривожної інформації та концентруються на конкретних діях і цілях.

Рівень особистісної реалізованості у цієї групи залишається достатньо високим. Минуле сприймається як досвід боротьби, відповідальності та особистісного зростання, а не як сукупність втрачених можливостей. Поточний момент характеризується високою включеністю у події, готовністю діяти та переживанням власної активності як значущої. Попри усвідомлення ризиків, студенти зберігають здатність до стратегічного мислення та планування майбутнього.

Особистісна здійсненність у цієї групи проявляється у здатності формулювати чіткі довгострокові цілі, організовувати власну діяльність та підтримувати високий рівень самоконтролю. Вони здатні до конструктивної взаємодії, раціонального діалогу та продуктивного усамітнення, яке використовують для саморефлексії, роботи та внутрішньої організації. Для цих студентів характерні зібраність, структурованість, відповідальність і суб'єктивне переживання себе як зрілої особистості.

Отже, студенти з високим рівнем хронічного воєнного стресу, попри значне психологічне навантаження, демонструють здатність до мобілізації внутрішніх ресурсів, підтримання продуктивності та реалізації життєвих

цілей. Їх адаптація базується на високому рівні самоконтролю, структурованості та активної життєвої позиції.

Література:

1. Большакова А. М. Особистісна реалізованість людини на її життєвому шляху. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія*. 2011. Вип. 39. С. 22-37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_psykhol_2011_39_5

2. Иванова Т. Шкала хронічного воєнного стресу цивільних (ШХВС-Ц): від адаптації PCL-C до нового діагностичного інструменту. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Психологія. 2025. Вип. 1. С. 23-30.

3. Штепа О.С. Опитувальник особистісної здійсненності: теоретичні підстави для розробки та результати апробації. *Psychological journal* № 5 (15) 2018. С. 196-233.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-86>

ІНТЕРВ'Ю У ДОСЛІДЖЕННІ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ ЛІКАРІВ

Матвєєва Д. О.

*ад'юнкт кафедри військової психології
Національний університету оборони України
м. Київ, Україна*

Збір емпіричних даних є одним із ключових етапів наукового дослідження, оскільки саме він визначає можливості адекватного вивчення досліджуваного явища. У контексті аналізу резильєнтності військових лікарів особливої значущості набувають якісні методи, зокрема інтерв'ю, які дають змогу виявити індивідуальні смисли, способи інтерпретації досвіду та механізми подолання професійних викликів.

Інтерв'ю, як особливе джерело і метод дослідження, використовують у науково-дослідній роботі фахівці гуманітарних і суспільних наук. Інтерв'ю – це значно більше, ніж просто розмова. Успішне інтерв'ю потребує комплексної підготовки та планування [1, с. 58]. Метод інтерв'ю дає змогу розглядати особистість як носія унікального досвіду, індивідуальних смислів і способів осмислення реальності. Його застосування сприяє глибшому розумінню досліджуваних явищ, виявленню локальних практик, непоширених видів досвіду та смислових конструкцій респондентів. У

цьому контексті інтерв'ю орієнтоване не стільки на фіксацію вже відомих фактів, скільки на уточнення змістових деталей, виявлення нових аспектів проблеми та поглиблену інтерпретацію індивідуального досвіду [2, с. 77–78].

У тезах обґрунтовано доцільність використання методу інтерв'ю як інструменту якісного дослідження резильентності військових лікарів. Емпіричний матеріал було зібрано за участю військових лікарів, які виконували завдання за призначенням у районах ведення бойових дій у Донецькій, Луганській та Запорізькій областях. Метою дослідження стало виявлення психологічних особливостей розвитку резильентності військових лікарів, а також визначення ролі рівня її розвитку в успішному виконанні спеціальних завдань із медичного забезпечення підрозділів Збройних Сил України.

Конструювання дослідницького інструментарію становить один із ключових етапів дослідження, оскільки саме він забезпечує отримання первинних емпіричних даних, релевантних меті та завданням наукового пошуку. З огляду на спрямованість дослідження на вивчення суб'єктивного досвіду респондентів і їхніх індивідуальних стратегій подолання професійних викликів в умовах війни, доцільним було обрано якісний метод інтерв'ю. Відповідно, логіку дослідження було вибудовано за такими етапами: визначення типу інтерв'ю, окреслення етичних засад його застосування, розроблення дизайну інтерв'ю, проведення опитування та подальший аналіз отриманих даних.

Існують три основні типи інтерв'ю: структуровані, напівструктуровані та неструктуровані. Нами було обрано напівструктуроване інтерв'ю – ця форма має певний ступінь заздалегідь визначеного порядку, але все одно забезпечує гнучкість [4, с. 7] і дозволяє ширше розкрити питання та концепт, залишаючись в межах обраного напрямку. Емпіричну вибірку становили 80 військових лікарів різного віку та досвіду служби, які виконували професійні завдання в умовах воєнного часу. Усі учасники брали участь у дослідженні добровільно та надали усвідомлену згоду. У межах інтерв'ю увагу було зосереджено на кількох змістових блоках: професійний шлях респондента; актуальні труднощі професійної діяльності; джерела мотивації та внутрішньої опори; досвід подолання критичних або психотравмувальних ситуацій; самооцінка професійної ефективності; суб'єктивне відчуття контролю над подіями; залученість до життя підрозділу; ставлення до труднощів як до загрози чи як до умови особистісного й професійного розвитку. Така структура дозволила виявити не лише зовнішні умови професійної діяльності, а й внутрішні механізми адаптації, які формують психологічне підґрунтя резильентності.

Водночас формат напівструктурованого інтерв'ю передбачав можливість постановки додаткових уточнювальних запитань залежно від змісту відповідей, рівня рефлексивності та готовності респондента до

розкриття власного досвіду. Це дало змогу конкретизувати окремі аспекти професійних труднощів, способів подолання критичних ситуацій, ставлення до втрати пацієнта, а також особливостей взаємодії з конфліктними пацієнтами.

Під час побудови послідовності запитань було враховано принципи «піраміди» [1, с. 60], згідно з яким на початку інтерв'ю доцільно використовувати конкретніші та локальніші запитання, а наприкінці – більш узагальнені й абстрактні. Такий підхід сприяє поступовому входженню респондента в тему розмови, налагодженню контакту з інтерв'юером і підготовці до глибшої рефлексії.

Практичний досвід проведення інтерв'ю засвідчив, що важливою умовою його результативності є чітке окреслення мети дослідження, підстав його проведення та загальної значущості порушеної проблематики. Це сприяло підвищенню зацікавленості респондентів і створювало передумови для встановлення психологічного контакту. З цієї метою на початковому етапі взаємодії також використовувався допоміжний проєктивний прийом «Не дай людині впасти» [3], який полегшував входження респондентів у комунікацію та актуалізацію особистісно значущих переживань.

Аналіз матеріалів інтерв'ю дав підстави розглядати резильєнтність військових лікарів як багаторівневе психологічне утворення. У відповідях респондентів виразно простежувалися такі ресурси стійкості, як емоційна саморегуляція, орієнтація на професійний обов'язок, внутрішнє відчуття відповідальності, професійна самоосвіта, здатність до мобілізації в умовах невизначеності, а також опора на колективну взаємодію та соціальну підтримку. Отримані відповіді дають підстави віднести до найбільш значущих ресурсів резильєнтності соціальну підтримку, професійний досвід, емоційну стабільність, саморефлексію, внутрішній контроль і командну взаємодію. На основі аналізу інтерв'ю було визначено основні орієнтири для розроблення практичних рекомендацій щодо розвитку резильєнтності військових лікарів.

Отже, інтерв'ю є важливим методом збору первинної якісної інформації, ефективність якого значною мірою визначається особливостями цільової групи, рівнем підготовки інтерв'юера та дотриманням методичних вимог до проведення бесіди. Водночас його застосування має поєднуватися з іншими дослідницькими процедурами, що забезпечує повніше вивчення феномену резильєнтності. У представленому дослідженні такий підхід було реалізовано шляхом поєднання інтерв'ю з проєктивним прийомом «Не дай людині впасти» та психодіагностичною методикою – Шкалою резильєнтності Коннора–Девідсона (CD-RISC-25).

Література:

1. Hay I. *Qualitative research methods in human geography*. Oxford : Oxford University Press, 2000. 432 p.
2. Байєр О. О. Якісні методи дослідження рис та підструктур особистості // Роль рівня сформованості диспозиційних та динамічних властивостей особистості у зумовленні якості життя / за ред. Е. Л. Носенко. Дніпропетровськ : Ліра, 2019. С. 76–103.
3. Кущенко Т. Тест на реакцію в екстремальних ситуаціях. URL: <https://iqholding.com.ua/blogs/test-na-reaktsiyu-v-ekstremalnikh-situatsiyakh> (дата звернення: 19.03.2025).
4. Титаренко Д., Титаренко О. *Дослідницьке інтерв'ю : методичні рекомендації з організації та проведення дослідження*. Київ : ТОВ «Праймдрук», 2012. 40 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-87>

ОСОБЛИВОСТІ ЗНИЖЕННЯ ТРИВОЖНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ГРУПОВОЇ АРТТЕРАПІЇ

Міготіна М. В.

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 053 «Психологія»*

Міжнародний університет

Науковий керівник: Єрмакова С. С.

*доктор педагогічних наук, професор, практичний психолог,
професор кафедри педагогіки та психології*

Міжнародний університет

м. Одеса, Україна

Проблема тривожності у дітей молодшого шкільного віку є однією з найбільш актуальних у сучасній психології, оскільки саме в цей віковий період відбувається інтенсивний процес адаптації до шкільного середовища, формування соціальних ролей та розвиток емоційної сфери. Тривожність розглядається як індивідуально-психологічна особливість, що проявляється у схильності до переживання занепокоєння в різних життєвих ситуаціях, навіть за відсутності реальної загрози [1]. За визначенням сучасної психології, тривожність може бути як ситуативною, так і особистісною, що значною мірою впливає на емоційний розвиток дитини, її навчальну діяльність та соціальну адаптацію [2]. У сучасних наукових

дослідженнях підкреслюється багатокомпонентність цього феномену, який охоплює емоційні, когнітивні та поведінкові аспекти.

Молодший шкільний вік характеризується підвищеною емоційною чутливістю, що робить дітей особливо вразливими до стресових впливів. У цей час активно розвиваються механізми саморегуляції, формуються соціальні навички, однак одночасно зростає вразливість до стресових впливів. [3]. Діти можуть переживати тривожність у зв'язку з навчальними труднощами, міжособистісними відносинами, змінами в сімейному чи соціальному середовищі. Особливо це актуально в умовах кризових ситуацій, коли психіка дитини зазнає додаткового навантаження [4].

У працях Ч. Спілберґера, К. Малчіоді та А. Бека тривожність визначається як динамічний стан, що залежить від індивідуальних особливостей особистості та впливу зовнішніх факторів [1]. За даними досліджень С. Д. Максименка, становлення емоційної сфери дитини безпосередньо пов'язане з умовами виховання, характером взаємодії з дорослими та особливостями навчального процесу [2]. Р. В. Павелків підкреслює, що у молодшому шкільному віці провідною є навчальна діяльність, яка супроводжується системою оцінювання, порівняння та соціального контролю, що може сприяти формуванню шкільної тривожності [3]. У дослідженнях, присвячених психології травми, Г. М. Мешко зазначає, що негативний досвід, психоемоційні перевантаження та нестабільність соціального середовища можуть суттєво підвищувати рівень тривожності у дітей, впливаючи на їхню поведінку та емоційний стан [4]. Особливо це актуально в умовах сучасних соціальних викликів, коли діти часто стикаються з ситуаціями невизначеності та підвищеного стресу. Теоретичне обґрунтування процесів формування тривожності також представлено у соціально-когнітивній теорії А. Бандури, відповідно до якої поведінка дитини значною мірою формується через спостереження, наслідування та соціальну взаємодію [6]. Це означає, що емоційні реакції, зокрема тривожність, можуть як закріплюватися, так і коригуватися через досвід групового навчання та взаємодії з однолітками. Р. Лазарус розглядає стрес як результат когнітивної оцінки ситуації. Згідно з його підходом, рівень тривожності залежить не лише від об'єктивних умов, але й від того, як дитина інтерпретує події та оцінює власні ресурси для їх подолання [9]. Це відкриває можливості для психокорекційного впливу через зміну способів сприйняття ситуацій. Згідно з рекомендаціями UNICEF, раннє виявлення емоційних труднощів та організація психологічної допомоги дітям є ключовими чинниками збереження їхнього психічного здоров'я [5]. Аналогічні положення містяться у документах World Health Organization, де наголошується на необхідності комплексного підходу до підтримки дітей у складних життєвих обставинах [8]. Підвищений рівень тривожності може призводити до порушення поведінки,

зниження навчальної мотивації, а також до формування стійких емоційних розладів.

Одним із найбільш ефективних напрямів зниження тривожності у дітей молодшого шкільного віку є використання групової арттерапії. Арттерапія дозволяє дитині виражати емоції у безпечній творчій формі, знижувати внутрішнє напруження та формувати позитивний емоційний досвід. У груповому форматі вона додатково сприяє розвитку навичок спілкування, співпраці та емоційної підтримки з боку однолітків [1; 3]. У процесі арттерапевтичної взаємодії дитина отримує можливість не лише виражати свої переживання, але й переосмислювати їх через символічну діяльність. Це сприяє зниженню рівня тривожності, підвищенню емоційної стійкості та формуванню більш адаптивних моделей поведінки. Групова форма роботи створює умови для соціального навчання, що відповідає положенням теорії А. Бандури. Арттерапія базується на використанні творчої діяльності як засобу вираження емоцій та внутрішніх переживань. Теоретичним підґрунтям арттерапії є положення соціального навчання, згідно з яким поведінка формується через спостереження, наслідування та взаємодію з іншими [6]. У груповому форматі арттерапія створює безпечне середовище для самовираження, розвитку емпатії та соціальних навичок. Групова арттерапія сприяє зниженню емоційного напруження через символічне вираження внутрішніх конфліктів. Забезпечує підтримку з боку однолітків, що є важливим фактором у подоланні тривожності [7]. Дозволяє формувати навички конструктивної взаємодії в колективі. У контексті кризових станів, які можуть переживати діти, арттерапія виступає як ефективний інструмент стабілізації психоемоційного стану [8]. Дослідження Всесвітньої організації охорони здоров'я також підтверджують важливість психосоціальних інтервенцій для дітей, які зазнали стресу або травматичних подій [9].

З позиції когнітивної теорії емоцій, тривожність виникає внаслідок інтерпретації ситуацій як загрозливих [10]. Відповідно, арттерапія допомагає змінювати ці інтерпретації через символічне опрацювання досвіду. Це узгоджується з положеннями когнітивної терапії, яка спрямована на зміну деструктивних мисленнєвих патернів [11]. Практичні дослідження свідчать, що використання арттерапевтичних технік, таких як малювання, ліплення, казкотерапія, сприяє зниженню рівня тривожності у дітей [12]. Особливо ефективними є групові заняття, де діти можуть обмінюватися досвідом, отримувати підтримку та навчатися новим способам емоційного реагування. Арттерапія також дозволяє враховувати індивідуальні особливості кожної дитини, оскільки творчий процес є гнучким і не потребує вербального вираження складних емоцій [13]. Крім того, групова форма роботи сприяє розвитку соціальної компетентності, що є важливим чинником зниження тривожності.

Таким чином, групова арттерапія виступає ефективним засобом психокорекції тривожності дітей молодшого шкільного віку. Вона поєднує

в собі емоційний, когнітивний та соціальний компоненти впливу, що забезпечує комплексний підхід до вирішення проблеми.

Література:

1. Спілбергер Ч. Д., Малчіюді К., Бек А. Тривожність. Енциклопедія психології / редкол.: С. Д. Максименко, В. І. Бондар та ін.; НАПН України. Київ: Психологічна думка, 2010 (оновл. 2023). URL: <https://psychology.org.ua>
2. Максименко С. Д. Загальна психологія. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 272 с.
3. Павелків Р. В. Дитяча психологія. Київ: Академвидав, 2015. 432 с.
4. Мешко Г. М. Психологія травми. Тернопіль: ТНПУ, 2015. 220 с.
5. Психосоціальна підтримка дітей у надзвичайних ситуаціях. Київ: ЮНІСЕФ, 2020. 150 с.
6. Bandura A. Social Learning Theory. New York: General Learning Press, 1977. 247 p.
7. Бочелюк В. Й. Психологія кризових станів. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 256 с.
8. Mental health of displaced populations. Geneva: World Health Organization, 2019. 180 p.
9. Lazarus R. Stress and Emotion: A New Synthesis. New York: Springer Publishing, 2006. 340 p.
10. Axline V. Play Therapy. New York: Ballantine Books, 1969. 379 p.
11. Beck A. Cognitive Therapy and the Emotional Disorders. New York: International Universities Press, 1976. 356 p.
12. Лебедева К. С. Психокорекція дитячої тривожності. Київ: Академвидав, 2011. 200 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-88>

АРТТЕРАПІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ГАРМОНІЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬОГО СТАНУ ОСОБИСТОСТІ: КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Обуховська Я. А.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Сучасні умови життєдіяльності (соціальні кризи, воєнні конфлікти) ставлять перед психологічною наукою виклик пошуку експрес-методів відновлення ментального здоров'я. Арт-терапія, поєднуючи психологію та

мистецтво, дозволяє працювати з підсвідомими травмами, які важко піддаються вербалізації.

Арт-терапія (від англ. *art therapy*) базується на концепціях К. Г. Юнга про архетипи та З. Фрейда про сублімацію. В науковому дискурсі метод розглядається не як навчання малюванню, а як використання творчості для вираження внутрішніх конфліктів. Основна перевага полягає у «безпечній дистанції»: клієнт взаємодіє не безпосередньо з травмою, а з її образом на папері, у глині чи піску [1].

Для реалізації арт-терапевтичного впливу використовуються такі методи:

- *ізометрія* (малювання) – для вивільнення пригнічених емоцій (гніву, страху).

- *колажування* – для збирання «розбитої» ідентичності та пошуку внутрішніх ресурсів.

- *робота з пластичними матеріалами* (глина, тісто) – для зняття м'язових затисків та опрацювання почуття контролю.

Процес арт-терапевтичної реабілітації доцільно розділити на три етапи:

1. *Діагностично-стабілізуючий*: встановлення контакту, зниження рівня гострої тривоги через вільне малювання.

2. *Реконструктивний (корекційний)*: безпосередня робота з травматичним образом. Використання технік «Мій страх», «Трансформація болю». На цьому етапі відбувається перетворення деструктивної енергії у творчу.

3. *Ресурсний*: пошук внутрішніх опор. Техніки «Дерево сили», «Мій безпечний простір».

Наукові спостереження свідчать, що після 5–8 сесій у пацієнтів спостерігається зниження рівня кортизолу, нормалізація сну та покращення когнітивних функцій (уваги, пам'яті). Арт-терапія активує праву півкулю мозку, що відповідає за образи, дозволяючи «обійти» логічні фільтри та захисні механізми психіки.

Відтак, арт-терапія є високоефективним інструментом у системі комплексної психологічної допомоги. Вона забезпечує м'яку інвазію у внутрішній світ особистості, сприяє самовираженню та інтеграції травматичного досвіду в цілісну структуру особистості. Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні комбінованих методів (наприклад, поєднання арт-терапії з когнітивно-поведінковою терапією).

Узагальнюючи результати проведеного дослідження щодо ролі та ефективності арт-терапевтичних технологій у процесі психологічної реабілітації, можна зробити такі висновки:

1. *Поліфункціональність методу*. Встановлено, що арт-терапія в сучасному науковому дискурсі виходить за межі допоміжного методу і стає самостійним, потужним інструментом психокорекції. Її унікальність полягає в синергії естетичного впливу та психологічної детермінації, що

дозволяє одночасно вирішувати діагностичні, терапевтичні, реабілітаційні та превентивні завдання. На відміну від класичних вербальних методів, арт-терапія забезпечує прямий доступ до візуально-кінестетичних компонентів травматичного досвіду, що зберігаються в глибинних структурах психіки.

2. *Механізм психологічного відновлення.* Доведено, що ключовим чинником терапевтичного впливу є механізм «екстерналізації» (винесення зовні) внутрішніх конфліктів. Процес створення художнього продукту дає змогу особі з ознаками ПТСР дистанціюватися від травми, подивитися на неї як на об'єкт, а не як на частину власного «Я». Це створює безпечний простір для символічного опрацювання болю, деконструкції негативних сценаріїв та їх наступної трансформації в позитивні образи-ресурси.

3. *Емпірична підтвердженість.* Аналіз практичного застосування арт-терапевтичних технік (ізотерапії, мандалотерапії, колажування) демонструє стійку позитивну динаміку в емоційному стані респондентів. Зокрема, фіксується зниження рівнів реактивної тривожності, агресивності та психоемоційної напруги. Арт-терапія сприяє відновленню цілісності самосприйняття, стабілізації самооцінки та активації когнітивних процесів, які зазвичай пригнічуються під дією стресу.

4. *Наукова новизна та практична значущість.* Наукова новизна дослідження полягає в уточненні етапності арт-терапевтичного супроводу осіб із травматичним досвідом, де акцент зміщується з аналізу результату (твору) на сам процес творчості як акт життєствердження. Практична значущість роботи обумовлена можливістю впровадження розроблених методичних рекомендацій у діяльність реабілітаційних центрів, психологічних служб та закладів соціального захисту.

5. *Перспективи подальших досліджень.* Попри високу ефективність методу, залишається потреба у подальшому вивченні нейропсихологічних аспектів впливу різних видів мистецтва (музикотерапії, драмтерапії) на пластичність мозку в посттравматичний період. Окремим вектором майбутніх наукових розвідок має стати розробка стандартизованих протоколів арт-терапевтичного втручання для різних вікових та соціальних груп, а також дослідження можливостей цифрової арт-терапії в умовах дистанційної психологічної допомоги.

Література:

1. Вознесенська О. Л., Мова Л. В. Арт-терапія в роботі практичного психолога: використання арт-технологій в освіті : *навч. посіб.* Київ : Шкільний світ, 2007. 120 с.

ВПЛИВ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЕМОЦІЙНУ СФЕРУ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Паніван Г. М.

*магістр психології,
викладач кафедри педагогіки та психології
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Соколовська Є. В.

*здобувачка першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти спеціальності 053 «Психологія»
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Актуальність теми дослідження зумовлена сучасними соціально-психологічними умовами життя суспільства де значними змінами є: підвищення рівня стресогенності, інформаційне навантаження та інтенсивність міжособистісних взаємодій. У цих умовах особливій значущості набуває проблема розвитку емоційної сфери особистості, зокрема емоційного інтелекту, адже соціальна адаптація до швидких змін та ефективна саморегуляція сьогодні вкрай необхідні.

Дослідження емоційної сфери особистості несе інтегральний характер, оскільки йдеться не про одну навичку, а про систему навичок, яка включає усвідомлення, розуміння, регуляцію та функціональне використання емоцій. Психологічний тренінг прямо впливає на емоційний інтелект людини, бо розвиток вибудовується через особисто пережитий досвід, через реальну практику, а не тільки знання. Сучасні тренінгові технології створюють умови для активізації, емоційного досвіду людини, емпатичного ставлення до інших, розвитку навичок саморегуляції, а також ефективних міжособистісних взаємодій, що взагалі сприяє підвищенню рівня емоційного інтелекту [1, с. 17–29].

Тренінговий формат ефективно працює з емоційним інтелектом особистості через сукупність психологічних механізмів. Завдяки здатності рефлексувати, людина починає розпізнавати та розуміти свої емоції, а когнітивна переоцінка змінює її ставлення до тої чи іншої ситуації, що сприяє трансформації та закріпленню отриманого досвіду [2, с. 10–15].

Розвиток особистості може відбуватися в групі учасників тренінгу, яка підсилює ефект, тому що саме серед людей об'єднаних загальними цілями, формуються практичні навички, що будуть інтегровані в життя. «Особистісне зростання – поняття широкіше, охоплює все різноманіття життя людини впродовж усіх відпущених їй років, починаючи від народження і закінчуючи смертю». [3, с. 92]. Людина, яка має безпечний простір в умовах

для особистісного розширення, розкривається в самовираженні, тренується бути відкритою і може надавати зворотній зв'язок та отримувати професійну підтримку тренера під час формування нових стратегій поведінки. Необхідно зауважити також на тому, що емоційна сфера виступає центральним механізмом в розвитку особистості, тому що саме через свої переживання людина усвідомлює власне ставлення до світу, до себе і до того що відбувається в її житті, це є процесом самопізнання. Необхідним фактором для розвитку емоційного інтелекту учасника психотренінгу є емоційна готовність, як здатність сприймати, осмислювати та трансформувати власні переживання. «Особистість розкривається через емоційну готовність до творчої діяльності як результуючого вияву самотворення її афективної сфери. Оскільки саме в емоціях розкривається ставлення особистості до дійсності, до самої себе (людина через переживання усвідомлює власний внутрішній світ, за їхньою допомогою проходить процес самопізнання, і, крім того, через переживання здійснюється вплив на інших), емоційна готовність є важливим фактором саморозвитку творчої особистості, формування її життєвого шляху, особистісного досвіду» [4, с. 213.].

В сучасних умовах буття не так багато людей досягають рівня, який ми називаємо справжньою особистісною зрілістю. «Однією з причин є неконструктивний вихід з криз, що зустрічаються на кожному життєвому шляху. Нерідко людина не наважується переробити всю ту внутрішню роботу, якої від неї потребує криза. Вона не готова ризикувати, не хоче страждати, боїться самотності, не вірить у власні сили». [5, с. 35.]

Психологічний тренінг виступає як міст, як специфічне тренування нових конструктивних стратегій поведінки. Тренер забезпечує добрі умови роботи групи, відстежує настрій та потреби кожного учасника, використовує гумор, метафори, сучасні дослідження та приклади з життя, чим оживляє навіть найсухішу теорію для кращого розуміння і засвоєння інформації, яка допоможе долати опір щоб в реальному житті обирати більш конструктивні моделі поведінки.

Отже, підсумовуючи зазначимо що розвиток емоційного інтелекту є необхідною умовою формування зрілої, гнучкої в мисленні та творчої особистості. Психотренінг має безліч переваг перед іншими методами навчання, оскільки його особливими характеристиками є вплив на учасників через гру, підвищену емоційну і рухову активності, відчуття радості, систематичну рефлексію, формування навичок, вибудовування нових стратегій у сфері спілкування і так далі [6, с. 58–65.]. Психологічний тренінг як поведінкова репетиція, він передбачає розвивальний, рефлексійний та поведінковий формати, які добре можуть бути інтегровані в реальне життя людини, тому і є чинником емоційного інтелекту особистості.

Література:

1. Гура Т. В. Тренінгові технології як засіб розвитку емоційного інтелекту. Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. 2022. № 1. С. 17–29.

2. Гудзь Т. О. Психологічні механізми формування емоційного інтелекту в тренінговому форматі. Соціальна робота та психологія: освіта і наука. 2025. № 2. С. 10–15.

3. Федорчук В. М. Тренінг особистісного зростання. Київ: Центр учбової літератури, 2023. С. 92.

4. Кириченко Т. С. Психологія: емоційна сфера особистості. Київ: Либідь, 2007. С. 213.

5. Титаренко Т. М. Сучасна психологія особистості. Київ: Каравела, 2013. С. 35.

6. Лефтеров В. О. Теорія і практика психологічного тренінгу. Київ: Ліра-К, 2025. С. 58–65.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-90>

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПСИХОЕДУКАЦІЙНИХ ПРОГРАМ РОЗВИТКУ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЯК РЕСУРС ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Перелигіна Л. А.

*доктор біологічних наук, професор,
професор кафедри психологічного консультування і психотерапії
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна*

Швалб А. Ю.

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної психології
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна*

Бондаренко Г. М.

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Національний університет цивільного захисту України
м. Черкаси, Україна*

Повномасштабна війна актуалізувала проблему збереження психічного здоров'я військовослужбовців як одного з ключових ресурсів обороноздатності держави та майбутнього післявоєнного відновлення України. Тривале перебування в умовах бойового стресу, постійної загрози життю, втрат побратимів, фізичного виснаження та високої відповідальності спричиняє зростання ризиків дезадаптації, тривожних

розладів, професійного вигорання, посттравматичних реакцій та порушень групової взаємодії. У зв'язку з цим особливої значущості набуває впровадження сучасних психоедукаційних програм, спрямованих не лише на реагування на наслідки психотравматизації, а й на її профілактику [4].

У міжнародній практиці одним із найбільш відомих підходів є програма Comprehensive Soldier and Family Fitness (CSF2), розроблена для Армії США. Її концепція базується на засадах позитивної психології, когнітивно-поведінкової терапії, теорії резильєнтності та розвитку адаптивного мислення. Програма включає навчання навичкам саморегуляції, контролю емоцій, конструктивної комунікації, психологічної гнучкості, відновлення після стресу та підтримки бойової ефективності [1; 2]. Подібні моделі психологічної підготовки активно використовуються також в Ізраїлі, Великій Британії, Канаді та інших країнах НАТО.

Для України зазначений напрям набуває особливого значення з огляду на масштаб бойового досвіду, тривалість війни та потребу у формуванні системи довготривалої психологічної підтримки військових. Ефективна психоедукація дозволяє зменшити стигматизацію звернення по психологічну допомогу, підвищити рівень самоусвідомлення військовослужбовців, сформувати навички раннього виявлення дезадаптивних станів і посилити згуртованість підрозділу.

Метою дослідження стало емпіричне вивчення ефективності психоедукаційних заходів, адаптованих на основі моделі CSF2, у процесі психологічної підготовки військовослужбовців бойового підрозділу.

У дослідженні взяли участь дві групи військовослужбовців штурмової компоненти: експериментальна група А (28 осіб) та контрольна група Б (31 особа). Початковий рівень підготовки обох груп був співставним. Для оцінки ефективності використовувалися: спостереження, порівняльний аналіз результатів виконання стандартизованих тактико-спеціальних завдань, опитувальники GAD-7 для визначення рівня тривожності та PCL/PSL-4 для первинного скринінгу симптомів посттравматичного стресу.

Психоедукаційна програма для групи А тривала один місяць та включала такі компоненти: навчання технікам бойового дихання; методи швидкої психофізіологічної стабілізації; когнітивну реструктуризацію автоматичних негативних думок; формування навичок комунікації в умовах стресу; групові дебрифінги після тренувальних завдань; моделювання кризових бойових сценаріїв; вправи на розвиток взаємної підтримки в підрозділі [3].

За результатами повторного вимірювання встановлено позитивну динаміку в експериментальній групі. Середній час виконання п'яти стандартизованих завдань у групі А покращився на 17%, тоді як у контрольній групі Б – лише на 5%. Отримані відмінності виявилися статистично значущими. Це свідчить, що психоедукаційні інтервенції сприяли не лише покращенню емоційної саморегуляції, а й безпосередньо вплинули на функціональну результативність військовослужбовців у стресових умовах.

Крім того, у військовослужбовців експериментальної групи спостерігалось зниження проявів ситуативної тривожності, покращення командної взаємодії, зростання впевненості у власних діях та підвищення психологічної готовності до виконання складних завдань. Особливу

цінність мали короткі протоколи самопомогі, які можуть використовуватися безпосередньо в польових умовах без залучення значних ресурсів.

Отримані результати підтверджують доцільність системного впровадження психоедукаційних програм у структуру бойової підготовки Збройних Сил України. Такі програми мають розглядатися як складова психологічного забезпечення війська, а не як додатковий факультативний компонент. Перспективним напрямом є підготовка командирів середньої ланки до використання базових психоедукаційних інструментів, розроблення адаптованих українських моделей MRT-тренінгів та створення єдиних стандартів психорезильєнтності для сил безпеки й оборони.

У ширшому соціальному вимірі підтримка психічного здоров'я військовослужбовців є важливим чинником відновлення України, оскільки саме ветерани та чинні військові становитимуть значну частину людського капіталу повоєнної держави. Інвестиції у психологічну стійкість сьогодні є інвестиціями у безпечне й стабільне майбутнє країни.

Література:

1. Cornum R., Matthews M., Seligman M. Comprehensive Soldier Fitness: Building Resilience in a Challenging Institutional Context // *American Psychologist*. 2011. Vol. 66(1). P. 4–9.

2. Reivich K., Seligman M. *The Resilience Factor*. New York : Broadway Books, 2002.

3. Adler A., Bliese P., McGurk D. Battlemind Debriefing and Battlemind Training as Early Interventions with Soldiers Returning from Iraq // *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 2009. Vol. 77(5). P. 928–940.

4. Hobfoll S. et al. Five Essential Elements of Immediate and Mid-Term Mass Trauma Intervention // *Psychiatry*. 2007. Vol. 70(4). P. 283–315.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-91>

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ СПРИЙМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ОПЕРАТОРАМИ СИЛ СПЕЦІАЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ У БОЙОВИХ УМОВАХ

Пешко С. В.

ад'юнкт

*Національний університет оборони України
м. Київ, Україна*

Сприймання інформації в бойових умовах належить до тих психічних процесів, від точності й стійкості яких залежить здатність військовослужбовця орієнтуватися в бойовій обстановці, приймати рішення та реалізовувати власні дії. Для операторів Сил спеціальних операцій (ССпО) ця проблема має особливе значення, оскільки їхня діяльність

відбувається в умовах дефіциту часу, невизначеності, фрагментарності та суперечливості даних, високої динаміки подій і значної ціни помилки. Тому сприймання не може бути зведене до пасивного відображення зовнішніх стимулів. Воно виступає активним, цілеспрямованим, професійно зумовленим процесом, у межах якого здійснюється селекція сигналів, їх інтерпретація, критична перевірка, співвіднесення з попереднім досвідом і перетворення на образ бойової обстановки [4, с. 113; 5].

Метою дослідження є узагальнене представлення психологічних механізмів сприймання інформації операторами ССпО у бойових умовах на основі теоретично обґрунтованої чотирикомпонентної моделі. У цій моделі сприймання інформації розглядається не як окремий сенсорний акт, а як багаторівневий психічний процес, включений у загальний цикл бойового застосування: приймання сигналів, їх переробку, формування образу тактичної та оперативної обстановки, прогнозування розвитку ситуації, прийняття рішення, програмування дії та контроль її виконання. Такий підхід відповідає системному й діяльнісному розумінню психічної діяльності, де приймання, опрацювання, збереження інформації, планування дії та контроль результату утворюють функціонально організовану систему [1, с. 16–19; 5, с. 3–4].

Психологічна модель сприймання інформації операторами ССпО включає когнітивно-перцептивний, емоційно-вольовий, операційно-регуляторний і поведінковий компоненти. Когнітивно-перцептивний компонент забезпечує селекцію сигналів, професійну аперцепцію, критичну верифікацію, інформаційно-аналітичне опрацювання та антиципаційне прогнозування. Емоційно-вольовий компонент підтримує стійкість сприймання під впливом бойового стресу, втоми, дефіциту часу та невизначеності. Операційно-регуляторний компонент відображає перехід від сформованого образу обстановки до рішення, програмування дії і контролю її виконання. Поведінковий компонент пов'язаний з узгодженням, взаємною перевіркою та синхронізацією інформації в межах малої бойової групи [2, с. 3–5, 69; 3, с. 64, 194].

Когнітивно-перцептивний компонент є системоутворювальним, оскільки саме в його межах розрізнені сигнали перетворюються на цілісний образ обстановки. Його початковою ланкою є сенсорна селекція, тобто виявлення з інформаційного потоку ознак, які мають значення для виконання завдання. У бойових умовах оператор одночасно сприймає безпосередні чуттєві сигнали, повідомлення побратимів, дані технічних засобів, ознаки поведінки противника, зміни середовища та непрямі демаскувальні показники. Тому якість сприймання визначається здатністю виділити суттєве, відкинути другорядне, не допустити змішування достовірної інформації з інформаційним шумом.

Важливим механізмом когнітивно-перцептивного компонента є професійна аперцепція. Вона виявляється в тому, що нові сигнали сприймаються не ізольовано, а через попередній досвід, знання, установки, очікування, засвоєні тактичні схеми та зміст професійної діяльності. Для оператора ССпО професійна аперцепція виконує роль когнітивного фільтра: допомагає швидко розпізнавати типові ознаки небезпеки,

зіставляти неповні дані з відомими ситуаційними моделями, помічати приховані зв'язки між подіями. Водночас цей механізм може бути вразливим до стереотипізації, передчасних висновків і впливу дезінформації. Тому в моделі особливе місце посідає критична перевірка інформації [1, с. 108, 242; 4, с. 113].

Результатом когнітивно-перцептивної роботи є ситуаційна обізнаність, тобто психологічно організований образ обстановки, який включає розуміння значення подій і прогнозування їх подальшого розвитку. У класичному підході ситуаційна обізнаність описується як послідовність сприймання елементів середовища, розуміння їх значення та проєкції майбутнього стану ситуації [6, с. 37]. Для оператора ССПО це означає здатність не тільки фіксувати окремі зміни, а й визначати їх тактичний зміст, співвідносити їх із завданням групи, оцінювати можливі дії противника, ризики для особового складу і варіанти власної поведінки. Антиципаційне прогнозування спирається на розпізнавання ситуацій, досвід, ментальні моделі та швидке співвіднесення поточної обстановки з відомими варіантами дії [7].

Емоційно-вольовий компонент забезпечує збереження точності сприймання в умовах бойового стресу. Небезпека, раптовість, тривале очікування, втома, дефіцит сну, відповідальність, дискомфорт, надлишок або дефіцит інформації створюють значне навантаження на систему прийому і переробки інформації. У таких умовах можливе звуження поля уваги, зниження обсягу інформації, що реально опрацьовується, посилення тривожності, імпульсивності та схильності до помилкової інтерпретації. Тому емоційно-вольовий компонент визначає, наскільки військовослужбовець здатний утримувати увагу, контролювати емоційні реакції, не втрачати керованості поведінки і коригувати первинні оцінки під тиском стресорів [3, с. 400–422; 4, с. 113].

Операційно-регуляторний компонент відображає перехід від сприйнятого та осмисленого до рішення і дії. Сформований образ обстановки має бути перетворений на практичну програму поведінки: вибір способу дії, розподіл зусиль, корекцію поведінки та контроль результату. Поведінковий компонент характеризує груповий характер сприймання інформації в діяльності ССПО: розподіл спостереження, обмін сигналами, взаємну перевірку повідомлень, синхронізацію індивідуальних оцінок і формування спільної ситуаційної оцінки. Отже, психологічні механізми сприймання інформації операторами ССПО утворюють цілісну функціональну систему, що може бути використана для вдосконалення психологічної підготовки, розвитку ситуаційної обізнаності, критичного мислення, емоційно-вольової саморегуляції та навичок групової взаємодії [2; 3, с. 235–246].

Література:

1. Варенко В. М. Інформаційно-аналітична діяльність : навч. посіб. Київ: Університет «Україна», 2014. 417 с.

2. Павлушенко С. М. Фрустраційна толерантність військовослужбовців Сил спеціальних операцій до виконання завдань в умовах бойових дій : дис.... д-ра філос. : 053. Київ, 2023. 376 с.

3. Психологія управління військами : підручник / В. І. Осьодло, О. П. Ковальчук, Д. П. Лисенко та ін. ; за заг. ред. В. В. Стасюка. 2-ге вид., перероб. та допов. Київ : НУОУ, 2024. 532 с.

4. Шерешкова І. І. Особливості психологічного самозахисту військовослужбовців Збройних Сил України від негативного впливу медіаперцептивної комунікації : дис.... д-ра філос. : 053 / Національний університет оборони України. Київ, 2024. 295 с.

5. Ягупов В. В. Військова психологія : методологія, теорія та практика : підручник. Київ : Psychobook, 2023. 517 с.

6. Endsley M. R. Toward a theory of situation awareness in dynamic systems. Human Factors. 1995. Vol. 37, No. 1. P. 32–64.

7. Li N., Huang J., Feng Y., Huang K., Cheng G. A review of naturalistic decision-making and its applications to the future military. IEEE Access. 2020. Vol. 8. P. 38276–38284. DOI: 10.1109/ACCESS.2020.2974317.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-92>

ПОБУДОВА КОГНІТИВНО-ПОВЕДІНКОВИХ СТРАТЕГІЙ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ ЗА ДОПОМОГОЮ НЕЙРОЛІНГВІСТИЧНОГО ПРОГРАМУВАННЯ

Полянський В. М.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Єрмакова С. С.

*доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки та психології
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

Сучасний етап розвитку української психології відзначається підвищенням інтересом до проблематики психологічного благополуччя особистості, що зумовлено сукупною дією воєнних, соціальних і економічних чинників. Серед інтегративних підходів, здатних поєднувати теоретичну обґрунтованість із практичною результативністю, окреме місце

посідає *когнітивно-поведінкова терапія* (далі – КПТ), яка офіційно визнана в Україні методом психотерапії з доведеною ефективністю наказом МОЗ України від 13 грудня 2023 року № 2118. Поряд із цим у психологічній практиці послідовно розробляється лінгвістичний інструментарій *нейролінгвістичного програмування* (далі – НЛП), потенціал якого для побудови когнітивно-поведінкових стратегій благополуччя залишається недостатньо концептуалізованим у вітчизняній науковій літературі.

Концептуальною основою сучасних розвідок із проблематики благополуччя виступає шестикомпонентна модель К. Ріффа, яка охоплює самоприйняття, позитивні стосунки з іншими, автономію, управління навколишнім середовищем, цілі в житті та особистісне зростання. КПТ-парадигма А. Бека пояснює виникнення психоемоційних проблем через когнітивні викривлення – усталені моделі винесення суджень, що підтримують негативні глибинні переконання та формують дисфункціональні автоматичні думки. Лінгвістична складова НЛП, започаткована Дж. Гріндером і Р. Бендлером та розвинена Р. Ділтсом, орієнтується на ті самі мовні структури, через які особистість конструює власну «карту» дійсності, тож має очевидні точки дотику з когнітивно-поведінковим підходом.

Мета публікації полягає в теоретико-аналітичному обґрунтуванні можливостей побудови когнітивно-поведінкових стратегій психологічного благополуччя особистості із застосуванням лінгвістичного інструментарію НЛП, а саме мета-моделі, Мілтон-моделі та фокусів мови.

Першим лінгвістичним інструментом, релевантним для розбудови стратегій благополуччя, є *мета-модель мови*. Згідно з вихідним положенням НЛП, людина оперує не самою реальністю, а її репрезентацією – суб'єктивною «картою», яка формується через три універсальні процеси: опущення, узагальнення та спотворення інформації. Мета-модель пропонує систему уточнюючих запитань, що дозволяють виявити ці лінгвістичні «згортання» та повернути особистості повноту глибинної структури досвіду. Звертає на себе увагу значна змістова близькість мета-моделі до техніки виявлення когнітивних викривлень у КПТ: генералізаціям типу «у мене ніколи нічого не виходить» відповідає викривлення «надузагальнення», номіналізаціям («моя депресія заважає мені жити») – перетворення процесу на нерухомий «об'єкт», а втраченому референту («усі думають, що я невдаха») – «читання думок». Можна припустити, що мета-моделльні запитання слугують операціоналізованим інструментом сократичного діалогу як однієї з провідних технік когнітивної реструктуризації.

Другим інструментом є *Мілтон-модель*, побудована Дж. Гріндером і Р. Бендлером на основі моделювання мовних патернів американського психіатра М. Еріксона. На відміну від мета-моделі, що рухається від поверхневої структури до глибинної через конкретизацію, Мілтон-модель

оперує навмисно неконкретними формулюваннями, які активізують власний досвід реципієнта і сприяють формуванню ресурсних станів. До таких патернів належать пресупозиції, вбудовані команди, складні еквіваленти, причинно-наслідкові зв'язки, універсальні квантифікатори у позитивному формулюванні. У межах когнітивно-поведінкового підходу подібні мовні конструкції можуть бути використані для розбудови позитивних автоматичних думок, фіксації досягнень та підтримання адаптивних поведінкових патернів.

Третім інструментом виступають *фокуси мови* Р. Ділтса – система з чотирнадцяти лінгвістичних патернів, спрямованих на зміну обмежувальних переконань (рефреймінг наміру і наслідку, зміна розміру фрейму, аналогія, протилежний приклад, ієрархія критеріїв тощо). У концептуальному відношенні фокуси мови є розгорнутою операціоналізацією рефреймінгу як універсального механізму когнітивної реструктуризації, що знаходить пряме застосування в КПТ. Якщо в класичній моделі А. Бека реструктуризація глибинних переконань здійснюється переважно через сократичний діалог і поведінкові експерименти, то фокуси мови додають до цього арсеналу набір цілеспрямованих лінгвістичних формул, які дозволяють розширити перспективу клієнта на проблемну ситуацію.

Інтеграція розглянутих лінгвістичних інструментів у структуру когнітивно-поведінкових стратегій благополуччя дозволяє запропонувати їх диференційоване застосування відповідно до компонентів моделі К. Ріффа. Для розвитку *автономії* доцільним є використання мета-моделі для виявлення модальних операторів необхідності («я повинен», «я зобов'язаний»), що підтримують залежність особистості від зовнішніх оцінок. *Самоприйняття* формується через системний рефреймінг негативних автохарактеристик, а робота з *цільми в житті* передбачає застосування фокусів мови для розмикання обмежувальних переконань щодо власних можливостей.

Слід зазначити, що науковий статус НЛП залишається предметом дискусій через обмежений обсяг емпіричних даних щодо його ефективності як самостійного методу. Однак коли йдеться про окремі лінгвістичні моделі, інтегровані в науково обґрунтований підхід КПТ, ситуація видається принципово іншою: у такому форматі лінгвістичні патерни виконують роль додаткового інструментарію, що оцінюється за загальними критеріями ефективності КПТ-інтервенцій. Запропонована теоретична схема диференційованого застосування лінгвістичних патернів НЛП відповідно до компонентів моделі К. Ріффа створює основу для подальших емпіричних розвідок, спрямованих на верифікацію ефективності таких стратегій у роботі з різними категоріями населення України, передусім із тими, хто перебуває під впливом тривалих стресових чинників воєнного часу.

ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ НАСЕЛЕННЯ ЯК ОБ'ЄКТ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ТА ІНСТРУМЕНТИ ФОРМУВАННЯ

Рибаченко С. П.

доктор філософії в галузі права,

виконувач обов'язків директора

Чернівецький інститут Міжнародного університету

м. Чернівці, Україна

В умовах повномасштабної воєнної агресії проблема збереження психологічного здоров'я населення набуває системного характеру та виходить за межі індивідуального рівня, перетворюючись на важливий чинник суспільної стабільності. Масова травматизація, хронічний стрес, вимушене переміщення та втрати формують нову реальність, у якій психологічна стійкість (resilience) виступає не лише особистісною характеристикою, а й соціально значущим ресурсом.

У сучасній психологічній науці психологічна стійкість розглядається як динамічний процес адаптації до несприятливих умов, що включає здатність до відновлення, збереження функціонування та подальшого розвитку попри вплив стресогенних факторів.

Зокрема, у працях Джорджа А.Бонанно [2] обґрунтовано, що стійкість є не винятковою рисою, а типовою реакцією більшості людей на травматичні події, що передбачає здатність до збереження базового рівня функціонування. У свою чергу, Аарон Антоновський [4] у межах салютогенетичного підходу акцентує увагу на ролі «відчуття когерентності» (sense of coherence) як ключового чинника подолання стресу та підтримання психічного здоров'я.

Подальший розвиток концепції психологічної стійкості пов'язаний із дослідженнями Анн Мейнстен, яка визначає її як «звичайне диво» (ordinary magic), підкреслюючи значення повсякденних адаптаційних механізмів, що формуються у взаємодії особистості та соціального середовища [3]. Таким чином, у сучасній науковій парадигмі психологічна стійкість розглядається не лише як внутрішній ресурс, а як результат взаємодії індивіда з підтримувальними соціальними структурами.

Важливо, що даний феномен формується не лише через внутрішні ресурси особистості (емоційну регуляцію, смислотворення), а й під впливом зовнішніх чинників – соціальної підтримки, доступності психологічної допомоги, довіри до інституцій.

Саме тому психологічна стійкість населення повинна розглядатися як об'єкт цілеспрямованого формування на рівні державної політики. Психологічний вимір такої політики полягає у створенні умов, які сприяють розвитку адаптаційних механізмів особистості та спільнот [1]. Йдеться не лише про реагування на кризові стани, а про превентивну роботу, спрямовану на підвищення загального рівня психологічної витривалості суспільства.

Практичний досвід різних країн демонструє ефективність системних підходів до формування психологічної стійкості населення. Так, в Ізраїлі функціонує модель громадських центрів психологічної підтримки (resilience centers), які забезпечують як кризову допомогу, так і превентивні програми розвитку стійкості у громадах. Вони інтегрують психологічні, соціальні та освітні послуги, сприяючи підвищенню рівня готовності населення до стресових ситуацій [5].

У Великобританії реалізується програма **Improving Access to Psychological Therapies (IAPT)**, спрямована на розширення доступу до доказових психологічних інтервенцій, зокрема когнітивно-поведінкової терапії. Її особливістю є поєднання стандартизованих підходів до лікування з широким охопленням населення, що сприяє ранньому втручання та профілактиці хронічних психічних розладів [7].

У США широко застосовується модель **Psychological First Aid (PFA)** – протокол надання первинної психологічної допомоги у кризових ситуаціях, рекомендований, зокрема, World Health Organization [6]. Цей підхід орієнтований на підтримку базового відчуття безпеки, стабілізацію емоційного стану та сприяння залученню соціальних ресурсів.

Крім того, у країнах Скандинавії активно впроваджуються програми психоосвіти та розвитку емоційної компетентності у системі освіти, що сприяє формуванню стійкості з раннього віку. Такі ініціативи доводять ефективність довгострокових інвестицій у психологічне здоров'я населення.

Аналіз наведеного міжнародного досвіду свідчить про те, що ефективні моделі формування психологічної стійкості населення мають спільні концептуальні засади, незалежно від національного контексту. Йдеться про поєднання превентивних і кризових підходів, орієнтацію на розвиток індивідуальних адаптаційних ресурсів, а також забезпечення широкого та своєчасного доступу до психологічної допомоги. Узагальнення цих практик дозволяє виокремити універсальні психологічні інструменти, які можуть бути адаптовані до українських умов.

Серед ключових інструментів формування психологічної стійкості варто виокремити: розвиток навичок ефективного подолання стресу (coping skills), впровадження програм психоосвіти, а також забезпечення доступу до базових психологічних інтервенцій. Особливого значення набуває інтеграція психологічної підтримки у систему первинної медичної

допомоги та освітнє середовище, що дозволяє охопити широкі верстви населення.

Важливим чинником є також розвиток спільнотної (community-based) підтримки, яка підсилює відчуття приналежності, взаємодопомоги та колективної ефективності. Дослідження свідчать [3], що саме соціальна згуртованість є одним із провідних предикторів психологічної стійкості у кризових умовах. У цьому контексті значну роль відіграють локальні ініціативи, волонтерські практики та неформальні мережі підтримки.

Разом з тим, існує низка проблем, що ускладнюють ефективне формування психологічної стійкості населення. Серед них – нерівномірний доступ до психологічних послуг, дефіцит підготовлених фахівців, фрагментарність програм підтримки, а також збереження в суспільстві стигматизуючих уявлень щодо проблем психічного здоров'я. Це зумовлює необхідність системного підходу, який поєднує психологічні, організаційні та нормативні аспекти.

Отже, психологічна стійкість населення в умовах війни постає як стратегічний ресурс, що потребує цілеспрямованого формування. Ефективна державна політика у цій сфері має ґрунтуватися на сучасних психологічних підходах, орієнтованих на розвиток адаптаційного потенціалу особистості та зміцнення соціальних зв'язків, що в сукупності сприяє збереженню психологічного здоров'я нації.

Література:

1. Концепція розвитку охорони психічного здоров'я в Україні до 2030 року. Київ, 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1018-2017-%D1%80#Text>
2. Бонанно, Джордж А. Втрата, травма та людська стійкість. Чи недооцінили ми людську здатність процвітати після надзвичайно несприятливих подій? *American Psychologist*, 2004. 20–28. URL: <https://www.moderntechno.de/index.php/meit/article/view/meit28-02-002>
3. Карамушка Л. М. Психічне здоров'я особистості під час війни: як його зберегти та підтримати : Метод. рекомендації. Київ: Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України, 2022. 52 с.
4. Aaron Antonovsky A. *Health, Stress, and Coping*. San Francisco: Jossey-Bass, 1979. URL: https://openlibrary.org/books/OL4433501M/Health_stress_and_coping
5. Shapira S. Trajectories of community resilience over a multi-crisis period: A repeated cross-sectional study among small rural communities in Southern Israel // *International Journal of Disaster Risk Reduction*. 2022.
6. World Health Organization. *Psychological First Aid: Guide for Field Workers*. Geneva, 2011.

7. Офіційний сайт програми Improving Access to Psychological Therapies
URL: <https://www.england.nhs.uk/south/our-work/mental-health/improving-access-to-psychological-therapies/>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-94>

КОГНІТИВНО-ПОВЕДІНКОВІ ПРЕДИКАТОРИ ФОРМУВАННЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ: ІННОВАЦІЙНІ МОДЕЛІ ТА ПІДХОДИ

Сенченкова А. В.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Міжнародний університет
м. Одеса, Україна*

У сучасному світі, що характеризується високою динамічністю та станом «перманентної кризи», проблема стресостійкості виходить за межі суто клінічної психології. Традиційні підходи, що фокусувалися лише на зниженні симптомів дистресу, поступаються місцем інноваційним моделям, спрямованим на пошук внутрішніх ресурсів особистості. Ключовим питанням стає виявлення *предикторів* – прогностичних параметрів, які дозволяють особистості не просто виживати, а й розвиватися в умовах надмірного навантаження [1].

Інноваційність сучасного підходу полягає у переході від моделі «захисту» до моделі «динамічної рецилієнтності». Когнітивно-поведінкова парадигма розглядає стресостійкість не як вроджену рису, а як динамічну систему навичок обробки інформації, та конкретизує її через такі параметри: 1) когнітивна оцінка (по Р. Лазарусу) (первинна оцінка загрози та вторинна оцінка власних ресурсів); 2) поведінкова відповідь (перехід від автоматичних реакцій (замри/біжи) до свідомого вибору стратегій подолання).

Дослідження останніх років виділяють три основні когнітивні змінні, що визначають високий поріг стійкості:

1. *Когнітивна гнучкість*. Це здатність перемикатися між різними концептуальними моделями та адаптувати мислення до нових умов, що дозволяє бачити в кризі не лише загрозу, а й операційне поле для нових рішень.

2. *Толерантність до невизначеності*. Розуміємо як когнітивну установку, при якій відсутність повної інформації не сприймається як катастрофа, що знижує рівень фонові тривоги.

3. *Внутрішній локус контролю*. Переконання, в процесі якого результати подій залежать від власних зусиль, а не від зовнішніх обставин.

Так, інноваційні підходи (зокрема терапія прийняття та відповідальності – АСТ) пропонують модель *психологічної гнучкості*, яка включає:

- *когнітивне роз'єднання* (здатність спостерігати за своїми тривожними думками, не ідентифікуючись з ними);

- *контакт із теперішнім моментом* (поведінкова практика заземлення, що блокує розвиток панічних атак та хронічного стресу);

- *проактивний копінг* (поведінка, спрямована на запобігання стресу до його виникнення (тайм-менеджмент, гігієна цифрового споживання).

Отож, формування стресостійкості через когнітивно-поведінкові предиктори має відбуватися на трьох рівнях:

1. *Діагностичний*, а саме моніторинг автоматичних негативних думок (АНД).

2. *Корекційний* – використання технік рефреймінгу (переосмислення ситуації).

3. *Інтегративний*, як закріплення нових патернів поведінки через експозицію та поетапне подолання складних завдань.

Відтак, *когнітивно-поведінкові предиктори* є фундаментом сучасної психологічної безпеки. Інноваційні моделі доводять, що розвиток когнітивної гнучкості та зміна внутрішніх установок щодо стресу дозволяють трансформувати деструктивну енергію дистресу в конструктивний ресурс особистісного зростання.

Узагальнення результатів теоретичного та методологічного аналізу нашого дослідження дозволяє констатувати, що когнітивно-поведінкові предиктори є не просто пасивними характеристиками психіки, а динамічною системою, яка визначає життєздатність особистості в умовах турбулентності. Деталізуємо:

1. Встановлено, що ключову роль у формуванні рецилієнтності відіграє синергія між когнітивною гнучкістю та проактивними поведінковими стратегіями. Когнітивна гнучкість виступає як «процесор», що дозволяє здійснювати швидку переоцінку стресогенних стимулів, тоді як поведінкові предиктори (зокрема, експозиція та соціальна взаємодія) забезпечують практичну реалізацію адаптаційного потенціалу.

2. На відміну від класичних моделей, орієнтованих на реактивне подолання стресу, запропонований інноваційний підхід базується на концепції «антикрихкості». Це передбачає не лише повернення індивіда до докризового стану (гомеостаз), а й використання стресового досвіду як каталізатора для когнітивного та особистісного розвитку (посттравматичне зростання).

3. Ідентифіковані предиктори (локус контролю, метакогнітивна обізнаність, толерантність до невизначеності) можуть слугувати надійними діагностичними маркерами для розробки індивідуальних програм

психологічного супроводу. Впровадження когнітивно-поведінкових протоколів у превентивну практику дозволяє значно знизити ризик виникнення дезадаптивних станів, професійного вигорання та психосоматичних розладів.

4. Подальшого вивчення потребує питання специфіки прояву когнітивно-поведінкових предикторів у цифровому середовищі, зокрема вплив інформаційного стресу на механізми прийняття рішень. Перспективним напрямком є інтеграція нейропсихологічних методів (наприклад, біологічного зворотного зв'язку) з когнітивними тренінгами для створення комплексних систем моніторингу та корекції стресостійкості.

Таким чином, трансформація когнітивних схем та оптимізація поведінкового репертуару складають основу сучасної архітектури ментального здоров'я, здатної протистояти викликам глобальної невизначеності.

Література:

1. Тітаренко Т. М. Психологічне здоров'я особистості: засоби самопомогі в умовах тривалої травматизації : монографія / Т. М. Тітаренко. – К. : КНЦ, 2018. – 160 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-95>

ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ЖІНОК ЗРІЛОГО ВІКУ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЖИТТЄВИХ РОЛЕЙ

Смогунова Ю. О.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти

Міжнародний університет

м. Одеса, Україна

Самореалізація жінок зрілого віку (40–60 років) – це не просто професійний успіх, а складний процес переосмислення ідентичності. У цей період відбувається фундаментальна *трансформація життєвих ролей*: діти стають дорослими («порожнє гніздо»), кар'єра досягає плато або потребує зміни вектора, а тілесні зміни диктують нове ставлення до себе. Відтак, у зрілому віці фокус уваги зміщується з «екстернальних» досягнень (відповідність соціальним нормам) на «інтернальні» сенси. І головним чинником стає здатність жінки прийняти свої вікові зміни та минулий досвід без жалю [1].

Крім того, психологічна зрілість дозволяє відмовитися від «фасадних» ролей і діяти згідно з власними цінностями, а не очікуваннями оточення. Якщо жінка знаходить нові відповіді на питання «Хто я тепер?», самореалізація набуває форми «другого дихання». Так, жінки з внутрішнім локусом контролю (переконання, що результати залежать від їхніх зусиль) легше адаптуються до зміни ролей. Вони сприймають вихід з ролі «активної матері» не як втрату, а як звільнення ресурсу для хобі чи бізнесу.

Зрілість часто супроводжується кризою ідентичності через розмивання звичних ролей. Конкретизуємо наш погляд.

Синдром «порожнього гнізда». Так, детермінантою успіху тут є здатність до *децентрації*. Жінка, яка змогла перевести енергію з опіки над дітьми на саморозвиток, демонструє вищий рівень психологічного благополуччя.

Роль «сэндвіч-покоління». Необхідність одночасно піклуватися про літніх батьків і допомагати дорослим дітям може стати бар'єром. Психологічною детермінантою тут виступає *вміння встановлювати межі* та делегувати відповідальність.

Професійна реідентифікація. Для багатьох жінок зрілість – це час «акме» (найвищого розквіту) або повної зміни професії. Тут вирішальну роль відіграє *інноваційний потенціал* та готовність до навчання.

Самореалізація в цей період живиться не дефіцитарною мотивацією (бажання вижити чи довести щось іншим), а *буттєвою мотивацією* (потреба у творчості, пізнанні, служінні суспільству). Здатність підтримувати психоемоційний тонус, незважаючи на гормональну перебудову організму. Вміння справлятися зі стресом стає фундаментом для активності. Це не обов'язково мистецтво. Це творче ставлення до побуту, стосунків, волонтерства. Творчість виступає як антидот до стагнації.

Принагідно зауважимо, що самореалізація – процес індивідуальний, вона залежить від мікросоціуму. Психологічний клімат у шлюбі може як стимулювати жінку до нових звершень, так і гальмувати її через «побутовий консерватизм» чоловіка. А спілкування з однолітками, які також шукають шляхи реалізації, створює підтримуюче середовище та знімає страх перед «недоречністю» активності в зрілому віці.

Психологічними детермінантами самореалізації жінок зрілого віку є інтеграція минулого досвіду, гнучкість у прийнятті нових ролей та перехід до внутрішніх критеріїв успіху. Трансформація ролей у цей період – це не захід активності, а перехід до найбільш якісного та усвідомленого етапу життя, де основним ресурсом стає власна особистість жінки.

Узагальнюючи дослідження психологічних детермінант самореалізації жінок зрілого віку, можна стверджувати, що цей процес є багаторівневою системою, де зовнішні соціальні зміни тісно переплетені з глибинною внутрішньою перебудовою особистості. Трансформація життєвих ролей у

цей період виступає не як деструктивний чинник, а як потужний *каталізатор індивідуалізації*. А основними векторами, що визначають успішність самореалізації, є:

1. *Суб'єктивне ставлення до вікових змін*. Перехід від сприйняття зрілості як «часу втрат» до її розуміння як «часу можливостей» є фундаментальною детермінантою. Психологічна готовність до відмови від застарілих рольових моделей на користь особистісної автономії дозволяє жінці акумулювати ресурс для нових проєктів – як професійних, так і творчих.

2. *Інтеграція життєвого досвіду*. Самореалізація в зрілості стає можливою лише за умови рефлексивного прийняття свого минулого. Жінки, які здатні інтегрувати суперечливі ролі (матері, дружини, фахівця, доньки) у цілісну картину «Я», демонструють вищу життєстійкість та меншу схильність до депресивних станів під час нормативних криз.

3. *Адаптивність мотиваційної структури*. Ключовою ознакою успішної самореалізації є зміна домінуючої мотивації – від «досягнення за будь-яку ціну» та відповідності соціальним стандартам до автентичного буття. Внутрішні критерії задоволеності життям починають переважати над зовнішнім схваленням, що дає жінці свободу експериментувати з новими формами діяльності.

4. *Екологічність міжособистісного простору*. Хоча самореалізація є внутрішнім процесом, її динаміка суттєво корелює із якістю соціальної підтримки. Здатність жінки трансформувати стосунки з близькими на засадах паритетності та взаємоповаги до особистих кордонів створює безпечне середовище для її подальшого зростання.

Отже, самореалізація жінки в умовах трансформації ролей – це активний процес самоактуалізації, що базується на гармонійному поєднанні інтелектуального капіталу, емоційної зрілості та вольової регуляції. Вона є не просто результатом діяльності, а особливим способом життя, що дозволяє жінці зрілого віку залишатися повноцінним суб'єктом суспільних відносин, зберігаючи при цьому внутрішню цілісність та психологічне благополуччя.

Література:

1. Говорун Т. В. Соціалізація статі та психологія самореалізації жінки : *навч. посіб.* Київ : Либідь, 2011. 206 с.

ПСИХОДІАГНОСТИКА ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Тептюк Ю. О.

*кандидат психологічних наук, викладач кафедри психології
Уманський національний університет
м. Умань, Україна*

Подрушняк Н. Г.

*здобувачка бакалаврського рівня вищої освіти
за спеціальністю 053 «Психологія»
Уманський національний університет
м. Умань, Україна*

Вивчення психологічних аспектів професійного становлення психолога як суб'єкта праці на етапі допрофесійного розвитку можна охарактеризувати як знаходження психологічної специфіки на стадії підготовки до професійного вибору та стадії професійної підготовки. Професійне становлення психолога як суб'єкта праці на стадії професійної підготовки є формуванням психологічної структури, яка містить мотиваційний, ціннісно-смісловий та професійно-особистісний компоненти.

Мотиваційний компонент містить мотивацію до діяльності в її різноманітних аспектах. Мотивація розвитку професійних здібностей пов'язана з бажанням людини розвивати та удосконалювати свої професійні навички і здібності. Мотивація професійної підготовки суб'єкта праці відіграє важливу роль у формуванні його професійної компетентності. Необхідна ступінь спрямованості суб'єкта на професійну діяльність є джерелом, яке активує його активні й творчі резерви, зв'язок з пізнавальною діяльністю яких є обов'язковою умовою успішного протікання процесу професійного становлення.

Ціннісно-смісловий компонент виявляється як відношення особистості до базових ціннісних позицій: доброзичливість світу, його справедливість, особистісна цінність власного буття та індивідуальності. Він є ядром професійного становлення суб'єкта праці та регулятором професійної діяльності, формуючи сенси й цілі діяльності суб'єкта і регулюючи способи їх досягнення. Процес професійної підготовки суб'єкта праці не обмежується набуттям навичок та знань, оскільки містить у собі формування системи цінностей, мотивів та сенсів, які визначають ставлення до професійної діяльності. Ціннісно-сміслові орієнтації є результатом

взаємодії суб'єкта праці з навколишнім світом, іншими людьми та самим собою, які впливають на формування цінностей і смислів професійної діяльності. Активне формування ціннісно-смыслових орієнтацій відбувається на етапі допрофесійного розвитку, коли суб'єкт починає визначати свою ідентичність, життєві цілі та професійне майбутнє. Ціннісно-смысловий компонент тісно пов'язаний з мотивацією й ефективністю професійної підготовки. Якщо студент, майбутній психолог, вбачає сенс у тому, що він вивчає, та вірить у цінність здобутих знань, то він буде більш вмотивованим й успішним у своїх навчально-професійних досягненнях.

Професійно-особистісний компонент складається з професійно важливих якостей майбутнього психолога, головними з яких є емпатія та рефлексія. Вони формуються в процесі навчально-професійної і трудової діяльності. Задатки, потенційні здатності для виконання певної діяльності, визначаються індивідуально-психологічними якостями людини та присутні у ній заздалегідь. Придатність до діяльності формується самою діяльністю. Наявність у суб'єкта праці професійно важливих якостей не гарантує його успіху в професії. На початкових етапах професійної діяльності, на стадії допрофесійного розвитку, успіх значною мірою залежить від наявності професійних здібностей. На етапі професійної підготовки, засвоєння суб'єктом праці професії відбувається перебудова і трансформація уже наявних у нього якостей, а також зародження та розвиток нових професійних якостей відповідно до вимог професійної діяльності. Для психолога емпатичні здібності грають важливу роль, оскільки вони допомагають встановлювати зв'язок з іншою людиною, створювати атмосферу довіри й розуміння проблем та емоційного стану іншого. Рефлексивність як здатність людини усвідомлювати й аналізувати свої думки, дії, досвід та взаємодію з навколишнім середовищем, допомагає психологу стати більш усвідомленим професіоналом, краще розуміти свої сильні та слабкі сторони, приймати і використовувати критику для покращення своїх навичок і розвитку компетентності. Також професійно важливими якостями для психолога є емоційна врівноваженість, комунікативність, прагнення до саморозвитку, тактовність.

Нами було сформульовано банк взаємодоповнюючих психодіагностичних методок для визначення загального рівня професійного самовизначення студентів-психологів, а також мотиваційного, ціннісно-смысового та професійно-особистісного компонентів досліджуваного психологічного явища.

З метою дослідження загального рівня професійного становлення майбутніх психологів ми рекомендуємо «Методику самооцінки кар'єрного розвитку учнівської молоді «СКРУМ» (автор О. Ігнатович), яка складається з 20-ти питань, які стосуються обґрунтованого обрання професії та відповідної професійної освіти; розуміння вимог професії та відповідності

її своїх особистісних якостей, інтересів та здібностей; планів на майбутнє працевлаштування за фахом та кар'єрний розвиток; докладання необхідних зусиль для досягнення професійних цілей; самостійності щодо обрання майбутньої професії [2].

Для дослідження мотиваційного компонента професійного становлення майбутніх психологів ми рекомендуємо методику «Діагностика мотивації до успіху» (автор Т. Елерс, адаптовану І.А. Васильєвим) [1]. Зазначений опитувальник дає змогу визначити вияви цілеспрямованості, самостійності, старанності, честолобства, вимогливості до себе, стабільності, працьовитості, наявності схильності відкладати важливі справи, важливості натхнення для ефективності виконуваної діяльності. Методика містить 41 питання, з якими можна погодитися або ні, а її результати підраховуються за допомогою спеціального ключа.

З метою дослідження ціннісно-смислового компонента професійного становлення студентів-психологів ми радимо «Методику діагностики смисло-життєвих орієнтацій (СЖО)» (автори Дж. Крамб та Л. Махолік, адаптація Д.О.Леонтьєва). Опитуваним пропонується 20 пар протилежних за значенням тверджень, де потрібно обрати те з пари, що більше відповідає їхнім смисложиттєвим позиціям. Завдяки цій методиці вивчаються такі смисложиттєві орієнтації як цілі в житті (цілеспрямованість, плани на майбутнє); емоційна насиченість життя (сприйняття теперішнього життя як цікавого та наповненого сенсом); самореалізованість (оцінка минулого як осмисленого й продуктивного); локус контролю (відповідальність за події у житті).

Для визначення такої складової професійно-особистісного компонента як здатність майбутніх психологів до рефлексії нами було рекомендовано «Опитувальник рефлексивності» (авт. А.Карпов), який дозволяє визначити схильність опитуваних до глибокого самоаналізу, їхню здатність розуміти особливості власного емоційного стану та знаходити взаємозв'язок між ними і різними життєвими подіями. Обрана методика дає можливість дослідити три часові вектори рефлексії: ситуативну (осмислення актуальної ситуації, розуміння свого емоційного стану та коригування поведінки відповідно до мінливості зовнішніх умов); ретроспективну (глибокий аналіз минулих подій, їхніх передумов, причин та результативності); перспективну (планування та прогнозування майбутнього).

З метою дослідження такої складової професійно-особистісного компонента професійного становлення студентів-психологів як емпатія ми радимо методику «Шкала емоційного відгуку» (авт. А.Мехраб'ян, адапт. Н.Епштейна). Опитувальник складається з 25-ти тверджень, які висвітлюють схильність опитуваних до співпереживання іншим, вільного вияву почуттів, зараження чужими емоційними станами, бажання часто спілкуватися з людьми, прийняття близько до серця літературних чи музичних творів.

Література:

1. Метельська Н. Й. Психологічні основи дослідження та розвитку професійної самосвідомості працівників освіти. Методичні матеріали та рекомендації. Полтава, 2019. 105 с.
2. Кар'єрне консультування: практ. посіб. / за ред. О. М. Ігнатович. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 282 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-97>

ВЗАЄМВПЛИВ ЧАСОВОЇ СПРЯМОВАНOSTІ ТА СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ

Фелечко О. С.

здобувачка другого курсу магістратури спеціальності Психологія

Міжнародний університет

*Науковий керівник: **Бедан В. Б.***

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри педагогіки та психології

Міжнародний університет

м. Одеса, Україна

У сучасних умовах соціальної нестабільності проблема суб'єктивного благополуччя особистості набуває особливої актуальності. Суб'єктивне благополуччя відображає індивідуальну оцінку людиною якості власного життя, рівень задоволеності різними його сферами та баланс позитивних і негативних переживань. Воно виступає важливим показником психологічного здоров'я, емоційної стабільності та ефективної соціальної адаптації особистості.

Сучасні дослідження свідчать, що суб'єктивне благополуччя формується під впливом різноманітних психологічних чинників, серед яких важливе місце займає часова спрямованість особистості. Те, як людина сприймає власне минуле, переживає теперішнє та прогнозує майбутнє, значною мірою визначає її життєві цілі, рівень мотивації, ставлення до труднощів та здатність підтримувати позитивне бачення життєвої перспективи [3; 7].

Попри значну кількість досліджень суб'єктивного благополуччя [2; 4; 5; 6 та ін.], недостатньо вивченим залишається питання ролі часової спрямованості особистості у формуванні психологічного благополуччя в умовах соціальної нестабільності.

Одним із завдань емпіричного дослідження було встановлення взаємозв'язків між показниками суб'єктивного благополуччя та показниками часового фокусу особистості. В якості змінних було використано показники методики «Модифікована шкала суб'єктивного благополуччя БіБіСі» [1] та шкали часового фокуса [7]. У результаті проведеного аналізу було виявлено статистично значущі додатні взаємозв'язки між показниками часової спрямованості та компонентами суб'єктивного благополуччя (табл. 1).

Таблиця 1

Значимі коефіцієнти кореляції між показниками суб'єктивного благополуччя та часового фокусу

Показники часового фокусу	Показники суб'єктивного благополуччя			
	ПБ	ФЗ	Ст	ЗСБ
МнЧФ	385**	215**	252**	343**
ТЧФ	548**	431**	418**	538**
МбЧФ	495**	327**	367**	466**

*Примітки. 1) Тут і надалі у таблиці нулі й коми опущені; 2) позначка «**» – кореляція значима на рівні 0.01 ($p \leq 0,01$), позначка «*» – кореляція, значима на рівні 0.05 ($p \leq 0,05$); 3) Умовні скорочення показників: МнЧФ – минулий часовий фокус, ТЧФ – теперішній часовий фокус, МбЧФ – майбутній часовий фокус*

Отримані результати свідчать про наявність системних додатних взаємозв'язків між часовою спрямованістю особистості та суб'єктивним благополуччям. Зокрема, встановлено, що психологічне благополуччя найбільшою мірою пов'язане з теперішнім часовим фокусом ($r = 0,548$; $p \leq 0,01$) та майбутнім часовим фокусом ($r = 0,495$; $p \leq 0,01$). Це може свідчити про те, що відчуття психологічного благополуччя пов'язане зі здатністю людини бути включеною в актуальний життєвий процес та орієнтуватися на майбутні перспективи.

Також виявлено додатні кореляційні зв'язки між показниками фізичного благополуччя та часової спрямованості. Найбільш виражений зв'язок встановлено з теперішнім часовим фокусом ($r = 0,431$; $p \leq 0,01$), що може свідчити про важливість усвідомленого переживання теперішнього для підтримання фізичного та психологічного ресурсу особистості.

За показником «стосунки» також виявлено додатні взаємозв'язки з усіма показниками часового фокусу. Це свідчить про те, що якість міжособистісних взаємин пов'язана зі здатністю особистості інтегрувати власний життєвий досвід у різних часових вимірах.

Встановлено, що загальний рівень суб'єктивного благополуччя найбільшою мірою пов'язаний із теперішнім часовим фокусом ($r = 0,538$; $p \leq 0,01$) та майбутнім часовим фокусом ($r = 0,466$; $p \leq 0,01$). Отримані результати можуть свідчити про те, що орієнтація на актуальне життя та перспективне бачення майбутнього виступають важливими

психологічними чинниками підтримання суб'єктивного благополуччя особистості.

Таким чином, результати дослідження підтверджують, що часова спрямованість є важливим когнітивним чинником суб'єктивного благополуччя. Найбільш значущими для підтримання благополуччя виявилися орієнтація на теперішній час та здатність особистості формувати позитивне бачення майбутнього.

Література:

1. Карамушка Л., Терещенко, К., & Креденцер, О. Адаптація на українській вибірці методик «The Modified BBC Subjective Well-being Scale (BBC-SWB)» та «Positive Mental Health Scale (PMH-scale)». *Організаційна психологія. Економічна психологія*, 3–4 (27), 2022. 85–94. <https://doi.org/10.31108/2.2022.3.27.8>
2. Крамченкова В.О., Григорій А.С., Бондар Г. Ресурсні кореляти суб'єктивного благополуччя особистості студентів в умовах невизначеності. *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди*. Психологія. Вип. 74. 2026. С. 76–89
3. Льошенко О. А., Кондратьєва В. І., Кириленко Т. С. Психологічні особливості уявлення про часову перспективу у молодих осіб із різними життєвими смислами. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*, (4), 2022. 7–11. <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2021.4.1>
4. Отич Д., Чабан І. Психологічні особливості суб'єктивного благополуччя осіб дорослого віку. *Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова*. Серія 12. Психологічні науки, 32–42. 2022. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2021.18\(63\).04](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series12.2021.18(63).04)
5. Терещенко К. Суб'єктивне благополуччя особистості та його підтримка в умовах невизначеності. *Організаційна психологія. Економічна психологія*, 34 (1), 2025. 125–133. <https://doi.org/10.31108/2.2025.1.34.11>.
6. Харитинський А. Психологічний зміст поняття суб'єктивного благополуччя особистості. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. № 3–4 (27) / 2022. С. 149–159. <https://doi.org/10.31108/2.2022.3.27.15>
7. Чорна А., Сенік О., Чолій С. Адаптація шкали часового фокуса українською мовою (Temporal Focus Scale, E. Shipp). *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2023. Випуск 17. С. 62–72. DOI <https://doi.org/10.30970/PS.2023.17.8>

ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СТРЕСОВИЙ РОЗЛАД: МОВНІ ТЕХНІКИ ВИХОДУ

Форманова С. В.

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри «Іноземні мови та переклад»
Одеський національний морський університет
м. Одеса, Україна*

В умовах повномасштабного вторгнення, що триває п'ятий рік, населення України потерпає від перевантаження психічних, фізіологічних та адапційних можливостей. Стрес стає причиною психічної травми, яка зачіпає суб'єктивно значущі аспекти життєдіяльності людини й викликає глибокі емоційні переживання.

«Психічна травма – шкода, заподіяна психічному здоров'ю людини в результаті інтенсивного впливу несприятливих факторів довкілля, гостро емоційних травматичних подій на людську психіку» [2].

До психотравми зараховують загрозливі ситуації, тяжкі особистісні конфлікти, втрату близьких людей. Це можуть бути природні катаклізми, кліматичні стихійні лиха, нещасні випадки, терористичні акти, війни, насильство в різних формах.

ПТСР часто супроводжується депресією, тривожним розладом. І не завжди людина може впоратися сама. Найкраще буде звернутися до психотерапевта. Втім можна працювати з травмою через сугестивні мовні засоби. Але ця робота потребує відповідальності, толерантності, емпатії. Консультантові важливо співчувати клієнтові, бути поруч. Варто використовувати такі мовні форми, як-от:

Простягніть до клієнта руки й скажіть:

– *Ось мої руки. Ти бачиш їх? Поклади свої руки на мої. Відчуваєш, яке тепло йде від них? Прикрий очі й відчуй тепло моїх рук.*

– *Можна я розкажу тобі про твій біль?*

– *Так.*

– *Я тебе просто послухаю. Без жодних порад.*

Під час роботи з клієнтом важливо бути поруч. Слухати. Дати можливість виговоритися. Варто звертати увагу на тіло клієнта. Чи є тремор, нервозність, нерівноваженість. Якщо такі симптоми є, слід переключити увагу клієнта, як-от:

– *Як ти спиши?*

– *Що ти їв?*

– *Яку воду ти п'єш – газовану чи негазовану?*

– *Який магазин тобі подобається? Сильно чи АТБ?*

Важливо повернути клієнта в тут і зараз. Перемкнути його увагу. Він має відчуття, що він тут. Він є. Зараз він у безпеці. Тому йому важливо почути такі слова:

– *Ти важливий! Для мене дуже важливо те, що ти сказав! Мені торкає те, що ти сказав! Ти говориш важливі речі! Дякую, що довіряєш мені!*

Усе це, що ви сказали, надає клієнтові значущості. Консультант є для нього теплою ковдрою, яка його зігріє.

Іноді буває, що травма є настільки глибокою, що клієнт весь час повертається туди. В таких випадках ми можемо сказати:

– *Ти таке пережив, що я навіть не можу дібрати слів, аби висловити свої почуття, коли я це чую. Але я з тобою! Я розділяю твої біль!*

В такий момент важливо розуміти, що відбувається з психікою клієнта, якому важливо зберегти себе, зібратися й вижити. Для нього важлива підтримка. Не критикувати! Не нападати! Просто бути поруч. Тут і зараз. Важливо витягнути клієнта з тихого болю, де йому болить, а він мовчить.

Томас Хюбл, психотерапевт і фахівець із колективної травми, стверджує, що «колективна травма проявляється в ізоляції, замиранні та розділенні (утворенні жорстких громадських структур)» [4]. Автор розглядає негаразди сучасного суспільства як симптоми колективної травми, куди уналежне епідемії, депресії та тривожні розлади, поширеність конфліктів та насильства на всіх рівнях суспільних систем.

Томас Хюбл також зазначає, що «травма – це своєрідна реакція психіки на зовнішні події, які пов’язані з розривом відносин всередині однієї людини. Травма розкриває зв’язок людини із своїм «Я» і саботує зв’язок з іншими, а також всередині суспільства» [4].

Травмованій людині важко усвідомити те, що відбулося. Їй важко пережити й прожити приголомшливі наслідки подолання болю, важко сприйняти подію, що спричинила травму, оскільки в ній поселяється всепоглинаючий страх. Сила жаху охоплює людину і вона замирає, оскільки не знає, що з цим робити. Тобто. є частина понад реактивна, і частина, що завмерла, вона не відповідає, не реагує: *«я не можу відчувати тебе, хоч я з тобою»*.

В травмі немає майбутнього. Це минуле, прірва, замкнене коло. Тому, проживаючи травматичний досвід, людина потребує інвестування енергії, щоб тримати свої частини замороженими. Якщо травму інтегрувати, то можна зберегти енергію, яка була потрібна для збереження заморожених частин. Тоді людина отримає енергію, яка виникає внаслідок травми, відбудеться розширення свідомості.

Люди, які пережили травму, з більшою ймовірністю зіткнуться з депресією, соматичними та ментальними розладами. Це підвищує ймовірність передачі неефективних і небезпечних форм взаємодії та поведінки, таких, як агресія, конфліктність, зневага та критика, зловживання алкоголем та ін. Вийти з подібної стратегії поведінки можна шляхом усвідомлення того болю, на який травмована людина не звертає увагу, коли намагається мобілізувати себе, не дозволяє собі проживати саме ці емоції і вони запам'ятовуються на тілесному рівні, на рівні фізіології [1, с. 137].

Під час війни колективна травма перевищує індивідуальну: великі втрати серед військових та цивільного населення частково нівелюють втрати особисті. Колективний травматичний досвід зменшує значущість індивідуального. Усвідомлення, що травматичний досвід війни стає колективним, робить цей досвід легшим: його можна проговорювати, ділитися своїми думками, розуміючи, що суттєва частина населення тебе зрозуміє. Власне дослідники доводять важливу роль, яку відіграє травма в процесі формування колективних ідентичностей, і показують, що об'єктом колективної травми стають зв'язки між людьми та їхні культурні смисли – саме ці зв'язки і смисли зазнають драматичних змін [3, с. 275].

Слід також пам'ятати, що душевний стан людей, що пережили травму і тих, хто лишається спостерігачем, різний.

Травмовані люди перестають спілкуватися й розмовляти один з одним. Це означає, що людина залишається наодинці зі своїми бідами, страхами, проблемами. Суцільні тривоги спричиняють нервові струси.

Людина може посміхатися, говорити, що в неї все гаразд, виглядати бездоганно, але всередині є прірва болю, який вона намагається компенсувати алкоголем, наркотиками, азартними іграми, інтернетом, різними діями, спілкуванням з екстрасенсами, ворожками та ін.

Різні фобії, депресія, нервові струси, хронічна втома, – усе це проявляється в роздратованості, агресії, розладах сну, зниженні працездатності, втраті пам'яті. Високий рівень тривожності властивий як батькам, так і дітям.

Основні питання, які на сьогодні виникають у травмованих, це: *«Як жити? Що робити? Хто я?»*.

Нерідко можна почути: *«Ходжу на роботу, як на каторгу»*; *«Моє життя прожито не так, як хотілося б»*; *«Як набридли ці затори на дорогах!»*, *«Знову ліфт не працює»* та ін.

В таких випадках можна висловити підтримку, як-от:

Я бачу, скільки всього на тебе навалилося. Ти тримаєшся, як натягнута струна. Тобі важко, але ти мовчки все везеш на собі. Давай подихаємо разом. Це важливо! Розкажи, що тебе бентежить і ми разом знайдемо вихід.

На нашу думку, посттравматичний синдром слід компенсувати дихальними практиками, фізичною працею, перемиканням уваги на побут, фізичними вправами. Тому варто допомогти таким клієнтам перемикати свою увагу з динамічності життя на комунікативний аспект, змінити постійний шум і забруднення екології на спілкування з природою, уникнути хамства через вдячність та ін.

Література:

1. Бессел ван дер Колк. Тіло пам'ятає все: яку роль психологічна травма грає в житті людини та які техніки допомагають її подолати. ФОРС, 2020. 464 с.

2. Психічна травма та ПТСР (посттравматичний стресовий розлад): симптоми, стадії, лікування Електронний ресурс URL: <https://arpp.com.ua/articles/psychological-trauma-and-ptsd-post-traumatic-stress-disorder-symptoms-stages-treatment/>

3. Січка В. І. Колективна травма: індикатори та стратегії. *Українська психологія. XXI століття. Початок*. (Дні української психології в Берліні): матеріали науково-практичної конференції з міжнародною участю 27-28 квітня 2023 року: Зб. матеріалів // За ред. В.Г. Панка. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2023. С. 274-278. (електронне наукове видання) Електронний ресурс URL: <http://doi.org/10.33120/UPS21Proceedings-2023>

4. Hübl T. Healing Collective Trauma: a process for integrating our intergenerational and cultural wounds. Boulder: Sounds True, 2020.

**ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ТА ЧИННИКИ
ДЕСТРУКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ В УМОВАХ
ХРОНІЧНОГО ВОЄННОГО СТРЕСУ**

Шаталова О. К.

*здобувачка другого освітнього рівня «Магістр»
за спеціальністю 053 Психологія
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

Лісовенко А. Ф.

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

Збереження психологічного здоров'я нації належить до пріоритетних завдань державної політики України в умовах повномасштабного збройного конфлікту. Тривала дія воєнного стресу суттєво трансформує психологічний стан широкого кола осіб, залучених до воєнного контексту прямо чи опосередковано, зокрема військовослужбовців, переселенців, членів родин захисників та працівників екстрених служб. Наслідки таких трансформацій проявляються у зростанні агресії, сімейного насильства, зловживанні психоактивними речовинами та погіршенні соціального функціонування. Попри масштаб проблеми, значна частина постраждалих не отримує кваліфікованої допомоги через стигматизацію звернення до психолога та відсутність науково обґрунтованих стандартів роботи з наслідками хронічного воєнного стресу. За таких умов вивчення психологічних механізмів деструктивної поведінки набуває не лише теоретичного, а й безпосереднього практичного значення.

Хронічний воєнний стрес принципово відрізняється від гострого за характером впливу на психіку. Гострий стрес активує мобілізаційні ресурси організму, натомість тривала і невизначена небезпека поступово виснажує адаптивний потенціал особистості, руйнуючи механізми саморегуляції та контролю поведінки. Ключовими детермінантами є накопичена травма від втрати житла, вимушеного переміщення та руйнування звичного способу життя, загроза фізичній безпеці власній та близьких, споглядання загибелі рідних і сусідів, а також хронічна невизначеність щодо майбутнього, тривала розлука з родиною і неможливість повернутися додому [5]. Результатом стає формування стійких дезадаптивних патернів поведінки, серед яких деструктивні форми займають особливе місце.

Центральним психологічним механізмом деструктивної поведінки є емоційна дисрегуляція на тлі нейробіологічних змін. Травматичний стрес провокує підвищену синаптичну потенціацію в колах медіальної мигдалини, ключової структури, що регулює афективні реакції та агресію, і призводить до пролонгованого зростання агресивності, яке зберігається навіть після усунення стресора [6]. Саме тому деструктивна поведінка у цивільних осіб, які тривалий час перебувають в умовах воєнної загрози, часто не зникає навіть після переїзду в безпечне місце, а набуває характеру стійкого патерну у сімейних стосунках і соціальній взаємодії. Розуміння нейробіологічного підґрунтя деструкції є важливим для вибору методів корекції, оскільки підходи, орієнтовані лише на когнітивний рівень, виявляються недостатніми без урахування афективних і тілесних компонентів реагування.

Важливим фактором є розмежування двох основних наслідків хронічного воєнного насильства, а саме посттравматичного стресового розладу та агресивної деструктивної поведінки. Хоча вони не є взаємовиключними, однак детермінуються різними механізмами: особи з вищим рівнем емоційного десенситизування та морального роз'єднання частіше виявляють агресивну поведінку, тоді як ПТСР більш типовий для осіб з вираженою емоційною чутливістю та схильністю до самозвинувачення [5]. Практичне значення такої диференціації полягає у можливості будувати адресні програми відповідно до індивідуального ризик-профілю клієнта.

Суттєву роль у розвитку деструктивної поведінки відіграє якість копінг-стратегій. Агресивна копінг-поведінка у цивільних осіб, які тривалий час зазнають впливу воєнних стресорів, є дезадаптивною стратегією, що відображає низьку емоційну регуляцію і недостатній контроль імпульсів [5]. Прямий зв'язок між тривалістю та інтенсивністю впливу воєнних стресорів і тяжкістю посттравматичних реакцій підтверджено в українських дослідженнях, при цьому модеруючу роль відіграють риси характеру, сила нервової системи та наявність попереднього досвіду в екстремальних умовах [3].

Спектр деструктивної поведінки охоплює фізичну агресію, сімейне насильство, зловживання алкоголем і психоактивними речовинами, ризиковану поведінку та суїцидальні тенденції. Окремим чинником є моральна травма, породжена перебуванням в зоні активних бойових дій або під постійною загрозою обстрілів, споглядання загибелі рідних і сусідів, а також вимушене переміщення і втрата звичного соціального середовища. Вона формує стійку провину, сором і відчуття власної зіпсованості, що суттєво підвищує ризик психопатологічних розладів і деструктивних копінгів [4]. Окрему групу ризику становлять фахівці допомагаючих професій, які за умов хронічного стресу стикаються з компасійною втомою і можуть вдаватися до власних деструктивних форм саморегуляції. Проблема, таким чином, виходить далеко за межі окремих категорій

населення і стосується широкого кола осіб, залучених до воєнного контексту прямо чи опосередковано.

Деадаптивні прояви у цивільного населення в умовах хронічного воєнного стресу виявляються на трьох рівнях. На вегетативному рівні спостерігаються порушення сну, гіперзбудливість і соматичні скарги. На афективному рівні переважають роздратованість, спалахи гніву та емоційне оніміння. На астеничному рівні фіксуються апатія, зниження мотивації та звуження соціального кола. Існує пряма кореляція між тривалістю та інтенсивністю впливу воєнних стресорів і вираженістю цих проявів [3]. Деструктивна поведінка постає як хибна спроба компенсувати нестерпний психоемоційний дискомфорт, а якість адаптації суттєво залежить від підтримки родини, рівня соціальних зв'язків і релігійних переконань особистості.

Когнітивним підґрунтям деструкції слугують флешбеки, нічні кошмари і хронічне психофізіологічне збудження, що формують дисфункціональні переконання щодо світу як незмінно небезпечного простору і неможливості контролювати події. У поєднанні з дефіцитом емоційної регуляції та браком соціальної підтримки такі переконання створюють стійке підґрунтя для зовнішньої агресії й адиктивних форм поведінки [2].

Деструктивна поведінка в умовах хронічного воєнного стресу є полідетермінованим феноменом, в основі якого лежать взаємопов'язані нейробіологічні, психологічні та соціальні механізми. Нейробіологічним підґрунтям слугують зміни в мигдалині, що зумовлюють стійке підвищення агресивності [6]; психологічними механізмами є емоційна дисрегуляція, когнітивні спотворення, моральна травма і виснаження адаптивних ресурсів [4; 5]. Схильність до деструктивної поведінки визначається тривалістю та інтенсивністю впливу воєнних стресорів, якістю копінг-стратегій, рівнем соціальної підтримки та індивідуально-психологічними характеристиками [1; 2; 3]. Ефективна психопрофілактична і корекційна робота має передбачати диференційовану оцінку ризик-профілів, формування навичок емоційної регуляції, опрацювання моральної травми та залучення сімейного оточення до реадаптації. Систематичне впровадження цих підходів є необхідною умовою відновлення психологічного здоров'я нації.

Література:

1. Поліщук О. Л., Литвинчук А. І. Психологічні механізми адаптації військовослужбовців до бойового стресу. Наукові перспективи. 2025. № 2 (56). URL: <https://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/download/20844/20820/24197>
2. Салок М. В., Меркулов М. О. Психологічні особливості прояву посттравматичного стресового розладу у військовослужбовців. Молодий вчений. 2024. № 4 (128). С. 114-119. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2024-4-128-42>.
3. Усик Д. Б. Психологічні особливості деадаптації військовослужбовців – учасників бойових дій. Слобожанський науковий

вісник. Серія: Психологія. 2024. № 1. С. 183–189. DOI: <https://doi.org/10.32782/psyspu/2024.1.32>.

4. Annen H. Psychological mechanisms and mental health in the face of current conflicts and crises. *Frontiers in Public Health*. 2025. Vol. 13. Article 1684360. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpubh.2025.1684360>.

5. Huesmann L. R., Dubow E. F., Boxer P., Smith C., Shikaki K., Landau S. F., Dvir Gvirsman S. Consequences of exposure to war violence: discriminating those with heightened risk for aggression from those with heightened risk for post-traumatic stress symptoms. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2023. Vol. 20, No. 12. Article 6067. DOI: <https://doi.org/10.3390/ijerph20126067>.

6. Nordman J., Ma X., Li Z. Traumatic stress induces prolonged aggression increase through synaptic potentiation in the medial amygdala circuits. *eNeuro*. 2020. Vol. 7, No. 4. DOI: <https://doi.org/10.1523/ENEURO.0147-20.2020>.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-100>

ЖИТТЄТВОРЧІСТЬ ЯК ЧИННИК ПОСТТРАВМАТИЧНОГО ЗРОСТАННЯ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Шенцева О. П.

*здобувачка другого курсу магістратури спеціальності Психологія
Міжнародний університет*

Науковий керівник: Бедан В. Б.

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та психології*

Міжнародний університет

м. Одеса, Україна

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується високим рівнем соціальної нестабільності, зумовленої війсьними подіями, економічними кризами та невизначеністю життєвих перспектив. У таких умовах особливої актуальності набуває проблема життєтворчості особистості як здатності до свідомого конструювання власного життя, визначення життєвих цілей та подолання труднощів [4; 8].

Життєтворчість розглядається як інтегративна характеристика особистості, що забезпечує її самореалізацію, розвиток індивідуальності та підтримання суб'єктної активності в умовах невизначеності [1]. Водночас переживання кризових подій актуалізує процеси посттравматичного

зростання, що проявляються у позитивних особистісних змінах після переживання травматичного досвіду [9].

Сучасні українські дослідники розглядають посттравматичне зростання як процес переосмислення життєвого досвіду, формування нових життєвих смислів і психологічного відновлення [3; 7]. Попри значну кількість досліджень життєтворчості та посттравматичного зростання, недостатньо вивченим залишається взаємозв'язок цих феноменів в умовах тривалої соціальної нестабільності.

Метою дослідження стало вивчення особливостей посттравматичного зростання осіб із різним рівнем життєтворчих здібностей. У дослідженні взяли участь 70 осіб віком від 18 до 37 років. Для дослідження посттравматичного зростання використовувався Опитувальник посттравматичного зростання Р. Тедескі та Л. Калхуна в адаптації Д.С. Зубовського [6], а для визначення життєтворчих здібностей – опитувальник життєтворчих здібностей А. Большакової [2]. З метою виявлення особливостей посттравматичного зростання було здійснено порівняльний аналіз показників у групах осіб із високим (ЖЗ+) та низьким (ЖЗ–) рівнем життєтворчих здібностей.

Результати діагностики особливостей посттравматичного зростання у осіб з різним рівнем життєтворчих здібностей надано на рисунку 1.

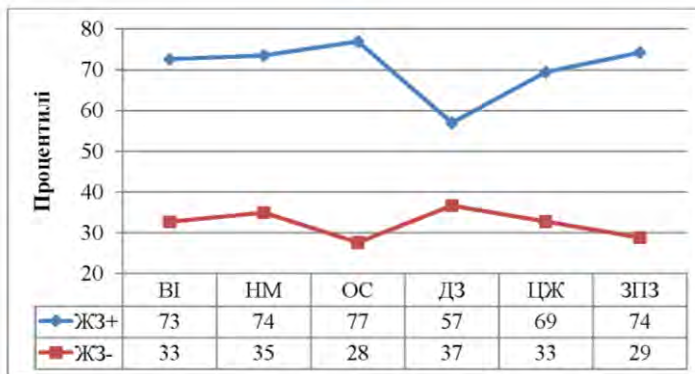

Рис. 1. Профілі посттравматичного зростання груп осіб з різним рівнем життєтворчих здібностей

Примітки: ВІ – взаємовідносини з іншими, НМ – нові можливості, ОС – особистісна сила, ДЗ – духовні зміни, ЦЖ – визнання життя.

Результати дослідження свідчать про наявність суттєвих відмінностей між групами за більшістю компонентів посттравматичного зростання.

Особи з високим рівнем життєтворчих здібностей демонструють значно вищі показники за шкалами «Взаємовідносини з іншими», «Нові можливості», «Особистісна сила», «Цінність життя» та загальним показником посттравматичного зростання порівняно з особами з низьким рівнем життєтворчості.

Отримані результати можуть свідчити про те, що життєтворчість виступає важливим психологічним ресурсом позитивної особистісної трансформації в умовах переживання кризових подій. Особи з високим рівнем життєтворчих здібностей характеризуються більшою здатністю переосмислювати життєвий досвід, знаходити нові можливості для самореалізації, підтримувати значущі міжособистісні взаємини та використовувати складні життєві ситуації як ресурс особистісного розвитку.

Натомість особи з низьким рівнем життєтворчості демонструють нижчий рівень посттравматичного зростання, що може вказувати на труднощі у переосмисленні кризового досвіду та нижчу здатність інтегрувати його у структуру власного життєвого шляху.

Водночас показники духовних змін виявилися менш диференційованими між групами, що може свідчити про універсальний характер духовного переосмислення в умовах переживання складних життєвих подій.

Таким чином, результати дослідження підтверджують, що життєтворчість є важливим чинником посттравматичного зростання особистості та забезпечує здатність не лише долати наслідки кризових ситуацій, але й використовувати складний життєвий досвід як ресурс саморозвитку та психологічного зростання.

Література:

1. Большакова А. М. Життєтворчі здібності як особистісний потенціал подолання складних життєвих ситуацій. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія*. 2013. Вип. 45 (2). С. 5–14. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_psykhol_2013_45\(2\)_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnpu_psykhol_2013_45(2)_3).
2. Большакова А.М. Опитувальник життєтворчих здібностей. *Вісник НТУ "КПІ". Філософія. Психологія. Педагогіка: зб. наук. праць*. К.: ІВЦ "Політехніка", 2010. № 2 (29). С. 70–75
3. Готич В.О. Посттравматичне зростання: концептуалізація поняття, огляд теоретичних моделей. *Психологічні студії. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки*, 2023. № 1. С. 21–28. DOI <https://doi.org/10.32782/psych.studies/2023.1.3>.
4. Данилюк І., Копилов Д. Поняття життєтворчості у сучасній психології. *Вісник Київського національного університету імені Тараса*

Шевченка. Психологія, 1(21), 2025. 21–26. [https://doi.org/10.17721/BPSY.2025.1\(21\).3](https://doi.org/10.17721/BPSY.2025.1(21).3)

5. Даценко О. А. Психологічний ресурс як інтегральна характеристика життєтворчості особистості. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. 2022. Т. 33(72). № 1. С. 1–6.

6. Зубовський Д. С. Перевірка факторної структури україномовної методики Опитувальник посттравматичного зростання. *Український психологічний журнал*, 2. 2018. С. 36–47.

7. Климчук В.О. Психологія посттравматичного зростання: монографія. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2020. 125 с.

8. Титаренко Т. М. Психологія життєтворення особистості в сучасному світі. Міленіум. К.: Міленіум, 2016. 320 с.

9. Tedeschi R.G., Calhoun L.G. Posttraumatic Growth: conceptual foundations and empirical evidence. *Psychological Inquiry*. 2004. Vol. 15 (1), p. 1–18.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-614-3-2-101>

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ СТИЛЬ КОПІНГ-ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ З АСОЦІАЛЬНОЮ СПРЯМОВАНІСТЮ ОСОБИСТОСТІ У ВАЖКИХ ЖИТТЄВИХ СИТУАЦІЯХ

Якимчук Б. А.

*кандидат психологічних наук, професор,
завідувач кафедри психології
Уманський національний університет
м. Умань, Україна*

Спрямованість – стрижнева психологічна особливість. У проблемі спрямованості виокремлюється взаємозв'язок спрямованості особистості з асоціальною поведінкою [3]. Сутність індивідуально-психологічних особливостей особистості полягає у своєрідних властивостях психічної активності особистості (темперамент, характер, мотиваційно-потребова сфера), які утворюються через злиття індивідуальних біологічних і соціально набутих властивостей особистості [1]. Проблематика, пов'язана з індивідуально-типологічними відмінностями у структурі асоціальної спрямованості особистості, базується на вирішенні двох класів завдань: виявлення домінуючого компонента структурної організації асоціальної спрямованості особистості тих, хто навчається, та визначення чинників ризику і чинників-протекторів, які задають мішені профілактики девіантної

поведінки, у т. ч., проблемного використання тими, хто навчається, інтернету [2].

Як показало проведене дослідження, переважаючими чинниками ризику для психологічного неблагополуччя є самоізоляція та дистанційне навчання (це стосується як періоду пандемії, так і сучасних умов російської агресії) [4]. У таблиці 1 подано відмінності структури асоціальної спрямованості особистості.

Проведений однофакторний дисперсійний аналіз впливу самоізоляції на індивідуально-психологічні характеристики особистості дозволив зробити низку висновків. За когнітивним компонентом асоціальної спрямованості особистості учнів до, під час і після пандемії виявлено достовірні відмінності за показниками ворожості («до»=21,18; «під час»=20,77; «після»=22,66), ворожість матері (2,22; 2,42; 2,61; автономності матері (2,32; 2,41; 2,55) і батька (2,35; 2,61; 2,55), непослідовності матері (2,25; 2,33; 2,71) та батька (2,22; 2,50; 2,59), директивності батько (2,43; 2,59; 2,54), прийняття жіночої соціальної ролі у тих, хто навчається жіночої статі (11,10; 10,14; 9,92); когнітивної поглинання (10,05; 11,60; 11,41). За емоційно-вольовим компонентом асоціальної спрямованості особистості учнів до, під час і після пандемії виявлено достовірну різницю за показниками гніву («до»=20,50; «під час»=20,05; «після»=21,54), екстраверсії (12,93; 11,48; 10,99), нейротизму (13,03; 13,38; 11,79), вольового контролю емоційних реакцій (9,40; 11,12; 8,82); негативних наслідків проблемного використання Інтернету (7,02; 7,51; 8,31). За мотиваційним компонентом асоціальної спрямованості особистості учнів до, під час і після пандемії знайдено значні відмінності за показниками соціальної бажаності відповіді учнів («до»=3,64; «під час»=2,98; «після»=3,69), схильності до формування. Таким чином, пандемія, яка для більшості респондентів розглядалася як важка життєва ситуація, є чинником ризику порушення психічного здоров'я і може сприяти аутоагресії та девіантної віртуальної активності підлітків, а також погіршенню дитячо-батьківських відносин, а недостатність психологічної інформації про проблеми та специфіку порушень психічного здоров'я. Висока потреба у наданні ефективної психологічної допомоги свідчить про необхідність та перспективи розвитку дослідницької проблематики медичними психологами у спільній роботі із представниками інших спеціальностей.

Таблиця 1

**Відмінності структури асоціальної спрямованості особистості «до»,
«під час» та «після» пандемії**

Показник	Період (середнє значення)			F	Рівень значущості
	до пандемії	під час пандемії	після пандемії		
Когнітивний компонент					
Ворожість	21,18	20,77	22,66	8,201	0,000
POZ (мати)	2,58	2,46	2,44	1,833	0,160
DIR (мати)	2,43	2,41	2,48	0,341	0,711
HOZ (мати)	2,22	2,31	2,64	12,350	0,000
AUT (мати)	2,32	2,41	2,55	4,109	0,017
NED (мати)	2,25	2,33	2,71	18,615	0,000
POZ (батько)	2,32	2,22	2,29	0,913	0,402
DIR (батько)	2,43	2,59	2,54	3,059	0,047
HOZ (батько)	2,25	2,61	2,63	17,849	0,000
AUT (батько)	2,35	2,61	2,55	8,517	0,000
NED (батько)	2,22	2,50	2,59	16,622	0,000
СОП 8	11,10	10,14	9,92	16,055	0,000
Когнітивна поглиненість	10,05	11,60	11,41	10,381	0,000
Емоційно-вольовий компонент					
Гнів	20,50	20,05	21,54	5,787	0,000
Екстраверсія/інтроверсія	12,93	11,48	10,99	26,292	0,000
Нейротизм	13,03	13,38	11,79	10,910	0,000
СОП 6	9,40	11,12	8,82	11,231	0,000
Регуляція настрою	13,30	13,26	12,92	0,692	0,501
Компульсивне використання	11,93	11,81	11,28	1,968	0,140
Негативні наслідки	7,02	7,51	8,31	13,445	0,000
Мотиваційний компонент					
СОП 1	3,64	2,98	3,69	14,399	0,000
СОП 2	9,79	9,30	10,24	2,740	0,065
СОП 3	11,62	10,78	12,14	4,766	0,009
СОП 4	11,07	12,11	11,00	3,301	0,037
СОП 5	13,59	13,73	13,49	0,094	0,910
СОП 7	12,89	13,34	11,90	2,419	0,089
Надання переваги онлайн-спілкуванню	10,88	11,21	10,31	3,594	0,028
Поведінковий компонент					
Фізична агресія	23,55	20,70	23,78	23,634	0,000
Загальна агресія	65,24	61,51	68,02	16,147	0,000
Рішення	44,39	45,29	47,29	1,747	0,175
Емоції	41,64	48,20	45,58	14,791	0,000
Уникнення	35,46	43,29	38,20	18,160	0,000
Ініціатор	7,46	5,98	8,92	44,102	0,000
Помічник	6,81	5,84	7,54	15,910	0,000
Захисник	8,13	7,62	9,62	24,597	0,000
Жертва	6,05	5,56	6,67	8,964	0,000
Спостерігач	5,14	5,61	6,43	29,626	0,000
Асоціальна реальна активність	25,94	25,76	25,59	0,057	0,945
Аутодеструктивна реальна активність	25,23	25,01	24,38	0,615	0,541
Асоціальна віртуальна активність	17,20	22,44	22,02	16,553	0,000
Аутодеструктивна віртуальна активність	24,29	22,96	21,78	4,194	0,015

Примітка: жирним шрифтом виділено значущі відмінності ($p < 0,05$).

Література:

1. Гуртовенко Н.В. Соціально-психологічні засади корекції девіантної поведінки підлітків в умовах сучасних соціогенних викликів: дис. доктора психологічних наук. Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля МОН України. Київ, 2025. 458 с.
2. Краєва О.А. Подолання кризи ідентичності в підлітковому віці: монографія. Харків: Вид-во Іванченка І.С., 2018. 218 с.
3. Otto H. To be or not to be... actualizing // To Be or Not To Be...: Existential-Psychological Perspectives on the Self / ed. S.M. Jourard. Gainesville, FL: University of Florida Press, 1967. P. 50–67.
4. Safin O., Kravchenko O., Mishchenko M., Potapchuk Y. Peculiarities of Psychologists' and Social Pedagogues' Work in Terms of Quarantine. *Lecture Notes in Networks and Systems* 2021, 267, Pp. 149–157. URL: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57226642112>

НОТАТКИ

II МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ФОРУМ

«ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ: МІЖГАЛУЗЕВИЙ ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНИЙ АНАЛІЗ ТА ПОТЕНЦІАЛИ РОЗВИТКУ»

Частина II

м. Одеса, 29 травня 2026 року

Підписано до друку 01.06.2026. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 17,67. Тираж 100. Замовлення № 0526-41.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres»
79000, м. Львів, вул. Технічна, 1
87-100, м. Торунь, вул. Лубічка, 44
Телефон: +38 (050) 658 08 23
E-mail: editor@liha-pres.eu
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6423 від 04.10.2018 р.